T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DURALİ YILMAZ'IN ROMANLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

NESLİŞAH BAYRAMOĞLU ÇANAKPINAR

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. YÜKSEL TOPALOĞLU

EDİRNE-2019

T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TÜRK EDEBİYATI PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Neslişah BAYRAMOĞLU ÇANAKPINAR tarafından hazırlanan "Durali Yılmaz'ın Romanları Üzerine Bir İnceleme" Konulu **Yüksek Lisans** tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 19-6 maddeleri uyarınca 20.09.2019 Cuma günü saat 16:30 'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin *Kabul Edilmesine **OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞU** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Prof. Dr. Yüksel TOPALOĞLU	Kabul Edilmesine	
Dr. Öğr. Üyesi Sibel BAYRAM	4	
Dr. Öğr. Üyesi Tuncay ÖZTÜRK	4	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
DOĞRULUK BEYANI

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında, tüm verilerin bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini, kullanılan verilerde tahrifat yapılmadığını, tezin akademik ve etik kurallara uygun olarak yazıldığını, kullanılan tüm literatür bilgilerinin bilimsel normlara uygun bir şekilde kaynak gösterilerek ilgili tezde yer aldığını ve bu tezin tamamı ya da herhangi bir bölümünün daha önceden Trakya Üniversitesi ya da farklı bir üniversitede tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

21 / 10 / 2019

Neslişah BAYRAMOĞLU ÇANAKPINAR

Tezin Adı: Durali Yılmaz'ın Romanları Üzerine Bir İnceleme

Hazırlayan: Neslişah BAYRAMOĞLU ÇANAKPINAR

ÖZET

Türk edebiyatına Batılı anlamda roman Tanzimat'la birlikte girmiştir. İlk olarak çevirilerle edebiyatımızda yer edinmeye çalışan roman, bu dönemde birçok farklı türde karşımıza çıkmaktadır.

1940-1970 yılları arasında roman, sosyal hayatı yansıtan önemli bir araçtır. Durali Yılmaz da 1970'lerde yazdığı ilk romanlarında, dönemin toplumda bıraktığı etkiyi ve bozulan aile hayatını başarıyla işler. Devam eden romanlarında temaları değişmeye başlar ve dinî- tasavvufî bir bakış açısı karşımıza çıkar. Son dönem romanlarında ise tamamen İslamiyet'e ve İslamiyet'in doğuşuna yöneldiği görülmektedir.

Bu çalışmada öncelikle Durali Yılmaz'ın romancılığı ve romanları ele alınmış, onun araştırmacı yönünün dışında başarılı bir romancı olduğu da çeşitli biçimsel ve tematik başlıklar halinde incelenip sınıflandırılarak Türk edebiyatındaki yeri ve önemi ortaya konulmak istenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Durali Yılmaz, roman, basın, edebiyat

Name of Thesis: A Research on the Novels of Durali Yılmaz

Prepared by: Neslişah BAYRAMOĞLU ÇANAKPINAR

ABSTRACT

In the western sense of Turkish literature, novel and Tanzimat started together. The novel which in the first translations, tried to gain a place in our literature, appears in many different types during this period.

Between 1940-1970, the novel was an important tool reflected social life. Durali Yılmaz, in his early novels in the 1970s, successfully processes the impact of the period in society and deteriorating family life. In his novels, the themes of his novels begin to change and a religious- mystical pesrpective appears. In his recent novels, it is seen that he directed completely to Islam and the birth of Islam.

In this study, novelism novels of Durali Yılmaz were first discussed and besides the direction of his researchers, he was a leading novelist in a variety of formal and thematic titles were examined; the place and importance of Turkish literature wanted to be revealed.

Keywords: Durali Yılmaz, novel, press, literature

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **I**
ABSTRACT ..... **II**
İÇİNDEKİLER ..... **III**
ÖN SÖZ ..... **VII**
KISALTMALAR ..... **IX**
GİRİŞ ..... **X**

BİRİNCİ BÖLÜM

1. HAYATI **1**
1.1. Ailesi ve Doğumu 1
1.2. Öğrenimi 1
1.3. Çalışma Hayatı 1
2. EDEBÎ HAYATI **2**
2.1. Edebiyata Yönelmesi 2
2.2. Edebî Kişiliği ve Romancılığı 2
3. ESERLERİ **4**
3.1. Öyküleri 4
3.2. Romanları 4
3.3. İnceleme ve Denemeleri 5
3.4. Senaryoları 5
3.5. Çeviri, Sadeleştirme ve Uyarlama Eserleri 6

İKİNCİ BÖLÜM

1. ROMANLARININ BİÇİMSEL AÇIDAN İNCELENMESİ
1.1. OLAY ÖRGÜSÜ **7**
1.1.1. *Savaş Günlüğü* 8
1.1.2. *Siyah Perdeli Evler* 10
1.1.3. *Ankara'da Ölüm* 12
1.1.4. *Aziz Sofi* 14

1.1.5. *Fetva Yokuşu* 18
1.1.6. *Kutup Yıldızları* 21
1.1.7. *Ölmeden Ölenler* 27
1.1.8. *Yesevî Irmakları* 30
1.1.9. *Kıyam* 32
1.1.10. *Hacı Bektaş Güvercin Anadolu İsyanda* 36
1.1.11. *Şeyh Bedrettin* 40
1.2. KİŞİLER 46
1.2.1. Gerçek Kişiler 48
1.2.1.1. Peygamberler, Ehl-i Beyt ve Ashab 48
1.2.1.2. Evliyalar, Alperenler, Dervişler 62
1.2.1.3. Padişahlar, İmparatorlar, Hanlar 87
1.2.1.4. Sadrazamlar, Komutanlar, Şeyhülislamlar, Kazaskerler ve Yeniçeriler 97
1.2.2. Kurgu Kişiler 105
1.2.2.1. Olaylarda Geçen Şahsiyetler 105
1.2.2.2.Sembolik ve İnsan Dışı Varlıklar 111
1.2.2.3. Halkın İçinde Yer Alan Kişiler 114
1.3. MEKÂN 119
1.3.1. Kutsal Mekânlar 121
1.3.2. Kapalı Mekânlar 124
1.3.3. İstanbul/ Ankara 128
1.3.4. Diğer Mekânlar 133
1.3.5. Hayalî Mekânlar 140
1.4. ZAMAN 142
1.5. BAKIŞ AÇISI VE ANLATICI 160
1.5.1. İlahî/Tanrısal Bakış Açısı 160
1.5.2. Kahraman Bakış Açısı 163
1.5.3. Gözlemci Bakış Açısı 165
1.5.4. Çoklu Bakış Açısı 167
1.6. DİL VE ÜSLUP 170
1.6.1. Dilin İmkânlarından Yararlanma 170

1.6.2. Konuşmalar/Diyaloglar 182
1.6.3. Sorgulama Tekniği 185
1.6.4. Sembolizasyon 190

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1. ROMANLARIN TEMATİK AÇIDAN İNCELENMESİ 192
1.1. İLAHİ VE BEŞERİ DİNLER 192
1.1.1. İlahî Dinler 193
1.1.1.1. Kutsal Kitaplar ve Ayetler 196
1.1.1.2. İbadet Yerleri ve Şekilleri 201
1.1.1.3. Diğer Dinî Ögeler 206
1.1.2. Beşerî Dinler 208
1.1.2.1. Mecusilik, Paganizm, Putperestlik, Şamanizm, Rafizilik 209
1.2. TASAVVUF 211
1.3. ÖLÜM VE ŞEHADET 217
1.3.1. Ölüm 217
1.3.2. Şehitlik Mertebesi 224
1.4. KADER 228
1.5. DUA, DİLEK 231
1.6. TÜRBE, ANIT 237
1.7. MİLLÎ BİLİNÇ 239
1.8. IRK/MİLLET 241
1.8.1. İdeoloji Temelli Irklar 241
1.8.2.Diğer Irklar 247
1.9. VATAN 249
1.10. MİLLÎ VE DİNÎ BİRLİKLER/İDEOLOJİLER 250
1.10.1. Turan 251
1.10.2. Ümmet 252
1.10.3. Sosyalizm, Faşizm, Devrim 254
1.11. SAVAŞ 255
1.11.1. Din Temelli Savaşlar 257
1.11.2. Turan Düşüncesi ile Gerçekleşen Savaşlar 259

1.11.3. Diğer Savaşlar 260
1.12. ÜLKÜ/AMAÇ 264
1.13. AİLE, EVLİLİK 265
1.13.1. Toplumsal Değişim Sürecinde Aile 265
1.13.2. Dinin Gereği Olan Aile 268
1.13.3. Olaylarda Akrabalık Kavramları ve Aile 273
1.14. SEMBOLİK KAVRAMLAR 275
1.14.1. Mitolojik Sayılar 276
1.15. UMUT 280
1.16. MERHAMET 282
1.16.1. İnsanın Merhameti 282
1.16.2. Allah'ın Merhameti 283
1.17. AŞK 284
1.18. YALNIZLIK 290
1.19. KAÇIŞ/ARAYIŞ 293
1.20. YOL/YOLCULUK 296
SONUÇ 301
KAYNAKÇA 304

ÖN SÖZ

Geniş bir süreyi ve yoğun bir alanı kapsayan Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nın önemli şahsiyetlerden biri olan Durali Yılmaz, hem edebiyat teorisi üzerinde kafa yoran hem de bunun pratiğini yapan önemli bir araşırmacı ve edebiyat adamıdır. Akademik hayatı boyunca edebiyatın teori ve pratiğini eserlerine yansıtan yazar, 1970'li yıllardan itibaren Türk Edebiyatı ve Türk akademik hayatına yıllarca hizmet vermiş ve bu çerçevede hem akademik hem de edebî pek çok eser üretmiştir. Ancak bu yoğun gayret ve üretimine rağmen Durali Yılmaz, kısmi bazı çalışmalara rağmen bütünlüklü bir şekilde ele alınmamış ve ortaya konmamıştır. Bu itibarla Yılmaz'ın özellikle öne çıkan yönlerinden biri olan romanlarının ele alınması ve incelenmesi gerekiği düşüncesiyle böyle bir çalışmayı tez konusu olarak seçtik.

Bu düşüncelerle hazırladığımız çalışmamız "Ön söz", "Giriş", "Sonuç" ve "Kaynakça" dışında üç ana bölümden oluşmaktadır.

"Giriş"te bizden önce yapılmış olan muhtelif çalışmalar ana hatlarıyla ele alınarak değerlendirilmiştir.

"Birinci Bölüm"de Durali Yılmaz'ın doğumundan başlayarak, aile, eğitim ve meslek hayatına dair bilgiler vererek onun edebî hayatına ve romancılığına değindik. Bu bölüm onun romanları ve romancılığı hakkında bizi yönlendirmiştir.

"İkinci Bölüm"de romanlarının özetlerine ve olay, zaman, mekân, şahıs kadrosu/kişiler, anlatıcı ve bakış açısı yönüyle biçimsel açıdan incelenmesine yer verdik.

Çalışmamızın "Üçüncü Bölümü"nde ise Durali Yılmaz'ın basılmış olan romanlarını tematik açıdan inceledik. Ele alınan temalar göz önüne alındığında Durali Yılmaz'ın romanlarının kendi içinde üçe ayrıldığını fark ettik. "Sonuç" başlığı altında ise ulaştığımız bulguları dikkate sunduk.

Bu çalışmanın oluşturulması sürecinde beni her zaman desteklemiş olan aileme ve özellikle edebiyata olan tutkumun mimarı anneme, benimle beraber edebiyata gönül veren eşime, aynı yolda ilerlediğim kardeşime ve en ümitsiz anlarımda bana destek olan sevgili arkadaşlarım Ece Ceylan ve Serap Adaş'a; en önemlisi de ilgisi ve sabrıyla

beni titizlikle yönlendiren, insani ve mesleki yönlerini örnek aldığım danışmanım Prof. Dr. Yüksel Topaloğlu'na, teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Edirne-2019 Neslişah Bayramoğlu Çanakpınar

KISALTMALAR

age.	Adı geçen eser
agm.	Adı geçen makale
bk.	Bakınız
C.	Cilt
Haz.	Hazırlayan
S.	Sayı
s.	Sayfa
vb.	Ve benzeri
vs.	Vesaire
vd.	Ve diğerleri
No.	Numara

GİRİŞ

Daha çok araştırmacı kimliği ile tanınan Durali Yılmaz, aslında hikâye, roman gibi edebiyatımızın muhtelif türlerinde eserler kaleme almış bir şahsiyettir. Onun gerek araştırmacı, gerekse edebiyatçı kişiliği üzerinde şimdiye kadar az da olsa muhtelif çalışmalar yapılmıştır. Bunları birkaç nokta etrafında toplayarak ifade etmek mümkündür. Bir bütün olarak dikkate alındığında bu çalışmalar ana hatlarıyla incelenebilir.

Durali Yılmaz üzerine yapılan ilk çalışma 2013 yılında Müzeyyen Özav'ın Yrd. Doç. Dr. Meriç Güven danışmanlığında hazırladığı *Durali Yılmaz'ın Dansedebilmek Hikâye Kitabındaki Tümcelerin Yapı, Anlam, ve Görev Yönünden Betimlemeli Dilbilgisi Yöntemine Göre Sözdizimsel İncelenmesi*[1] adlı yüksek lisans tezidir. Yapılan bu çalışma *Dans Edebilmek* adlı hikâye kitabının dilbilgisi yönünden incelenmesidir. Beş ana bölümden oluşan bu çalışmanın birinci bölümünde tümce kavramı, nitelikleri, tanımı, ögelerin tümcedeki sıralanışı ve tümcedeki sözcük sayısına yer verişmiştir (I. Kısım, 10-14 ss.). İkinci bölümde ögeler ayrıntılı bir şekilde sınıflandırılmıştır (II. Kısım, 15-41 ss.) Üçüncü bölümde yan ögelerin ayrıntılı sınıflandırılması ve açıklaması karşımıza çıkar (III. Kısım, 43-86 ss.) Dördüncü bölümde tümce türleri (IV. Kısım, 86-179 ss.), beşinci bölümde tümcenin çözümlenmesi (V. Kısım, 179-221 ss.) yer almaktadır. Sonraki bölümlerde ise karşılaştırma ve örnekleme ağırlıklıdır. Genel içerik adlarından da anlaşılacağı üzere bu tez, dilbilgisi üzerine yoğunlaşmıştır ancak Durali Yılmaz'ın olaya dayalı metinlerine yönelen ilk eser olduğundan önemlidir. Bir diğer çalışma Selçuk Kolay'ın 2013 yılında Prof. Dr. Mehmet Törenek danışmanlığında yaptığı *Durali Yılmaz'ın Öyküleri Üzerine Bir İnceleme*[2] ise yine yüksek lisans tezi olup öykülerin biçimsel olarak ele alındığı bir eserdir. Bu tezin ilk bölümünde Durali Yılmaz'ın hayatı, öykü anlayışı ve öykü kitaplarının tanıtımı yer almıştır (I. Kısım, 1-4 ss.). İkinci bölümde

---

[1]Müzeyyen Özav, Durali Yılmaz'ın *"Dansedebilmek" Hikâye Kitabındaki Tümcelerin Yapı, Anlam Ve Görev Yönünden Betimlemeli (Tanımlı) Dilbilgisi Yöntemine Göre Sözdizimsel (Tümcebilgisel) İncelenmesi*, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yayımlanmış Yüksek Lisan Tezi, Uşak,2013.

[2] Selçuk Kolay, *Durali Yılmaz'ın Öyküleri Üzerine Bir İnceleme,* Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2013.

ise yazarın öyküleri biçimsel açıdan olay örgüsü, mekân, zaman, kişiler ve anlatıcı ve bakış açısı başlıklarında ele alınmıştır (II. Kısım, 12-117 ss.). Yapılan bu çalışmada bazı eksiklikler göze çarpsa da yazarın öykülerine biçimsel açıdan bakması sebebiyle önem arz etmektedir. Araştırmacı yönünden sonra akademik alanda öyküleriyle de yer almaya başlayan Durali Yılmaz'ın romanlarıyla ilgili çalışma da yapılmıştır. Adını anabileceğimiz son çalışma ise bu yıl Merve Mantıcı tarafından Prof. Dr. Hasan Akay danışmanlığında yapılan *Durali Yılmaz'ın Romanlarında Kahraman-Mekân İlişkisi*[3] adlı yüksek lisans çalışmasıdır. Romanların incelenmesi ve biçimsel ayrıntılara yer verilmesi bizim açımızdan önem arz etmektedir. Birinci bölümde tarihî roman kavramı açıklanmıştır (I. Kısım, 5 ss.) İkinci bölüm Durali Yılmaz'ın romanlarının biçimsel açıdan kahraman ve mekân bağlamında tek tek ele alındığı bölümdür (II. Kısım, 11-541 ss.). Üçüncü bölümde ise Durali Yılmaz'ın romanlarındaki farklılıklar ve benzerlikler üzerinde durulmuştur (III. Kısım, 542-561 ss.). Bu tez yaptığımız çalışmaya en yakın olandır. Romanların ele alınması ve biçimsel açıdan bazı ögelere yer vermesi bakımından ilktir. İfade etmek gerekir ki bu çalışma Durali Yılmaz'ın en az bir yönünü daha farklı bir bakış açısıyla görünür kılar.

Bu çalışmalar Durali Yılmaz ve eserleri hakkında önemli bilgiler içermektedir. Ancak Durali Yılmaz ile ilgili bilgilerin tümünü bir arada bulundurmak ve yeni yetişen gençlerin zihinsel kıyaslamalarına imkân vermek bakımından yazarımız hakkında farklı çalışmalara da ihtiyaç olduğu açıktır.

Çalışmamızın daha özgün bir hâl alması bakımından onun Türk edebiyatına ve romanına bakış açısını değerlendirirken ilk romanlarında kendi döneminin siyasal ve sanatsal izlerini, geçiş dönemi romanlarında tasavvufa yönelişini ve son dönem romanlarında da İslamiyet etkilerini kaydetmeye çalıştık. Bunları ele alırken üzerinde durmaya çalıştığımız bir diğer nokta metnimizin sade dilli olmasıydı. Bunun sebebi ise daha önce değindiğimiz üzere edebiyata ilgili olan ve olmayan, yeni yetişen gençlere ulaşabilmektir.

---

[3] Merve Mantıcı, *Durali Yılmaz'ın Romanlarında Kahraman- Mekân İlişkisi,* Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2019.

Bu fikirleri göz önünde bulundurduğumuzda ortaya şöyle bir amaç çıkmaktadır: Akademisyen kimliği ve araştırmalarıyla tanınan Durali Yılmaz'ın hayatını, edebî kişiliğini, en önemlisi romanlarının ve romancılığının Türk edebiyatındaki yerini ortaya koymak, sanatsal ve estetik duruşunu tespite çalışmaktır. Kullanacağımız yöntem ise sade bir dil ile somut veriler ışığında Durali Yılmaz'ın romancılığını gözler önüne sermektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. HAYATI

1.1. Ailesi ve Doğumu

Durali Yılmaz, 21 Mart 1948 tarihinde Denizli'nin Acıpayam ilçesinin Köke köyünde dünyaya gelir. Çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşan bir babanın oğludur. Babası çiftçiliğin yanı sıra kendi kurmuş olduğu su değirmenini işleterek hayatını sürdürmüştür.

1.2. Öğrenimi

1955 yılında doğduğu Köke köyünde ilkokula başlayan Yılmaz, 1960 yılında ilkokulu bitirir ve aynı yıl Burdur İmam-Hatip Okuluna girer. 1967 yılında liseyi bitiren Yılmaz aynı yıl içinde İstanbul Yüksek İslam Enstitüsüne kaydolur. Bir taraftan da bir gençlik örgütü olan MTTB'de çalışmaya başlar. 1971 yılında yükseköğrenimini bitirince Ankara'da, Diyanet İşleri Başkanlığında göreve başlar.

Yılmaz, Kıbrıs çıkartmasının olduğu yıllarda askerdir ve askerliğini kışlada değil, savaşın soluğunun yakından hissedildiği Trakya'da yedek subay olarak yapar. 1974 yılında askerliği biter.

1.3. Çalışma Hayatı

Durali Yılmaz akademik hayata ilk olarak 1984 yılında İstanbul Üniversitesi'nde okutman olarak başlar. Bir taraftan Osmanlıca, Türkçe dersleri okutur, aynı zamanda İktisat Tarihi alanında yüksek lisans yapar. Mimar Sinan Üniversitesi'nde başladığı Doktora eğitimini, *Türk Romanının Doğuşu ve Ahmet Mithat* adlı teziyle tamamlar (1987), 1988 yılında İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesinde yardımcı doçent olarak göreve başlar, aynı yıl Yeni Türk Edebiyatı doçenti olur ve bu fakültede Halkla İlişkiler bölüm başkalığını yürütür. Aynı zamanda 1991- 1995 yıları arasında Harp Akademilerinde de Basın ve Halkla İlişkiler dersi verir. 1993 yılında Yeni Türk Edebiyatı alanında Profesörlüğe yükseltilen Yılmaz, 1995 yılında Muğla Üniversitesi'nde görev alarak, burada Fen-Edebiyat Fakültesi dekanı olur ve bu fakültenin kuruluşunu gerçekleştirir.

Yıllar sonra tekrar İstanbul Üniversitesine döner ve burada Türk Dili Bölümü başkanı olur. 1999 yılında İstanbul Üniversitesi'nden kendi isteğiyle emekli olan Yılmaz, Kıbrıs Yakın Doğu Üniversitesine giderek bir müddet de burada görev yapar, İletişim Fakültesi dekanı olur. 2001 yılında İstanbul Kültür Üniversitesi'nde göreve başlar, bu üniversitede Türk Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanlığını üstlenir.

2. EDEBÎ HAYATI

2.1. Edebiyata Yönelimi

Lise yıllarında *Burdur'un Sesi* gazetesinde edebiyat sayfası hazırlamaya başlayan Durali Yılmaz, ilk şiirlerini ve denemelerini de 1965 yılında burada yayımlar. Üniversite yıllarında ise talebe birliğinin yayın organı olan *Millî Gençlik Dergisi*'nde şiir, hikâye ve denemeler neşreder.

1970 yılından itibaren bir taraftan Sezai Karakoç'un çıkardığı *Diriliş* dergisinde hikâyelerini yayımlamakta, aynı dönemde *Hareket* dergisinde de yazılar yazmaktadır. 1971 yılında yükseköğrenimini bitirince Ankara'da, Diyanet İşleri Başkanlığında başladığı görevinde çok geçmeden başkanlığın çıkardığı Diyanet dergisinin teknik sorumluluğunu yürütür ve aynı dergide yazılar yazar.

1974 yılında askerliği bitirince İstanbul'a döner ve bir süre *Millî Gazete*'de çalışır, kültür ve sanat yazıları kaleme alır.

1976 yılında tekrar devlet hizmetine girerek Şer'i Siciller Arşivi'nde uzman olarak göreve başlayan Yılmaz'ın hikâye ve romanları da bu yıllarda kitaplaşmaya başlar. Evliliği 1977 yılı içinde olur. 1978 yılı içinde yayımlanan *Büyük Doğu* dergisinde de hikâye ve denemeler yazar ve Necip Fazıl tarafından önemli bir hikâyeci olarak okura takdim edilir. 1982 yılında başlamak üzere bir müddet de *Yeni Devir* gazetesinde köşe yazarlığı yapar.

2.2. Edebî Kişiliği ve Romancılığı

Durali Yılmaz, küçük yaşlardan itibaren edebiyata ilgi duymuş ve bu alanda kendini geliştirmeyi hedeflemiş bir yazarımızdır. Edebiyat hayatına şiir, hikâye, deneme ve sanatsal yazılarla başlar. Daha sonra inceleme, roman ve öykü yazar. İnceleme ve denemeleri günümüzde birer kaynak olarak kullanılmaktadır. Onun

romanlarını tek bir kalıba sokmak imkânsızdır. Birbirlerinden tamamen farklı bir anlatıma ve konuya sahip olan romanlar, yazarın çok yönlü dünyasının göstergesi niteliğindedir.

Biz yazarın romanlarını 'ilk dönem klasik romanlar, ikinci dönem geçiş romanları ve son dönem dinî romanlar' olarak üç kola ayırmayı uygun gördük.

Durali Yılmaz'ın ilk romanı *Siyah Perdeli Evler* (bu romanı yıllar sonra farklı isimle tekrar yayımlamıştır.) dönemin tarzından farklı olan ve bolca hayalî unsur barındıran bir romandır. Roman işleniş bakımından basit gözükse de çok derin felsefi olgular içermektedir. Bu roman, yazarın diğer romanlarından oldukça farklıdır. Romanın adı, yazarın örnek aldığı kişilerden biri olan Necip Fazıl'ın *Siyah Pelerinli Adam* piyesini akla getirse de içerik bakımından pek benzerlik yoktur.

Bu romandan sonra yayımlanan diğer iki romanı *Ankara'da Ölüm* ve *Savaş Günlüğü,* yayınlandığı zamanın şartlarına ve beklentilerine göre kurgulanmıştır. *Ankara'da Ölüm*'de Reşat Nuri Güntekin'in *Yaprak Dökümü* adlı romanının esintilerini görürüz. Yozlaşan kültür ve değerler bir aile üzerinden klasik ama başarılı bir şekilde anlatılmıştır. *Savaş Günlüğü* romanı ise savaşa giden bir teğmenin süreç boyunca kendi ağzından psikolojik değişimini anlatmaktadır.

Adı geçen romanlarda yazar, dinî ve tarihî bilgi verme amacı gütmemiş ve kurgusal bağlamda eserler ortaya koymuştur. Bu eserler ilk dönem romanlarıdır.

Klasik roman anlayışını bir kenara bırakan yazar, ikinci dönem romanlarında özellikle kahraman seçiminde büyük farklılık göstermiş ve kahramanlarını cansız varlıklar olarak belirlemiştir. Geçiş romanları da dediğimiz bu eserlerde yavaş yavaş tarih sahnesinde kişiler ve olaylar karşımıza çıkmaya başlar. Yıllar sonra *Ayasofya Dile Geldi* adıyla yayınlanan *Aziz Sofi* romanının kahramanı Ayasofya'nın kendisidir. Ayasofya'nın ve İstanbul'un tarihini roman boyunca kişileştirilen mimari bir yapıdan/varlıktan dinlemek oldukça ilginçtir. Bu dönemde ele alabileceğimiz bir diğer roman ise *Fetva Yokuşu*'dur. Yine bu roman da Osmanlı Dönemi'ni, olayları, kısacası tarihî ve kültürü bir taşın ağzından okura aktarır. Yazar tarihî ve kültürel öğeleri bu iki romanda başarılı bir şekilde kullanmıştır.

Durali Yılmaz, bundan sonraki yani üçüncü dönem romanlarında tamamen dine ve tasavvufa yönelmiş, tarihten beslediği eserlerinde hep peygamberleri, ehl-i beyti, dervişleri ve erenleri konu edinmiştir. Olayların tarih sahnesindeki oluşumlarına sadık kalarak oluşturulan romanlar oldukça başarılıdır. Bu romanlardan biri *Ölmeden Ölenler*'dir. Bu eser, kendinden sonra oluşturulacak olan romanın hazırlık çalışması gibidir. Önce *Kutup Yıldızları*, ardından *Çilekeş Müslümanlar* olarak basılan roman, Hz. Muhammet'in hayatını ve İslamiyet'in doğuşunu yalın bir dille anlatan, kaynak niteliğindeki en başarılı eserlerden biridir. *Ölmeden Ölenler* romanının kapsamlı hâlidir.

Dervişler, erenler de son dönem romanlarda başarılı bir şekilde işlenmiştir. Tasavvufun ağır bastığı bu romanlardan ilki *Kıyam*'dır. Bu eser, önce *Yesevî Irmakları*, ardından *Hz. Türkistan Ahmet Yesevî* adıyla basılan romanın hazırlık çalışması gibidir. Bu romanların devamında yine aynı mahiyete sahip *Hacı Bektaş Güvercin Anadolu İsyan'da Çerağ Uyanacak mı?* romanı ile *Şeyh Bedrettin* romanı karşımıza çıkmaktadır. Tarihte var olan 'Babalar Ayaklanması' adı geçen bu romanlarda farklı açılardan başarılı bir şekilde işlenmiştir.

Sonuç olarak, Durali Yılmaz, edebiyatımıza kattığı akademik çalışmalarının yanı sıra romancılığıyla da yadsınamayacak kadar başarılıdır. Konu ve işleyiş bakımında çok yönlü bir tutum sergilemiş ve edebiyat hayatımıza farklı ve ilgi çekici romanlar kazandırmıştır.

3. ESERLERİ

3.1. Öyküleri

Söylenmeyen

Gel İçimde Ağla

Akrebin Dansı

Dans Edebilmek

3.2. Romanları

Savaş Günlüğü

Siyah Perdeli Evler [4]

Ankara'da Ölüm

Aziz Sofi[5]

Fetva Yokuşu

Kutup Yıldızları[6]

Ölmeden Ölenler

Yesevî Irmakları[7]

Kıyam

Hacı Bektaş Güvercin Anadolu İsyanda

Şeyh Bedrettin

3.3. İnceleme ve Denemeleri

Romanımız ve İnsanımız

Roman Kavramı ve Türk Romanının Doğuşu

Türkçe ve Kompozisyon

Roman Sanatı ve Toplum

---

[4] Adı geçen eser daha sonra *Donuklar* adıyla tekrar basılmıştır. Çalışmamızdaki tüm alıntılar *Siyah Perdeli Evler* baskısından yapılacak ve alıntıların sayfa numaraları metin içinde gösterilecektir.

[5] Adı geçen eser daha sonra *Ayasofya Dile Geldi* adıyla tekrar basılmıştır. Çalışmamızdaki tüm alıntılar *Ayasofya Dile Geldi* baskısından yapılacak ve alıntıların sayfa numaraları metin içinde gösterilecektir.

[6] Adı geçen eser daha sonra *Çilekeş Müslümanlar* adıyla tekrar basılmıştır. Çalışmamızdaki tüm alıntılar *Çilekeş Müslümanlar* baskısından yapılacak ve alıntıların sayfa numaraları metin içinde gösterilecektir.

[7] Adı geçen eser daha sonra *Hz. Türkistan Ahmet Yesevî* adıyla tekrar basılmıştır. Çalışmamızdaki tüm alıntılar *Hz. Türkistan Ahmet Yesevî* baskısından yapılacak ve alıntıların sayfa numaraları metin içinde gösterilecektir.

3.4. Senaryoları

Sevgiyi Öğrenen Adam (O. Pekmezoğlu tarafından filme alındı, TV 2 ‘de 5-12 Ekim 1987’de 2 bölüm olarak gösterildi.)[8]

3.5. Çeviri, Sadeleştirme ve Uyarlama Eserleri

Hüseyin Fellah (Ahmet Mithat'dan) [9]

Hay bin Yakzan (İbnu Tufeyıl'den çocuklar için uyarlama) [10]

Mârifetnâme (Erzurumlu İbrahim Hakkı'dan)[11]

[8] Durali Yılmaz, *Türk Romanının Doğuşu*, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 1990, s.6.
[9]Akit Gazetesi İnternet Sitesi https://www.yeniakit.com.tr/kimdir/Durali_Y%C4%B1lmaz Son Güncelleme Tarihi: 17.09.2019
[10] Akit Gazetesi İnternet Sitesi https://www.yeniakit.com.tr/kimdir/Durali_Y%C4%B1lmaz Son Güncelleme Tarihi: 17.09.2019
[11] Akit Gazetesi İnternet Sitesi https://www.yeniakit.com.tr/kimdir/Durali_Y%C4%B1lmaz Son Güncelleme Tarihi: 17.09.2019

İKİNCİ BÖLÜM

1. ROMANLARININ BİÇİMSEL AÇIDAN İNCELENMESİ

1.1. OLAY ÖRGÜSÜ

Her roman anlatıcı ile anlatılana dayalıdır. Anlatıcı araç konumundadır ve bir hikâye anlatmak için vardır der Mehmet Tekin ve vakayı ya da olayı şöyle ifade eder: *"Vak'a sözlük anlamı itibariyle 'olup geçen şey' demektir. Romancı, kaleme alacağı romanın 'epik' yapısını bu 'olup geçen şey'le (hatta olması mümkün şeyle) kurar. Bu durumda vak'a, roman denilen edebî türün vazgeçilmez öğesi olmaktadır. Aslında vak'a, romana değil, hayata ait bir parçadır ve hayatta rastladığımız, yaşadığımız, yaşayabileceğimiz bir şeydir: Romancı sanatın (dar anlamda dilin) sağladığı imkânlarla onu ehlileştirir ve amacı doğrultusunda onu, yeniden biçimlendirir. Yeniden diyoruz; çünkü romanın genel dokusu içine çekilen vak'anın(kurmaca yapının içinde yer alan vak'anın),edebî bir boyut kazanması için bir mekâna, zamana ve şahıs kadrosuna ihtiyacı vardır."*[12] Bu aslında Eco'nun *"Kurmaca anlatılar, hakikati söylüyor gibi yapar ya da hakikati bir kurmaca söylem evreninde söylediklerini öne sürerler."* sözüne paralel bir söylemdir. Aktaş, *"Öyleyse vaka herhangi bir alâka ile bir arada bulunan veya birbiriyle ilgilenmek mecburiyetinde kalan fertlerden en az ikisinin karşılıklı münasebetlerinin tezahürüdür."*[13] diyerek olay olgusunun birbirinden farklı fertler arasında oluşacağını, böyle bir alâka bulunmadığı takdirde fertlerin birbirinden habersiz olacağını, dolayısıyla da onlar arasında herhangi bir münasebetin varlığından söz edilemeyeceğini dile getirmektedir.

Norman Freidman bu konuyu biraz daha genişletir: *"Bir eserde bütünü oluşturan parçaların birbirleriyle bağlantılı olduklarını, bütünün bu beraberliğe eşit olduğunu söylemek yeterli değildir. Bununla beraber bütünü amaç, parçaları ve kullanılan teknikleri amaca götüren araçlar olarak görürsek, edebî değerlendirmede mesafe aldığımızı hissederiz. Bir eserdeki parçalar ve teknikler, sadece bir hikâyeyi anlatmak için değil, bir fonksiyonu yerine getirmek, bir amacı gerçekleştirmek için vardırlar ve amaç, öze bağlı estetik bir biçim yaratmaktır. Bir yazar, bir eseri*

[12] Mehmet Tekin, *Roman Sanatı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2009, s. 61.
[13] Şerif Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş,* Akçağ Yayınları, Ankara 1991, s. 44.

yaratırken, bilinçli veya bilinçsiz olarak belli bir amaca hizmet etmek, belli bir etki yaratmak ister. Eserini yaratırken, nereden başlayacağını, materyalinin ne kadarını, ne gibi bir düzenleme içinde sunacağını, neyi vurgulayacağını, hangi unsurları ikinci plânda bırakacağını, eserini nerede ve nasıl bitireceğini tayin ederken karşılaştığı önemli estetik meseleleri çözmekte yazara rehberlik eden temel ilke, gerçekleştirilecek amaçtır." [14] Bu amaç ise eser okunduğu zaman okuyucunun vardığı sonuç olarak belirtilir ve romanın yapısını (plot) roman başkişisinin yaşadığı değişme sürecini etkileyen, iki veya daha çok epizottan (aynı merkez etrafında, bir sistem içinde gruplaştırılarak sunulan olaylar zinciri) oluşmuş, başlangıcı, ortası ve sonu(giriş, düğüm ve çözümü) olan bir yapı olarak sunar.

1.1.1. Savaş Günlüğü

Türk milleti Orta Asya'dan günümüze eşine az rastlanır bir geçmişe sahip olmakla birlikte, her dönemde unutulmayan ve toplumu derinden etkileyen savaşlara da maruz kalmıştır. Kimi zaman inançları ve umutlarıyla ayakta kalmış kimi zaman da teknolojik nimetlerden faydalanan muazzam ordulara karşı tek vücut olarak küllerinden doğmuş ve tüm dünyaya ibret olacak bir destan yazmıştır.

Yaşanılmakta olan hayat ile anlatılmakta olan hayat birbirinden ayrılamayacağına göre edebiyat, çağının, kültürünün tanığıdır diyebiliriz. Edebiyatımıza romanın girmesiyle beraber çağın en önemli tanığı roman olmuştur. Stendhal'ın *"Roman yol boyunca yanımızda gezdirdiğimiz bir aynadır."* sözünden yola çıkarak romanın yaşanılanları aktarması konusunda önemini vurgulamış olalım.

Türk edebiyatında savaşları anlatan, savaş zamanında yazılan ve savaşı uzaktan veya yakından yaşayan insanların psikolojisini yansıtan birçok roman vardır. Yazarın ilk romanı olan *Savaş Günlüğü* de bunlardan biridir. Hacim olarak küçük olmasına rağmen kitabın arkasında yazan *"Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının ilk savaş romanıdır."* cümlesinden yola çıkarak edebiyatımız için ne kadar önemli olduğunu vurgulamak isteriz.

---

[14] Philip Stevick, *Roman Teorisi*, (Çev. Prof. Sevim Kantarcıoğlu), Akçağ Yayınları, Ankara, 2010, s. 139.

Savaş Günlüğü ilk olarak 1975 yılında Fetih Yayınevi tarafından basılmıştır. Kısa kısa bölümlerden, her bölümün başındaki yarım sayfalık kahramanın düşüncelerinden ve bol bol diyaloglardan oluşur.

Romanda yıllardır savaş görmemiş bir milletin savaş içindeki coşkunluğunu ve tedirginliğini anlatıcı kahramanın gözünden dile getirilir. Bu tedirginlik ve coşkunluk yerini giderek korkuya bırakır ancak sonunda umut yeniden yeşerir.

Savaşa yollanan anlatıcı kahramanın : *"Çocukluğumda 'Silahlara Veda'yı okumuştum. Günlerce kurtulamamıştım etkisinden. Bir yerinde şöyle bir cümle vardı: 'Evimizin arkasında tozlu yoldan askerî konvoylar geçerdi.' Çok sevmiştim bu sözleri… Birçok evlerin arkasındaki tozlu yollardan geçecektik konvoy halinde. Çocuklar hayran hayran bakacaklardı…"*[15] sözleriyle başlar roman ve bu sözler romanın içeriğinin aynası niteliğindedir.

Roman, savaşa çağrılan teğmen bir gencin ağzından anlatılır. Genç, savaşı yaşamış tüm askerlerin timsalidir. Gencin savaşa çağrılmasıyla roman başlar. Savaştan önce çok sevdiği annesi, nişanlısı, kardeşleri, arkadaşları, öğretmenliği ve kitaplarıyla normal bir yaşamı vardır. Savaşa çağrıldığı geceden itibaren bu olguyu sorgulamaya başlar. Savaş meydanına giderken yolda arabasının bozulmasıyla bir köyde konaklamak zorunda kalır. Köylülerin yardımı, duaları ve onu kahraman olarak görmeleri genci çok etkiler.

Savaş meydanına vardığında her geçen gün hissettiği duyguları dile getirir. Bazen isyan eder bazen ise geride bir garip anasını bıraktığı için şükreder. Gencin annesi de oğlunu savaşa göndermiş ve her an ölüm haberini bekleyen acılı anne timsalidir. Savaşın durulmaya başlamasıyla izne çıkan genç, bir arkadaşının vasıtasıyla aksakallı bir ihtiyarla tanışır. İhtiyarla sohbetin ardından savaşın sadece görünür askerlerle değil, görünmeyen askerlerle de gerçekleştiğine inanır.

Savaş biter. Genç köyüne döner. Ancak bir türlü uyum sağlayamaz olağan yaşama. Sürekli arayış içindedir. İçinde tarif edemediği bir özlem vardır.

[15] Durali Yılmaz, *Savaş Günlüğü*, Fetih Yayınevi, İstanbul, 1975, s.5.

Çevresindekiler onu deli sanmaya bile başlarlar. Gerçek savaş bitmiştir ancak gencin iç savaşı son safhadadır.

Savaş olgusunun ve psikolojisinin başarıyla işlendiği bu roman, millî duyguları harekete geçiren, umutla umutsuzluğu bir arada çok güzel aktarabilen başarılı bir eserdir.

1.1.2. Siyah Perdeli Evler/Donuklar

Siyah Perdeli Evler adlı roman, Durali Yılmaz'ın roman vadisine girdikten sonraki ikinci romanıdır. Cep kitabı olarak nitelendirebileceğimiz bu romanın hacmi küçük olmasına rağmen içeriği oldukça derin ve düşündürücüdür.

Roman ilk olarak *Siyah Perdeli Evler* adıyla 1984 yılında Kültür Basın Yayın Birliği tarafından basılmış, ardından 2010 yılında *Donuklar* adıyla Kapı Yayınları tarafından tekrar basılmıştır. İsim değişikliğine uğrayarak yıllar sonra tekrar basılan bu romanın içeriğinde küçük ifade farklılıkları dışında bir değişiklik yoktur.[16]

Türk romanındaki klasik gerçekçi olay özelliklerini göstermeyen romanı dört bölümde inceleyebiliriz. Romanın konu bağlamındaki bölümlerine girmeden önce "ön söz"üne değinmemiz gerekmektedir. Şaşırtıcı olan ve okuyucuya romanın yazar tarafından değil de başkası tarafından yazılmış izlenimini veren bu ön söz, yazar tarafından romanın daha güçlü hissedilmesi için yazılmış olabilir. Bu tarz ön söz Türk romanında ilk değildir. Durali Yılmaz'dan önce buna benzer uygulamalar Türk okuyucusuna sunulmuştur. Cumhuriyet'in ilk yıllarında kaleme alınan ve edebiyatımızın yapı taşları arasında yer alan Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Yaban* romanında böyle bir ön söz karşımıza çıkar. Romanın basımı ve içeriği hakkında kısa bilgi veren bu ön söz romanımızdaki ön sözü akla getirir. Postmodernizmin kurucularından olan Oğuz Atay'ın *Tutunamayanlar* romanında da bu tarz bir ön sözle karşılaşırız.

[16] Örneğin, *Siyah Perdeli Evler* baskısında "Bu duraklama beklenmedik bir anda oldu(s.26)." ifadesi varken, *Donuklar* baskısında "Bu duraklamayı hiç beklemiyordum, ansızın oldu(s.29)." gibi ifade farklılıkları vardır.

Roman, ismi belirtilmeyen ve bir delikanlı olduğu anlaşılan gencin hayalle gerçek arasındaki ilginç yolculuğunu anlatır.

Gerçekçi bir tasvirle ismi belirtilmeyen gencin ağzından anlatılanlarla başlar. İlk sayfalarından gerçek bir uykudan uyanış tasviri vardır. Genç, okuyamadığını ve geçmişi hatırlayamadığını fark ederek koşturması ve dönüp dolaşıp aynı yere gelmesiyle devam eder.

Daha sonra genç yoldaki insan sürüsüne katılır. İnsanların sırtlarında anılarını taşıdığı birer tabut vardır. Tabutlar yere bırakıldığında genç ölüsüyle bir bütün olur. Git gide heykelleşen insanların arasından sıyrılıp siyah perdeli evlere girmesiyle roman tamamen düşsel bir hâl alır. Roman boyunca gencin bu evde yaşadıkları, ölülerle, gölgelerle, efendiyle iletişimi ve garip görevleri dile getirilir.

Ütopik bir yerde zamansız ve mekânsız bir acele hâkimdir. "*Bu acele içinde ölümden mi kaçılıyordur, yoksa kovalanıyor mudur ölüm, orası pek belli değildir."*[17] Efendi tarafından gence bir görev verilir ve gideceği yeri belli olmayan bu genç bir yolculuğa çıkar. Yolculuk boyunca yaşanılan olağandışı olaylar ve soyut varlıklar tasvir edilir. Akşamları siyah perdeli bir eve dönen genç pencereden gelip geçenleri izler. Efendinin emriyle yardımcılarına mezar kazmasını ve kelle kesmesini söyler. Zorlandığında efendinin verdiği kitaba danışır. Bir efendinin güdümünde olan ve onun emirlerine itaat eden gencin yalnız kaldığı bir akşamda kendi ölüsünü görmesiyle ve daha sonra efendinin gerçek efendi olmadığını anlamasıyla roman sona yaklaşır. Genç, romanda geçen hikâyeye uygun olarak kendi ölüsünü kendi defin eder, kendi benliğine kavuşur ve erenler arasına karışarak roman sona erer.

Siyah Perdeli Evler ıssız bir adaya giderken, dünyadaki bütün romanların arasından seçilerek götürülecek değerdedir. Bu çapta bir sanat zirvesi ortaya koyan bir dimağın ilmî konularda şu soğukkanlı hükümlere varması özellikle takdire şayandır: *"Romancı, dünyayı ve insanı yorumlayan kişidir. Bu açıdan bakılınca o, bir filozoftur. Şu farkla ki, filozof yorumlarını teorik olarak sunarken, romancı uygulayıcı olarak karşımıza çıkar. Sözgelimi filozof, ahlak kuralları önerir, romancı ise kendi ahlak*

[17] Oğuz Atay, *Tutunamayanlar,* İletişim Yayınları, İstanbul, 2008 s.11.

anlayışını, kurduğu roman dünyasındaki kişilere bizzat uygulatır. Daha açık söylersek, filozof karşımıza kavramlarla çıkar, romancı kişilerle.'"[18]

Edebiyat dünyasında alışılagelmiş değerlerin dışında bir "gerçek" arayışı romanın tüm benliğine işlemiştir. Gerek tasavvufî arayış gerek gerçeklerden kaçış veya gerçekle yüzleşme diyebileceğimiz bir örgünün romanda gölgeler ve ölüler vasıtasıyla bize sunulması, verilmek istenen mesajın tayy-ı zaman ve tayy-ı mekânda tamamen simgelerle dile getirilmesi, romanın karmaşık olay örgüsünü belirlemekle beraber konunun ana dayanak noktasını teşkil etmektedir.

Önce sanatkâr, sonra ilim adamı olan yazarın diğer romanlarından oldukça farklı olan bu romanı bakış açısını geliştirecek ve okuyucuyu düşünmeye yönlendirecek başarılı bir romandır.

1.1.3. *Ankara'da Ölüm*

Cumhuriyet'ten sonra Türk romanı gelişmeye başlamış ve edebiyatımızın yapı taşı niteliği taşıyan romanları bu dönemde yazılmaya başlanmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki yazarlar genellikle topluma eğilmişler, birtakım gerçekleri aktarmak istemişlerdir.

Batılılaşma sürecinde ortaya çıkan nesiller arası uyuşmazlık ve kutsal aile kavramının değerini yitirmesi bu dönem romanlarında cereyan etmeye başlar. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Kiralık Konak*, Reşat Nuri Güntekin'in *Yaprak Dökümü* adlı romanları bu dönemde kuşak çatışması ve bozulan aile olgusu dendiğinde akla gelen ilk romanlardandır.

1970'lerden sonra romanımızda ve romancılarımızda büyük bir artış görülür. Romanlardaki bu artışla birlikte, ele alınan konulardaki çeşitlilik de göze çarpar. Bir yandan topluma yönelişin göstergesi olan köy ve köylü ile birlikte bozulan aile olgusu ve kuşak atışması romanlarda işlenmeye devam ederken bir yandan da Almanya'ya

[18] Erişim Sitesi: file:///C:/Users/PC/Downloads/mehmedniyazi.htm Son Güncelleme Tarihi: 14.10.2018

göç ve geri dönüşler, Alman topluluğuna uyum sağlama, dil sorunu, sıla özlemi gibi konular romanımıza girer.

Yazarın üçüncü romanı olan *Ankara'da Ölüm,* 1970'lerden sonra ele alınan romanların tipik bir örneği niteliğindedir. Türk edebiyatında örneklerine sıkça rastladığımız bozulan aile olgusunu ve kuşak çatışmasını ele alır.

Ankara'da Ölüm, 1976 yılında Çığır Yayınevi tarafından basılmıştır. İçerik düzeni ve kapak tasarımı bakımından *Savaş Günlüğü* romanına benzer. Yirmi iki küçük bölümden oluşan eserin iki ana bölümü vardır.

Adı geçen romanda kuşak çatışması yaşayan bir ailenin dönemin şartlarına ayak uydurmaya çalışırken birbirlerinden nasıl koptuklarını, aile olgusunun nasıl önemini yitirdiğini ve geleneklerin timsali yaşlı dedenin ölümüyle bir devrin sonlandığını noktalandığını anlatır.

Gerçek hayatta karşımıza çıkabilecek bir kurguya sahip olan romanın ilk bölümünde, romanın ana kahramanlarından Memur Cevat ile kocası tarafından aldatılan, ilk kocasından iki çocuğu olan ve düzensiz bir aileye sahip Gülay'ın çalıştıkları ofiste sohbet etmesiyle başlar. Kocası tarafından aldatılan Gülay'a, sen de onu aldat diyen Cevat, bu oyunun bir parçası olacağını bilemez. Roman Hacı Mehmet Efendi'nin evinde yaşananların anlatılmasıyla devam eder.

Hacı Mehmet Efendi üç çocuğu, torunları ve Alman gelini ile aynı evde yaşar. Çocukları, gelini ve özellikle de torunu Ümit arasında büyük bir kopukluk vardır. Savaş anılarını anlatmak isteyen ve hacdan getirdiği hediyeleriyle övünen zavallı ihtiyara kimse aldırmaz. Hacı Mehmet Efendi'nin kocası ölen kızı Sevim'in evinde yaşayan Memur Cevat ve Fuat da bu evin birer ferdi gibidir. Evin torunu Ümit ile Cevat arasında bir süre sonra aşk yaşanmaya başlar. Oluşan bu aşk sebebiyle evde bir neşe gözler önüne serilir. En büyük uçurumun temsilcileri olan Hacı Mehmet Efendi ile Ümit'in arası çok iyi olmaya başlar. Ancak Cevat Ümit'i iş arkadaşı Gülay ile aldatır. Gülay'ın kızı sevgilisine kaçmıştır. Kocasına da boşanma davası açan kadın, artık daha özgür olduğunu düşünür ve bir nevi Cevat'ın dediğini yapmış olur. Gülay, Cevat için bir sığınaktır. Ümit'in bunu öğrenmesiyle romanın ilk bölümü biter.

İkinci bölüm Ümit'in içine kapanması, Fuat'ın gazetecilik sevdası, Cevat'ın pişmanlığı ve aile bireylerinin tekrar ve daha hızla birbirlerinden kopmasıyla başlayıp devam eder. Bu kez yalnızlık ve kopukluk hüküm sürer romanda. Herkes bir arayış içindedir. Hacı Mehmet Efendi'yi iyice unutan aile bireyleri renkli hayatlarına kaldıkları yerden devam ederler. Hacı Mehmet Efendi hastalanır. Ameliyat ettirilmezse ölecektir. Çocukları bu maddî manevi yükümlülüğün altına girmemek için onu ameliyat ettirmezler ve kaderine terk ederler.

Hacı Mehmet Efendi'nin ölmesi, anıların ve değerlerin de onunla beraber gömülmesiyle roman sona yaklaşır. Cevat roman yazmaya karar verir. Fuat'ı kolundan çekiştirip balkona çıkarır. Ankara'yı işaret ederek 'İşte romanım!' der ve roman biter.

Romanın bu şekilde sonlanması gerçeğin bir yansıması olduğunun göstergesidir. Dönemini ve konu edindiği olguları başarıyla işleyen roman karşımıza çıkabilecek yaşamları yalın bir üslupla ele alması bakımından oldukça önemlidir.

Romanın Ankara'da geçmesi simgesel bir nitelik taşıyor olabilir. Romanın kahramanlarının geneli memurdur ve memuriyet o zamanlar (Romanın vaka zamanı olan 1980'ler) Ankara'da yaygındır. Bununla beraber Cumhuriyet'in ilk yıllarında kaleme alınan Memduh Şevket Esendal'ın *Ayaşlı ile Kiracıları* ile Sabahattin Ali'nin *Kürk Mantolu Madonna* adlı romanları gibi birçok roman da Ankara' da geçer.

1.1.4. *Aziz Sofi / Ayasofya Dile Geldi*

Evrensel statülere erişen ünlü kentler ve anıtlar bu durumlarını kendi özgün niteliklerine olduğu kadar karmaşık tarihî gelişmelere de borçludurlar. Ayasofya gibi anıtlar, yapıldıkları kentlere özel bir saygınlık kazandırdığı gibi, o kentlerde yapılmış olmaları da bu yapıtların ününe katkı sağlar.[19]

Roman, ilk olarak *Aziz Sofi* adıyla İklim Yayınevi tarafından 1976 yılında basılmıştır. Daha sonra adı *Ayasofya Dile Geldi* olarak değişmiş ve Beka Yayınları tarafından 2012 yılında tekrar basılmıştır. Adı ve küçük ifade değişiklikleri dışında

[19] Erişim: http://turkeireiseleiter.com/turkce/turkce-ayasofya-ve-romani-2.html Son Güncelleme Tarihi: 10.10.2018

romanın içeriğinde herhangi bir değişiklik yoktur. Bazı yerlere konunun kışını bozmayan ve içeriği değiştirmeyen küçük eklemeler yapılmıştır.[20]

Adı geçen roman, Faruk Yücel isimli bir genç ile Ayasofya arasında geçen konuşmalardan oluşur. Hayalle gerçeğin iç içe geçtiği romanda, bir insanın ve bir yapının gönül bağı okura yansıtılır. Ayasofya'nın tarihini kendi anlatımıyla öğreniriz.

Roman her iki basımda da üç ana bölümden oluşur. İlk bölümde Faruk Yücel'in Ayasofya'ya sık sık gitmesi ve sonunda Ayasofya'nın ona kendini anlatmak istemesiyle başlar. Önce birbirlerini sorgularlar ve aralarındaki iletişim "aşk" olarak tabir edilir. Bu bölümde 532-1204 yılları arasında Ayasofya'nın başından geçenler karşımıza çıkar.

İmparator Justinyen *"Âdem'den beri hiçbir devirde görülmemiş ve görülmeyecek"* bir ibadethane yapmak için harekete geçer. Onun döneminde sadece bir zevk ve gösteriş ürünü olarak ortaya çıkan Ayasofya, daha sonra bir sembol ve efsane olarak kabul edilmiştir.

1453'te Fatih'in İstanbul'u fethetmesiyle yıkık hâlde olan Ayasofya tadilata tabi tutulmuş ve camiye dönüştürülmüştür. Daha sonra Atatürk'ün emri ile müze yapılmıştır.

Ayasofya, Bizans-Osmanlı kültürü ve mimarisini en güzel şekilde yansıtan bir yapıdır. Bizans kültür ve sanatındaki yeri, hem geç Roma hem de Ortodoks Hristiyan uygarlığının bir sentezi olmasından kaynaklanmaktadır. Türkler için ise Ayasofya önce İstanbul'un fethi bağlamında simgeseldir. Peygamberin hadisini yerine getiren Türkler İstanbul'u ve İstanbul'daki yapıları yüceltmiş ve Ortodoks Kâbesi olarak sayılan Ayasofya'ya büyük önem vermişlerdir.

Tarihî süreç içinde böylesi önemli bir yer işgal etmiş olan bir mimari yapının, Ayasofya'nın, Türk romancılarının dikkatlerini çekmemesi, eserlerine konu olmaması düşünülemez. Diğer romancılar gibi Durali Yılmaz'ın *Aziz Sofi*/*Ayasofya Dile Geldi*

[20] Örneğin, *Aziz Sofi* baskısında "İmparator ve oradakiler donakalmışlardı. Ağızlarını açıp bir tek kelimecik söyleyememişlerdi o adama (s.50)." ifadesi varken, *Ayasofya Dile Geldi* baskısında "İmparator ve oradakiler donakalmışlardı. Ağızlarını açıp tek bir kelime dahi söyleyememişlerdi o adama. Onu durdurmak da kimsenin aklından geçmemişti (s.41)." gibi ifade farklılıkları ve küçük eklemeler vardır.

romanı da bunlardan biridir. Romanda Ayasofya'nın tarihi, başından geçenler ve bu süreçte İstanbul'un durumunu Ayasofya'nın kendi ağzından dinleriz.

Duyan, düşünen, acı çeken, sevinen, hisseden, kendini anlatmak için çırpınan; fakat derdini bir türlü anlatamayan, sesini duyuramayan bir kahramandır Ayasofya.

Romanın kahramanı Faruk Yücel, bir yaz günü öğleninde Sultanahmet Camii'inden çıkıp Ayasofya'ya doğru ilerlerken bir grup gençle karşılaşır. Eylem yapan bu gençler onun dikkatini çekmez hatta yolda gördüğü arkadaşıyla bile çok vakit geçirmez. Ayasofya'ya doğru ilerlemeye başlar. Ayasofya onun için bir kaçış noktasıdır. Ayasofya onu sitemle karşılar. Anlatmaya başlar kendini. Yapımını, adını, ihtişamını uzun uzun anlatır. Kısaca Ayasofya'nın tarihini kendi ağzından dinleriz roman boyunca. Tarihin en büyük tanığı İstanbul da tüm güzelliğiyle selamlar bizi.

Ayasofya, Hristiyanlığın ve İmparatorluğun gözbebeği olan bu şehirde ilk önce küçük bir mabetmiş. Bütün ülkeye ve dünyaya dalga dalga Hristiyanlığı dağıtırmış. Bir gün bir isyan çıkmış ve bu ulu mabet yıkılmış. İmparator Justinyen, Tanrı'dan af dilemiş, ulu mabedi isyancılardan koruyamadığı için ve bu işi yapanları darağacında asmayı geçirmiş içinden. Tam bu sırada Tanrı'dan bir haber ve plan gelmiş. İsyancıları affetmesini ama buraya daha güzel bir mabet yapmasını buyurmuş.

Justinyen günlerce düşünmüş, bir türlü yapacağı mabedin planını oluşturamamış. Adamların itaat dolu sözlerinden sonra bütün mabetlerden en güzel mermerler ve taşlar seçilerek hatta yıkılan mabedin parçaları da kullanılarak dünya durdukça duracak bir mabet yapılmasını buyurmuş eski küçük, ulu mabedin yerine.

Athemius ve İsodare adlı iki mimar bu ulu mabedin yapımında çalışmak istiyormuş. İmparatorun karşısına çıkmışlar ve onun rızasıyla bu işin başına geçmişler. 532 yılının baharında, Ayasofya (Aziz Sofi), Hristiyanlığın ilk şehidi olan "Aziz Sophia" adını taşıyarak yapılmaya başlanmış.

Anadolu'nun çeşitli yerlerinden getirilen malzemelerle ve binlerce işçiyle yoğun bir çalışma başlamış. İncil'den okunan ayetlerle manevi destek de sağlanıyormuş. 537 yılının Noel'inde açılışı yapılan Ayasofya, İmparator Justinyen'in *"Ey Süleyman; ben seni de geçtim!"* sözünün ardından bir depremle yıkılmış. Yeniden

yapılmış ve yine kubbesi çökmüş. Bu olay yıllarca ve defalarca olmuş. Artık Ayasofya'nın geleceği ile Bizans'ın geleceği bağdaştırılır olmuş.

Bir gün kimsenin tanımadığı, yaşlı bir adam gelmiş. Bir umut bekleyen İmparator adamı dikkatle dinlemiş. Adam, İncil'den ayetler okumaya başlamış ve bir Tesellici'nin geleceğini müjdelemiş. İsa'nın bastığı ve Tesellici'nin basacağı topraklardan kum getirilirse mabedin kubbesi yıkılmayacakmış. Adam ulvî sözlerinden sonra gitmiş. Bunun üzerine birçok din adamı Orta Doğu çöllerine gidip kum getirmişler. Yine yoğun bir çalışmadan sonra 562 yılında Ayasofya tamamlanmış ve bu kez yıkılmamış. Ayasofya artık her bölgenin gözbebeğiymiş.

562 yılında sade bir şekilde ibadete açılan Ayasofya yeni nesillerce somutlaştırılmak istenmiş ve resimler, mozaikler ile süslenmiş. Ayasofya'nın tüm mozaik ve resimleri Latin askerleri tarafından yağmalanmış.

İkinci bölüm Türklerin gücünün Anadolu'da duyulmasıyla başlar. Yavaş yavaş İstanbul çevresine yerleşen Türkler Ayasofya'ya hayrandır ama içine girmezler ve onu dışarıdan saygı ve hayranlıkla izlerlermiş. Bir gün Bizanslılar Türkleri öldürtmüş ve bunun üzerine Edirne'den al atıyla gelen padişah önderliğinde İstanbul kuşatılmış ancak Hacı Bayram Veli'nin fethin beşikteki bebeğe nasip olacağını söylemesiyle geri çekilme olmuş.

Mehmet büyümüş ve neredeyse çocuk yaşta tahta geçmiş. Mimarlar göndererek Ayasofya'yı tadilat yaptırılmış ve bunun üzerine Bizans ile Türkler arasında bir dostluk kurulmuş ve hediyeleşmeler başlamış. 1452 baharında, on birinci Konstanstin'in gözü önünde Rumelihisar'ı yapılmış. Türkler fetih planını yavaş yavaş gerçekliyor olsa da Bizans bunun farkında değilmiş.

1453 yılının baharında İstanbul'da bir kargaşa olmaya başlamış. Konstantin'in Roma'dan yardım getirtmesiyle mezhepler arasında çatışma olmuş ve bu Latin askerleri geri gönderilmiş. Fetih başlamış ve padişahın önderliğinde gemiler karadan yürütülerek fetih başarıyla sonuçlanmış. Bizanslılar mucizevî olan bu duruma bir türlü anlam verememişler. İstanbul fethedilmiş ve Fatih Sultan Mehmet tüm halka sevgiyle yaklaşmış.

Kanuni Sultan Süleyman döneminde Ayasofya'ya minber ve mihrap yapılmış. Sultan Selim döneminde Mimar Sinan Süleymaniye'nin yapımına başlamış ve iki cami karşılıklı İstanbul'un ve rahmetli Şehzadelerin emanetçisi olmuş.

Sultan Ahmet Han döneminde, Sedefkâr Ağa mimarlığında Sultanahmet Cami yapılmış. Altı minaresiyle muhteşem görünüyormuş.

1839 yılında tahta Sultan Abdülmecit Han geçmiş. İsviçreli mimar Gaspar Forsati'ye mozaikleri açtırmış ancak daha sonra yeniden kapattırıp hattat Mustafa İzzet Efendi'ye İslam büyüklerinin isimlerinin yazdığı levhalar yaptırmış.

Türk milleti çöküşe doğru gitmekteymiş. Tahta çıkan Sultan Vahidüddin Han'ın da İngiliz gemisiyle kaçmasıyla durum iyice karışmış ve İstanbul kimsesiz kalmış.

Üçüncü bölüm Ankara'da yeni bir Türk devletinin kurulmasıyla başlar. Ayasofya bu devletin padişahını görememekten ve kendisinde ibadet yapılmamasından muzdariptir ve Ayasofya 1 Şubat 1934 günü müze olur. Faruk Yücel ve Ayasofya arasındaki konuşma bitmek üzeredir. Çok daha büyüklerini görmüş olan Ayasofya'yı dışarıdaki çatışma etkilemez. Müzenin kapanış saati gelir ve Faruk Yücel'in, bu manevi âlemden uyanmasıyla roman sonlanır.

Yazarın ilk üç romanından farklı olan bu roman için, dinî sulara henüz girmemiş yazarımızın geçiş romanlarından ilkidir diyebiliriz. Gerek konusu gerek anlatım biçimi ara geçiş niteliğindedir. Anlatıcının bir yapıt olması edebiyatımıza farklı bir soluk getirmiş ve tarihî romanlara farklı bir bakış açısı katmıştır.

1.1.5. *Fetva Yokuşu*

Fetva Yokuşu asırlar boyunca oluşan, gelişen bir medeniyetin özelliklerini taşıyan, sonunda harabeye dönüşen bir semtin romanıdır. Bu semt bir büyük milletin görünen acı kaderidir. Buraya bakan bir göz, oynanan korkunç oyunları, savrulan binlerce insan beynini görmekte güçlük çekmez. Alışılmışın dışında bir teknikle ele alınan bu eser bir "cellat taşı"nın gözüyle idamı, savrulan kelleleri, oynanan oyunları, Yeniçerileri, Osmanlı'nın iç çekişmesini kısacası büyüyen, gelişen, serpilen, yıkılan

ve hâlâ yıkılmaya devam eden(!) bir İmparatorluğun tarihteki yerini farklı ve bir o kadar ilgi çekici bir üslupla dile getirir.

Roman, İklim Yayınevi tarafından 1987 yılında basılmıştır. Kendi içinde bölümlere ayrılan iki ana bölüm ve bir de küçük bir son bölüm olmak üzere toplam üç bölümden oluşur.

İlk bölüm, mermer parçasının toprak altından çıkarılıp mermerciye götürülmesi ve mermer ustasının Yeniçeri subayının emriyle onu dikdörtgen, parlak bir şekle sokmasıyla başlar. Mermer taşı olup biteni anlayamaz. Diğer mermerlerin yanına koyulmasına rağmen şekli onlardan epey farklıdır. Görevini merakla bekleyen mermer taşı, Yeniçeri subayının ve adamlarının gelmesiyle mermerci dükkânından çıkarılır. Kendisine çok önemli bir görev verileceğini düşünür. Bir saat kadar süren bir yolculuktan sonra Şifahane duvarının arasındaki yoldan Ağa Kapısı denilen ve Yeniçerilerin yöneticilerinin bulunduğu yere gelirler. Mermer taşı, bahçede bir köşeye yerleştirilir. O dikkat çekmeye çalışsa da kimse onun üzerine düşmez. Bu durumdan sıkılan taş, gelip geçeni izlemekten mutlu olmaya çalışır.

Aradan aylar geçer. Bir akşamüstü Ağa Kapısı'nda bir kalabalık belirir. Herkesin yüzünde bir korku vardır. Daire şeklini alan Yeniçeriler arasında, isimleri Yeniçeri Kâtibi tarafından silinmiş iki Yeniçeri vardır. Mermer taşı olacakları merakla bekler ama kendini olayın içine dâhil edemez.

Bu iki gençten ilki o gece mermer taşının önünde diz çöktürülür. Mermer taşı kendine değen yüz ile heyecanlanıp Tövbe Taşı olacağını düşünürken satırın gencin kafasını kesmesiyle ne yapacağını şaşırır. Bu hadiseyle görevinin bu olduğunu anlar. Şeklini özümser ama elinden bir şey gelmez.

O günden sonra mermer taşının güzel ve beyaz yüzü kan lekeleriyle örtülmüştür. Onlarca gencin kopan kellelerine şahit olan mermer taşı kendini yapayalnız hisseder. Ölümü özellikle de bu tür ölümü sorgular. Yeniçeri Ağa ve Baş Yayabaşı Ağa da artık taşla ilgilenmez ve taşın adı Yeniçeriler arasında 'Cellat Taşı' olarak ün salar. Cellat Taşı adı tüm Yeniçeriler arasında bilinir, yeni gelenlere anlatılır. Artık Cellat Taşı herkesin korkulu rüyasıdır.

Zaman geçer, Osmanlıda padişahlar değişir ve Yeniçerilerin başına Kilindir Ogrusu adında şarap hırsızı biri getirilir. Bu süreçte Cellat Taşının üzerinde kelle kesilmez olur.

1622 yılının baharında Ağa Kapısında bir kargaşa vardır. Ali Ağa gider gelir, ardından atlılar ile birlikte kapıda bıyıkları yeni terlemiş, genç Sultan Osman gelir. Vezir Hüseyin Paşa ile Bostancıbaşı Mahmut Ağa da yanındadır. Sultan Osman o gece orada konaklar. Ertesi gün silahlanmış yüzlerce Yeniçeri kapıya gelir. Yeniçeri Ağası Ali Ağa ortamı sakinleştirmek için gülbankı okur ama kimseden çıt çıkmaz. Ali Ağa, orta yolu bulmak için Sultan Osman hakkında konuşmaya başlayacağı sırada hunharca öldürülür ve kellesi mızrağa takılıp havaya kaldırılarak Sultan Deli Mustafa'nın adı haykırılır.

Her yeri yağmalayan Yeniçeriler Sultan Osman'ı bir sıska ata bindirip avlunun ortasına yarı çıplak getirirler. Bu durumu engellemek isteyen Sadrazam Hüseyin Paşa da öldürülür. Sultan Osman taciz edilir ve hakaretlere maruz kalır. Tam bu sırada Sultan Osman büyük bir ihanetle karşılaşır. Bostancıbaşı Mahmut Ağa, sultan Osman'ın altınlarını Yeniçerilere dağıtmaktadır. Deli Mustafa'yı padişah yapan Yeniçeriler halka korku salmaktadırlar.

Sultan Murat'ın tahta geçmesi ve doymak bilmez bir kan içici kesilmesiyle Yeniçeriler durulurlar ancak onun genç yaşta vefat etmesi ve Yeniçerilerin başına ihtiyar ve kurnaz Bektaş Ağa'nın geçmesiyle yeniden eski hallerine dönerler. Önlerine çıkanı rahatsız ettiklerinden ve kılıca çektiklerinden halk artık sokağa çıkmaz olmuştur. Tüm bu olanlara rağmen bir gün mutlaka cezalandırılacaklarının farkındadırlar. Ömer Ağa'nın önerisiyle şehrin dört bir yanını ateşe verip yakarlar. Şehir toparlanır ancak Yeniçerilerin askere benzer bir yanları kalmamış ve sokaklarda serseri serseri dolanır olmuşturlar. Cellat Taşı bunları gördükçe deliye döner. Yeniçeriler Ağa Mustafa'yı da öldürürler.

1826 yılında Yeniçeriler artık İslamiyet'e ve Kur'an'a da karşı gelirler. Yine Ağa Kapısı'nda kargaşa vardır. Bir gün, gün batımında İstanbul top sesleriyle sarsılır. İntikam günü gelmiştir. Binlerce Yeniçeri Ağa Kapısı'ndan içeri sokulur ve tek tek

hepsinin kellesi vurulur. Cellat Taşı olanlara şaşırır, yıllarca içinde biriken kine rağmen binlerce insanın öldürülmesiyle merhamet duyguları kabarır.

Bu katliam bittikten sonra yeni askerler cesetleri toplarlar Yeniçerilerin tüm eşyalarıyla birlikte oradan uzaklaştırırlar. Bu olaydan sonra Ağa Kapısı bir ay boş kalır.

İkinci bölümde Ağa Kapısı denen yerde tadilat yapılır, orası güzelleştirir ve bir görünüm kazandırılır. Gelen aksakallı adamlardan sonra Cellat Taşı buranın bir ibadethane olacağını anlamıştır. Şimdi gözü fetvayı yazıp binlerce Yeniçerinin ölümüne sebep olan Şeyhülislam Tahir Efendi'dedir. Tahir Efendi gelir ama taşa bakamaz. Bir gün cuma namazı öncesinde Cellat Taşı ile göz göze gelen Tahir Efendi'nin gözünden iki damla yaş süzülür.

Osmanlı İmparatorluğu'nun yükseliş döneminde büyük bir özenle meydana getirilen cellat taşı, İmparatorluğun gerileme döneminde tıpkı bu büyük imparatorluk gibi önemini ve yüceliğini yitirerek bir çöp yığınına atılır ve kaderine terk edilir.

Osmanlı'nın yükselişi ve çöküşüyle paralel olarak yaşatılan cellat taşı, *Ayasofya Dile Geldi* romanındaki Ayasofya'dan sonra yine tarihî romanlarda farklı bir anlatıcı olarak karşımıza çıkar.

1.1.6. *Kutup Yıldızları/Çilekeş Müslümanlar*

Dünden bugüne kadar Hz. Muhammet dönemini işleyen, o dönem hakkında bilgi veren ve o dönemin şuurunu insanlığa aktarmak isteyen birçok eser kaleme alınmıştır. Bu eserler, hem İslamiyet öncesi toplumun yaşayışı ve kültürü hakkında bilgi verir hem de İslamiyet'in yayılışı sırasında çekilen çileleri, yaşanılan zorlukları ve mücadeleyi aktarırlar.

Durali Yılmaz'ın bu eseri de bunlardan biridir. Yazar, bu romanı yazma amacını sonuç bölümünde dile getirir. *"Bu kitapta anlatılan zatlar, İslam tarihlerince köle olarak vasıflandırılırlar. Konumları itibariyle böyledirler ama mensup oldukları soylar itibariyle farklıdırlar. Öte yandan her birinin ayrı bir milletten olması da dikkat çekicidir. Zaten beni bu çalışmaya yönelten esas unsur da bu olmuştur."*

Romanda Hz. Muhammet'in dizi dibinde büyüyen, Türkmenistan, İran, Habeşistan gibi her coğrafyadan seçilmiş, ümmet şuuruyla yetişmiş, insanlığın muhtaç olduğu değerlerin kutlu taşıyıcılarının, ırklarüstü bir toplumun İslamiyet'i yaşamak ve yaymak için çektikleri sıkıntılar anlatılır. Durali Yılmaz eseri için yine sonuç bölümünde şu açıklamayı yapar. *" Bu kitapta, sahih olmayan hiçbir rivayete itibar edilmemiştir. Ben burada çağdaş roman tekniğinin imkânlarını kullanarak ' İlk İslam Ümmetini' oluşturanları anlatmaya çalıştım, kesinlikle sahih kaynakların dışında bir bilgiye itibar etmedim."*

Roman, ilk olarak Ötüken Yayınları tarafından 2000 yılında *Kutup Yıldızları* adıyla basılmış, daha sonra Beka Yayınevi tarafından *Çilekeş Müslümanlar* adıyla 2012 yılında tekrar basılmıştır. Önceki romanlarda a da olsa ifade değişiklikleri olmasına rağmen bu romanda adı dışında içinde herhangi bir değişiklik bulunmamaktadır ancak ilk basımda bölümlerin sadece numaralı bulunurken ikinci basımda bu bölümlerin hepsine konuya göre birer başlık eklenmiştir. Bu roman, yazarın en hacimli romanıdır ve birkaç romanının kapsayıcısı niteliktedir. Alt başlıklar olmakla beraber önsöz, üç ana bölüm ve bir sonuç bölümünden oluşur.

Ön söz'de Hz. Muhammet'in yanından ayrılmayan Süheyb-i Rumi, Bilal-i Habeşi, Habbab ve Ammar'ı Kureyş halkının küçümsemesi üzerine, inen ayetler doğrultusunda Peygamberin onlara verdiği değer dile getirilir.

İlk iki bölümde İslamiyet'in doğuşu, yayılışı, çekilen çileler ve yaşanılan olaylar aktarılır. Üçüncü bölümde ise İslam dünyasını yüzyıllardır rahatsız eden ve adına alevî- sünni çekişmesi denen olayın temelinde yatanlar dile getirilir.

Roman bir arayışla başlar. Yasir, kardeşi Hasan'ı aramak için yollara düşer. Tek düşüncesi kardeşidir. Karşılaştığı insanlar onu Mekke'ye yönlendirip kardeşini orada bulacağını söylerler. Yasir Mekke'ye yaklaştığında tıpkı kendi köyüne girer gibi hisseder ve yabancılık çekmez. Tıpkı kendi babasıyla konuşuyormuş gibi bir adamla konuşur ve adam ona Kâbe'ye varıp derdini tanrılara açmasını söyler. Yasir Kâbe'ye gider. Hiç tanımadığı insanlar arasında Hz. İbrahim, Hacer ve İsmail tanıdık gelir. Yasir, Hz. İbrahim ile Kâbe'ye girer ve putları garipser. Sonra Mekke'nin ileri gelenlerinden Ebu Huzeyfe, Yasir'i himayesine alır. Bu ikili hep beraber vakit

geçirirler ancak Ebu Huzeyfe putlara itaat eder, Yasir ise putları sorgular. Farklı düşüncelere sahip oldukları bu konuyu hiç konuşmazlar.

Zaman geçer ve Yasir yuva kurmak ister. Ebu Huzeyfe onu evlendirir. Türkistan'ın çiçeği Sümeyye ile evlenen Yasir'in kardeş ve vatan özlemi aşka dönüşür. Sümeyye ile Yasir'in bir oğulları olur ve adını Ammar koyarlar. Ebu Huzeyfe, Ammar'ın dedesi gibidir. Ammar da putları sorgular ama bir şey demez. İçinde bilmediği bir özlemle birlikte anne babasının asıl vatanlarına bir özlem vardır.

Ammar, babası Musul valisi olan ve esir düşerek Mekke'ye gelmiş olan Süheyb ile dostluk kurar. Bu sırada Ebu Huzeyfe vefat eder.

Bir gün Süheyb Ammar'ın yanına koşarak, heyecanla gelir. Hz. Muhammet'ten, 'el-emin' den söz eder. Kâinatın bütün sırrının onda olduğunu söyler. İkisi birlikte Ammar'ın çocukluk arkadaşı Erkam'ın Safa Tepesi'nin üstündeki evine giderler. Hz. Muhammet oradadır. Bu evde Ammar, Süheyb, Hz. Muhammet, Ebu Bekir, Habbab, Bilal; yerli, yabancı; köle, efendi vardır. Adeta yer ile gök arasında bir mescittir.

Ammar, doğruca anne ve babasının yanına gider ve onlara olanları anlatıp şaşkınlıklarına ortak olur. Onlar da Müslüman olurlar. Bu esnada Ebu Cehil de Kureyşlileri kışkırtır ve Yasir ile Sümeyye akıl almaz işkencelerden sonra Batha Vadisi'nde öldürülürler. Ammar ise Yemen ve Türkistan'a İslamiyet'i yaymak için yaşamak ister. O artık İslamiyet'in ilk şehitlerinin emanetidir.

Bir başka yerde de Ümeyye kölesi Bilal'e işkence etmektedir. Ebu Cehil ise onu öldürmemesini, dininden döndürmeye çalışmasını söyler. O sırada Ebu Bekir önce Ammar'ın yanına gider, onu Batha Vadisi'nden Mekke'ye gönderir. Sonra Ümeyye'den Bilal'i satın alır. Ammar, Süheyb, Bilal… Her biri bir milletin temsilci olarak Hz. Muhammet'in yanındadırlar ve Osman ile Ebu Bekir himayesinde dostluklarını sürdürüp Kur'an'ın yeni inen ayetlerini talim ederler. Bir gün Ammar, Süheyb ve Habbab, Ammar'ın yeni yapılan evinde Kur'an okurken Ebu Cehil tarafından basılırlar. Ebu Cehil onlara hakaret eder ve zincire vurur. Habbab'ın sahibi, anne dediği Ümmü Enmar da ona kızgın demir sürer ve iyileştiğinde Ebu Cehil ondan Müslümanlara karşı savaşmak için keskin kılıçlar yapmasını ister. Ammar'a da

işkenceler yapılır ve bu işkenceler sırasında Ammar, Yemen'e ve Türkitan'a İslamiyet'i yayamayacağım korkusuyla dininden döndüğü söyler. Müşrikler işkenceleri azaltırlar. Ammar ve Habbab'ın yaşadıkları üzerine onlara ayetler iner.

Mekke'nin en yakışıklı genci olan Musab da Müslüman olur. Fiili saldırılar başlar ve Haris, Hz. Muhammet'i korumak isterken şehit olur. Osman ve Musab'ın da içinde bulunduğu bir grup Müslüman, Habeşistan'a göç ederler. Müşrikler bunun bir kaçış olmadığını anlarlar. Aradan altı yıl geçer. Ebu Cehil, Hz. Muhammet'in öldürülmesi gerektiğine yoksa İslamiyet'in önünün alınmayacağına karar verir. Buna gönüllü olan Ömer'dir. Kız kardeşinin ve eniştesinin de Müslüman olduğunu öğrenen Ömer, onların evini basar. Habbab orada Kur'an okumaktadır. Kız kardeşinin İslamiyet ile ilgili sözlerinden sonra Müslüman olur ve Hz. Muhammet'in yanına gitmek ister.

Hamza'nın ve Ömer'in Müslümanlığından sonra müşrikler, Müslümanlara bulaşmaya çekinirler ancak onlarla alışverişi keserler ve bu tam üç yıl sürer. Peygamber mucizesi sonunda boykot kalkar, bu süreçte Hatice ve Ebu Talip ölürler. Oğulları Ali ve Cafer Müslüman olmasına rağmen Ebu Talip Müslüman olmadan vefat etmiştir. On yıl geçer. Namaz ve Devlet müjdesi gelir. Medineliler de Müslüman olurlar ve Musab onlara öğretici olarak gönderilir. Müşriklerden olan ve Musab'a karşı çıkan Sad bin Muaz ile Üseyd bin Hudayr da Müslüman olurlar. Mekke ve Medine'nin ileri gelenlerinin gün geçtikçe Müslüman olmaları müşriklerin umudunu iyice kırar.

Ayetler gelmekte ve tebliğ edilmektedir. Cuma namazı bildirilir ve Musab Medinelilere ilk Cuma namazını kıldırır. Tebliğ başladıktan tam on üç yıl sonra hicret izni gelir. Bu Müslümanların güvende olması için önemlidir. Ebu Bekir ve Hz. Muhammet sonradan yola çıkar ve müşrikler sebebiyle mağaraya sığınırlar. Medine'ye vardıklarında kimse kırılmasın diye Hz. Muhammet, devesi nereye çökerse orada konaklayacağını söyler. Deve Ebu Eyyüp Ensarî'nin evinin önüne çöker ve Peygamber orada konaklar. Ebu Bekir'in arsa almasıyla da Hz. Muhammet'e ev yapılmaya başlanır. Bu sırada Bilal yuva kurar.

Cihat izniyle beraber Medineli Müslümanlar ile Mekkeli müşrikler savaşırlar. Bedir'de yapılan bu savaşı Müslümanlar kazanır. Ebu Cehil ölür ve yerine Ebu Süfyan

geçer. Müşrikler hırslanır ve Uhud Savaşı gerçekleşir. Her savaştan önce olduğu gibi bunda da Hz. Muhammet, ashabına danışır ve onlar meydan savaşı olmasını istediklerini söylerler. Hz. Muhammet meydan savaşını istememesine rağmen çoğunluğa uyularak meydan savaşı yapılır ancak Müslümanlar bozguna uğratılırlar. Bu savaşta Musab, Hz. Muhammet sanılarak şehit edilir. Mekke'nin bir zamanlar en zenginlerinden biri olan bu gence yapraklarla kefen yapılır. Hamza da şehit olur. Hz. Muhammet ise yanağından yaralanır ve dişi kırılır.

Mekke'de bunlar yaşanırken İsfahan'da Salman, dinini sorgulamaya başlar. Mecusidir, ateşe tapar ama ateşin de bir yaratıcısı olduğuna inanır. Hristiyanlığı araştırır. Tek yaratıcı inancı ona yakın gelir. İsfahan, Nusaybin, Ammuriye'yi dolaşır. Ammuriye'deki rahip de Hz. Muhammet'i beklemektedir ve Hristiyanlığın aslını yitirdiğini düşünür. Salman yanına gelince beraber sorgulamaya başlarlar. Rahip, Salman'a Hz. Muhammet'ten söz eder, onu bulmasını söyler ve ölür. Salman yollara düşer, köle olarak satılır ama inancından vazgeçmez, umudunu kaybetmez. Yahudi tüccarlar vesilesiyle Medine'ye varır ve sonunda Hz. Muhammet'e ulaşır. Ashabın maddi manevi yardımıyla özgürlüğüne kavuşur. Hz. Muhammet, ashabından her birini Medinelilerle kardeş yapar.

Mekkeli müşriklerden sonra bu kez de Yahudi kabileleri Müslümanlara daha doğrusu Araplara karşı cephe alırlar. Küçümsedikleri Araplardan peygamber çıkmasını kabullenemezler. Medineli Yahudiler ve Mekkeli müşrikler birlik olup Müslümanlara savaş açarlar. Müşrik ordusu kalabalık ve güçlüdür. Salman'ın fikriyle hendek kazılır ve Hendek Savaşı'nda Müslümanlar galip olur. Bunun üzerine Tevrat'taki ayet doğrultusunda Yahudiler cezalandırılır.

İslam devleti büyümeye başlar. Hac müjdesinden sonra Medineli müşriklerle Hudeybiye Antlaşması yapılır. Fetih ayeti gelir ve en son kalan Hayber Yahudileri de İslam Devleti'ne tabi olurlar. Amr ve Halit gibi askerî dehaların da Müslüman olmasıyla İslam Devleti güçlenir. Bu komutanlar Ammar ile askeri bir konuda takışırlar. Bunun üzerine Hz. Muhammet, sahabelerini savunur ve öğütler vererek onlara saygı duyulmasını dile getirir.

Ebu Süfyan'ın da Müslüman olmasının ardından Mekke kapılarını Müslümanlara açar. Bilal Kâbe'de ezan okur ve Hz. Muhammet tüm Mekkelileri affeder. Artık müşrik korkusu kalmamış ve İslamiyet gün geçtikçe yayılmaya başlamıştır. Kaba bedevî denilen Temimliler ve ardından Yemen'den gelen kabile de Müslüman olur.

Bizanslılar gittikçe büyüyen İslam devleti ile savaşmak isterler. Bizans savunmaya geçer ancak İslam ordusu Şam'dan geri döner. Medine'ye döndüklerinde Necaşi'nin ölüm haberi duyulur. Hz. Muhammet onun cenaze namazını kıldırır, bu onun Müslüman olarak öldüğünün göstergesidir.

632 yılında Ebu Bekir'in komutasında hac mevsimi çok güzel geçer. Ancak Resul, Kasva adlı devesinin üstünde Veda Hutbesi'ni okur. Ümmet üzgündür. Hz. Muhammet'in bu dünyaya veda edeceğini anlarlar. Son olarak Bizans'a karşı bir ordu hazırlanır ve başına Zeyd oğlu Üsame geçirilir. Ancak ordu amacına ulaşmadan üzüntüye boğulur. 632 yılında 8 Haziran Pazartesi günü Allah Resulü ahrete yürür. Sahabe üzgündür, özlem doludur ancak dağılırlarsa toparlanamayacaklarını bilirler. Bu nedenle başa Ebu Bekir geçer. Yalancı peygamber Museylime sebebiyle önce Yemen'e yürünür. Ammar Yemen'de tek başına bir ordudur. Museylime öldürülür. Bilal cephededir. Irak ve Suriye fethedilir. Habbab, Süheyb ve Salman da fetih izni istemek için Ebu Bekir'in yanına gitmek isterler ancak Ebu Bekir'in ölüm haberi onları çok üzer. Halife olarak Ömer seçilir, o ki iyi ile kötünün farkını bilen kişidir. Fetihler devam eder. Kudüslüler şehrin anahtarını Ömer'e vermek isterler ve Ömer, bir deve ve bir köleyle yola çıkar. Bu sırada Mescid-i Aksa'da yani ilk Kıble'de Bilal ezan okur ve sonra Şam'da ibadetiyle meşgul olur. Ammar'a Kufe valiliği verilir. Kufeliler yeni validen memnun kalırlar ancak onun iyi niyetinden yararlanmak isteyenler Basra ile Kufe arasına fitne sokarlar. Halife Ömer ortalığı yatıştırır ancak Ammar Medine'ye döner.

İslam ordusu İran sınırındadır. Salman yerinde duramaz cepheye gitmek için didinir. Süheyb ile Ammar onu Medine'de tutmak içi evlendirirler. Mutlu bir evliği olsa da cepheye gider. Salman sayesinde İran, kan dökülmeden Müslüman olur.

Bilal, Şam'dadır ve bir rüya vesilesiyle Medine'ye gelir ve Hasan ile Hüseyin'in isteğiyle son ezanını okur. Şam'a döndüğünde bir seher vakti vefat eder. Medine'de Ömer de bir Mecusi köle tarafından hançerlenir. Halife önce Süheyb olur, sonra Osman. Bu esnada Salman da hakkın rahmetine kavuşur. Mısır'da fitne ortaya çıkar ve Ammar bunu engelleyemez biraz da Osman'a kırılır. Asiler Osman'ı öldürmek isterler ve Hasan ile Hüseyin'in nöbetçi olmasına rağmen Osman, Kur'an okurken şehit edilir.

Halifelik konusunda hemfikir olunamaz ve bu kargaşadan ötürü Kufe hilafet merkezi olur. Barış ve uyum nihayet sağlanır. Ancak bu sükûnet uzun sürmez. Asiler Talha ve Zübeyr'i şehit ederler. Ammar bu kargaşadan kurtulmak ister. Dostu Habbab'ın yanına gider. Sohbet ederler. Ertesi gün Habbab ölür. İslam dünyası ikiye ayrılmıştır: Ali ve Muaviye taraftarları olarak. Ebu Süfyan'dan sonra Emeviler, oğlu Muaviye'ye itaat etmeye başlamışlardır. İlk kez iki tarafın da Müslüman olduğu bir savaş gerçekleşir. Karşı tarafta yer alan Amr, Ali'ye karşı savaşır ve vicdanıyla çelişir. Peygamberin gözbebeği Ammar, karanlık bir zamanda ibn Cadiye tarafından şehit edilir ve herkesin aklına Hz. Muhammet'in *"Ammar azgın bir topluluk tarafından şehit edilecektir."* sözü gelir. Pişmanlık ve vicdan hesabının haddi hesabı yoktur. Hatta Muaviye bile çok pişmandır. Müslümanlara son emanet Süheyb kalır. O da Peygamber Mescidi'nde halka bir hikâye anlatır, bu hikâye yaşadıkları hayatın, çekilen çilenin göstergesidir. Ertesi gün Süheyb de ölür. Ve bir dönem kapanmış olur.

Hz. Muhammet'in ve her milletin temsilcisi olan, mucizevî bir şekilde bir araya gelen sahabelerin müşriklere karşı verdikleri mücadele ve bu mücadele sürecinde bize yansıyan iman gücü; dönemin savaşları, ilk'leri eserde ayetlere ve hadiselere dayandırılarak başarılı bir şekilde dile getirilmiştir.

İslamiyet'in doğuşu, yayılışı ve bu süreçte yaşanılan olaylar, çekilen sıkıntılar eserde açık ve sürükleyici bir şekilde kaleme alınmış ve okuyucunun roman okurken bilgilenmesi sağlanmıştır.

1.1.7. Ölmeden Ölenler

Ölmeden Ölenler romanı Beka Yayınevi tarafından 2010 yılında basılmıştır. Sayfa düzeni bakımından en kolay okunan romanlardan biridir.

Roman bir giriş bölümü ve alt başlıkları olan ana iki bölümden oluşur. Her bölümün içeriğine göre küçük bir başlığı vardır. Bu bölümlerin ilkinde savaş, savaşan mücahitler anlatılırken ikincisinde ise Hz. Muhammet'in yaşadıkları, düşünceleri ve duaları dile getirilir.

Roman, adeta yazarın bir önceki kitabı olan *Çilekeş Müslümanlar'*dan bir parça gibidir. Bizanslı Rumlarla savaşmak için Mute'ye giden mücahitlerin şehitlik mertebesine erişmek için canla başla savaşmaları karşımıza çıkar.

Medine İslam devleti kurulduktan sonra Hicret'in 7. yılında Hz. Muhammet sahabelerine birer görev vereceğini söyler ama önce onların rızasını alır. Sahabe Hz. Muhammet'ten gelecek olan isteği ve emri gerçekleştirebilmek için sabırsızlıkla beklemektedir.

Hz. Muhammet, Kur'an-ı Kerim' de geçen *"Ey insanlar!"* hitabı doğrultusunda İslamiyet'in tüm insanlara yayılması gerektiğini vurguladıktan sonra görevlendirilen her bir sahabenin birer hükümdar ve şahın yanına giderek onlara bir davet mektubu götürmelerini ve onları İslamiyet'e davet etmelerini söyler. Görev dağılımından sonra görevlendirilen sahabeler o gecenin sabahında gidecekleri yerlerin dillerini öğrenmiş olarak uyanırlar.

İlk mektup Habeş Hükümdarı Necaşi'ye yazılır. Çünkü İslam'a en yakın olan odur. Ardından diğer mektuplar yazılır ve elçiler birer birer yola çıkarlar. Medine'de Müslüman olanların sayısı artmakta ve elçileri bekleyiş sürmektedir. Aylar yıllar geçer. Necaşi'nin Müslüman olması haberi gelir. Ardından sahabe Dıhye döner ve Rum Kayseri Heraklius ile münasebetlerini anlatır. Heraklius halkın kendini öldüreceğinden korktuğu için Müslümanlığını ilan etmemiş ancak Rum'un kısa bir süre İslamiyet'in himayesine geçeceğini söylemiştir. Daha sonra sahabe Haris'in şehitlik haberi gelir. Haris, Rum Kayseri'nin Şam Valilerinden Emir Şurahbil tarafından Mute'de şehit edilmiştir. Bu durum İslâmiyet'i yok saymak anlamına gelmektedir.

Hz. Muhammet bu olay üzerine ashabına hazırlanmalarını söyler. Eski kâfirler, İslam ordusuna karşı savaşmış kâfirler de artık İslam ordusu bünyesindedir.

Hz. Muhammet: *"Zeyd ölürse yerine Cafer geçsin. Cafer öldürülürse Revaha'nın oğlu Abdullah sancağı alsın."* der. Ebu Bekir daha fazla dayanamaz ve Hz. Muhammet'in ağzını kapatır iki parmağıyla. "*Kâfi Ya Resulallah*" der. Şehitlik müjdesini alan mücahitler bir an önce savaşmak için can atarlar. İslam ordusu Curf'a gelir ve ordunun komutanı Zeyd'dir. Zeyd ve Cafer üzülürler ancak şehit olacaklarına değil Hz. Muhammet'ten ayrılacaklarına. Zeyd, Cafer ve Abdullah şehirler anası Mekke'ye, Peygamber şehri Medine'ye bir daha dönemeyecektirler.

Hz. Muhammet Kureyş'e sadece Müslüman olarak zafer kazanılacağını müjdeler. Tüm Müslümanlar birleşir ve 3000 kişilik bir ordu ortaya çıkar. Suriye'de savaş başlar. İlk olarak karşılaşılan Sedus komutasındaki 50 kişilik ordu yıkılır. İslam ordusu Maan'a doğru ilerler. Karşılarına çıkan kale kuşatılırken ilk şehit verilir. Zeyd geçmişini, yaşadıklarını düşünür ve süreçte onun hayatı karşımıza çıkar.

200.000 kişilik Rum ordusuna karşı 3000 kişilik İslam ordusunun nasıl mücadele edip zafer kazanacağı Zeyd'i ve Cafer'i düşündürür. Bir harp meclisi toplanır. Komutanlar arasında görüş ve yöntem farklılıkları ortaya çıkınca Hz. Muhammet'in *" Ümmetim ancak hayır üzerinde ittifak eder."* sözü akıllarına gelir. Abdullah'ın teşvik edici ve iman dolu sözleri ardından yüce bir iman gücüyle savaşmaya karar verirler.

Mute Kalesi'nde konaklayan İslam ordusu savaşa başlar. Mute Ovası'nda, tesbih eden ekinler arasında ilk önce Zeyd şehit edilir. Sancağı alan Cafer şehit olur. Ardından dünya ile ahret arasında sıkışıp kalan Abdullah şehitlik mertebesine ulaşır. Komutansız kalan İslam ordusu, daha önceki savaşlarda İslam ordusuna karşı savaşmış, Hamza'yı şehit etmiş olan ve Hz. Muhammet'in çağrısı üzerine İslamiyet'i seçen, harp stratejilerine güvendikleri Halit'i komutan seçerler.

Bu süreçte Hz. Muhammet Medine'de bekleyen halka savaşın durumunu anlatır. Şehitlere üzülüp dua eden halk, Hz. Muhammet'ten Haris için dua etmesini isterler. Hz. Muhammet iki parmağını kaldırarak zaferi müjdeler.

Savaşın son gecesinde Haris komutanları toplayarak nasıl Müslüman olduğunu anlatır. Daha sonra savaş müşavere ederler. Sabah olduğunda iyi ve biraz da hilekâr bir savaş taktiği ile zafer sağlanır. Ordu Medine'ye döner ancak halk onları kaçmakla

suçlar. Hz. Muhammet halkı yatıştırır ve onları sayıca çok fazla olan orduya karşı cesurca savaştıkları ve geri dönebildikleri için birer kahraman olduklarını halka kabul ettirir. Şehit olan üç komutan ve 14 asker Hz. Muhammet'in duasına mazhar olup cennete giderler.

İslamiyet uğrunda savaşanlar, şehit olanlar; Hz. Muhammet'in duasına mazhar olup cennete gidenler ve Kur'an ayetleri ve hadisler eşliğinde, Fetih Suresi rehberliğinde ve *"Ya şehitlik ya zafer"* ilkesi ile bir toplumun cihat anlayışı, İslamiyet'i yayma çabası ve çektikleri sıkıntılara rağmen inanç ve ibadetlerine sıkı sıkıya bağlılıkları, ölmeden ölmenin şerefine mazhar olmaları romanda akıcı bir üslupla anlatılmıştır. Tarihî ve dinî bilgi açısından da verimli bir eserdir.

1.1.8. *Yesevî Irmakları/Hz. Türkistan Ahmet Yesevî*

Orta Asya Türk tasavvuf şiirinin öncülerinden, Yesevviye tarikatının kurucularından ve şeyh, pir-i Türkistan gibi sıfatlarla anılan Ahmet Yesevî Türk- İslam tarihinde iz bırakmış diğer birçok şahsiyet gibi edebiyatımıza sıkça konu olmuştur.

Durali Yılmaz da Ahmet Yesevî'nin hayatını romanlaştırarak okuyucuya sunmuştur. Yazarın tarihî bir kurgu içinde aktardığı ve 'Çağdaş Destan' olarak nitelendirilen bu roman Ahmet Yesevî'den Sarı Saltık'a, Hacı Bektaş'a, Yunus'a, Mevlana'ya ve insanlığa yön vermiş kişileri anlatan önemli bir eserdir.

Durali Yılmaz'ın önceki iki romanında gördüğümüz gibi bu romanının da kahramanları iz bırakmış tarihî ve dinî kahramanlardır.

Adı geçen roman ilk önce *Yesevî Irmakları* adıyla Ötüken Yayınevi tarafından 1995 yılında basılmıştır. Daha sonra daha önceki birçok romanda olduğu gibi adı *Hz. Türkistan Ahmet Yesevî* olarak değiştirilerek Ataç Yayınevi tarafından 2015 yılında tekrar basılmıştır. İçeriğinde hiçbir değişiklik olmayan romanın bazı bölümlerinde ifadeler ve cümleler değiştirilmiştir.[21]

[21] Örneğin, *Yesevî Irmakları* baskısında "Gülümsedi Gevher Şehnaz kardeşinin yüzüne (s.32)." ifadesi varken, *Hz. Türkistan Ahmet Yesevî* baskısında "Gevher Şehnaz kardeşinin yüzüne baktı gülümseyerek ve cevap verdi (s.36)." gibi ifade farklılıkları ve küçük eklemeler vardır.

Roman başlangıç, beş ana bölüm ve bir sonuç bölümünden oluşur. Bunlardan ikinci ve dördüncü bölümler kısa bölümlerdir ki konunun akışını bölen, yalnızca tarihî bilgi vermek için yazılmış küçük parçalardır.

İlk bölüm sonucun sezdiricisi niteliğindedir denilebilir. 1210 yılında Cengiz Han'ın: *Mademki, güneş bir tane ışık bir tane, dünya bir tane, millet de bir tane olmalıdır."* sözü üzerine *tek millet* kavramının sezilmesiyle başlar.

İkinci bölümde Ahmet Yesevî karşımıza çıkar ve romanın gidişatına yön verir. Yarım sayfalık zamanlık arası yolculuğun aktarıldığı kısacık bir bölümdür.

Üçüncü bölümde konu başlar. Ahmet Yesevî Tarım Irmağı'nın kıyısında gezerken Cengiz sonrasının aydınlık günlerinden geçmiş günlere dalıp gider. Zaman kaybolur. Mekân kaybolur. Sis perdesi aralanır ve Ahmet Yesevî kendini çocukluğunun geçtiği yerde, Sayram'da bulur, anlatmaya başlar. Ahmet Yesevî için Sayram bir dünyadır ve babası da bütün insanlık. Babası Şeyh İbrahim'in ölümünü anımsar. Bu haberi ona babasının yadigârı, en büyük destekçisi, ablası Gevher Şehnaz vermiştir. Ölüm kavramını didiklerken babasının: *" Mutlak ölüm yoktur; o hayattan bu hayata, bu hayattan o hayata geçişler vardır."* Sözü gelir aklına. Halk babasının mezarına bir türbe yapmıştır. Zaman geçtikçe Şeyh İbrahim halk tarafından unutulmuş dileklerin kabulüne vasıta olan Aktürbet dillerde dolaşmaya başlamıştır. Ablasıyla Sayram'da geçen günlerin ardından babasının isteği üzerine Yesi'ye göçerler.

Yesi'de büyük sahabe Selman-ı Farisî'nin hırka ve asasına emanetçilik yapan Arslan Baba'ya, Hz. Muhammet'in selamı ve talebiyle emanet edilirler. Arslan Baba onları karşılar. Ahmet Yesevî ve Arslan Baba üç gün üç gece sohbet edip maneviyat âlemine dalarlar. Aslan Baba vefat eder. Ahmet Yesevî burada duramayacağını anlar ve ilim şehri Buhara'ya göç başlar. Yolda ablası vefat eder. Ablası ondaki şiir yeteneğini, kelimeler âlemini keşfeden ilk kişidir. Buhara'da onu merhameti ve bilgisiyle ünlü Yusuf Hemedanî'ye yönlendirirler. Medreseye yerleşir ancak onunla tanışamaz. Onunla tanışabilmek için son sınıf olmak lazımdır. Son sınıfta okuyan bir öğrencinin tavsiyesiyle sınava girer. Ve son sınıfa geçer. Yusuf Hemedani onu bir yerle anılması sebebiyle kendine benzetir ve onun şiirlerine vâkıf olması Ahmet Yesevî'yi sevindirir, heyecanlandırır. Artık medresede doyuma erişemeyen bu iki âlim

tekkeye çekilmeye karar verirler. Ahmet Yesevî, Yusuf Hemedanî'nin halifesi olur. Onun aile kavramını vurgulaması üzerine Buharalı güzel bir kızla evlendirilir.

Bu süreçte Anadolu'da Büyük Selçuklu Sultanı Sencer Han huzuru sağlamıştır. Yusuf Hemedanî'nin ününü duyan Sencer Han onu vezirini göndererek Anadolu'ya çağırtmak ister ancak âlimler karşı çıkar. Bu kez han tekkeyi bırakmaması için vezirini gönderir. Bu olaydan bir süre sonra Yusuf Hemedanî ölür. Ahmet Yesevî, Yesi'ye döner. Orada Arslan Baba'nın evinde bir tekke kurar. Ölmeden evvel ölmek isteyen herkesi davet eder. O sırada Moğol istilası başlamıştır ve Gıyasettin Keyhüsrev'in taktiği sebebiyle Anadolu kan gölüne döner. Hacı Bektaş, Yunus Emre, Mevlana gibi erenlere ihtiyaç vardır. Ahmet Yesevî, Sarı Saltuk'u seçer ve ona babasının tahta kılıcını, evliya kılıcını vererek Aktürbet'e gitmesini söyler. Anadolu yeniktir, perişandır. Sarı Saltık yolda Süleyman Şah'ın kafilesi ile karşılaşır. Onların Oğuzların Kayı boyundan olduğunu duyunca İstanbul'a doğru gitmelerini söyler. Ertuğrul ve Dündar hedefe yönelirler.

Zaman geçer ve Kayı devlet olur. İslam âlemi Anadolu'dur artık. Maneviyat erleri sayesinde kötü günler geride kalmıştır. 1453'te İstanbul'un fethedilmesiyle de İslam devleti büyür.

Maneviyat erlerinin tahta kılıçlarla zaferini anlatan ve küllerinden doğan Anadolu'yu dile getiren roman adeta o günleri okuyucuya yaşatır niteliktedir.

Yazarın kahramanlarını dervişlerden, erenlerden seçmesi ve bu tarzda birkaç roman yazması onun edebiyatımıza olan katkılarının en güzel göstergesidir.

1.1.9. *Kıyam*

Durali Yılmaz'ın en küçük hacimli eseridir. Ötüken Yayınevi tarafından 1995 yılında basılmıştır. Yazarın daha sonra yazacağı *Hacı Bektaş Güvercin Anadolu İsyanda* romanının adeta hazırlık çalışması gibidir.

Küçük hacimli olmasına rağmen roman dokuz bölümden oluşur. Her bölümde evliyalardan birinin yaşadığı olaylar şiirsel bir üslûpla dile getirilir.

Yazar, *Hz. Türkistan Ahmet Yesevî/Yesevî Irmakları* adlı eseriyle insanlığa yön veren evliyaları, erenleri işleyen ve o ulu kişilerin yaşadığı döneme ışık tutan

şahsiyetleri anlatmaya başlamış ve böylece gün geçtikçe okuyucusunu aydınlatmış, böylece başarıyı yakalamıştır.

Kıyam romanının ilk bölümünde Baba İlyas ele alınmaya ve işlenmeye çalışılır. Bu ilk bölüm sonun öncesi gibidir. Baba İlyas zamanı sorgulayarak kendini tanıtır. Kendini tanıtırken ayetlerden örnekler verir ve İlyas Peygamber ile kıyaslamalar yapar. İnsanların tarih boyunca bir şeylerden medet umduğunu düşünür. Çaput bağlamalar, dilekler şimdi de yerini erenlere bırakmıştır.

Baba İlyas, bu düşüncelerle beraber yola çıktığı zamana döner. Anadolu onu beklemektedir. Asasının olmadığını fark eder ve Musa Peygamberi hatırlar. Ancak onda olduğu gibi yollar yarılmaz; aksine yollar dağ olur, büyür. Yolculuk boyunca düşünür, sorgular ve bu açıdan bakınca romanın baştan sona sorgulama üzerine kurulduğu görülür.

Nemrut'a gelir. Nuh tufanını hatırlar. Yola devam eder. Pontuslulara ait mezarlar görür. Hayalle gerçek arasındadır. Pontus tarihi, Hristiyanlığın doğuşu ve tüm bunlar olurken Amasya'nın varlığı zihninden geçer. Amasya nefestir, dünyanın dört bir yanına uzanan İsa'nın nefesidir. Rahip Tes'in mezarına bakarken içinden bir ses kendi mezarının da burada olacağını Baba İlyas'ın Amasya ile anılacağını söyler.

Amasya Kalesi'nde savaş başlamak üzeredir. Hz. Ali ile Muaviye savaşını hatırlar. Emevîler, İranlılar ve Gıyaseddin aynı konumdadır artık Baba İlyas'ın gözünde. Yıllar öncesindeki depremi hatırlar. Halk perişan bir durumdayken Sultan Alaaddin onlara kol kanat germiş ve tıpkı İsa Peygamber gibi halkını iyileştirmiştir. Halk da Baba İlyas da Sultan Alaaddin'i özler, Gıyaseddin'e lanet eder.

Dünyayı sorgular, ölümle yaşam arasında kaldıkları bu kalede kaç kişi olduklarını sorgular ve 80 kişi olduklarını hatırlamasıyla yalnızlık duygusu tüm benliğini sarar. Bu duygu halindeyken tüm canlarla beraber salat ve selam getirmeye başlar. Bağdan, Ayna ve Osman'ı görmesiyle de yalnızlığı bir nebze azalır.

Şeyhleri Dede Garkın, bu dört ereni Anadolu'ya pervane olarak göndermiştir, Anadolu'yu dört bir yönden sarsınlar diye. Anadolu mumdur, çerağdır. Mum alevini yitirirse pervaneler ne yapsın ki…

Amasya'ya bakar. Armağanşah'ın askerleri dört bir yanı sarmıştır. Askerlerin sonu Hristiyan'dır. Çünkü Anadolu halkı ne olursa olsun yurttaşına kılıç çekmez. Amasya bile bu durum karşısında utanç duyar, yüzünü Yeşilırmak'a sokup yıkamak ister. Baba İlyas, ardındaki 80 kişiye bakar ve tarihe kazınan o meşhur bedduasını eder. *" 80 yıl esir olasın Selçuklu."*

Kılıç sesleri duyulur, savaş başlamak üzeredir. Baba İlyas abdest alıp namaz kılmak ister ama artık çok geçtir. Kendi ailesini, eşini, çocuklarını ve ardındaki 80 kişinin ailelerini düşünür. Umudunu yitirmez ve geleceği onların torunlarında görür.

Armağanşah ile konuşur içten içe. Onun tutumunu sorgular ve neden Gıyaseddin'e uyduğuna bir anlam veremez. Ardındaki canlara bakar hepsi kılıcını kuşanmış beklemektedirler. Evliyaların simgesi, barışın sembolü ve gücünü Allah'tan alan tahta kılıcı hatırlar. Zihninde Dede Garkın, Ahmet Yesevî, Sarı Saltık dolanıp durur. O kadar kalabalık bir orduya karşı 80 kişi nasıl galip olacağını düşünür. Şeyhi Dede Garkın'dan yardım bekler. Hz. Muhammet'in Bedir Savaşı'ndaki melekler ordusu gibi bir orduyla ona yardım etmesini diler. Her can bir Dede Garkın'dır artık. O sırada Baba İshak ve Menteş'in Malya Ovası'nda savaşa hazırlandığını hatırlar.

İkinci bölüm Dede Garkın'ın dergâhtaki son gününü hatırlamasıyla başlar. Baba İlyas, Anadolu'ya gelme görevini Dede Garkın'dan duyduğu ilk anı aktarır. Dede Garkın; İlyas, Osman, Ayna ve Bağdan'a Anadolu'ya gitmelerini söyler. Bu sohbet esnasında Alaaddin'in elçisi gelir ve onu Anadolu'ya davet eder. Dede Garkın ertesi gün yola çıkar ve onun bastığı yerlerde çiçekler açar. Dede Garkın'ın postuna arkadaşlarının isteğiyle Baba İlyas oturur. Hilafeti devralıp görevini söyledikten sonra arkadaşlarından önce yola çıkar. Yolda buluşurlar. Asalarında takılı azık torbaları her pınar başında boşalır ve her Türkmen ovasında tekrar dolar.

Anadolu'nun her yanında Dede Garkın'dan bir iz vardır. Anadolu'nun eşiği Erciyes'te ayrılır bu dört arkadaş. Erciyes'te tıpkı Sina gibi Uhut gibi yücedir.

Dede Garkın hayalle gerçek, ölümle yaşam arasında gider gelir. Kalede olduğunu hatırlar. Dışarıdaki kalabalık orduya bakıp Hz. Süleyman'ın karınca ordusunu düşünür. Ardındaki 80 kişi Baba İlyas'tan umut beklemektedir. Bağdan ve Ayna ondan bir karar vermesini isterler. Baba İlyas ise bundan gayrı dönüşü

olmadığını, Türkmenlerin özellikle Baba İshak'ın zaferlerinden sonra ya öleceklerini ya da devlet kuracaklarını dile getirir. Kale kapısı kırılmak üzeredir.

Üçüncü bölüm bilgi vermek için yazılmış ara bölüm gibidir. Hacı Bektaş ile Mevlana arasındaki çekişme bir anekdot ile anlatılır ve Hacı Bektaş'ın, Mevlana'nın manevi âlemde ve mana timsalinin fermanı olduğunu kabullenmesiyle son bulur.

Dördüncü bölümde Hacı Bektaş karşımıza çıkar. Canlarla beraber odun toplamaya gittikleri ve ardından yaktıkları ateşin etrafında Hacı Bektaş önderliğinde döndükten sonra hırkalarını ateşe atıp küllerini Anadolu'ya savurmaları ve son olarak da buraya Hırka Dağı denmesi dile getirilir.

Hacı Bektaş, yalnız kalmak ister. Düşünür, sorgular. Diğer erenleri ve Mevlana'yı kıyaslar. Menteş'in savaşla, Mevlana'nın sözle fetihler gerçekleştirdiğini anlar Hacı Bektaş ikisini de yapamadığını düşünür. Mevlana'nın şiirlerini dinleyecek kimselerin kalmamasından korkar.

Malya'da kasım soğuğu, Amasya'da ölüm rüzgârı, Sulucakarahöyük'te dondurucu kış vardır. Hem erenler hem halk Kalu Bela'da alınlara yazılmış birer feryattır.

Beşinci bölümde, Amasya'da ve Sulucakarahöyük'te bunlar olurken Malya'da savaş için hazırlık yapan ve Bizans ile Acem gölgesini Anadolu'nun üzerinden kaldıracağına inan Baba İshak ve Menteş çıkar karşımıza. Onların amacı devlet yıkmak değil devlet kurmaktır. Menteş Seyfe Gölü kıyısında Hacı Bektaş'tan haber bekler. Baba İshak dirlik düzenin neden bozulduğunu sorgular, Menteş ile konuşmak ister ama yapamaz. Savaş başlar. Herkes, her şey tekbir getirir ve Baba İshak oracıkta ölür.

Altıncı bölümde, Amasya'da savaş başlamıştır. Önce Ayna, Bağdan, Osman ve ardından Baba İlyas ölür.

Yedinci bölümde, Baba İlyas'ın yaşayan tek oğlu olan Muhlis'in torunu Âşık Paşa'nın oğlu Elvan Çelebi çıkar karşımıza. Dedesi, babası hakkında bilgi verir ve dedesinin ona rüyada mürekkep vermesiyle hayattaki tek amacının *"Menakıbu'l-Kudsiyye Fî Menasibi'l-Ünsiyye"*yi yazmak olduğunu ifade eder.

Bundan sonraki bölümlerin ilkinde Baba İlyas ile ilgili bir şiir ve sonrakinde yazarın roman hakkındaki notu yer almaktadır.

Kıyam romanı küçük hacmine karşın konusu ve bölümleri bağlamında epey kapsamlı ve verimli bir eserdir.

1.1.10. *Hacı Bektaş Güvercin Anadolu İsyanda*

Moğol istilası, Anadolu tarihinde önemli bir yere sahiptir. Moğol istilasının başlamasıyla binlerce insan, kitleler halinde Anadolu'ya doğru göçe başlar. 1240 yılına gelindiğinde birçok milleti ve dini kapsayan bir yığılma ortaya çıkar. Bu yığılma sonrasında iç içe geçen yeni bir kültür kendini göstermeye başlar.

Sultan Alaaddin'in ölümüyle yerine geçen oğlu Gıyasettin'in sergilediği kötü yönetim, eşi ve annesi sebebiyle Hristiyanlara ve Gürcülere sunduğu ayrıcalıklar ve kültürel değişimleri kavrayamayıp kendi kabuğuna çekilmesi, saray ile halkın tamamen kopmasına ve Anadolu'da dirlik düzenin iyice bozulmasına yol açar.

Bir umut ışığı aramaya yönelen Anadolu halkları; Baba İlyas, Baba İshak, Hacı Bektaş gibi bu yeni oluşumun ortaya çıkardığı erenlere yönelirler. Sonunda bir dönüm noktası olan Babalılar isyanı başlar.

Roman Ozan Yayıncılık tarafından 2003 yılında basılmıştır. Girişteki 'Yayıncının Notu' ve sonundaki 'Bilgi Notu' dışında yedi bölümden oluşur. İlk dört bölümde her bir erenin yaşadıklarını kendi ağzından anlatılır. Son üç bölümde ise mekânlar üzerinde durularak erenlerin sorgulamaları, düşünceleri, hayalle gerçek arasında gidip gelmeleri ve umutla korkuyu aynı anda yaşamaları karşımıza çıkar.

Yazarın ilk olarak *Kıyam* adlı eserinde değindiği "Babalar Ayaklanması" ve Moğol istilası sürecinde Anadolu'nun durumu, bu romanda evliyaların kendi anlatımıyla daha kapsamlı bir şekilde ve daha yalın bir dille karşımıza çıkar. Bu romanda Baba İlyas, Baba İshak, Hacı Bektaş ve Menteş'in kendi ağızlarından yaşanılan bu süreç ve çekilen sıkıntılar, zorluklar dile getirilir.

İlk bölümde, Baba İlyas anlatmaya başlar: Baba İlyas, Dede Garkın'ın şeyh olduğu, Horasan dağlarının yamacındaki bir dergâhta mürittir. Kafası karışıktır ve aklına 80 sayısı takılmıştır. Dede Garkın onun bu düşünceli halini fark eder ve sayılara

takılmaması gerektiğini söyler. İlyas, hayalle gerçek arasındadır ve Dede Garkın'ın sesiyle normale döner. Dede Garkın, Anadolu'yu Güneşin Doğduğu Ülke olarak nitelendirir ve insanlığın beşiği olan bu ülkenin zor durumda olduğunu ifade eder. İlyas'a ve diğer müritleri Ayna, Bağdan ve Osman'a Anadolu'ya gidip o ülkeyi dört koldan sarmalarını söyler. Bunun üzerine Selçuklu Sultan'ı Alaaddin'in adamlarından biri içeri girer ve Dede Garkın'ı Anadolu'ya davet eder. Ayrılık ateşi etrafı sarar. Dede Garkın, Konya'ya gitmek için hazırlık yapar, İlyas'a da Amasya'ya gitmesini söyler. Arkadaşlarının yanında olması İlyas'ı rahatlatır ancak Mihman'ın bir kuşluk vakti onlara katılıp ölüm ve kan getireceğini öğrenmesi de içini ürpertir.

Ertesi gün Dede Garkın yola çıkar. Elçinin getirdiği altınları dağıtması için İlyas'a verir, bu bir nevi yerini bırakmadır. Giderken müritlerine kalplerinin ısındığı yeri mekân edinmelerini söyler. Dede Garkın'ın geçtiği yerlerde çiçekler açar.

İlyas kendini yalnız hisseder ve bir gün, şeyhinin postunun karşısına gidip oturur ve Ayna'nın sesiyle irkilir. *"Dede Garkın'ın halifesi sensin Baba İlyas!"* 'Baba' sıfatına şaşırmışken Ayna ona posta oturmasını söyler. İlyas Anadolu'ya gidilmesi gerektiğini ifade etse de post doldurulduktan sonra görevin yapılacağı fikri söylenir ve herkes aynı fikirdedir.

Baba İlyas, ertesi gün kimseye haber vermeden yola çıkar. Bir tepenin eteğinde konakladığında arkadaşları ona yetişir ve sıradan gereksinimlerini tamamlayıp Baba İlyas'ın ardınca yola devam ederler. Asasız olduğunu düşünürken Ayna Dede ona bir asa verir. Günler süren yolculuktan sonra bir dağın eteğinde dururlar. Bu dağın Anadolu'nun eşiği Ararat olduğunu sanırlar ancak yolda gördükleri çoban buranın Erciyes olduğunu söyler ve onlara Konya ile Amasya'nın yönünü gösterir. O gece orada sabahlamaları gerektiğini düşünen Baba İlyas rüyasında Dede Garkın'ı görür. Dede Garkın ona, Ayna Dede ile Şeyh Osman'ın Konya'ya; Bağdan Hacı'nın da Mekke'ye gideceğini söyler. Sabah olunca ayrılık vakitlerinin geldiğini anlarlar.

İkinci bölümde Hacı Bektaş anlatır: Nişapur'da medresede bir gün hocası kardeşi Menteş'i ve onu yanına çağırır. Nişapur'un yakında harabeye döneceğini ve Cengiz'in Anadolu'ya yürüdüğünü söyler. Onlara Anadolu'ya gitmelerini buyurur.

Bunun üzerine Menteş babalarından izin almalarını söylese de Hacı Bektaş onu ikna eder ve ertesi gün yola çıkarlar.

'Kalenderi' adı verilen dervişlerin halkı umutsuzluğa sürüklemelerine üzülürler. Ararat Dağı'na vardıklarında Anadolu'nun eşiğinde olduklarını anlarlar. Bir ardıç ağacının altında konakladıkları gece ikisi de aynı rüyanın etkisindedirler. Menteş bu rüyayı gece yiyecek aramaya gittiği sırada görmüştür. Şahinler ve güvercinler sarar ikisinin de etrafını. Ancak Hacı Bektaş güvercin, Menteş ise şahindir. Hacı Bektaş uyandığında Menteş'i yanında bulamaz. Tam umutsuzluğa düştüğü an karşısında hocasını görür ve yoluna devam ederek bir evin kapısını çalar. Evin sahipleri genç bir çifttir. Hacı Bektaş'ı evlerinde misafir etmekten mutlu olurlar. Zaman geçer ve o bölgede bereket artar. Hacı Bektaş gitmek ister ancak çift kabul etmez ve çobanlık yapmak şartıyla Hacı Bektaş kalmayı kabul eder.

Üçüncü bölümde Menteş anlatır: Hacı Bektaş ile ardıç ağacının altında kaldıkları gece acıkır ve yemek aramaya koyulur. Hacı Bektaş böyle sıradan gereksinimleri unutan bir insandır. Menteş köpek seslerine doğru ilerler bir çoban bulma umuduyla. Ancak yaklaşan köpek ve davar sesleri bir anda kesilir ve şahinler ona doğru yaklaşmaya başlar. Bu rüya-gerçek arasında Menteş şahin olur ve Anadolu'ya kanat çırpmaya başlar. Ancak aklı güvercin olan kardeşi Hacı Bektaş'tadır. Gün ağarıp uyandığında elinde yiyecekler vardır ama uyudukları ardıç ağacını bulamaz.

Epey yol gittikten sonra çadırların olduğu bir obaya rastlar. Çadırların birinden yaşlı bir adam çıkar ve onu buyur edip karnını doyurur. Menteş kardeşini aradığını söylediğinde de onu Amasya'ya Baba İlyas'a yönlendirir. Herkesin ona danıştığını, kardeşini de orda bulabileceğini ifade eder. Menteş hemen yola çıkar. Artık Hacı Bektaş, Amasya ve Baba İlyas bir bütündür.

Dördüncü bölümde Baba İshak anlatır: Baba İshak Elbistan'daki medresesinden ayrılıp yollara düşmüş bir derviştir. Dervişlerin 'tabiatın bir parçasıyız' sözü rehberidir. Amacı Amasya'ya varıp orada Baba İlyas'a ulaşmaktır. Nemrut Dağı'nın güney eteğinde olduğu bir vakit İbrahim'in hikâyesini hatırlar. Anadolu'nun çektiği sıkıntıları düşünür, sarayın tutumunu sorgular. Halkın artık dervişlere de

güveni kalmamıştır çünkü dervişlik adı altında gezinen başıboş insanlar çoğalmıştır. Yeşilırmak'a yaklaştığında burada Türkmen halkının misafirperverliğini bulamaz ancak Baba İlyas'a yaklaştığı için mutludur. Baba İlyas oraya yerleşeli yaklaşık 15 yıl olmuştur. Dergâha varır ve Baba İlyas'ın karşısına oturur. Dergâhta her sınıftan insan vardır. Baba İlyas odasına gittiğinde onun peşinden gider ve konuşmalarının ardından umudu artar.

Ertesi gün Baba İlyas onunla çamların arasında yürümek istediğini iletir. Bu yürüyüşte İshak'a hikâyesini anlatır ve ondan 'Baba İshak' diye bahseder. Hilafetini ona devretmiştir. Anadolu'nun her bir eşiğinde bir çerağ yanmasını söyler ve onu geldiği yere Nemrut'a yönlendirir. Yola çıktığında kendinden önce ününün gittiğini anlar ve insanlar ondan umut beklemektedir. Baba İlyas'ın Anadolu'ya girdiği yere uğramak ister. Erciyes'e gider ve onu orada Menteş karşılar. Oymak beyi onların yanına gelir ve halkı isyana davet eder. Olanlara şaşırırlar. Onların amacı kılıçla değil sözle zafer kazanmaktır. O geceyi aynı çadırda geçirirler.

Beşinci bölümde yine Hacı Bektaş çıkar karşımıza. Başından geçenleri, yamağı Sarı İsmail'i, İdris'i ve eşini anlatır. Sarı İsmail ile Hacı Bektaş'a ayrı bir ev yapılır. Bir umut ışığı arayan halk bu evin etrafını sarar ve kısa zamanda burası bir dergâha dönüşür. Ancak Hacı Bektaş bu kalabalığın ortasında yalnızdır. Arafat Dağı'na da Kocatepe'deki ardıç ağacının dibine de gidemez olur. Dergâhın bir köşesine yalnız kalıp düşünebileceği, sorgulayabileceği camsız bir oda yaptırır ve buraya Kızılca Halvet der. Hacı Bektaş düşünceler içindeyken Baba İshak ile kardeşi Menteş'in ayaklanma çıkardıklarını ve galip olduklarını öğrenir. Halkın gözü bu kez Hacı Bektaş'tadır. Bir sabah tek başına Hırka Dağı'na çıkar ve oraya bu ismi hırkalarını yakıp Anadolu'ya savurarak nasıl verdiklerini hatırlar.

Her eşikte bir eren vardır. Kimi isyandadır kiminin ise askerlerce etrafı sarılmıştır. Düşüncelere dalan ve yardım bekleyen Hacı Bektaş, şiirlerini Farsça söylemesi ve sarayın yanında yer alarak olaylara tepkisiz kalması sebebiyle Mevlana'yı eleştirir. Sonra Makalat'ın ilk kelimesi dökülür dudaklarından: Allah.

Altıncı bölümde Baba İlyas, bir Hıdırellez sabahına uyanır ve ölümün yaklaşmakta olduğunu hisseder. Ölümle yaşam iç içedir. Tarihin içine dalıp gider.

Sultan Alaaddin ile Gıyaseddin'i karşılaştırır. O sırada savaş başlar ve Gürcü askerleri ile Armağanşah'ın ordusu Anadolu halkını yıkar geçer. Amasya kül olmuş ve Baba İlyas diğer üç can yoldaşını kaybetmiştir. Zamanı, mekânı yitiren Baba İlyas, ölümü yaşamaktadır. Dede Garkın ve arkadaşlarıyla gökyüzünde buluşur.

Son bölümde, Baba İshak ve Menteş'in isyanı dile getirilir. Nemrut'a yürüyen bu erenlerin ardında halk vardır. Malatya'da yine bir galibiyet sevinci yaşanır. Sivas ve Tokat dolaylarında şenlik vardır. Kan akar ama halk mutludur. Harezm askerleriyle birleşen Baba İshak ve halk Gıyasettin'in Konya'dan kaçtığını öğrenince Konya'yı ele geçirip Baba İlyas'ı buraya davet etmeyi düşünürler.

Malya Ovası'nda karargâh kurulur. Ancak Gıyasettin'in Gürcü ve Frank askerlerini toplayarak büyük bir ordu oluşturduğu haberi umutsuzluğa yol açar ve Malya Ovası Behramşah'ın ordusuyla tamamen sarılır. Menteş, Sulucakarahöyük'ten, Baba İshak, Amasya'dan haber bekler Seyfe Gölü başında. Gelen haber ise Baba İlyas'ın öldürüldüğüdür. Bunun üzerine Baba İshak da öldürülür.

Bilgi Notu olarak adlandırılan kısımda yazar yaşanılan olaylar hakkında bilgi verir. Bir inanışa göre Amasya'da Baba İlyas ve arkadaşları 80 kişiymiş ve Baba İlyas, Selçuklu için '80 yıl esir olasın Selçuklu' diye beddua etmiş. Bunu üzerine de Moğol istilası tam 80 yıl sürmüştür.

Roman, aynı zamanlarda yaşanan olayların farklı kişiler tarafından aktarılması şeklinde bölümlenmiştir. Romanın sonunda okura, halkın sağ kalan erenlere sığındığı ve Yunus Emre şiirleriyle umut bulduğu yansıtılmıştır.

1.1.11. *Şeyh Bedrettin*

Şeyh Bedrettin, Durali Yılmaz'ın son romanıdır. Tarihte iz bırakmış evliyaları, alperenleri, dervişleri önceki romanlarında da sıkça işleyen yazarımız, kaleme aldığı son romanında da Şeyh Bedrettin'in hayatını ve onun yaşadığı dönemi işlemiştir. Genellikle aynı dönemde başlayıp süregelen mazlum, sefil ve işkenceye maruz kalan Anadolu halkının isyanı okurla buluşturulmuştur. Dört bir yanı çevrilen halk, Anadolu'daki erenleri, evliyaları, dervişleri bir kurtarıcı olarak görmüştür. Şeyh Bedrettin de "Şeyh Dede" lakabıyla bunlardan biridir.

Adı geçen roman, Ataç Yayınevi tarafından 2014 yılında basılmıştır. Romanın tamamında Şeyh Bedrettin ve çevresindekiler anlatılmaktadır. Onun millete ışık olacak olan kitabı "Teshil"i yazmaya başlamasından zorunlu göçlerine ve idamına yer verilmektedir. Tarih sıralaması doğrultusunda dönemim padişahlarına, komutanlarına ve kısmî de olsa olaylarına da değinilir.

Romanda 'Okura Not' adı altına bir giriş yer almaktadır. Bu kısım romanın özeti gibidir. Şeyh Bedrettin hakkında genel bilgi verildikten sonra Şeyh Bedrettin'in tarih boyunca nasıl adlandırıldığı ve hakkında ne gibi çalışmalar yapıldığı ifade edilmiş, ardından romanın yazılma amacına değinilmiştir.

"Bu roman 5 yıllık bir çalışmanın ürünüdür. Şeyh Bedrettin hakkında yazılanların tamamı incelenerek bilim adamı, düşünce adamı, eylem adamı; daha da önemlisi insan Şeyh Bedrettin, bir roman kahramanı olarak ölümsüzleştirilmek istenmiştir. Bundan böyle o, dünün toplumunda olduğu gibi bugünün ve yarının toplumlarında da etkisini daha çok hissettirerek yaşayacaktır." [22]

Adı geçen bu kısım dışında roman, kendi içinde bölümlere ayrılan dört ana bölümden oluşmaktadır.

"Sürgünde" başlığı verilen birinci bölüm, romanın en uzun bölümüdür. Ayrıntılı tasvirlere yer verilir. 26 Temmuz 1413 yılında İznik'te başlar. Kelimelerle boğuşan ve o sıralarda Teshil'i bitirmekle meşgul olan Şeyh Bedrettin'e dönemin padişahı Musa Çelebi tarafından kazaskerlik verilir. Bu görevi istemeyerek de olsa kabul eden Şeyh Bedrettin, Rumeli'deki Musa Çelebi ve Anadolu'daki Mehmet Çelebi vasıtasıyla kardeş kavgasına yakınen tanık oldukça devletin kanla kılıçla değil, kalem ve mürekkeple süreceği kanısına varır. Sofya yakınlarında savaşa başlayan bu iki kardeşten Musa Çelebi ölür. Bu haberi Edirne'de duyan Şeyh Bedrettin, Kahire'ye doğru ruhsal bir yolculuğa çıkar. O ki Hüseyin Ahlati'nin postuna oturmuş bir şeyhtir. Mehmet Çelebi başa geçince Şeyh Bedrettin oradan çıkmamak üzere İznik'e sürgüne gönderilir. Teshil'i bitirmenin boşluğuna düşen Şeyh Bedrettin hapis gibi kaldığı bu beldede ne yapacağını bilemez. Her türlü imkân sağlanmasına rağmen İznik'ten

[22] Durali Yılmaz, *Şeyh Bedrettin,* Ataç Yayınları, İstanbul, 2014, s.8.

çıkması kesinlikle yasaktır. Mehmet Çelebi'ye bir mukaddime yazmayı amaçlar ama yapamaz.

Kitabın bu bölümünde Şeyh Bedrettin'in bu karamsar, çaresiz ruh hali ayrıntılı tasvirlerle okura başarılı bir şekilde aktarılır. Onun yalnızlığı, özlemi, Anadolu'nun feryadına karşı diğer erenler gibi varoluşu ve iç sızısı yansıtılır.

Diğer dervişlerden farklı olarak beşerî aşk yani Cazibe'ye olan aşkı, özlemi de karşımıza çıkar. Yer yer Şeyh Bedrettin, İznik'in tarihini aktarır. İznik sokaklarında kelimelerin dansı başlar ve Eşrefoğlu Rumi ile olan benzerliği, onu bir nevi manevi doyuma ulaştırır.

Roman bu bölümde bir süre Eşrefoğlu Rumi'nin hayatından kesitler aktarır. Onun beşerî aşkı Hayrunnisa, şiirleri karşımıza çıkar. Bunun amacı Şeyh Bedrettin ile Eşrefoğlu Rumi arasındaki benzerliğe dikkat çekmektir. Şeyh Bedrettin ile Eşrefoğlu Rumi bir gün cami avlusunda karşılaşırlar ve şiirle manevi âlemde bir yolculuğa başlarlar.

Bir gün Edirne'den gelen bir elçi vasıtasıyla oğlu İsmail'in öldüğünü öğrenir. Metanetini elden bırakmaz ve torunu Halil'i yanına ister. Manevi âlemde geçmişle gelecek arasında mekik dokur. Halil'i İznik'e Torlak Kemal ile Börklüce Mustafa getirir. Bu aşamadan sonra romanda onların da başından geçenlere rastlarız. Şeyh Bedrettin'in sözlerinden Anadolu halkının feryadı sonucu ne yapılması gerektiğini anlayan Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal Aydın'a doğru yol alırlar. Yolda ve vardıklarında insanların ilgisi, bu feryada karşı beklentileri onları şaşırtır. Herkes Şeyh Bedrettin'den ve onun müritlerinden medet ummaktadır. Ancak şunu bilmezler ki koca Osmanlı ordusuna karşın onların sadece kırık dökük silahları vardır. Bu efsaneleşmeye karşı nasıl davranmalarını bilemeyen Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal, yıllar yılı Moğol ordusu ve şimdi de Osmanlı ordusu karşısında çaresiz kalmış olan halk ile Aydın'a bir konaklık uzaklıktaki küçük bir köye "Ortaklar" adı altında toplanırlar ve burası yöre halkı için bir kurtuluş, umut kapısı olur. "Dede Sultan" dedikleri şeyhin izinde gitmek onlara kuvvet verir. İzmir'den Antalya'ya kadar bir yandan feryatlar yükselirken bir yandan da Osmanlının kıyımı devam etmektedir.

Bir gün Stilaryos Dağı'nda savaş başlar ve halk başarılı bir taktikle Osmanlı ordusunu yener. Bu durum halkı coşkulandırır, Torlak Kemal'i, Börklüce Mustafa'yı ve özellikle Şeyh Bedrettin'i halkın gözünde daha da yüceltir. Şeyh Bedrettin daha da sıkıntılı günlerin geleceğini bilmektedir.

"Feryada Yürüyüş" adı altındaki ikinci bölüm daha kasvetlidir. Hazırlık aktarımı bitmiş ve asıl feryat, asıl durum gözler önüne serilmeye çalışılmıştır.

Şeyh Bedrettin'in İznik'ten ayrılma düşüncesiyle başlar. Yanına oğlu Cafer'i de alarak kimseye bir şey demeden bir yolculuğa çıkar. İznik özlemi, Cazibe özlemi ve yaşanılanlar zihninde yerini almıştır. İznik'ten İzmit'e yola çıkan Şeyh Bedrettin'i yolda Müslümanından Hristiyan'ına herkes büyük bir saygıyla karşılamakta ve onun mucizelerine inanmaktadır. Şeyh Bedrettin her an Anadolu için dua ekmektedir. Bir zaman Kastamonu'da konaklar ve İsfendiyar Bey'in misafiri olur. Onu önce hürmetle karşılayan hükümdar, halkın Osmanlı ordusu karşısında Şeyh Bedrettin çevresinde toplandığını fark edince bu büyük orduyu karşısına almak istemez. Bu sırada Bayazıt Paşa Anadolu'da kıyımına devam etmektedir. Ve Börklüce Mustafa'nın çarmıha gerilip öldürüldüğü haberi buraya ulaşmıştır. Şeyh Bedrettin, yola devam eder ve hükümdarın desteğiyle bir gemiye bindirilir. Hükümdar ona Tataristan'a, Giray Han'a gitmesini söylemiştir. Önce Sinop'a ardından Kırım'a gitmesi planlanan Şeyh Bedrettin, Eflak sahillerinde indirilir. Her şerde bir hayır vardır. Eflak Prensi Mirça, Şeyh Bedrettin'e büyük hürmet gösterir. Ancak yolculuk devam etmektedir.

Şeyh Bedrettin önce Dobruca'ya gidip Azep Bey ile buluşmayı istiyor, ardından bir an önce Mehmet Çelebi'ye ulaşmak istiyordu. Azep Bey onu saygıyla karşılamış ama her hükümdar gibi kuşkusunu ona yansıtmıştır. Şey Bedrettin, Deliorman'a doğru yolculuğa devam eder. Oraya vardığında "ölmeden ölmeyi" amaçlamış ama çevresindekiler tarafından Şeyh Bedrettin'in isyancı olduğuna dair sürekli kışkırtılmış olan Mehmet Çelebi'nin adamları tarafından yakalanır. Bu adamların arasında Şeyh Bedrettin'in tanıdığı ve sevdiği Elvan Ağa da vardır.

Bu bölümde yine Eşrefoğlu Rumî devreye girer ve Şeyh Bedrettin'in İznik'ten ayrılmasının onda nasıl bir etki bıraktığı okura yansıtılır.

"Dava ve Darağacı" adı verilen üçüncü bölüm ise diğer bölümlere göre daha kısadır. Şeyh Bedrettin'in Serez'de viran bir eve hapsedilmesiyle başlar. Şeyh Bedrettin burayı bir çilehane gibi düşünür. Yalnızlaşmak, dünyevî şeylerden uzaklaşmak ister. Tanrı ile bütünleşmek, Tanrılaşmak için can atar.

Sabah divanın toplanacağını öğrendiğinde de Mehmet Çelebi ile karşılaşacağı için sevinir. 15 Ocak günü tasvirleri de ayrıntılıdır. Günün doğumu, ezanın okunması farklıdır.

Divanın toplanması, hiyerarşik bir şekilde tarih bilgisi verilerek aktarılır. Dualar okunur ve Şeyh Bedrettin divanının huzuruna, Mehmet Çelebi'nin karşısına getirilir. Şeyh Bedrettin'e yaşananlarla, isyancılığıyla ilgili sorular sorulur. Şeyh Bedrettin ise isyancılığı kabul etmez ve hac için izin almaya geldiğini belirtir. Onca insanın ölmesinin herkesten çok kendini yaraladığını ifade eder. Tüm sorulara karşın Şeyh Bedrettin'in cevapları divandaki herkesin kafasını karıştırmaya başlar. Tüm yaşananlar sorgulanır ve Şeyh Bedrettin, Allah'ın aciz bir kulu olduğunu, Kur'an'a, Resul'e olan bağlılığını sürekli dile getirir. Ama bakar ki sonuç değişmeyecek, kendi sözleriyle kendi idam hükmünü verir. Ertesi gün Serez'de küçük bir demirci dükkânının önünde kurulmuş olan darağacında ruhu bedenden ayrılır ve Hallac-ı Mansur'a, Baba İlyas'a ve ölümsüzlüğü yakalamış nice erene doğru yürür.

Romanın "Şeyh Bedrettin'in Torunu Halil'in Notu" başlığı altında ele alınan dördüncü bölüm yani son bölüm ise dört sayfalık kısa bir bölümdür. Bu kez anlatıcı torunu Halil'dir. Şeyh Bedrettin'in ölüm haberinin İznik'teki eve nasıl geldiğini hatırlamasıyla başlar ve Eşrefoğlu Rumi'nin Halil üzerinde o günden bu güne asıl bir etkisi olduğu okura yansıtılır. Aynı döneme iz bırakmış Şeyh Bedrettin ile Eşrefoğlu Rumi'nin benzerlikleri dile getirilir ve Şeyh Bedrettin'in idam fermanını imzalayan Mehmet Çelebi'nin vefatı aktarılır.

Yine dönemde yer alan Bayazıt Paşa'nın entrikaları, taht kavgaları ve sonuçları tarihe bağlı kalınarak Halil tarafından anlatılır.

Halil, dedesinin dolaştığı yerleri dolaşır ve hürmetle karşılanır. Duyduğu sözler ve gördüğü hürmet karşısında Şeyh dedesini bütün benliğiyle hisseder. Bu duygular eşliğinde dedesinin yaşamını anlatmaya karar verir ve Elvan Çelebi'nin dedesi Baba

İlyas'ı anlattığı eserden esinlenerek *Menakıb-ı Şeyh Bedrettin* kafasında şekillenmeye başlar.

Durali Yılmaz'ın romanlarının genel mahiyetine bakıldığında ilk dönem romanlarıyla son dönem romanları arasında epey fark vardır. Özellikle konular değişmiş, günlük hayattan tarihî kahramanlara, ardından da tamamen dine yönelme olmuştur. Akademisyen ve araştırmacı yönünün yanı sıra romanları kapsamında da edebiyatımızda büyük bir yere sahip olan Durali Yılmaz, romanlarının gerek konuları gerek işlenişi bakımından bu alana büyük katkı sağlamıştır.

1.2. KİŞİLER

Roman birtakım unsurlardan oluşan sistematik bir yapıdır. Bu yapının oluşmasında dil, vaka ve teknikle beraber kişiler de büyük rol oynar. Kişilerin, kahramanların olmadığı bir roman düşünülemez. Çünkü roman, insan ve insanın hayatla mücadelesi üzerine kaleme alınmış kurguya dayalı edebî metinlerdir. Romandaki olaylar, genellikle kişilerin çevresinde gelişir. Kişiler, olay örgüsünde üstlendikleri işlevlere göre önemli hale gelirler. Olay örgüsü içindeki tutum ve davranışları ile bireysel ve toplumsal bazı değerleri temsil ederler.

Şahıs, romanda anlatılan olayın merkezindeki ögedir. *"İtibari eserde nakledilen veya değişik şekillerde ifade edilen vakanın zuhûru için gerekli insan ve insan hüviyeti verilmiş diğer varlıklar ve kavramlar, şahıs kadrosu söz grubuyla adlandırılır."*[23] Romanı, birtakım elemanların bir araya gelmesi, bir sistemler bütünü olarak düşünecek olursak bu sistemin oluşmasında en önemli unsurlardan biri de romandaki şahıslar kadrosudur. *"Kişi, vakanın canlandırılması, okuyucunun anlatı dünyasına çekilmesi açısından önemi ve değeri tartışılmaz bir elemandır."* diyen Mehmet Tekin şahısların romanın içindeki yerine dikkatleri çeker. Roman kurgusunun önemli bir bölümünü oluşturan şahıslar, romanda etken veya edilgen konumda bulunabilir.

Romandaki şahısları sadece "insan" olarak düşünmek eksik olur. Bu kadronun içine insan dışındaki, her şey ve -canlı cansız her varlık girebilir. Hayvan, eşya, sayı, harf, işaret, şehir ya da daha başka bir şey (simge)in roman kişisi olarak görev aldığı da görülebilmektedir. İnsan dışındaki varlıklara insani nitelikler kazandırılarak, insana ait fiilleri, duygu ve düşünceleri aktarmada görevler yüklenebilir.

Romandaki her kişi aynı ölçüde söz sahibi değildir. Kimi kişiler daha fazla ön plâna çıkıp vakaya yön verirken, kimi şahıslar da daha silik bir şekilde karakterize edilir. Kimi kişiler sadece dekoratif bir unsur olarak yer alırken kimi şahıslar da roman kurgusundaki yeri ve önemine göre bir "tip" haline gelebilir. Şahıslar dünyası ile ilgili kategoriler oluşturulurken karakter ve tip denilen iki kavramdan söz edilir.

---

[23] Aktaş, *age*, s.133.

Enzo Pacı, Çağdaş roman üzerine yaptığı bir değerlendirmede tip anlayışına farklı bir boyut kazandırmıştır. *"Romanda her kişi bir bireydir ama aynı zamanda bir tiptir. Tek, benzersiz olduğu halde, bir cins yahut evrensel bir tip haline de gelir. Her parçada, bütün'ü bulabiliriz."* [24] Tiple ilgili bir başka tanım da şöyledir: *"Tip kendi dışında bir şeyi temsil eden roman kişisidir. Yani roman dünyasının dışında kalan dış dünyada mevcut bir kavram ya da insan türünü temsil eden roman kişisidir."*[25]

Şahıslar dünyası ile ilgili olarak kullanılan diğer bir terim olan karakter ise tipe göre daha bireyseldir. Bir tiyatro oyununda oyuncu, sinemada aktör ne anlama geliyorsa romanda karakter de odur. Belki bunlar arasında bir fark vardır ancak bu farklılık içerik farklılığı değildir.

Hasan Boynukara da karakter ile ilgili şöyle bir tanımlamada bulunur: *"Yazar tarafından belirli bir bakış açısı ve amaçla, belirli bir rol için bir takım fizikî, ahlakî ve duygusal niteliklerle donatılan, söyledikleri(diyalog veya iç monolog), yaptıkları(aksiyon) ve haklarında söylenilenlerle okuyucuya takdim edilen kişidir."*[26]

Romanın edebiyatımızda yer almaya başladığı dönemden itibaren kişi kavramı vazgeçilmez bir unsur olmuştur. Olaya dayalı bir tür olan romanlarda, mutlaka olay(lar)ı yaşayan bir kişi vardır. Roman kişiler üzerine kurulur. Bu kişiler genellikle toplumda rastlanabilir nitelikte olsa da kendisine insan hüviyeti verilmiş temsili varlıklar, hatta kavramlar bile olabilir. Olaylar içinde yer alan canlı cansız varlıklara şahıs kadrosu adı verilir.

Roman kurgusal bir yapıya sahiptir, bu sebeple kişiler de genellikle günlük hayatta karşımıza çıkabilecek kurgu kişilerdir. Ancak bazı romanlarda tarih sahnesinde karşımıza çıkan ve belli özellikleri ile yaşamış olan kişiler de tercih edilir.

Durali Yılmaz da özellikle ilk romanlarda kurgu kişilere yer vermiş, daha sonra tarihte adı geçen şahsiyetler yani gerçek kişiler üzerine romanlarını oluşturmuştur.

---

[24] Enzo Pacı, *Çağdaş Roman Üzerine Birkaç Düşünce* (Çev. : Bilge Karasu), Türk Dili Roman Özel Sayısı, S.154, Temmuz 1964, s.763.
[25] Hasan Boynukara, *Karakter ve Tip, Hece Türk Romanı Özel Sayısı,* y. 6, S. 65-66-67,Mayıs/Haziran/Temmuz, s. 182.
[26] Boynukara, *agm*, s.180.

1.2.1 Gerçek Kişiler

Zaman, mekân ve olay gibi şahıslar kadrosu da romancının düşünce dünyası, hayallerinin enginliği, çağının beğenileri ile ortaya çıkar. Romancı şahıslarını yoktan ortaya çıkarmamıştır. Gerçek hayattan aldığı kişileri kendine göre biçimlendirmiştir.

"Eğer yaratma, yoktan var etme ise, romancıların uydurdukları kişiler yaratılmış şeyler değildir. Bizim sözde yarattıklarımız gerçekten alınan şeylerle meydana gelirler. Öbür insanları gözlemlemenin ve kendi üzerimizdeki bilginin bize kazandırdığı şeyleri iyi kötü birleştiririz biz. Roman kişileri romancının toplumla kurduğu birleşmeden doğar." [27] Yani gerçek dünyadaki insanla romanda yer alan itibarî bir kahraman olan insan arasında temelde bir benzerlik vardır.

Durali Yılmaz, erenleri, evliyaları, dervişleri ve Hz. Muhammet dönemini işlediği romanlarda genellikle gerçek kişileri ele almıştır.

1.2.1.1. Peygamberler, Ehl-i Beyt ve Ashab

İslamiyet'in doğuşunu konu alan birçok eserde olduğu gibi Durali Yılmaz'ın son dönem romanlarında da Hz. Muhammet ve çevresindekiler karşımıza çıkar.

Özellikle dinî romanlarında peygamber isimleri, onların hayatları ve öğütleri sıkça karşımıza çıkmaktadır. Hz. Muhammet'e başta olmak üzere diğer peygamberlere de yer verilir. Onun merhameti, hoşgörüsü sıkça karşımıza çıkar. Bununla birlikte geçiş dönemi romanlarında değinme şeklinde de olsa Hz. Muhammet'e rastlarız. Ayasofya'nın yapım aşamasında bir ihtiyarın Hz. Muhammet'ten 'Tesellici' diye bahsettiğini görürüz.

"*Sizler görmüyor musunuz ki, o Tesellici'nin gelmesi yakındır ve o mutlaka gelecektir. Ayrıca yazılmıştır ki, o, çöllerde dolaşacaktır ve dünyaya hükmedecektir. O, bize gelecek şeylerden haber verecektir ve her söylediğini Allah'tan alacak, biz iletecektir. Şimdi gidin ve o Tesellici'nin dolaşacağı yerlerden ve şimdi göklerde oturan İsa'nın dolaştığı yerlerden topraklar getirin. Hemen Arap çöllerinden, Yeruşalim çöllerinden ve Kenan, Mısır çöllerinden topraklar getirin. O topraklarla*

[27] François Maurıag, *Romancı ve Kişileri* (Çev. Salah Birsel), Türk Dili Roman Özel Sayısı, S. 154, Temmuz 1964, s. 713.

karıştırın Ayasofya'nın kubbesinde kullanacağınız harcı ve o topraklardan saçın Ayasofya'nın her yanına." (Ayasofya Dile Geldi, s.40)

Hz. Muhammet'i konu alan birçok romandan biri olan *Çilekeş Müslümanlar*ın ana karakteri Hz. Muhammet'tir. Onun çevresindekilerle şahıs kadrosu oluşturulmuş ve olaylar gelişmiştir.

"*İslam devletinin ebedi kurucusu ve başkanı, Allah'ın son elçisi, insanlığın efendisi Muhammet Aleyhisselam, sabah namazından sona Medine Mescidi'nde oturdular. Kâtipleri yanındaydı."* (Ölmeden Ölenler, s.13)[28]

Hz. Muhammed yaşamı boyunca bizlere her anlamda örnek bir insan olmuştur. Güzel ahlakı, sabrı, samimiyeti ve hayırlı bir kul oluşu bu davranışların başında yer alır. Karakter olarak karşımıza çıktığı romanlarında da bu özelliklerine rastlarız.

"*Sana nasıl anlatsam ki… Hani Muhammet var ya, Abdullah'ın oğlu, Abdulmuttalip'in torunu Muhammet… Bütün Mekkelilerin "el-emin" dedikleri, yani "en güvenilir, en itimat edilir zat"… Her şey onda, bütün sır onda, kâinata yeniden hayat ve düzen verecek büyük haber onda."* (Çilekeş Müslümanlar, s.28)

"Evet, Kureyş'in en köklü ve şerefli ailesindendir o. Ona kendi ailesi dışında kimsenin bir şey söylemesi mümkün değildir. Onda bir olağanüstülük zaten vardı. Doğumu sırasında dünyada bazı gariplikler olduğu söylenir. Çocukluğundan beri de doğruluğu ve eminliğiyle temayüz etmiştir. Bugüne kadar kimsenin kalbini kırdığı duyulmamıştır. Hatta şimdiye kadar hiçbir canlıyı da incitmediği söylenir." (Çilekeş Müslümanlar, s.36)

"Babasının yüzüne bakarak anlattı Ammar:

'Şimdi o, Erkam'ın evindedir. Doğru, kavmi ona karşı çıkıyor fakat o, her şeye sabırla göğüs geriyor. Önceki peygamberlerin de kavimleri tarafından yalanlandıklarını hatta öldürüldüklerini anlatıyor. Yalnız kendisinin değil, etrafındakilerin de eza ve cefaya uğrayabileceklerini söylüyor ama sonunda dünya ve ahiret zaferinin müminlerin olacağını müjdeliyor. Bu dünyanın önemsiz, ahiret

[28] Bundan sonraki alıntılar *Ölmeden Ölenler* romanından yapılacaktır ve sayfa bilgisi metin içinde gösterilecektir.

hayatınınsa ebedi olduğunu anlatıyor. Her ölenin bir gün dirileceğini, inanların cennete, inanmayanların cehenneme gideceğini; asıl büyük ve sonsuz nimetlerin cennette, kahredici azabın ve yakıcı ateşin cehennemde olacağını belirtiyor.'" (Çilekeş Müslümanlar, s.37)

Hz. Muhammet'e ilişkin sözler de karşımıza çıkar.

" '*Sen olmasaydın kâinatı yaratmazdım.' Göklerden peygamberin kalbine inen ve sonra onun dudaklarından kelimelere dökülen bir ilahi kelam bu."* (Kıyam, s.19)[29]

Peygamberimizle ilgili dönemin önde gelen kişileri güzel sözler söylerler. Necaşi Esheme de bunlardan biridir. Diğer peygamberleri ve Hz. Muhammet'i överken nesnel tutumu da okura yansıtılır.

"*'O Allah Elçisi'nin yanına kadar imkânım olsaydı, gider huzurunda şehadet getirirdim. Allah şahittir ki: O, kitap ehli Yahudi ve Hristiyanların, gelmesini sabırsızlıkla bekledikleri ümmî peygamberdir. Nasıl Musa Peygamber, İsa Peygamber'in geleceğini müjdelemişse; her ikisi de bu peygamberin geleceğini açık açık haber vermişlerdir."* (Ölmeden Ölenler, s.23)

Hz. Muhammet hayatı boyunca gayri İslamî ve gayri insanî hiç bir söz, davranış ve fiil ondan sadır olmamıştır. Peygamberliğinden önce de doğru sözlülüğü, dürüstlüğü, ahde vefası, yardım severliği ve her türlü güzel ahlakı ile takdirler kazanan ve KureyşIiler tarafından "el-Emîn" unvanına layık görülen Hz. Muhammed, peygamberliğinden sonra da tüm ahlakî değerlere sımsıkı sarılmış ve bunları büyük bir titizlikle yerine getirmiştir. Hz. Muhammet'in sesi, davranışları her daim çevresindekileri etkiler. O her anlamda örnek alınası bir kişidir.

"'*Ammar hoş geldin.'*

Bu ses, Ammar'ın kulaklarında öyle bir çınladı ki, dünya yeni yaratılıyormuş, ses yeni yaratılıyormuş gibi bir duyguya kapıldı. Bu ses Ammar'ın yok oluşu ile var

[29] Bundan sonraki alıntılar *Kıyam* romanından yapılacaktır ve sayfa bilgisi metin içinde gösterilecektir.

oluşu çizgisinden, insanlığın başlangıcıyla bitişinin kesiştiği noktadan yükseliyordu. Bütün kâinat bu sesin içinde dönüp duruyordu." (Çilekeş Müslümanlar, s.31)

"Milletimiz Ehl-i Beyt'e, tarihten bugüne kadar büyük bir aşkla sahip çıkmıştır. Kültür atlasımız Ehl-i Beyt'e ve onların maneviyatını temsil eden, sembol ve motiflerle bezenmiş Ehl-i Beyt sevgisi, edebî metinlerde nakış nakış, ilmek ilmek işlenmiştir. Hz. Peygamberin soyundan gelen seyyid ve şerifler baş tacı edilmiş, İslâmın Türkistan'dan Anadolu'ya, Anadolu'dan Balkanlar'a kadar uzanan geniş bir coğrafyaya yayılma sürecinde, onların peşinden gidilmiştir. Ehl-i Beyt'in birleştirici ve kaynaştırıcı nefesi, tarihimizdeki sosyo-kültürel birlik ve beraberliğimizi, fetih ve zaferlerimizi hazırlayan en önemli unsur olmuştur."[30]

Çilekeş Müslümanlar, Ölmeden Ölenler gibi özellikle ikinci dönem romanlarda Peygamberimizin çevresinde bulunan ve İslamiyet'in yayılması için canla başla mücadele etmiş kişileri, ehli beyti ve sahabeleri görebiliriz.

"Türklerin din ve maneviyat tarihinde, Ehl-i Beyt soyundan gelen seyyid ve şerifler, İslâm dinini bütün berraklığı ile yaşayan ve öğreten kişiler olmaları yönüyle, her zaman sevgi ve saygı görmüşler, etraflarında geniş kalabalıklar toplamışlardır"[31]

Peygamberimizin çevresindeki kişiler ikinci dönem romanlarında sıkça karşımıza çıkar. Ancak geçiş romanları dediğimiz erenlerin, dervişlerin anlatıldığı romanlarda da gerek hayalî gerek gerçek olarak sahabelerle karşılaşırız. Bu sahabelerden biri de Selman-ı Farisî'dir. Selman-ı Farisî'nin kendi yaşamının konu olmadığı ve onun döneminden sonraki zamanı anlatan romanlarda bir elçi ve kurtarıcı olarak karşımıza çıkar. Ümmet ve Turan anlayışı bağlamında rüyalar vasıtasıyla o bir yol göstericidir.

"'Ben Selman-ı Farisî'yim. Allah Resulünün nurunu İran'dan Turan'a taşıdım ve sen Turanın sevgili evladı, benim asama ve hırkama sahip çıktın, ben de sana peygamberimizin selamını getirdim(...)Yolda küçük bir kervan var, yarın öğleye doğru Yesî'ye girecek. Bu kervana, Sayram'dan bir genç ve ablası da katılmışlardır buraya gelmek üzere. Gencin adı Ahmet'tir ve on beş yaşlarındadır. Nasıl ki İran'ın timsali

[30] Dr. Ömer Menekşe, *Ehl-i Beyt,* Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006, s.46.
[31] Age, s.41.

benim, Turan'ın timsali de o genç olacaktır ve Hz. Türkistan diye şöhret olacaktır. Oğuz nizam-ı âlem için yollardadır; o genç, Oğuz'un önünce ve ardınca ışık olup insanlığı aydınlatacaktır ve bu aydınlıktan daha nice ışık kaynakları doğacaktır kıyamete dek.'" (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî s.40)

Tarih sahnesinde Hz. Muhammet'e benzemesiyle adından söz edilen, zenginliği bırakıp İslâm uğruna yoksulluğu tercih eden Mus'ab da romanlara konu olmuştur.

"*İşte Umeyr oğlu Mus'ab… Medine'yi Resulallah'a yurt olarak hazırlayan yiğit. Resulallah'a ne kadar da benziyordu. O ki İslâm uğruna varını yoğunu adamış, varlık içinde yokluğu seçmişti. Çok zengin olan ailesinin imkânlarını bırakarak Medine'ye sırtında bir gömlekle gelmiş ve gönülleri İslamla fethetmeye çalışıyordu."* (Ölmeden Ölenler, s.39)

İlk Müslümanlardan biri olan Yasir, Hz. Muhammet'in duasına mahzar olmuş, Müslümanlığın yayılması için elinden geleni yapmıştır. Kardeşi Hasan'ı aramak için Yemen'deki köyünden çöllere doğru bir yolculuğa başlamıştır. Yasir'in yolda karşılaştığı ve gerçek kişiden ziyade kurgu olduğu anlaşılan bir kişi karşımıza çıkar. Bu yaşlı adam saygın bir kişidir.

Yine ilk Müslümanlardan biri olan Sümeyye, Türkistanlıdır. Ebu Huzeyfe'nin cariyesidir ve Çinlilerle Türklerin bir savaşında esir düşmüştür.

"*Sümeyye, henüz beş yaşındayken Çinlilerle Türklerin bir savaşında bütün ailesiyle birlikte esir düşmüştü. Onu anne ve babasından, kardeşlerinden ve tüm sevdiklerinden ayırmışlardı(…)Sümeyye olgunluk yaşına eriştiğinde, içinde bulunduğu hayatın giderek öne çıktığını, yıllardır hayallerini süsleyen hayatınsa her gün biraz daha kendinden uzaklaştığını fark ediyordu(…)Ebu Huzeyfe de onu kızı gibi sevmiş ve büyütmüştü."* (Çilekeş Müslümanlar, s.22-23)

Yasir'in ve Sümeyye'nin biricik oğulları Ammar da Hz. Muhammet'in duasına mazhar olmuş, ilk Müslümanlardan biridir.

"*Evliliklerinin birinci yılı sonunda, beyaz tenli, kara gözlü bir oğulları dünyaya geldi. Bu çocuk onların Mekke'ye yapışan kökleriydi. Ebu Huzeyfe, çocuğun*

doğumuna onlar kadar sevinmişti. Hemen o gün Yasir ile Sümeyye'nin evlerine gelen Ebu Huzeyfe çocuğun adını Ammar koydu. Ammar, bir büyük aşkın meyvesiydi. Ammar, Mekke'nin ta kendisiydi." (Çilekeş Müslümanlar, s.24)

"Yıllar yılları izledi. Ammar, büyüyüp serpildi. Uzun boylu ve yakışıklı bir delikanlı oldu. Anasına, babasına ve Ebu Huzeyfe'ye olan sevgi ve saygısı sınırsızdı. (Çilekeş Müslümanlar, s.24)

"Ammar, bir büyük aşkın meyvesiydi. Ammar, Mekke'nin ta kendisiydi." (Çilekeş Müslümanlar, s.24)

"Bazı kimselerle Ammar'ın arasında ne var?"

Hepsi de gözlerini yere indirdiler. Resul devam etti:

"Ammar, onları cennete çağırıyor, onlarsa Ammar'ı ateşe çağırıyorlar. Bilmiş olun ki Ammar, benim gözbebeğimdir." (Çilekeş Müslümanlar, s.121)

Sahebelerin birçoğu gibi Ammar da dininden dönmesi için işkencelere maruz kalmış ama o yılmamış ve aksine dinine daha çok bağlanmıştır. Hatta işkenceleri görenler Ammar'ın dinini bıraktığını bile düşünmüşler ama Hz. Muhammet'in müjdesiyle sevinmişlerdir.

"Allah Resulü buyurdular:

Ammar, Müslümandır ve öyle de kalacaktır. Çünkü İslam, onun benliğini sarmıştır." (Çilekeş Müslümanlar, s.69)

"Müslümanlar sevinerek Allah'a şükrettiler, hamdettiler. Ammar, Müslümandı, dünya ve ahirette kurtuluşa erenlerdendi; bu, bir Peygamber müjdesiydi. Bundan daha kesin delil olabilir miydi Ammar'ın Müslümanlığına? Elbette ki hayır..." (Çilekeş Müslümanlar, s.69)

"Bu sırada Allah Resulü, Ebu Bekir'i gördü:

"Sen, " dedi, Süheyb'i, Bilal'i ve Selman'ı işte bu üç kişiyi hoşnut edemezsen, Allah'ı da hoşnut edemezsin..."(Çilekeş Müslümanlar, s.18)

Rum diyarının temsilcisi Süheyb, yine sahabeler arasında yer alan ve İslamiyet için canla başla mücadele etmiş kişilerden biridir.

"*Süheyb ise daha baştan bu şehirde garipti, yalnızdı. Üstelik Süheyb-i Rumi diyorlardı ona."* (Çilekeş Müslümanlar, s.26)

Döneminde Kur'an öğreticiliği yapmış olan Habbab, peygamberimizin sevgisini kazanmış ve romanlara konu olmuş kişilerden biridir.

"Habbab, Ammar'a evinin yeniden inşasında çok yardımcı olmuştu. O da bu şehre sonradan gelmişti ve burada garipti, korumasızdı. Arabistan'ın çok uzak bir yerinden, Temim kabilesindendi Habbab." (Çilekeş Müslümanlar, s.62)

"Habbab, her inen ayeti ezberliyor ve Müslümanlara öğretiyordu. Şimdi o vazifelerin en kutsalını yürütüyordu: Kur'an öğreticiliği..." (Çilekeş Müslümanlar, s.75)

"Mus'ab, Ümeyr oğlu Mus'ab, Mekke'nin en zengin ve en yakışıklı genci... Çok güzel giyinir, her istediğini elde edebilirdi. Mekke'nin bütün kızlarının gözleri hep onun üzerindeydi. Mus'ab, Mekke sokaklarında gezintiye çıktığında, kadın erkek herkes ona gıptayla bakardı." (Çilekeş Müslümanlar, s.76)

"Allah Resulü'nün davetini duyan Mus'ab, hemen onun huzuruna koştu ve hiç tereddüt etmeden Müslüman oldu." (Çilekeş Müslümanlar, s.76)

"Ammar, Süheyb, Habbab, Bilal… Mus'ab'ın en yakın dostlarıydılar." (Çilekeş Müslümanlar, s.77)

Bu sahabe topluluğunda her ırktan her milletten insan vardır. Hepsi de farklı çağrılara kulak vererek peygamber çevresinde toplanmış ve İslam'ın yayılması için canla başla mücadele etmişlerdir. İran'ın timsali Selman-ı Farisî de bunlardan biridir.

*"Yeğeninden Selman'ı rica etti. Çünkü Selman hem zeki, hem bilgiliydi. Ona yoldaş olacağı gibi, işlerinde de yardımcı olabilirdi."(*Çilekeş Müslümanlar, s.154)

"Selman'ın artık hiç şüphesi kalmamıştı; Allah, dualarını kabul buyurmuş ve onu ahir zaman peygamberinin şehrine ulaştırmıştı." (Çilekeş Müslümanlar, s.156)

"Selman İranlı'ydı ve Zerdüşt'tü; bu Peygamber, Yahudileri ondan daha çok ilgilendirdi. Gerçi Selman, Tevrat ve İncil'i biliyordu ama Musevi veya Hıristiyan değildi. Aslına bakılırsa atalarının dini Mecusiliğe de pek kulak astığı yoktu; elhasıl tuhaf düşünceleri ve inançları olmalıydı onun." (Çilekeş Müslümanlar, s.157)

"Peygamberler Peygamber'i, ahir zamanın nebisi, Selman için şöyle buyurdu:

Selman, benim aile fertlerimdendir, ehl-i beytimdendir." (Çilekeş Müslümanlar, s.160)

"Cennet, üç kişiye hasret çekmektedir. Ali, Ammar, Selman..." (Çilekeş Müslümanlar, s.161)

"Selman, Tevrat'ı okuyarak öğrenmişti ahir zaman peygamberinin gelişini ve ona ulaşmak için nice çilelere katlanmıştı. Yahudiler, ahir zaman peygamberini göre göre nasıl oluyor da tanımamazlıktan gelebiliyorlardı? Nasıl oluyor da Tevrat'a rağmen müşriklerle el ele verip Müslümanlara savaş açabiliyorlardı? Yoksa Yahudiler, ellerindeki Tevrat'ı okumuyorlar mıydı? Okuyorlardı da işlerine geldiği gibi mi anlıyorlardı? " (Çilekeş Müslümanlar, s.164)

"O ki, Resul, ona "Farisi" lakabını vermişti; o da Resul'ün yanında yıllar yılı İran'ı temsil etmişti. Şimdi de, İranlıların Allah Resulü'ne lâyık birer Müslüman olarak İslam Ümmeti içinde yerlerini almaları için çırpınıyordu." (Çilekeş Müslümanlar, s.237)

Hz. Muhammet'in azatlı kölesi Zeyd de İslam'ı yayma mücadelesinde yer almış ve romanlara da konu olmuş bir kahramandır.

"Allah Resulü, azatlı kölesi Zeyd'i çağırdılar(...) Allah Resulü, azatlı kölesi, evlatlığı, sırdaşı Zeyd'e gülümseyerek bakıyorlar. Zeyd'in yüreği, bir kuş sanki kafesine sığmayan. Ve Resul, onu Cürf'de toplanan mücahitlere komutan tayin ediyor. Bunu duyan Zeyd'in yüreği öyle büyüyor ki bütün dünyayı içine alabilir. İslâm ordusuna komutan olmak." (Ölmeden Ölenler, s.33)

Adı geçen bu ulu kişilerle ilgili ayrıntılı tasvirlere yer verilmez. Tarihteki kişiliklerine ve eylemlerine sadık kalınarak romanlardaki işlevleri üzerinde durulur.

İslamiyet'in yayılma sürecinde Hz. Muhammet, elçiler vasıtasıyla diğer milletleri bu dine davet etmek için mektuplar göndermiştir. Bu mektupları taşıyan elçileri de *Ölmeden Ölenler* romanında birer kahraman olarak görürüz. Onların hepsi birer ulu kişidir ve Hz. Muhammet'in şefaatine nail olmuşlardır.

Bu kişiler hakkında fazla ayrıntılara yer verilmez. Özellikle fiziksel yapılarını bildiğimiz çok az kişi vardır.

Umeyr oğlu Haris, Havran Emiri'ne yazılan mektubu taşıyan elçidir.

"Umeyr oğlu Haris, emin adımlarla gidiyordu. Kalbi sevinç dolu. Dünyanın en kıymetli kâğıdı koynunda." (Ölmeden Ölenler, s.7)

Hz. Muhammet elçilere görevlerini ve gidecekleri yerleri bildirir.

"Dıhye, Rum hükümdarı Keyser'e;

Huzafe oğlu Abdullah, Acem şahı Kisra'ya;

Ümeyye oğlu Amr, Habeş hükümdarı Necaşi'ye;

Beltaa oğlu Hatip, İskenderiye hükümdarı Mukavkıs'a;

Vehb oğlu Şuca, Gassan hükümdarı Ebu Şemir oğlu Haris'e;

Amr oğlu Salit, Yemame hükümdarı Ali oğlu Hevza'ya;

Umeyr oğlu Haris, Havran emiri Şarahbil'e gideceklerdi." (Ölmeden Ölenler, s.12)

Yine Umeyr oğlu Haris'in yolu kesilerek öldürülen ilk şehit elçi olduğu bilinmektedir.

"Allah Resulü, Rum Kayseri Heraklius'e göndereceği mektubu yazdırmaya başladı. Dünyanın en büyük imparatoruna elçi gidecek olan dünyanın en yakışıklı insanı Dıhye, heyecan içindeydi. Biliyordu Dıhye ki, Cebrail bazen Allah Rasulü'ne onun suretinde gelirdi. Bunun içindir ki Yüce Resul'ün Dıhye'ye büyük sevgisi vardı. Onu, dünyanın en büyük imparatoru Herakliüs'e göndermekle, bir büyük şeref daha veriyordu." (Ölmeden Ölenler, s.16)

Hz. Muhammet'in akrabaları da romanlarda karşımıza çıkan kişilerdendir. İslamiyet'in yayılma sürecinde ona destek olmuşlar ve müşriklere karşı büyük bir mücadele vermişlerdir.

"*Resulallah'ın sevgili yeğeni Cafer de oradaydı. O ki Habeşistan'da olduğu için şimdiye kadar hiçbir savaşa katılamamanın üzüntüsü içineydi(...)Cafer'in söylendiğini fark eden Resul, bir şey söyleyecekmiş gibi ona bakıyor(...)Uzun uzun Cafer'e baktıktan sonra buyuruyor: Zeyd öldürülürse yerine Cafer geçsin, Cafer öldürülürse Revaha oğlu Abdullah sancağı alsın."* (Ölmeden Ölenler, s.33)

"*Cafer, şartlar gereği yıllarca Allah Resulü'nden ayrı kalmıştı(...)Kardeşi Ali, çok daha şanslıydı; kendini bildi bileli hep Allah Resulü'nün yanı başında bulunmuştu."* (Ölmeden Ölenler, s.47)

"Allah Resulü, her inen ayeti, sevgili amcası Ebu Talib'in gözünün nurları Cafer'le Ali'ye talim ettiriyordu." (Ölmeden Ölenler, s.48)

"*Gelenlerden biri Allah Resulü, biri amcası Abbas."* (Ölmeden Ölenler, s.40)

Hz. Muhammet'in amcası, İslâm mücahitleri Ali ve Cafer'in babası Ebu Talip'in Müslüman olarak ölmediği ama Müslüman olan herkese saygı duyduğu ve onları her daim her şerden koruduğu bilinmektedir.

"*Resul'ün Mekke'de en önde gelen koruyucusu Ebu Talib, basit bir gururun kurbanı olmuş; Mekke kadınlarının dedikodusundan çekindiği için bir türlü şehadet getirememişti."* (Ölmeden Ölenler, s.54)

"*Ebu Talib, oğlu Ali'ye ve yeğeni Muhammet'e gıptayla baktı uzun uzun. Sonra bakışlarını Cafer'e çevirdi: 'Oğlum,' dedi, 'amcanın oğluna yardımcı ol!'"* (Ölmeden Ölenler, s.48)

"Haşimoğullarını, Allah'ın Resulü'nün etrafında kenetleyen Ebu Talib idi. Onun iki oğlu Ali ve Cafer, daha ilk günden Müslüman olmuşlardı. Babalarının müşrik kalması, onları da çok üzüyordu. Belli ki bu da bir imtihandı..." (Çilekeş Müslümanlar, s.95)

"Resul, evlatlığı Zeyd'e, Cafer ve Ali kardeşten öte bir sevgiyle bağlanmışlardı. Ebu Bekir, çoğu kez yanlarına uğruyor, onlara bir babadan daha ileri bir şefkat ve sevgiyle bakıyordu." (Ölmeden Ölenler, s.49)

Hz. Ali çocukluğundan beri Hz. Muhammet'in yanında olmuş, ondan en güzel şekilde faydalanmış sahabelerden biridir. Özellikle İslâmiyet'i yayma sürecinde her daim Hz. Muhammet'in yanında olmuştur.

"*Cafer konuşmakla konuşmamak arasındaydı. Amcaları varken, hele hele babası Ebu Talip oradayken kendisine söz düşer miydi? Derken Ali kalktı: 'Gerçi benim görüşüm kısa, kollarım zayıf, yaşım burada bulunanların hepsinden küçüktür.' dedi. 'Fakat ben size bu işte arka çıkarım ya Resulallah!"* (Ölmeden Ölenler, s.50)

Bazı romanlara Hz. Ali kahraman değildir ancak ondan övgüyle bahsedilir.

"Şam valisi Muaviye, Halife Ali'ye isyan etmiş. Bir yanda Halife'nin askerleri bir yanda Muaviye'nin. Muaviye savaşı ha kaybetti ha kaybedecek, bugüne kadar girdiği tüm savaşlarda Allah'ın aslanı olmuştur Ali. Yenilmez Allah'ın aslanı(...)" (Kıyam, s.20)

"Ebu Talip, Abbas, Hamza, Ebu Lehep hep oradaydılar." (Ölmeden Ölenler, s.50)

Allah'ın aslanı olarak adlandırılan Hamza, romanlarda karşımıza Abdulmuttalip ailesinin gururu olarak çıkar.

"*Şehitler efendisi Hamza, Abdulmuttalip ailesinin gururu Hamza."* (Ölmeden Ölenler, s.54)

Ebu Bekir de tarihe adını yazdırmış, İslâm'ın yayılması için mücadele etmiş ve romanlara konu olmuş kahramanlardan biridir. Hz. Muhammet'in şehadete erecekleri dile getirdiği anda onu en iyi tanıyanlardan biri olarak susturur.

"*Her zamanki gibi, can dostu, mağara arkadaşı, Yüce Resul'ün sağında bulunan Ebu Bekir, derhal parmağını Resulallah'ın mübarek parmağına koyuyor."* (Ölmeden Ölenler, s.34)

"Ebu Bekir, Mekke'nin en önde gelen tüccarıdır ve daha ilk günden itibaren Allah Resulü'nün yanında yer almıştır." (Çilekeş Müslümanlar, s.55)

Sancağı devraldıktan sonra şehit olacağını öğrenen şair, Abdullah son bir defa peygamberi görmek için uğraşır.

"*Resulallah'a doğru ilerlerken bugüne kadarki hayatı bütün ayrıntılarıyla gözlerinin önünden geçmektedir."* (Ölmeden Ölenler, s.38)

"Şair Abdullah, bu sözlerin aydınlığında kendini ve bütün insanlığı yeniden keşfetmeye çalışıyordu." (Ölmeden Ölenler, s.42)

Hz. Muhammet'ten son öğütleri alan Abdullah'ın dudaklarından şu dizeler dökülür:

"*Selam kendisine hurmalıkta*

Veda ettiğim büyük Zat'a

Selam, uğurlayıcıların en hayırlısına

Dostların en ulusuna." (Ölmeden Ölenler, s.46)

Hz. Ömer, *Çilekeş Müslümanlar* romanında bir kahramandır ancak öncesinde telmih yapılarak adından bahsedilir.

"Kuşluk vakti Halise bir oğlan doğuruyor. Adını Ömer koyuyorum. Ömer bir semboldür. Peygamberi öldürmek üzere yola çıkar, en büyük peygamber aşığı oluverir. Halifedir, adalettir, kahramanlıktır. Namazda şehit edilendir Ömer(...)Baba İlyas, Ömer'in babasıdır ki baba yüreği Türkmenlerle oğlu Ömer arasında gelgit olmuştur." (Kıyam, s.54-55)

Hz. Muhammet'in çevresindeki kişiler, cennetle müjdelenmiş ve İslamiyet'in yayılmasına büyük katkı sağlamışlardır. Tarih sahnesinde karşımıza çıkan yüce kişiler *Çilekeş Müslümanlar* romanında birer kahramandır. Durali Yılmaz'ın kişi bakımından en kapsamlı romanı da *Çilekeş Müslümanlar*'dır.

"Allah Resulü, Safa tepesinde, Erkam'ın evinde... Bilal, Süheyb, Habbab, Ammar, Selman... Resul'ün en yakınındalar. Ya Mus'ab nerede? Süheyb ile Ammar,

aralarında Mus'ab'ı konuşuyorlardı. Ve Mus'ab, beyaz ve kanlı gömleğiyle Uhut dağından onlara bakıyor; işte yine her zamanki gibi oradalar ve bir de yeni dostları var: Selman... Bütün varını yoğunu Allah yolunda harcayan merhamet timsali Ebu Bekir nerede? Her zamanki gibi Allah Resulü'nün yanı başında. Ya Ömer? Onları buradan alarak ve bütün Mekkelilere meydan okuyarak Kâbe'ye götürüp orada ilk namazı kılmalarını sağlayan Ömer? Evet, o da orada, Allah Resulü'nün yanı başında. Ya Erkam? Evini onlara açan Erkam? İşte orada yıllardı göremediği evine bakıyor sevinç gözyaşları içinde. Ya Hamza? Allah Resulü'nün öz amcası ve Müslümanların dayanağı Hamza? İşte orada. Uhud'da, Mus'ab'la kol kola Mekke'ye, Erkam'ın evine bakıyor..." (Çilekeş Müslümanlar, s.184)

Ebu Huzeyfe, Mekke'de saygın sözü geçen bir kişidir. Yasir'in ve Sümeyye'nin güzel bir aile kurmalarına vesile olmuştur.

"Ebu Huzeyfe, bir çift kanattı Yemen'den Türkistan'a uzanan." (Çilekeş Müslümanlar, s.25)

"Mekke sokaklarında her rastladıklarının himayesine girdiği yaşlı adama saygıyla selam vermesi, Yasir'in dikkati çekti ve onun bu şehrin ileri gelenlerinden olduğunu fark etti. Böylesine saygın birinin durup dururken kendisini himayesine almasını tesadüfle açıklamak zordu(...) 'Benim adım Ebu Huzeyfe, Kureyş'in Mahzumoğulları kolundanım.'" (Çilekeş Müslümanlar, s.16-17)

"Ebu Huzeyfe, Yasir'i hiç yanından ayırmıyor, her nereye giderse onunla birlikte gidiyordu. Bu durum, Yasir'in Mekkelileri kısa zamanda daha yakından tanımasını sağladı." (Çilekeş Müslümanlar, s.18)

Ebu Huzeyfe Yasir'e babalık yapmış ve onun geleceğini aydınlatma sürecinde hep destekçisi olmuştur.

"'Artık burada benim yanımda kalıyorsun ve beni bir baba, bir kardeş kabul ediyorsun. Sana benden asla kötülük gelmeyecek, hep iyilik gelecektir. Bütün Kureyşlilerin de seni sevdiklerini gördün. Diyebilir ki artık sen Kureyşten'sin. Ebu Huzeyfe ailesindensin." (Çilekeş Müslümanlar, s.18)

"Ebu Huzeyfe, bir çift kanattı Yemen'den Türkistan'a uzanan." (Çilekeş Müslümanlar, s.25)

İlk Müslümanlar özellikle *Çilekeş Müslümanlar* romanında sıklıkla karşımıza çıkar. Adı geçen romanın ana kahramanları bu ulu kişilerdir. Onların hepsi her ırkın birer temsilcisidir. Onlar vasıtasıyla birlik oluşur, ümmet toplanır.

"Az sonra Ebu Bekir'in Bilal'le birlikte Resulallah'ın huzuruna geldiği görüldü. Bütün Müslümanlar, sevinçle onlara baktılar. Türkistan, Yemen, Irak ve Habeşistan halkları bir aradadır ve Resul'ün huzurundadır. Resul, Ammar'a, Süheyb'e, Bilal'e bakmaktadır ve Resul, onların yüzlerinde bütün dünyayı görmektedir. Resul'ün gözlerinde parlayan nur ve bu nurla aydınlanan insanlık... Allah Resulü'nün hemen yanında, dostlarının en seçkini, merhamet timsali Ebu Bekir oturmakta... Bilal'in bakışları, Resulle Ebu Bekir üzerinde. Süheyb'in sevinç ve mutluluk gözyaşları Dicle ve Fırat'a eş; Ammar'ın şahsında Yemen çöllerini, Türkistan yaylalarını; Bilal'in şahsında Habeşistan çöllerini sulamakta." (Çilekeş Müslümanlar, s.60)

"Allah Resulü, yanına Mekke'nin önde gelen tüccarlarından Osman'ı almış, birlikte Mekke dışında bir gezintiye çıkmışlardı. Resulallah, Kureyş'in kendisine olan düşmanlığını her geçen gün biraz daha şiddetlendirdiğini gördüğünden, yanına bazen Ebu Bekir'i, bazen Osman'ı, bazen de birkaç Müslümanı daha alır öyle gezintiye çıkardı." (Çilekeş Müslümanlar, s.47)

Hz. Muhammet'in ilk eşi, biricik zevcesi de romanlarda karşımıza çıkar. O, zekâsı, hanımlığı ve anaçlığı ile tanınır.

"*Hz. Muhammet'in biricik zevcesi Hz. Hatice ise yalnız onların değil, bütün insanların annesiydi sanki. Nitekim yıllar sonra Kur'an onu, müminlerin annesi olarak insanlığa takdim etmişti."* (Ölmeden Ölenler, s.49)

Tarihte rastladığımız, İslamiyet'in yayılışına engel olmaya çalışıp taraf toplayan bir kişi vardır. Ebu Cehil. *Çilekeş Müslümanlar* romanı boyunca karşıt karakter olarak karşımıza çıkar.

"*Mekke'de Allah Resulü'ne karşı bayrak açmış Kureyş elebaşlarından biri vardı: Ebu Cehil… O, Dünyayı aydınlatmak, insanlığı kurtarmak isteyen nura saldıran kapkara bir karanlıktı. Işıktan korkanlar, karanlığa koşuyorlardı."* (Çilekeş Müslümanlar, s.40)

Hz. İsa, Hz. Musa, Nuh, Lut, İlyas… gibi peygamberler de karşımıza çıkar ancak bunlar kahraman değildir ve roman akışına göre telmih sanatıyla okurla buluşturulur.

"*Pontus kralı da sıradan bir Hristiyan'dır. İsa nefesi yalamaktadır Amasya'yı. Bu nefes çamurdan kuşlara can vermekte, ölümcül hastalara şifa dağıtmaktadır."* (Kıyam, s.18)

"Dede Garkın'ın bakışları üzerimizde gezindi bir süre ve şöyle devam etti: 'Allah Resulünde sizin için güzel bir örnek vardır, buyurulmuştur. Onun sahabeleri ise yıldızlar gibidirler; hangisine uyarsak doğru yolu buluruz. Onları unuttuğumuz anda bu topraklarda kaybolur gideriz. Onları gökteki yıldızlar gibi hep üzerimizde hissettiğimiz müddetçe bu topraklarda ebediyete kadar var oluruz." (Kıyam, s.37)

1.2.1.2. Evliyalar, Alperenler, Dervişler

Tarihte iz bırakmış olan 'Babalar Ayaklanması' yaşanılanlar ve onların doğurduğu sonuçlar sebebiyle oldukça önemlidir. O dönemi konu alan tarihsel romanlarda da adı zihinlere kazınmış dervişlere, erenlere, şeyhlere rastlarız.

Durali Yılmaz'ın bazı romanlarında tarih sahnesinde yer almış kişiler karşımıza çıkarken bazılarında da romanın kurgusuna yedirilmiş dervişler, evliyalar karşımıza çıkabilir. Roman kişisi olmamasına rağmen bölümün zenginliği adına bahsi geçen dervişlere de değinmek istiyoruz.

Siyah Perdeli Evler romanında, roman kahramanı ile ölüsünün sohbeti esnasında kahramanın ölüsü asıl kahraman bir hikâye anlatır. Hikâyede bir derviş karşımıza çıkar ancak bu dervişin hikâyesini "Dil ve Üslup" bölümünde ele alacağız.

Gerek tarihte 'Babalar Ayaklanması' denen olaydan esinlenerek ortaya çıkan romanlarda gerekse her biri kendi memleketinin birer ışığı olan evliyaların tarih sahnesindeki yerlerinden esinlenerek oluşan romanlarda sıklıkla evliyalara, erenlere,

dervişlere rastlarız. Bu yüce kişiler, roman kurgusu içinde başarılı bir şekilde okura sunulmuşlardır.

Öncelikle yazarın romanlarında başarılı bir şekilde işlediği dervişlerin kısa özeti yine yazarın *Şeyh Bedrettin* adlı romanında karşımıza çıkmaktadır. Kitapta yer alan bu özet, diğer romanlardaki kahramanların ve olayların iskeletini oluşturmaktadır.

"Türkmenlerin, insanlığın yüz akı medeniyetlerinin yaratıcısı Anadolu insanıyla bütünleşerek kurdukları cihan devleti Selçuklu, yıllar yılı insanlığa ışık saçmıştı. Nasıl olduysa sonunda bu devlet, Türkmen'e ve Anadolu insanına sırtını dönmüştü. Hatta sırtını dönmekle de kalmamış, onlara zulmetmeye kalkışmıştı. Bunun üzerine Anadolu insanının acısına dayanamayan Anadolu Babaları ayaklanmışlardı. Önderleri de Baba İlyas ve Baba İshak idi. Selçuklu zulmünden kaçanlar, gelip babalara sığınmışlardı. Müslüman, Hristiyan ve Yahudi bütün Anadolu halkı, babaların çevresinde kenetlenmişti. Anadolu, yeni devletini, kendinin olan devleti arıyordu, çünkü Selçuklu ona düşman kesilmişti. Selçuklu ordularını bozguna uğratan Baba İshak, kısa sürede Anadolu'nun büyük kısmını zulümden kurtardı. Anadolu insanını birbiriyle savaştıramayan Selçuklu Gürcülerle birlik oldu, birçok Frenk askeri kiraladı ve Anadolu halkının üzerine yürüdü. Kılıcından ve yarım yamalak elbisesinden başka bir şeyi olmayan Anadolu insanları, Selçuklunun zırhlı, atlı ve son derece donanımlı orduları karşısında tutunamadılar. Baba İlyas'ın cesedi, Manisa Kalesi'nde Selçuklu ipiyle sallanırken, Baba İshak'ın çevresindeki on binlerce insan, çoluk çocuk demeden acımasızca katledildiler. Seyfe Gölü, günlerce mazlumların kanının altında kızarıp durdu. Hacı Bektaş ile Mevlana, Selçuklunun bu büyük kırımına içleri kan ağlayarak bakakaldılar. Seksen adamıyla Amasya Kalesi'nde Selçuklunun eline düşen Baba İlyas'ın, boynuna Selçuklunun yağlı ipi geçmeden önceki ilenci şu oldu: "Seksen yıl esir olasın Selçuklu!" Tanrısı, Baba İlyas'ın yürekten gelen bu sesini duydu ve Moğol ordularını Anadolu'ya saldı. Moğol, Selçukluyu ensesinden yakaladı ve seksen yıl sürükledi. Artık Anadolu'da zulüm vardı, kan vardı, gözyaşı vardı. Mevlana, kendi dünyasında Farsça şiirler mırıldanırken, kardeşi Menteş, Baba İshak ile birlikte Seyfe Gölü kıyısında şehit veren Hacı Bektaş, bu kan deryasında tutabildiklerinin ellerinden tutuyor ve geleceğe taşıyordu. Fakat bu kan deryasından yükselen feryadı, birinin geleceğe taşıması ve bütün insanlığa

duyurması gerekti. Zira geleceği kuracak olan bu feryattı. İşte bu feryadı taşımak da Yunus Emre'ye düştü. Kan deryalarındaki feryatların yankısını, gelecek duyanlar, bir direnci büyüttüler yüreklerinde ve bu direnci Yunus diliyle gelecek kuşaklara eksiksiz ilettiler. Gelecek kuşaklar da geçmişten gelen bu feryadı, sürekli yüreklerinde duydular ve bir direnci, Anadolu'nun direncini büyüttüler. Bu nedenledir ki, bu topraklar üzerinde ayakları üzerinde durabildiler. Şeyh Bedrettin'i de bugünlere kadar alıp getiren ve sürekli direncini yenileyen işte bu feryattı. Bunun içindir ki, Yunus Emre'yi canından çok seviyordu da Mevlana'yı hatırlamak bile istemiyordu. Bir büyük aşk ve heyecanla Yunus Emre divanını açtı gelişigüzel. Kelimeler dizildi gözlerinin önüne tıpkı Teshil kelimeleri gibi her bir harfi geleceğe koşan süvariler olarak." (Şeyh Bedrettin, s. 24,25)

Toplumumuzda önemi büyük olan ve her dönemde kutsallığını koruyan evliya türbelerinin tasviri bazen okura yansıtılır.

"Türbelerde yanan ışıl ışıl mumlar… Türbelerden havalanan güvercinler, kartalın üzerinde dolanarak "hû" çekiyorlar." (Siyah Perdeli Evler, s.140)

"Ankara'da tanınmış bir veli varmış. Adı, Hacı Bayram… Türkler, ilimde ve dinde ileri gitmiş kişilere Hristiyanlar gibi 'aziz' demezler de 'veli' derlermiş, işte Hacı Bayram böyle biriymiş. Bazı söylentiler çıkmış bu veli hakkında. Devletin ileri gelenleri şüpheyle karşılamışlar onun hareketlerini ve sözlerini. Bunun üzerine padişah, Hacı Bayram'ı Edirne'ye yeni sarayına davet etmiş. O da gelmiş padişahın davetine uyarak. O, Edirne'ye geldiği zaman padişah İstanbul'u fethetme hazırlıklarında imiş. Bu defa Bizans'ın sonunun geldiğini, İstanbul'un Türk topraklarına katılacağını söylüyormuş padişah. Bu padişah da benim bir zamanlar Kız Kulesi açıklarında gördüğüm o büyük heybetli kişiymiş, adı da Sultan Murat imiş. Sultan Murat'ın savaş hazırlıklarını gören Hacı Bayram, gülümsemiş ve demiş ki, 'Bizans'ı almak size nasip olamayacaktır sultanım.' Sultan Murat saygı ve merakla bakmış bu büyük veliye. Hacı Bayram devam etmiş sözüne, 'Sultanım işte şu beşikteki küçük şehzade ile şu Akoğlan yapacaklar bu fethi. İstanbul'u almak ve Müslüman ülkesi yapmak onlara nasip olacaktır.' Hacı Bayram'ın küçük şehzade dediği, padişahın oğlu Mehmet imiş, Akoğlan dediği de yanında bulunan ve en çok sevip

güvendiği dervişi, kendisinden sonra fikirlerini devam ettirecek ve tarikatını sürdürecek biri gözüyle baktığı Akşemsettin'miş." (Ayasofya Dile Geldi, s.69-70)

Durali Yılmaz'ın dinî portreye tamamen bürünmediği ama sıklıkla erenleri, evliyaları, dervişleri işlediği romanları mevcuttur. Bu romanlarda yüreklerde iz bırakmış kişilerin hayatı anlatılır. Bunlar ki gerek toplumumuza gerek edebiyatımıza her anlamda güç katmış, kurtarıcı yönleri her dönemde ön plana geçmiş kişilerdir.

"*Bu toprak binlerce Ahmet Yesevî olacak; Cengiz ordularının kan izlerince bu topraklarda güller bitecek. Güller ki Yüce Resul'den yansıyan nurlardır. Bu nurlara bakıyor Ahmet Yesevî ve işte karşısında gördükleri: Hacı Bektaş, Mevlâna, Yunus… Onların en büyük yol açıcısı Sarı Saltuk."* (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.25)

Özellikle Ahmet Yesevî'nin hayatını, yaptıklarını anlatan, onun tarihimizdeki yerini ve önemini vurgulayan başlıca romanları vardır.

"*Ahmet Yesevî henüz beş yaşındadır ama Sayram'ın dilinden anlamaktadır(…)Ahmet için Sayram bir dünyaydı, babası da bütün insanlık. Çünkü babası Şeyh İbrahim de görüyordu bütün bir insanlığın sırlarını. Zaman zaman ırmak kıyısında gezinirlerdi babasıyla. Şeyh İbrahim oğluna öyle şeyler anlatırdı ki, kelimeler göklerle yer arasında gelip giderdi."* (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî s.26)

Ahmet Yesevî'nin babası olay akışı içinde bahsi geçen bir kahramandır. O, şeyhtir ve manevi hayatta bir yönlendirici bir kurtarıcıdır. Çevresindekiler de onu bir emanet bir kurtarıcı olarak görürler.

"'Ahmet Ahmet' dedi aksakallı, nur yüzlü biri, 'sen bize şeyhimizden bir ışıksın. Bundan böyle yolumuzu seninle bulacağız(…)Bu öyle bir emanetti ki şimdiden bütün Sayramlıların gözbebeğiydi ve geleceği aydınlatan ışığıydı." (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.29-30)

"*Gülümsedi Gevher Şehnaz bir kez daha kardeşinin yüzüne: 'Babamız bilmekte değil midir her şeyi?' Ahmet duraksamadan cevap verdi: 'Elbette… Ölüm bütün perdeleri kaldırmıştır ve ruhu zaman ve mekânın ötesine taşımıştır; o, bizim bilmediklerimizi bilmekte, görmediklerimizi de görmektedir."* (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.37)

Ahmet Yesevî şiirleriyle insanlığa yön vermiş kutsal bir kişidir. Kelimelerin manevi yolculuğuna insanları davet etmiş ve onlara öncü olmuştur. Onda ki bu cevheri ilk fark eden kişi ablası Gevher Şehnaz'dır.

"*Bir heyecan sarmıştı yüreğini Şahnaz'ın. Şimdi karşısında duran küçük kardeşi Ahmet değildi, insanlığın duygularını kelimelere döken bir şairdi."* (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.34)

"Ahmet Yesevî fırlattı asasını Türkistan'dan Anadolu'ya." (Kıyam, s.9)

Ahmet Yesevî şiirler söylemeye başlar. Küçük yaşlarda ablası onun bu manevi dünyasını fark eder ve onu her daim destekler.

"*Gevher Şehnaz artık iyice anlamaktadır ki, kardeşi, erenler katından söylemektedir; henüz yedi yaşındayken ulaşmıştır o kata."*

"Ahmet bir kelimedir ki 'Muhammed'den ışık alan; Yesi, bir kelimedir ki 'Ahmet'le özdeşleşen." (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.45)

Nice sahabeler ve ehl-i beyt de Ahmet Yesevî'den ruhanî yollarla, güzelliklerle bahseder. Ahmet Yesevî her toplumda, her dönemde saygı duyulan bir kişi olmuştur.

"'Yolda küçük bir kervan var, yarın öğleye doğru Yesî'ye girecek. Bu kervana, Sayram'dan bir genç ve ablası da katılmışlardır buraya gelmek üzere. Gencin adı Ahmet'tir ve on beş yaşlarındadır. Nasıl ki İran'ın timsali benim, Turan'ın timsali de o genç olacaktır ve Hz. Türkistan diye şöhret olacaktır. Oğuz nizam-ı âlem için yollardadır o genç, Oğuz'un önünce ve ardınca ışık olup insanlığı aydınlatacaktır ve bu aydınlıktan daha nice ışık kaynakları doğacaktır kıyamete dek.'" (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.40)

Ahmet Yesevî kendinden sonrakilere de umut olmuş ve yol göstermiş, adı yıllar boyunca dilden dile dolaşmış bir kişidir. Döneminin işlendiği romanların dışında diğer Baba İlyas gibi dervişlerin el aldığı bir kişi olarak bahsi okurla buluşturulur.

"Ben yıllar önce Ahmet Yesevî'den işaret almıştım. Onun ilk işaretiyle gelip buraya yerleştim ve sizlerle bir bütün oldum." (Hacı Bektaş Güvercin, s.14)[32]

"'Bu Moğol belasının geleceğini, insanlığın bununla sınanıp olgunlaşacağını, Ahmet Yesevî yıllar önce bize bildirmişti.' dedi." (Hacı Bektaş Güvercin, s.49)

Roman boyunca karşımıza çıkan ve Ahmet Yesevî gibi erenler manevi dünyasına erişmeyi başaran Ahmet Yesevî'nin ablası Gevher Şehnaz'ı da bu bölümde ele almak istedik. Çünkü o da erenler dünyasından nasibini almış kutlu bir kişidir.

"*Ahmet, olanlara bir anlam veremeden eve çıktı. 'Ahmet, kardeşim' diye bir ses duydu, öylesine tanıdık, öylesine içten. Baktı ki ablası Gevher Şehnaz kendine doğru gelmekte. Ahmet ona doğru ilerledi ve Gevher Şehnaz onu kucağına alıp bağrına bastı."* (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.27)

Ahmet Yesevî'nin ablası Gevher Şehnaz hakkında fiziksel betimlemelere yer verilmez ancak bir yerde onun Ahmet Yesevî'nin gözünden dinleriz.

"Ahmet ablasının yüzüne baktı, ne kadar temiz ve huzur vericiydi. Sanki Ak Türbe'nin ak ışığı düşmüştü ablasının yüzüne." (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.32)

Adı geçen bir diğer derviş de Arslan Baba'dır. Selman- ı Farisi'nin kutsal emanetlerini taşıyan bu büyük derviş de tarih sahnesindeki rolüyle romanlarda karşımıza çıkar.

"Şehrin dışında, topraktan ve taştan yapılmış tek katlı, iki odalı küçücük bir evde, buraların en saygın insanı uyumaktadır, adı: Arslan Baba. Yalnız Yesi'nin değil, bütün yörenin babasıdır o; şeyhidir, mürşididir. Aslında uyumak değildir Arslan Baba'nınki, Yesililerden başlayarak bütün insanlığı düşünmektir. İnsanların sevinçleri, acıları hep onun yüreğinde düğümlenmekte ve çözülmektedir. Bir lahza bile düşünmemiştir ki kendini Arslan Baba. Onun gece gündüz düşündüğü sürekli Yesililerdir, Türkistanlılardır ve diğer insanlardır." (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.32)

[32] Bundan sonraki alıntılar *Hacı Bektaş Güvercin* romanından yapılacaktır ve sayfa bilgisi metin içinde gösterilecektir.

Arslan Baba, Selman-ı Farisi'nin emanetlerini taşıdığı için Hz. Muhammet'in selamına nail olmuş yüce bir kişidir. Roman kurgusu içinde bu bilgi okuyucuya başarılı ve etkileyici bir şekilde yansıtılmıştır.

"*'Ben Selman-ı Farisi'yim. Allah Resulünün nurunu İran'dan Turan'a taşıdım ve sen Turanın sevgili evladı, benim asama ve hırkama sahip çıktın, ben de sana peygamberimizin selamını getirdim."* (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.40)

Yusuf Hemedani de karşımıza çıkan bir diğer değerli dervişlerden biridir. Ahmet Yesevî onun yanında pişmiş, onun yanında benliğine kavuşmuştur. Fiziksel olarak ayrıntılara değinilmese de onun ne kadar ulvî bir kişi olduğu okura yansıtılır.

"*Şehrin bir kapısından giren Ahmet Yesevî, bir süre gelişigüzel yürüdükten sonra buraya ilim tahsil etmek için geldiğini anlattı kendisine yardımcı olmak isteyenlere. Ona Yusuf Hemedani'den söz ettiler. Onun ders verdiği medreseye gider ve ona talebe olabilirse maksadına erişebileceğini söylediler(...)Yusuf Hemedani ilim ve ötesini idrak etmişti. Onun anlatışı bir başkaydı, idrakı başkaydı. O, hep kitaplarda yazılanların ötesini hissettirmeye çalışıyordu talebelerine."* (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.56)

"Yolların sonunda bütün İslâm âleminin tanıdığı, âlim ve mutasavvıf Yusuf Hemedani vardır gerçek bir yol gösterici ışık olarak." (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.59)

"*Ama konuşan kimdi? Arslan Baba, Yusuf Hemedani; bütün şeyhler, müritler, hocalar, talebeler herkes konuşuyordu da dinleyen Ahmet Yesevî'ydi."* (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.64)

"*Müderris Yusuf Hemedani ile Şeyh Yusuf Hemedani iki ayrı şahsiyet gibiydi. Medresedeki Ahmet Yesevî ile tekkedeki Ahmet Yesevî de öyle."* (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.67*)*

"Bu tekkede ilimle irfan iç içedir çünkü tekkenin şeyhi Yusuf Hemedani'dir, halifesi de Ahmet Yesevî." (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.69)

"*Dedim ya bizim Ahmet kıyamete dek Anadolu ve Turan'la olacaktır. Türklükle İslamlığı bağlayan bağların sırrı ondadır."* (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.75)

Mevlana Celaleddin romanlarda ana karakterlerden biri değildir. Ancak Babalar ayaklanmasında onun da rolünün olduğu okura yansıtılır.

"*Bütün şeyhler ve emirler Mevlana'nın sözlerini işitmekten lezzet alıyorlardı. Birçok mukallit müritler de kendi sahte şeyhlerinden yüz çevirip bu hakikati arayan ve onu tasdik eden hanedanın kulu ve müridi olmuşlardı."* (Kıyam, s.60)

Mevlana kimi dervişler tarafından takdir edilmiş kimileri tarafından ise eleştirilmiştir. Şiirlerini Farsça söylediği için ve mücadelesini şiirle gösterdiği için.

"Celalettin sarayın yanında yer almış ve Mevlana adıyla ünlenmişti. O, şimdi efendilerle birlikteydi ve Mevlana yani efendiydi. Zaten halkın diliyle değil, Acem diliyle şiirler söylüyordu." (Hacı Bektaş Güvercin, s.104)

"Konya ne oluyor sana bir titriyorsun, bir celalleniyorsun? Celaleddin, Mevlâna Celaleddin, bırak Konya sokaklarında sema yapmayı da bu tarafa bak; sonra şiirlerini okuyacak kimse kalmayabilir." (Kıyam, s.69)

"Belki de haklısın ama bu kan izlerini kıyamete dek kimse silemez Güneşin Doğduğu Ülkeden. Bir kez toprağa düştü mü kardeşkanı, yürekleri kanatır durur sonsuza dek. Düşünüyorum da baban Bahaattin Velet öldüğünde, Sultan Alaaddin 40 gün yas tutmuş ve at binmemişti. Baba İlyas'a da saygı duymuş ve bir de at hediye etmişti. Devler, hep bizimleydi, halkımızlaydı. Ya şimdi?... Kendi öz çocuğuna düşman devlet olabilir mi? Sen hala aynı türküyü mü çağırmaktasın yoksa? Acemce şiirler söyleye söyleye bizim dilimizi unuttuğun gibi, bizi de mi gözden çıkardın? Saray, Türkmenlerin dilini küçümsüyor diye, sen de bizi mi küçümsüyorsun? Yoksa bize söyleyeceğin bir şey olmadığı için mi Farsçaya sığınıyorsun?" (Hacı Bektaş Güvercin, s.115)

"*Sen misin Celaleddin? Diyar-ı Rum'un bekçisi ve Mevlana'sı sen misin? Hani Hacı Bektaş'ım nerede? O Diyar-ı Rum'un tam ortasında, Ankara'da benim yıllar ötesine uzayan ve uzayıp gidecek olan elimdir(...)Ahmet Yesevî düşüncede ve arayışta; Mevlana, düşüncede ve arayışta. İkisi arasında el bağlayıp beklemede dervişler. Hacı Bektaş, Mevlana ile Ahmet Yesevî'nin tam ortasında durmuş, bekliyor verilecek kararı. Yunus Emre bir feryat olmuş mısra mısra sarmaya çalışıyor Anadolu'nun kanayan*

yaralarını(...)Yesi'de dirlik düzen sağlandıktan sonra Ahmet Yesevî dört halifesine dedi: 'Dört yönümüzde insanlar fitne seline kapılmışlar, korku ve ümitsizlik içinde kıvranıyorlar. Yalnız Türkmen değil, Kazak, Özbek, Tatar dahi bizim öz kardeşlerimizdir. Kim böyle ayırmış onları isim isim. Ben Türkistan isem bundan böyle tek bir isim yeter hepsine. Bu da Türk ismidir. Başka milletler de bizim kardeşlerimizdir." (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.91-92-93)

"Dervişler toplanmışlar Yesi'deki tekkede saf saf; göklere yükselen zikirler ve 'hû'lar(...)Türkmen şeyhi tekkenin kapısında durmuş dervişlerine bakıyor. Elleri bağlı duruyorlar 'huhu'larla gökleri uyandırmaya çalışarak." (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.96)

Ahmet Yesevî diğer dervişlerin yönlendiricisidir. Yaşı ilerleyip çilehaneye çekilmeye karar verdiğinde bu okura yansıtılır.

"*Bak gözlerime Sarı Şerifim. Sen şimdi adın gibi Saltık oldun. Çünkü 'hızır' Türkmencede 'saltık' demektir. Senin adın bundan böyle Sarı Saltık'tır. Oğuz soyunu Saltık adınla tek başınla taşıyacaksın Ceyhun'dan Sakarya'ya ve daha ötesine, diyarı küfrün ta ortasına. İstanbul'un berisi Bektaş'ındır, ötesi senindir. Daha sonra her ikinizin adı kuşatacaktır İstanbul'u. Benim Yesevî oluşum gibi siz de iki İstanbullu olacaksınız. Sen yol açacaksın, Hacı Bektaş ve köçekleri, Anadolu'da mekân tutup senin açtığın yollarda hep yürüyeceklerdir.* (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.98)

"Cellat Taşı, öyle inanıyordu ki Sultan Mahmut eliyle çizilen yanlış ve kötü kader, bir daha geri gelmemek üzere tarihin derinliklerine gömülmüştü ve İslam- Türk tarihi kaldığı yerden tekrar başlayacaktır. Bir başka Hacı Bektaş Veli gelecek, o ölümsüz ve bitmez kutsal nefesiyle Anadolu'nun yiğit askerini zaferden zafere koşturacaktır. Ve her şey bittiği, kesildiği ve saptırıldığı yerden tekrar başlayacaktır(...) Artık İstanbul yeni bir ihtişama uyanma sevinciyle doğrulabilirdi. Cellat Taşı tekrardan yiğit ve korkusuz askerleri karşılamaya hazırlanabilirdi. Yunuslar, Hacı Bayramlar, Hacı Bektaşlar ve hatta Mevlanalar, tüm Anadolu velileri,

ölüm döşeğinden fırlamaya hazırlanan Türk milletinin yeni manevi mimarlarını gönül huzuruyla bekleyebilirlerdi." (Fetva Yokuşu, s.185)[33]

Başlı başına yazarımız tarafından adına bir roman yazılan ve tarihte birçok karşıt görüşün hedefinde yer alan Şeyh Bedrettin'i de bu bölümde almak uygun olacaktır.

"1360 yılında Simav'da doğan Şeyh Bedrettin, 1440'da kazasker oldu. 1413'te İznik'e sürgün edildi. 1420'de Serez'de asıldı ve darağacının kurulduğu yerde kendisine bir türbe yapıldı. 1924'te Lozan Lozan Anlaşması'nın ardından uygulanan zorunlu göç sırasında Serez eşrafından Ferit Rasim, Şeyh Bedrettin'in kemiklerini türbesinden alarak İstanbul'a getirdi(...) 1435'te Şeyh Bedrettin'in torunu Halil, dedesinin hayatını anlatan Menakıb-ı Şeyh Bedrettin adlı bir eser yazdı(...)Bu arada birçok yazar ve şair de eserlerinde Şeyh Bedrettin'i ele almaya başladı." [34]

Şeyh Bedrettin kimine göre bir asiydi kimine göre ise bir derviş, kurtarıcı. Tarih boyunca 'râfizilik' ve 'zındıklıkla' suçlanan bu bilgin ve düşünce her şeyden önce inançlı bir insandır.

Şeyh Bedrettin hakkında kitapta fiziksel tasvirlere yer verilmez ancak onun iç dünyası, duyguları okura başarılı bir şekilde aktarılır.

"*(...)Korkuyla karışık bir heyecan kapladı içini. Kamışı bırakıp elini rahlenin üzerine koydu. Parmaklarını oynattı ve rahatladı. Zihnini toparlamaya çalıştı. Heyecanı yatıştı. Gözlerini boşluğa dikti ve dalıp gitti."* (Şeyh Bedrettin, s.9)[35]

Bununla birlikte Şeyh Bedrettin hem kazasker hem bir yazar hem de bir şair olduğunu biliriz. Yazmak onun için her şeydir.

"*(...)O an dipsiz bir uçuruma düşmüşçesine sıçradı, önündeki rahleye sıkıca sarıldı. Rahleyi sıkıca tuttuğunu fark edince hemen sol elinin altında duran "Letaif'ül-*

[33] Bundan sonraki alıntılar *Fetva Yokuşu* romanından yapılacaktır ve sayfa bilgisi metin içinde gösterilecektir.
[34] Durali Yılmaz, *Şeyh Bedrettin,* Ataç Yayıncılık, İstanbul, 2014 s.7-8.
[35] Bundan sonraki alıntılar *Şeyh Bedrettin* romanından yapılacaktır ve sayfa bilgisi metin içinde gösterilecektir.

İşarat"ı gördü. Kitabı iki eliyle kavradı ve aceleyle kapağını açtı. Bu bizzat kendi eliyle yazdığı nüshaydı." (Şeyh Bedrettin, s. 9)

"*(...)Bunun üzerine Şeyh Bedrettin, Cami'ül- Fusuleyn'i yazmaya başlamıştı. Bu eserle, kadıların davalar karşısındaki tüm zorluklarını giderecek, insanların adaletsiz bir ceza ile karşılaşmalarını önleyecekti. Öte yandan Timur istilasından bu yana kardeş kavgalarıyla giderek derinleşen yaralara bu eser merhem olacaktı, bütün kalbiyle inanıyordu buna. "*(Şeyh Bedrettin, s.9)

"*Şeyh Bedrettin tanınmış bir bilgindi."* (Şeyh Bedrettin, s.16)

*"Dede Sultan adı bir kurtuluştu, bir ölümsüzlüktü." (*Şeyh Bedrettin, s.82)

Genelde romanlarda kişilerin memleketleri, aileleri vb. ayrıntılı olarak verilmez ancak Şeyh Bedrettin'in roman akışı içinde geçen kütük bilgisine ulaşırız.

"*Anadolu onun baba yurduydu. Çünkü babası İsrail, Selçuklu sülalesindendi; Rumeli de anayurduydu, çünkü annesi Melek Hatun, Simavna tekfurunun kızıydı. Müslüman olmuş ve Melek adını almıştı."* (Şeyh Bedrettin, s.13)

O dönemde Şeyh Bedrettin'in adı geçen eserin şerhi olan 'Teshil'i de roman boyunca sıkça duyarız. Yine süreç bazında Şeyh Bedrettin'e 'Dede Sultan' dendiğine de şahit oluruz.

"*Şimdi o, Şeyh Bedrettin değildi, Dede Sultan'dı."* (Şeyh Bedrettin, s.80)

Yine birçok kahramanın yaşına yer verilmez ancak Şeyh Bedrettin'in elli beş yaşında olduğunu kurgusal bağlam içinde öğreniriz.

"*Son bir kez daha geçmişi düşündü: Elli beş yıllık bir ömre neler sığdırmıştı neler."* (Şeyh Bedrettin, s.18)

Hüseyin Ahlatî de birçok dervişe el vermiş, yol göstermiş bir şeyhtir. Şeyh Bedrettin onun postuna oturmasıyla anılır.

"*Şeyh Bedrettin Kahire'ye doğru koşmaya başladı. Ne kadar koştuğunu kestiremedi ama kendini bitkin bir halde Hüseyin Ahlatî'nin dergâhında buldu. Şeyh Hüseyin Ahlatî, dergâhın kapısında durmuş, sanki Bedrettin'i bekliyordu. Bedrettin*

onun farkında değildi, ta ki Hüseyin Ahlatî, onun elini tutana kadar." (Şeyh Bedrettin, s.14)

Yunus Emre de yine bahsi geçen dervişler gibi Anadolu halkının feryadı gelecek nesillere aktaran dervişlerdendir. Onunla ilgili bir roman ya da kahramanı olduğu bir eser yoktur ancak kimi yerlerde adı geçer ve küçük bilgiler okura sunulur.

"Şeyh Bedrettin'i de bugünlere kadar alıp getiren ve sürekli direncini yenileyen işte bu feryattı. Bunun içindir ki, Yunus Emre'yi canından çok seviyordu da Mevlana'yı hatırlamak bile istemiyordu. Bir büyük aşk ve heyecanla Yunus Emre divanını açtı gelişigüzel. Kelimeler dizildi gözlerinin önüne tıpkı Teshil kelimeleri gibi her bir harfi geleceğe koşan süvariler olarak. Okumaya başladı Şeyh Bedrettin, tıpkı kendini okur gibi(...)Bunlar Şeyh Bedrettin'in yüreğindeki duyguların kelimeleriydi; bunlar Anadolu'nun yüzyıl ötesinden gelen büyük feryadın kelimeleriydi. Dayanılır bir feryat değildi bu, devamını okuyamadı. Yunus, yüzyıllar öncesinden nasıl da görmüştü Şeyh Bedrettin'in içinde bulunduğu durum? Aslında Yunus, bütün bir insanlığın sesiydi, feryadıydı." (Şeyh Bedrettin, s.25)

Yine *Şeyh Bedrettin* adlı eserde dervişlerle ilgili genel ifadeler de karşımıza çıkar. Dervişlerin manevi dünyaları okura yansıtılır.

"*Şeyh Bedrettin, aşkın kitabını bütün ayrıntı ve gizemleriyle tahsil etmişti. Hatta en yoğun olarak yaşamıştı. Aslında bu noktada söz biterdi, çünkü sözün ötesine geçilmiş olurdu. Bu nedenledir ki, Hacı Bektaş, Hüseyin Ahlati ve benzerleri, sözü bitirmişler; gönülle konuşmayı yeğlemişlerdir. Şeyh Bedrettin de kitaplarını Nil'e atıp Hüseyin Ahlati'ye koşmuş ve böylece sözün ötesine varmak istemişti. Fakat olmamıştı işte. Hüseyin Ahlati ona görevlerin en zorunu vermişti: Sözün bittiği noktadan sonra da yazmak. Yunus Emre gibi feryadını terennüm edip gidemezdi Şeyh Bedrettin; kara yazıyı ak kâğıt üzerine koyacaktı, bu da insanlık için bir reçete olacaktı." (*Şeyh Bedrettin, s.27)

Erenler, evliyalar, dervişler hiçbir sorunun kılıçla çözümlenmeyeceğini, her şeyin başının kelam olduğunu bilirler ve bunu tüm insanlığa aktarmaya çalışırlardı.

"*Kılıç ve kana dayanan bir temel üzerine cihan devleti kurulamazdı. Süreklilik ancak kalem ve mürekkeple olabilirdi."* (Şeyh Bedrettin, s. 11)

Şeyh Bedrettin'e Anadolu halkı 'Dede Sultan' adını takmıştır. O dönemde örnek alınan ve değer verilen şeyhlere 'dede', 'baba' gibi isimler takılır.

"İnsanlar Dede Sultan'ı karşılarında örünce dilleri tutuluyor, hayran hayran bakakalıyorlardı. Onu uzaktan görmenin bile zenginlik ve sağlık getireceğine inanıyorlardı. Artık kimse onu, bir zamanlar kazaskerlik yapmış bilgin Şeyh Bedrettin olarak görmüyordu; o, Dede Sultan'dı, erenler ereniydi." (Şeyh Bedrettin, s.104)

Şeyh Bedrettin romanında şair Eşrefoğlu Rumi de karşımıza çıkmaktadır. Onu da bu bölümde ele almaya karar verdik. Hakkında çok fazla bilgi verilmez. Şeyh Bedrettin'in en yalnız olduğu dönemde ona yarenlik, gönül dostluğu yapmıştır.

"*Yine de Eşrefoğlu'na karşı bir sevgi düştü yüreğine; çünkü o Yunus'un yolunda yürüyor ve Türkçe söylüyordu ama hep kendi kuşkularını dile getiriyor, Anadolu'nun feryadıyla ilgilenmiyormuş, varsın olsundu, Anadolu Türkçesiyle konuşuyordu ya(...) Eşrefoğlu Rumi, Şeyh Bedrettin'i görmeyi çok istiyordu. Bugünlerde Müzekkinnüfus adını verdiği bir eser üzerinde çalıştığından bir türlü ona gidememişti(...) Bu sabah, Müzekkinnüfus'a son noktayı koymanın rahatlığıyla rahlesini bir kenara koyup sırtını duvara yaslayarak, rahat bir nefes aldı Eşrefoğlu. Bir süre sonra bu çalışmanın kendisinde derin etkiler yaptığını daha iyi anladı. Başta, ondaki şiir heyecanını, hayal genişliğini epey pörsütmüştü bu çalışma."* (Şeyh Bedrettin, s.41)

"Eşrefoğlu'nun hanımı Hayrunnisa, Hacı Bayram'ın kızıydı. Eşrefoğlu, bütün engelleri aşmış, bütün makamlara onunla ulaşmıştı(...) İlköğrenimini İznik'te yaptıktan sonra Bursa medreselerine girmişti. Kısa sürede bütün ilimlerde kendini göstermiş, medrese hocalığına kadar yükselmişti. Ünü bütün ülkeyi tutmuş, herkesin kendisinden ders almak için sıraya girdiği bir müderris olmuştu." (Şeyh Bedrettin, s.48)

Eşrefoğlu Rumi de hayat yolunda ilmin ötesine geçebilmiştir. Onun hocalarından biri Hacı Bayram biri de Hüseyin Hamevî'dir.

"Varıp Hacı Bayram'ın eteğine yapıştı. Hacı Bayram, ondaki cevheri hemen fark etti. Onu önce kızı Hayrunnisa ile evlendirdi. Çünkü bir aşk gerekti duyuların ve isteklerin ötesine gidebilmek için. Hayrunnisa'da gerçek aşkı bulan Eşrefoğlu, ilmin ötesine yürümeye hazırdı ve Hacı ve Bayram'ın eteğine yapışarak, emeklemeye başlamıştı bile." (Şeyh Bedrettin, s.49)

"Hama'ya vardıklarında, Hüseyin Hamevî, Eşrefoğlu'nu hemen bir hücreye alarak onun bu dünya ile ilgisini kesti. Burası bir çilehaneydi ve Eşrefoğlu, burada kırk gün kalmak zorundaydı. Eşrefoğlu, birkaç gün sonra kendi içine yöneldi(...) Ölmeden önce ölmenin, daha doğrusu ölümsüzlüğün sırrına erdi ve Allah'tan gelip Allah'a ulaştı. Kendinde Rabbini buldu ve Tanrıyla bütünleşmenin derin hazzını bütün benliğinde hissetti." (Şeyh Bedrettin, s.49)

Şeyh Bedrettin ile birlikte anılan ve Anadolu'nun zor döneminde halka öncülük etmiş kişilerden olan Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal de karşımıza çıkmaktadır. Özellikle adı geçen romanda onların eylemleri gözler önüne serilir. Çok fazla bilgi verilmez. Şeyh Bedrettin'in güvendiği, sevdiği, sadık adamlarından olduğu okura yansıtılır.

"*Kemal, Torlak adı verilen gezginci derviş topluluğunun başıydı(...) Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal gibi iki sadık adamını iki yanına alan Şeyh Bedrettin'in mutluluğuna diyecek yoktu, adeta yeniden hayat bulmuştu(...) Börklüce artık Dede Sultan'ın halifesiydi ve onun adına konuşuyordu."* (Şeyh Bedrettin, s.81)

"*Börklüce Mustafa'nın insanlığa örnek olarak kurduğu Ortaklar'da iki saat boyunca amansız bir katliam yapan Bayazıt Paşa, ikindi sularında Börklüce Mustafa'yı tutsak etti. Kendisi ve çevresindekiler kanlarının son damlasına kadar çırpınmışlardı. Bayazıt Paşa üzerine ağ attırarak Börklüce'yi ele geçirebildi."* (Şeyh Bedrettin, s.113)

Tarih boyunca zulüm gören halk; dini, ırkı ne olursa olsun ululara isimler takmış ve onlardan medet ummuştur. Edebiyatın her alanında bu yüce kişiler farklı şekillerle, farklı isimlerle karşımıza çıkmaktadır.

"Hatta Dede Sultan adı bazı Osmanlı Beylerinin kulağına çınladığında onları gülümsetmişti. Ortada yüzlerce Şeyh, yüzlerce Baba, yüzlerce Dede varken – ki bunlar Şamanlık zamanından beri din ululara verilegelen unvanların Müslümanlık zamanında tekrarından başka bir şey değildi- varsın bir de Dede Sultan olsundu." (Şeyh Bedrettin, s.84)

Yine romanlarda sıkça işlenen ve "Babalar Ayaklanması"nın öncülerinden olan Baba İlyas ve Baba İshak da başarılı bir şekilde romanlara konu olmuştur. Hatta Hacı Bektaş'ın ana karakter olduğu romanda bu ayaklanma başarılı bir şekilde işlenmiş ve tarihte iz bırakmış dervişlerden olan Dede Garkın, Baba İlyas, Baba İshak, Menteş okurla buluşturulmuştur.

Bu dervişlerle ilgili fiziksel tasvirlere yer verilmez. Hepsinin 'kurtarıcı' sıfatı okura yansıtılır.

Birçok dervişin şeyhi Dede Garkın asıl kurtarıcı ve yönlendiricidir.

"Şeyhlerin şeyhi Dede Garkın, erenler ereni Dede Garkın, alpler alpi Dede Garkın, sensin, görüyorum, sensin Yeşilırmak kıyısında yürüyen." (Kıyam, s.31)

"Zaman Dede Garkın, mekân Dede Garkın bu şimşek anında. Dede Garkın Selçuklu sarayında; Ulu Sultan Alaaddin, saygıyla bakmakta ve saray, Dede Garkın ışığıyla aydınlanmakta şu an." (Kıyam, s.33)

Dergâhımızın şeyhi Dede Garkın. Burada ilk yer tutan erenin soyundan geldiği söyleniyor ama kendisi bugüne dek bu konuda bir şey söylemiş değil(…) Onun öğleden önce ve yatsıdan önce iki sohbet arası vardır." (Hacı Bektaş Güvercin, s. 10)

Dede Garkın, dervişlerin şeyhidir ve onda tüm dervişlerde olması gereken özellikler mevcuttur. O, öğreticidir, yol göstericidir.

"*Şeyhim Dede Garkın kimseyi sıygaya çekmezdi ki; o hep öğretirdi; hep verirdi."* (Kıyam, s.36)

Roman akışı içinde Baba İlyas, Dede Garkın'ın karşısında durur ve Dede Garkın'ın gözlerinin mavi olduğu benzetmelerle okura yansıtılır.

"*Ne Ayna'nın farkındayım ne Bağdan'ın ne Osman'ın ne de Mihman'ın. Şeyhimin gözlerine dalmıştım; iki mavi deniz doğudan batıya, kuzeyden güneye uzayıp gidiyordu."* (Kıyam, s.35)

"Heyecanla yüzüne bakıyorum. Bu yüzü hiç böyle aydınlık ve güven verici görmemiştim. Gözlerinin parıltısını ve derinliğine hiç böylesine yakından tanık olmamıştım." (Hacı Bektaş Güvercin, s.11)

"*Dede Garkın bir süre daldı. Bize işaret etmeye çalıştığı Anadolu'ya bakıyor gibiydi. Alnındaki kırışıklılar giderek derinleşiyor ve sanki insanlığın alınyazısına dönüşüyordu. Tıpkı Anadolu gibi."* (Hacı Bektaş Güvercin, s.13)

Ayna, Bağdan, Osman, Mihman ve Baba İlyas; Dede Garkın'ın müritleridir. Onun yönlendirmesiyle Anadolu'nun dört bir yanına umut serpmeye dağılırlar.

"*Eskiden halkın sesine kulak veren saray, şimdi düzenbazları dinliyordu. İşte bu bunalımlı ve sıkıntılı günlerde Dede Garkın halifelerinden Baba İlyas, insanlara bir umut olarak göründü. Öyle ki kısa zamanda bu ad, bir kurtarıcı gibi bütün Anadolu'ya yayıldı. Bunu gören Baba İshak, hemen harekete geçti. Baba İshak, Baba İlyas'ın müridiydi. İnsanları etrafına toplarken de hep Baba İlyas'ın adını kullanıyordu."* (Şeyh Bedrettin, s.94)

*"Binlerce insanı Seyfe Gölü kıyısında kılıçtan geçiren Selçuklu ordusu, bu kez Amasya Kalesi'ni kuşattı. Baba İlyas'ın direnmekten başka şansı yoktu. Direnebildiği kadar direndi ve sonunda Selçuklu askerlerinin eline düştü. Onlar da aylardır Anadolu insanının umudu olmuş bu insanı Amasya Kalesi'ne astılar." (*Şeyh Bedrettin, s.95)

Bazı romanlarda Baba İlyas kahramandır bazılarında ise zincirleme şekilde işlenen tarih sürecinde adı karşımıza çıkar. Menteş'in anlatımıyla onun Anadolu'nun her yerinde sevilip sayıldığını öğreniriz.

"Orada Horasan diyarından gelmiş bir ulu kişi varmış. Adı da Baba İlyas... Anadolu'ya gelen herkes, önce ona gider yol iz sorarmış. Ondan sonra da onun işaret ettiği yere gider, yerleşirlermiş." (Hacı Bektaş Güvercin, s.73)

"*İlyas, İlyas, benim adım bu kelime işte; İlyas."* (Kıyam, s.5)

Baba İlyas, şeyhler şeyhi Dede Garkın'ın postuna oturan bir erendir. 'Baba' lakabını aldıktan sonra canlara yön vermiştir.

"*Dede Garkın'dan sonra halifesi Baba İlyas(...)Ben nasıl doldururum o yüce şeyhin postunu?(...)Çaresi boyun eğecektim ve Ulu şeyhimizin postuna oturup canlara yön verecektim."* (Kıyam, s.45)

"Yetiş, yetiş ayağının tozu olduğum ya Resul. İlyas, Baba Resul filan değildir, zavallı bir toz zerreciğidir senin ümmetin olmakla anlam kazanan. Bebek Muhlis'in garip babasını unutma." (Kıyam, s.29)

"Hıdırellez, bir türküdür kopuzun elinde; bir hayattır baharın yeşilliğinde ve İlyas bir kuldur, zavallı bir kuldur Amasya Kalesi'nde, ölümle hayat arasında." (Kıyam, 8)

"Nereden gelip nereye gidiyorsun İlyas? Kaç kişi oldun ve daha kaç kişi olacaksın? Bir şamansın sen yıldızlardan insanlara kader bilmeceleri derleyip çözen, bir dervişsin sen Ahmet Yesevî'nin asası ardınca giden, bir erensin sen bir ulu çınar altında insanların ziyaret ettiği." (Kıyam, s.10)

"Gittiğim obalarda Türkmenlerin öfkelerini iyiden iyiye dışa vurmakta olduklarını görüyordum. Onlar arasında öne çıkan ve bir kurtarıcı mehdi olarak görünen bir isim vardı: Baba İlyas..." (Hacı Bektaş Güvercin, s.83)

Baba İlyas, halkın kurtarıcısı, umut ışığıdır. Onun dergâhı yoksullar, evsizler, yolcular için bir yuva olmuştur. Baba İshak daha onu tanımadan, onunla karşılaşmadan namını duymuş ve ona duada bulunmuştur.

"Bir öğle vakti Baba İlyas'ın dergâhına ulaştım. O, buraya geleli 15 yıl kadar olmuştu. Bir süre çobanlık yapmış, insanların güvenini kazandıktan sonra da burada bir ev yapıp evlenmiş. Çoluk çocuğu olmuş. Zaman içinde adı dört yanı tutmuş ve herkes bir umut kapısı belleyerek ona koşmaya başlamış. Özellikle düzenin çatırdaması, bu süreci hızlandırmış. Baba İlyas, bazen nefes ederek, bazen muska yazarak kendisine gelenlerin dertlerini hafifletmeye çalışmış. Evi, kısa zamanda bir dergâha dönüşmüş ve eklemelerle hayli de büyümüş. Şimdi buraya gelenler, giyecek, yiyecek gibi ihtiyaç maddeleri getiriyorlar. Keçi, koyun getirenler bile var. Baba İlyas,

bütün bunları buraya gelen ihtiyaç sahiplerine dağıtıyormuş. Buraya fakir fukaranın hacet kapısı; dertlilerin derman yuvası olmuş. Öğrendiğime göre horasan taraflarından gelen medreseliler bile buraya uğrarlarmış. Buradan yol iz öğrendikten sonra kendilerine işaret olunan yerlere gidip yerleşirlermiş." (Hacı Bektaş Güvercin, s.85)

"Bu bitmeyen bir gidiş geliştir. Sen bu gidiş gelişin neresindesin Baba İlyas? Bir şamansın sen, yıldızlardan kader bilmeceleri derleyip getiren ve insanların kaderini okuyan; bir erensin sen, bir ulu çınarın altında türbe olan ve insanların ruhlarını arındırmak için sana gelip yüz sürüyorlar." (Hacı Bektaş Güvercin, s.126)

"Kızıl ve ak olmalı...Kan ve aydınlık iç içe; barış ve savaş koyun koyuna!... Baba İlyas! Sen şimdi neredesin? Yoklukta mısın, varlıkta mısın? Ruhlar âleminde misin, cesetler âleminde mi? Dünde misin, bugünde misin, yarında mısın?" (Hacı Bektaş Güvercin, s.127)

"Çevremdeki 80 kişinin adlarını heceliyorum her birinin yüzüne bakarak. Nedense bir gülümseme yalıyor dudaklarımı ve herkes gülümsüyor; Bağdan Hacı, Şeyh Osman, Ayna Dede ve Baba İlyas... Dört yönü tutmuş dört can öylece duruyoruz. Tamı tamına kaç kişiyiz? 80 kişi... Nereden biliyorum? Bu sayı yüreğimin derinliklerinde yer etmiş kırklar, yediler, üçler... dünyanın sahipleri. Her asrın ve her milletin böyle sayıları var. Bu kutsal sayılardır ki o toplumları ayakta tutar."(Hacı Bektaş Güvercin, s.130)

"Mal, canın yongasıdır; Baba İlyas insanların hem canıdır, hem yongasıdır." (Hacı Bektaş Güvercin, s.137)

Baba İlyas, mücadele için yollara düştüğünde dergâhta postun emanetçisi Mihman'dır. Mihman, Baba İlyas'ın en güvendiği müritlerinden biridir.

"'Mihman yok!...' diye kekeledim. 'Post,' dedi, Bağdan "ona emanet edildi bir süreliğine.' " (Hacı Bektaş Güvercin, s.34)

Baba İlyas, Ayna, Bağdan ve Osman'dan en yakınlarım diye bahseder.

"'*Ayna, sen de bak! Bağdan, Osman siz de bakın!...'Dede Garkın'ın bu sözleri, nerede bulunduğumu anımsatmaya yetti; bu da yeniden kendime gelmemi sağladı. Saydığı adlar benim en yakınlarımdı."* (Hacı Bektaş Güvercin, s.11)

Baba İlyas hiçbir zaman peygamberlik iddia etmez ancak gösterdiği kerametler vesilesiyle halk onu çok severdi. Bu ayaklanmanın manevi lideri Baba İlyas, eylemsi lideri ise Baba İshak'tır.

"Onda hiç kuşkumuz yoktur. Baba İlyas çağımızın mehdisidir, sen de vekilisin Baba İshak," dedi. (Hacı Bektaş Güvercin, s.148)

Durali Yılmaz'ın, *Hacı Bektaş Güvercin Anadolu İsyanda* romanı yine bu şeyhleri, dervişleri konu alan; onların mücadelesini okura yansıtan bir romandır. Romanın "Yayıncının Notu" bölümünde bu dervişlerin amaçları, halkın gözündeki konumları belirtilir.

"Bir umut ışığı aramaya yönelen Anadolu halkları; Baba İlyas, Baba İshak, Hacı Bektaş gibi bu yeni oluşumun öne çıkardığı insanlara koştular. Anadolu insanı, yerlisiyle, göçmeniyle, Hristiyanıyla, Müslümanıyla, şamanıyla, putperestiyle bunların önderliğinde kendi kaderini yeniden çizmek istedi. İnançlar ve ırklar üstü birer 'eren' olarak görülen bu insanlardan Baba İlyas 34, Baba İshak 30, Hacı Bektaş 30, Hacı Bektaş'ın kardeşi Menteş, 29 yaşındaydı. Sonunda Anadolu tarihinin dönüm noktalarından birine gelindi ve ünlü 'Babalar İsyanı' başladı." (Hacı Bektaş Güvercin, s.5-6)

Daha önce de belirttiğimiz gibi dervişlerle ilgili ayrıntılara yer verilmez ama roman akışı içinde bazı bilgilere ulaşırız. Bunlardan biri de Baba İlyas'tır.

"*Omuzlarım çöküyor, 35 yıldır gövdemi taşıyan ayaklarım titriyor; bir hüzün büyüyor yüreğimde, 35 bin yıllık bir hüzün bu. Bu kaçıncı 35 bin yıldır İlyas?"* (Kıyam, s.22)

"Burada, postta oturan sarıklı, kırçıl sakallı, buğday tenli biri vardı. İnsanlar onun önüne gidip dertlerini anlatıyorlardı." (Hacı Bektaş Güvercin, s.85)

"Bağdan Hacı, Şeyh Osman, Ayna Dede ve Baba İlyas: Dört yönü tutmuş dört Horasanlı öylece duruyoruz. Tamı tamına kaç kişiyiz? Ben dâhil 80 kişi. Bu sayı,

kalbimin ta derinlerine kazınıyor silinmemecesine. Kırklar, yediler, üçler bunlar görünmez sahipleri dünyanın ve şimdi Seksenler." (Kıyam, s.21)

Bağdan Hacı'dır. Osman ise Şeyh; Bağdan Hacı, Şeyh Osman. Ben Baba İlyas, yanımdaki de Ayna Dede." (Kıyam, s.52)

"Seyfe Gölü tuzlarından arınmış Malya Ovası'nda savaşa hazırlanan İshak, Menteş ve arkadaşlarına su vermek üzere." (Kıyam, s.33)

"Çevreme bakıyorum; Ayna Dede, Bağdan Hacı, Şeyh Osman ve diğer canlar: Alpler, erenler. Her birimiz Türkmenlerin isyanı ve sesi olmuşuz." (Kıyam, s.53)

Baba İshak ile birlikte Seyfe Gölü'nün kıyısında umut olmuş dervişlerden biri de Menteş'tir. Menteş, Hacı Bektaş'ın kardeşidir.

Baba İshak, da diğer dervişler gibi medrese eğitimi görmüş, kendini geliştirmek, bilginin ötesine geçmek için arayışa girmiştir.

"Geçmişim beni şimdi ilgilendirmiyor. Beni ilgilendiren bu topraklarda yaşamak zorunda olmam. Elbistan'da biraz medrese öğrenimi gördüm. Orada öğretilenlere gönlüm bir türlü ısınamadı. İnsanın beyni de orada kendisi gibi dört duvar arasına hapsediliyormuş duygusuna kapıldım." (Hacı Bektaş Güvercin, s.80)

"Nemrut dağına doğan bahar güneşine uzun uzun bakarken, bir an kendimi yerli halkın temsilcisi gibi hissettim." (Hacı Bektaş Güvercin, s.83)

Baba İshak, bu mücadele sürecindeki amaçlarını düşünür. Her biri Anadolu'nun kutsal eşiklerinden geçip Dede Garkın'ın işareti üzerine halka umut olmak için yola çıkmışlardır.

"Biz dört arkadaş bu ülkeye Erciyes'ten girdik. Bu kutsal eşikte birbirimizden ayrıldık. Şeyhim Dede Garkın'ın işareti üzerine yola çıkmıştık ve o, benim burada mekân tutmamı söylemişti. Kendisi de bizden önce Konya'ya gitmek üzere dergâhtan ayrılmıştı. Onu Sultan Alaaddin davet etmişti." (Hacı Bektaş Güvercin, s.89)

"Gerçekten de Erciyes'te yepyeni bir hayata uyanıyordum. Kafamdaki bütün kuşku ve tereddütler, insanların bu büyük sevinçleri ve mutlulukları karşısında silinip gitti. Bütün kalbimle inanıyordum ki artık ben bir kurtarıcıydım, Baba İlyas gibi bir

erendim. Bütün halkları birleştiren bir addı Baba İshak... İnanmaktan öte yaşıyordum bunu Erciyes eteklerinde, Anadolu'nun bu kutsal eşiğinde." (Hacı Bektaş Güvercin, s.93)

"Şimdi ben, onlar için bir bereket ve huzur kaynağıydım." (Hacı Bektaş Güvercin, s.100)

Menteş; mücadelesine, yolculuğuna Baba İshak ile devam eder:

"(...)O şimdi Seyfe Gölü'nde Baba İshak ile birliktedir." (Kıyam, s.68)

"Menteş, kardeşim benim, sen umutsun, sen cansın, sen yiğitsin; Bektaş yapayalnız, Bektaş özlem dolu, Bektaş şüphe dolu. Tahta kılıçlı alperenler geçip gittiler; Bektaş'ın asası bile yok." (Kıyam, s.69)

"Ben Menteş olacağım, ak güvercin de Hacı Bektaş ama olmuyor işte. İçimde büyüyen bir merhamet, yüreğimi sızlatan bir acı..." (Hacı Bektaş Güvercin, s.69)

Dervişler için birbirleri de birer umut, birer yol göstericidir. Menteş yolculuğu sırasında yüreğindeki, zihnindeki isimlere sarılır ve onları kılavuz edinir.

"Her şeye rağmen Amasya ve Baba İlyas adlarına sıkıcı sarıldım; yanlarına bir de Hacı Bektaş'ı ekledim. İşte beni çıkmazdan kurtaran kelimeler; Amasya, Baba İlyas, Hacı Bektaş... O an çocukların bana "Derviş Baba" dediklerini hatırladım. Baba kelimesi, bu ülkenin en anlamlı kelimesi olarak yerleşti belleğime." (Hacı Bektaş Güvercin, s.74)

Hacı Bektaş yine romanlarda karşımıza çıkan velilerden biridir.

"Hacı Bektaş Veli, Baba Resul'ün has halifelerindendi. Baba Resul, diyar-ı Rum'da zuhur etmişti. Bir topluluk ona Baba Resulallah diyorlardı. Hacı Bektaş'ın marifetle dolu ve aydın bir kalbi vardı. Fakat şeriata uymuyordu." (Kıyam, s.60)

Hacı Bektaş ile Menteş'i babaları İbrahim Sani, Lokman Perende'ye teslim etmiş ve onların orada eğitim alamsını uygun görmüştür.

"Babam İbrahim Sani ki herkes ona Sultan İbrahim derdi. Nişapur'dan hayli uzağa gidip bir köye yerleşmişti. Burada çiftçilikle uğraşıyordu. Annem ve iki kız

kardeşim de onunlaydı. Anlayacağınız Nişapur'da bir günlük mesafede oturuyordu ailemiz. İki yıl önce bizi Lokman Perende'ye teslim etmişti. Ondan çok şey öğreneceğimizi biliyor, zaman zaman da durumumuzu kendisinden soruyordu. Aslında buradaki öğrenimimiz bitmek üzereydi. Buradan sonra belki Buhara ve Semerkant'a gidebilirdik. Oralarda ilim daha ileriydi." (Hacı Bektaş Güvercin, s.50)

Hacı Bektaş'a "Hacı" unvanını piri Lokman Perende vermiştir. Onu Hacca gittiğinde görmüş ve onun hacı olduğuna kanaat getirmiştir.

"Boşluk yoktu ki gerçekte; bizim göremediklerimiz vardı. Göremediklerimiz, gelecekti... Perende olanlar içinse gelecek olamazdı, bizim için söz konusu olan zaman onlar için değildi. Çünkü zaman aslında görece bir şeydi. Nitekim işte bana da, hiç hacca filan gitmeden "Hacı" demişti Lokman Perende. Ben farkında değildim belki ama ona göre çoktan hacı olmuştum ve hatta dermiş ki: Gerçek hacı ben değilim, Bektaş'tır." (Hacı Bektaş Güvercin, s.48)

"Lokman Perende, bana "Hacı" unvanını bir yıl önce vermişti. Hacdan döndüğü günkü ilk görüşmemizde, bana "Hacı Bektaş" demişti. O gün bugündür yalnız hocam değil, herkes beni "Hacı Bektaş" diye çağırmaya başladı." (Hacı Bektaş Güvercin, s.44)

"İlk kez "Hünkâr" unvanını duymak beni şaşırttı. Hacı unvanını Lokman Perende vermişti bana ama bu da nereden geliyordu? Sarı İsmail, çekinerek mırıldandı: 'Hünkâr Hacı Bektaş...' Meğerki canlar, aralarında benden söz ettiklerinde böyle konuşuyorlarmış." (Hacı Bektaş Güvercin, s.107)

"Anlamaktan da öte gözlerimle açıkça görüyordum. Hocam Lokman Perende'nin Hocası Ahmet Yesevî'den alıp bana devrettiği kalbimdeki kutsal nefesi, dünyanın dört bir yanına ancak buradan üfleyebilirdim. Bu nefes ancak buradan üflenirse insanların kalbine değebilirdi." (Hacı Bektaş Güvercin, s.63)

Hacı Bektaş'ın kardeşi Menteş vasıtasıyla Hacı Bektaş ve diğer dervişlerin yaşam biçimleriyle ilgili kısa bilgiler ediniriz.

"Aslında bende ne bir heyecan vardı ne bir merak. Ben Hacı Bektaş'a uymuş sürüklenip gidiyordum, çünkü onun her atacağı adımın emin ve doğru olduğuna

inanıyordum. Ne var ki çoğunca yeme, içme, dinlenme, uyuma… gibi olağan ihtiyaçları unutuyor, kendi dünyasına dalıp gidiyordu. Bu nedenle bunlarla ilgilenmek hep bana kalıyordu." (Hacı Bektaş Güvercin, s.65)

"Hacı Bektaş adını biliyordum. Kırşehir yakınlarında bir köye yerleşmiş; yıllardır halkın dertleriyle dertlenmekte... Buralarda adı saygıyla söyleniyordu." (Hacı Bektaş Güvercin, s.94)

Onun diğer erenler ile ilgili olan düşünceleri de okura yansıtılır.

"Türkistan erenleri, Horasan erenleri, Anadolu çağırmaktadır her birimizi. İnsanlar çevremizdeler küme küme; bir işaret, bir ışık istiyorlar yürüyebilmek için. Ben Celaleddin gibi şiir söyleyemem, Menteş gibi kılıç kullanamam. Şu an Makalat kelime kelime yazılıyor kafamda. Ama niçin Arapça kelimeler uçuşuyor zihnimde, oysa ben Türk diline aşığım, canları bu dille konuştukları için daha çok seviyorum. Celaleddin de Türkçe konuşuyor ama niçin Farsça söylüyor? Biz halkımızın sesi değil miyiz?" (Kıyam, s.71)

Kalû Bela'ya hatırlatma yapılırken onun kendini bulması ifade edilir.

"Öyle bir an ki bu, bütün bir yaratılış en mükemmel şekilde tamamlanıyor ve ben o an insan-ı kâmil oluyorum. Sonra o büyük geliş başlıyor ve ben süklüm büklüm yollardayım kâh canlı, kâh cansız, kâh sürünerek, kâh yürüyerek." (Kıyam, s.73)

Dervişler, işlenen her romanda karşımıza çıktığı gibi birer kurtarıcıdırlar. Dervişler sayesinde Anadolu'da bir ışık yanacak ve halk huzura erecektir. Halkın, işkenceye uğrayan insanların umudu bu yöndedir.

"*Şimdi o sadece şeyh Bedrettin değildi; Dede Sultan idi. Anadolu'nun bütün acılı insanlarının tek umudu Dede Sultan… Bir zamanlar Baba İlyas'ın umut olması gibi… Baba İlyas adı, bir hançer gibi saplanıyordu içine: Baba İlyas demek, Anadolu insanının oluk oluk akan kanı ve feryadı demek."* (Şeyh Bedrettin, s.99)

"*80 kişiyiz. Elimdeki kılıca bakıyorum, puslu kuşluk güneşi üzerimde; kılıcımı ne zaman kınından çıkardım ve ne diye böyle tutuyorum? Bir kez daha bakıyorum canlarıma; kılıçlarının kabzalarını sıkıca kavramışlar öylece duruyorlar ama kılıçları kınlarında. Alelacele ben de kılıcımı kınına sokuyorum ve sağ elimle kabzasını*

kavrıyorum, karşı dağlara bakıyorum. Tahta kılıçlarıyla Anadolu'da yollar açan tepelerde mekân tutup koloniler oluşturan Eren Babalarımızı görür gibiyim. Onlar zamanı ve mekânı dürdüler; her yaşadıkları güne bir ömür sığdırdılar. Öldüklerinde de bir menengiç ağacının altında, bir gürgenin dibinde, bir ulu çamın gölgesinde ebedî uykularına yattılar. İnsanlar nesiller boyu gelip el bağladılar ve bağlayacaklar onların mezarları önünde. Tahta kılıçları, başuçlarında yükselen ağacın dalında bir zaman asılı kalacak. Tahta kılıç bir barıştır, bir çağrıdır imana ve hoşgörüye. Tahta kılıç, korkunç bir silahtır zulme, sönmeyen bir ışıktır karanlığa." (Kıyam, s.31)

"Ahmet Yesevî, Dede Garkın, Baba İlyas. Kardeşim Celaleddin, sen ki Konya'nın Mevlana'sı olsun; bir işaret ver bu zavallı kardeşine. Kardeşim Menteş, can dostum Baba İshak, sizler ki Türkmenlerin umudu oldunuz. Hepimizin ağabey, Dede Garkın'ın baş halifesi Baba İlyas, ben sensizliğe nasıl dayanırım?" (Kıyam, s.66)

İnsanlar onları yüceltmiş, efsaneleştirmişlerdir. Dervişler bu durumu değiştirmeye çalışsalar da başarılı olamamışlardır. Şeyh Bedrettin de bunlardan biridir.

"*Yalnız Müslümanlar değil, Hristiyan ve Yahudiler de aynı inançtaydılar. Şeyh Bedrettin, Müslümanlar için büyük bir eren; Hristiyanlar için de büyük bir azizdi."* (Şeyh Bedrettin, s.105)

"Celaleddin bir feryattır, Baba İlyas bir feryattır, Menteş bir feryattır, Baba İshak bir feryattır." (Kıyam, s.74)

Dervişler için kimi zaman 'can, canlar' kelimeleri de kullanılmıştır.

"*Kalktım ve kapıya doğru yürüdüm. Hiç ardıma bakmadan Dede Garkın'ın izince gitmekte kararlıydım. Kapıdan çıkarken bütün canların ayağa kalkarak ardımca yürüdüklerini görür gibiyim."* (Kıyam, s.46)

Dervişlerin tarih boyunca amaçları vardır ve onları gerçekleştirmek için mücadele etmişlerdir.

"*Bizler hemen dört bir yana dağılmalıyız. Konya'dan Amasya'ya, Kayseri'ye Kırşehir'e, Sivas'a ve daha nice şehirlere giderek mekânlar tutmalıyız sağlam ve*

muhkem ki, Moğol geçit bulamaya. Şehirler, obalar, yaylaklar, kışlaklar üzere mekân tutmalıyız; insanlar bizim kuracağımız tekkelerde umutsuzluklardan, korkulardan, kinlerden ve bilcümle kötülüklerden arınalar, iyiliklerle, sevgilerle dolalar. Hristiyan, Müslüman, Türkmen, Ermeni, Rum, elhasıl bütün Anadolu bizim dergâhımızda kardeş olduklarını fark etmeliler. Anadolu hepimizin kaderidir, o bizim alın yazımızdır, kıyamete dek." (Kıyam, s.36)

Erenler, ruhlarını Hak yoluna adamış, bu uğurda savaşmış ulvî kişilerdir. Beden onlar için sadece bir emanettir.

"*Çarmıha gerili Börklüce Mustafa'nın kemikleri, demir çubuklarla vurularak kırılmaya başlandı ama yüzündeki gülümseme azalmadı, arttı. Hristiyanlar, Börklüce Mustafa'nın Tanrı'ya oğlu İsa'dan daha yakın olduğuna inanmak üzerelerdi(...)Müslümanlar ise onun büyük bir eren olduğuna bir kez daha inanmışlardı."* (Şeyh Bedrettin, s.114)

"*Anadolu ve Rumeli'nin Dede Sultan'ı Şeyh Bedrettin, Serez çarşısındaki darağacından insanalar baktı, sonra da sevgili Cazibe'sine, Hallac- ı Mansur'a, Baba İlyas'a ve ölümsüzlüğü yakalamış nice erenlere doğru yürüdü."* (Şeyh Bedrettin, s.156)

Toplumumuzda ve inancımızda dervişler, erenler her daim kutsal görünse de yargılandıkları zamanlar da olmuştur. Hatta Hz. Muhammet'in "Sizin işiniz bir adamda toplanmışken cemaatinizi tefrikaya düşürecek birisi ortaya çıkarsa, onu derhal katledin!" sözünde yola çıkılmıştır.

Tarih boyunca bazı kaynaklarda farklı aktarılan dervişler birçok yoruma sebebiyet vermiştir. Kimine göre kurtarıcı kimine göre isyankâr olan bu şeyhler birçok esere konu olmuştur. Bununla birlikte onların dergâhlarda yaşadığı, tasavvufî düşüncenin öncüleri olduğu bilinmektedir. Aslında bu dervişler "ölmeden ölme" felsefesine kendilerini adamışlar ve birlik, beraberliğin timsali olmuşlardır. Genellikle yolculuklarıyla bilinirler. Tahta kılıç, asa gibi kendilerine özgü eşyaları vardı. Yaşamlarıyla ilgili romanlarda ayrıntıya yer verilmez. Bazı romanlarda kahramanların vasıtasıyla yaptıkları ibadetler okura yansıtılır.

"*Yeşilırmak, bir kez daha uzat ellerini, o berrak suyunda bir kez daha abdest almak istiyorum. Kuşluk namazına duracağım, Fatiha suresini okuyacağım; biliyorum Fatiha aydınlığı bir şimşektir ki aydınlatır geçmişi ve geleceği."* (Kıyam, s.26)

Nadir de olsa dervişlerin eşlerine çocuklarına da yer verilir. Bu konuyu 'aile' teması altında inceledik ancak Baba İlyas'ın eşi Halise'ye burada da değineceğiz. Çünkü onun yardımseverliği, cömertliği, sevgisi; romanlarda derviş eşi sıfatı altında karşımıza çıkan en fazla ayrıntılardır.

"Halise, Çat köyünün gencecik kızı; çocuklarımın anası, nasıl da sevgiyle saygıyla duruyor karşımda. Kuşluk vaktidir. Bütün dertliler evimizde; köylerden, şehirlerden, obalardan gelmişler(...)Halise, şifa ve bu umut aramak için gelenlerin ellerindeki yiyecek çıkınlarını topluyor ve art arda sofralar döşüyor, getirdiklerinin daha fazlasını ikram etmek üzere(...) Halise, yüreğimi sakinleştiren bir sevgidir, beni insan edendir, beni hayata bağlayandır. Sanki bütün Türkmenlerin sevgisi onda somutlaşmış. Kuşluk vakti Halise bir oğlan doğuruyor. Adını Ömer koyuyorum. Ömer bir semboldür. Çat köyü binlerce Halise'dir, binlerce oğuldur ve çat köyü uçsuz bucaksız bir dünyadır yüreğimde." (Kıyam, s.54-55)

1.2.1.3. Padişahlar, İmparatorlar, Hanlar

Türk toplumunun tarihine baktığımızda hanların, padişahların, hükümdarların önemli bir yere sahip olduğunu görürüz. Bu denli önemli kişilerin tarihsel Türk romanına girmesi de olağan bir durumdur.

Durali Yılmaz'ın özellikle geçiş romanı olarak adlandırdığımız romanlarında padişahlar-imparatorlar gerek kahraman olarak gerekse hatırlatma yoluyla karşımıza çıkmaktadır.

İslamiyet'in ön planda olduğu ikinci dönem romanlarında Hz. Muhammet'in din uğruna karşı karşıya geldi ya da birlik olduğu hükümdarlar karşımıza çıkmaktadır.

"Resul, önce Habeş hükümdarı Necaşi'nin mektubunu yazdırmaya karar verdi. Necaşi Esheme, Müslümanlara en yakın hükümdardı çünkü. Yıllar yılı Cafer başta olmak üzere Müslümanları himaye etmiş, her fırsatta İslamiyet'e olan sevgi ve meylini

açığa vurmuştu(...) Allah Resulü, Necaşi'ye 'kardeşim' diyor ve ondan sevgiyle söz ediyordu." (Ölmeden Ölenler, s.13)

"Hristiyan olan Necaşi, Müslümanların, Meryem ve İsa hakkındaki görüşlerini sormuştu. Bunun üzerine oradaki Müslümanların lideri durumunda olan Allah'ın Resulü'nün amcası Ebu Talib'in oğlu Cafer, Meryem suresini okumuştu. O zaman Necaşi, eline küçük bir çöp alarak:

"Sizin dininizle bizimki arasında, şu çöp kadar bile fark yoktur." demişti.

Bunun üzerine müşrikler, Mekke'ye dönmüşler, Necaşi'yi Müslümanların büyülediğini söylemişlerdir." (Çilekeş Müslümanlar, s.92)

Elçi gönderilerek İslâm'a davet sürecinde Müslüman olan ilk hükümdar olduğu da bilinmektedir. Elçi Amr, onun Müslüman oluşunu Hz. Muhammet'e anlatır ve bu hadis okurla buluşturulur.

"*Beni Sükûnetle dinleyen Necaşi, mektubu gözlerine sürdü, öpüp başına koydu. Sonra yanındaki adamına okuması için verdi. Mektubun okunuşunu büyük bir saygıyla dinledi. Sonra, huzurunda bulunanlara aldırmadan tahtından indi ve yere oturdu. Samimiyetle şahadet getirdi."* (Ölmeden Ölenler, s.23)

"Allah Resulü, Rum Kayseri Heraklius'e göndereceği mektubu yazdırmaya başladı. Dünyanın en büyük imparatoruna elçi gidecek olan dünyanın en yakışıklı insanı Dıhye, heyecan içindeydi. Biliyordu Dıhye ki, Cebrail bazen Allah Resulü'ne onun suretinde gelirdi. Bunun içindir ki Yüce Resul'ün Dıhye'ye büyük sevgisi vardı. Onu, dünyanın en büyük imparatoru Herakliüs'e göndermekle, bir büyük şeref daha veriyordu." (Ölmeden Ölenler, s.16)

Rum hükümdarı Heraklius, Hz. Muhammet'in gönderdiği elçiyi sorgulamış, ona inanmış ancak halkının zulmünden ve ayaklanmasından çekindiği için Müslüman olduğunu açığa vurmamıştır. Hz. Muhammet' gönderdiği mektupta şu ifadeleri kullanır.

"*Elçin, mektubunla bana geldi. Şehadet ederim ki sen Allah'ın Resulü'sün. Biz zaten seni İncil'de buluyorduk. Fakat halkıma bunu açıklamam şimdilik imkânsızdır.*

Ben senin yanında bulunup sana hizmet etmeyi ne kadar da arzu ederdim." (Ölmeden Ölenler, s.29)

Bununla birlikte dinî unsurların yoğun bir şekilde işlendiği romanlarında da Anadolu'da ve Turan coğrafyasında hüküm sürmüş padişah ve imparatorlara yer verilmiştir.

Cengiz Han da bahsi geçen hanlardan biridir. Cengiz Han, Moğol komutan, hükümdar ve Moğol İmparatorluğu'nun kurucusudur. Cengiz Han, 13. Yüzyılın başında Orta Asya'daki tüm göçebe bozkır kavimlerini birleştirerek bir ulus haline getirmiş ve o ulusu Moğol siyasi kimliği çatısı altında toplamıştır. Asıl adı Timuçin'dir.

"Artık Timuçin değildir, Cengiz'dir o, hanlar hanıdır, Işık Tanrısıdır." (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.9)

Göçebe kavimleri tek ulus haline getirip bir çatı altında toplayan Timuçin'in daha küçük yaşlarda ileri görüşlü ve aydın yapısı dikkat çekmektedir. Bu durum romanın kurgusal akışı içinde okura başarılı bir şekilde yansıtılmıştır.

"Bir gün baktı Timuçin herkes ağlıyor. Dediler ki, baban öldü, oymak başsız kaldı. Timuçin, 12 yaşında bir çocuktu, oymağı değil, babasını düşünüyor ve ağlıyordu. Timuçin ne kadar zavallıydı, çaresizdi, kimsesizdi şimdi(...) Yılmadı Timuçin, sarsılmadı; mademki handı o, oymağı da olmalıydı. Hatta oymakları olmalıydı."(Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.10)

Tarihte iz bırakmış ve birçok romana konu olan Timuçin korkusuzdur ve mücadelecidir.

"Kurtuluş umuduyla Burhan – Haldun dağına baktı Timuçin; yüce dağ, kucağını açmış kendisini beklemekte… Timuçin kendinden emin ve kararlı koştu dağa sığındı. Gökte yıldızlar gülümsüyordu Timuçin'in korkuyla gerilmiş yüzüne." (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.11)

"Bir kez daha baktı Cengiz sağ elinin hayat çizgisine: öyle derindi ki neredeyse kan fışkıracak. Sağ elinde bir avuç kanla doğduğunu söylemişlerdi ona. Anası sormuştu çevresindekilere bu neyin nesidir diye. Oradakiler korkuyla birbirlerine

bakmışlardı. Çünkü onun ilerde en kanlı Hanı olacağına inanmışlardı." (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.13)

"Cengiz, Işık Tanrısı, göklerin çocuğu(...) Kan dökücü değil, ışık saçıcı bir handır bu seçilen." (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.14)

"'Ben Işık Tanrısı' dedi Cengiz Han. 'Dünya benim yüreğimde başlar, benim yüreğimde biter. İnsanlık benim yüreğimde başlar, benim yüreğimde sürüp gider. Zaman ben, mekân ben. Ben Cengiz Han. Gökle yer çadırdır bana." (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.14)

"Genç Timuçin büyüdü, Cengiz oldu. Dahası o şimdi Işık Tanrısı... Cengiz yanı Işık Tanrısı, şimdi Güneş Ülkesine, Horasan'a doğru yürüyor." (Hacı Bektaş Güvercin, s.47)

Cengiz Han'ın amacı birlik sağlamaktır. Bu düşünceleri sorgulama tekniği ile okur romanın içine çekilerek başarılı bir şekilde yansıtılmıştır.

"Mademki dedi Cengiz Han, "güneş bir tane, ışık bir tane, dünya bir tane: Millet de bir tane olmalıdır. Millet bir tane olunca da Han bir tane gerektir. Yerde ben olduğuma göre, gökte oturan tanrı da bir tane gerektir." (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.14)

"*Büyük Selçuklu Sultanı Sencer, Anadolu ve İran'da huzuru sağlamış; egemenliğini Hint'ten Doğu Türkistan'a kadar yaymıştı. Artık Müslümanların en büyük devleti Selçuklu Devletiydi. Bu devletin başında bulunan Sultan Sencer, bu büyüklüğün sorumluluğunu duyuyordu. Bu kadar geniş bir coğrafyada huzuru sağlamak gerçekten çok zordu. Ama işte Allah'ın lütfuyla bütün Müslümanlar huzur içindeydiler. Burada en büyük unsur âlimler ve şeyhlerdi. Sultan Sencer biliyordu bunu ve sürekli onlarla irtibat kuruyor, ihtiyaçlarını karşılamaya çalışıyordu"* (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.72)

Dervişlerin özellikle de "Babalar ayaklanması" denen olayın konu olduğu romanlarda Gıyasettin, Armağanşah, Alaaddin gibi hükümdarlara da sıkça yer verilir. Ancak bunların kahraman olarak bir rolleri yoktur. Anadolu halkına yapılan zulüm vb. anlatılırken sadece bahsedilir.

"Armağanşah, sen yiğit adamsındır, bilirim. Gıyasettin'den talimat aldığından eminim ki, sen bizim canımıza kastedeceksin. O Gıyasettin baba katilidir; Sultan Ulu Alaaddin'i zehirleterek öldürmüştür. Böylece babasının cesedine basarak onun tahtına çıkıp oturmuştur. Sonra Gürcü kızı Thamara ile evlenmiş ve onun elinde oyuncak olmuştur." (Kıyam, s.30)

"Armağanşah, Mübarizeddin Armağanşah: Dinin mübarizi, yiğidi, savaşçısı. Sen ki herkesin sevgilisiydin; nasıl gidip Gıyasettin'e kul olabilirsin? Çekil yolumuzdan, Türkmenler Süleyman'ın askerleridir, çiğnenirsin sonra karınca misali." (Kıyam, s.53)

"Gıyasettin konusundaki dedikodular iyiden iyiye açığa çıkmıştı. Gıyasettin'in annesi Mehperi, Bizans'ın Alanya valisi Kirfard'ın kızıydı. Oğlunu bir an önce tahta geçirebilmek için Sultan Alaaddin'i zehirlediği söyleniyordu. Oğlunu tahta oturttuktan sonra onu, Gürcü kralının kızı Tamara ile evlendirmiş, böylece Gürcülerle akrabalık kurmuştu. İş bu kadarla da bitmemiş, iki erkek kardeşini İstanbul'dan Konya'ya getirtmişti. Tabii ki bunlar Müslüman olmamışlardı. Bu ortamda, Sultan Gıyasettin'in karısı Tamara, değil dinini, adını bile değiştirmeyerek, bir geleneği hiçe saymıştı. Bunlar için sarayda bir kilise yapılmış, İstanbul'dan papazlar getirtilmişti. Bu arada Gıyasettin'in de Hristiyan olduğu söylentileri yayılmıştı. Bu durum, Türkmenleri rahatsız ediyor, Rum ve Ermenileri de sevindirmiyordu." (Hacı Bektaş Güvercin, s.82)

"Sultan Alaaddin zamanında her şey çok iyiydi. Ortalık güllük gülistanlık ve her yerde bolluk... Bu Gıyaseddin meydana çıkalı giderek daha da hissedilmeye başlayan bir sarsıntı vardı. Huzur ve barıştan çekişmeye; bolluktan kıtlığa bir geçiş olabileceğine kimse inanamıyordu ama oluyordu işte. Hem de iki yıl gibi kısa bir sürede!..." (Hacı Bektaş Güvercin, s.81)

Türk tarihinde, özellikle Osmanlı döneminde padişahların önemi büyüktür. Sosyal, siyasî gibi birçok alanda büyük değişikler yapmış olan padişahlar romanlara da konu olmuştur. Tarihî romanlarda padişahlar karşımıza çıkmaktadır. Kimi zaman birer kahraman olarak kimi zaman da sadece ismen karşımıza çıkarlar. Durali Yılmaz'ın romanlarında ana karakter olmamakla birlikte genellikle iyi yönleriyle ele alınırlar.

"Çoğu zamanlar padişahlar İstanbul'da oturmazlar, uzak diyarlara sefere giderlerdi." (Ayasofya Dile Geldi, s.95)

"İşte Türk Padişahları, kendilerini böylesine Allah yoluna adamışlardı. Onların Allah'ın adını bütün dünyaya yaymak, insanlığa gerçek dini öğretmek ve böylece iki dünya saadetini tattırabilmek, zulmü, sömürüyü ve adaletsizliği yeryüzünden kazıyıp atmak için giriştikleri yorucu ve bitmez tükenmez seferleri gördükçe Bizans İmparatorlarının ne kadar küçük ve önemsiz olduklarını anlıyordum ve onlardan kalan hatıralar yavaş yavaş silinip gidiyordu hafızamdan." (Ayasofya Dile Geldi, s.96)

Fatih Sultan Mehmet kahraman olmayan ama adı geçen ve övgüyle bahsedilen padişahlardan biridir. *Ayasofya Dile Geldi* romanında olayın akışına göre İstanbul'un fetih günü dile gelir ve Fatih sultan Mehmet'e değinilir.

"Faruk Yücel'e göre aslında onların hiçbiri Fatih'in İstanbul'u fethettiği yaşta değildir. Faruk Yücel de o yaşta değildi. Belki de ölünceye dek gelemeyecekti o yaşa; yüz yıl yaşasa da gelemeyecekti belki. Bugüne dek kimseler gelmemişti Fatih'in İstanbul'u fethettiği o ünlü yirmi bir yaşına ki Faruk Yücel gelebilsin." (Ayasofya Dile Geldi, s.10)

"Anlaşıldı ki bütün Türkler inanmaktaydılar Sultan Mehmet'in Bizans'ı alacağına. Daha on iki yaşına gelir gelmez bizzat padişah tarafından padişahlık tahtına oturtulması apaçık gösteriyordu bunu. Bizanslılar dehşetli bir korkuya kapılmışlar ne yapacaklarını şaşırmışlardı. Fakat kısa bir zaman sonra Sultan Mehmet tahttan ayrıldı ve yerine tekrar babası Sultan Murat geçti(...) Bir iki yıl sonra tekrar Bizanslıların o korktukları ve ürktükleri çocuk padişah oldu. Bu kez çocuk büyümüş ve delikanlı olmuştu. Şimdi babası da yoktu ki yeniden tahttan ayrılması mümkün olsun. O artık ölene kadar padişah olacaktı." (Ayasofya Dile Geldi, s.72)

Fatih Sultan Mehmet tüm ırklara, dinlere, topluluklara büyük bir hoşgörüyle davranmış ve onlara ait olan ibadethaneleri, yapıları restore ettirmiştir.

"*Mimarlar bana geldiler. Onları karşımda görünce heyecanlandım. Bu iki Türk mimar, bana candan bir dost gibi davranıyorlardı(...)Nasıl anlatayım bilmem*

ki? Türk padişahı adeta benim koruyucu meleğim kesilmişti." (Ayasofya Dile Geldi, s.73)

Adı geçen romanda Fatih Sultan Mehmet'in tarih sahnesindeki fetih olayı başarılı bir şekilde yansıtılmıştır. Onun heybeti, duygusal ve fiziksel özellikler Ayasofya'nın gözünden okura aktarılmıştır.

"*İstanbul'daki Türklerin öldürüldüğünü, evlerinin yıkıldığını duyan Türk padişahının, Edirne'den büyük bir orduyla çıkarak İstanbul'a gelmekte olduğu duyuldu. Aradan bir iki gün geçer geçmez padişah, ordusuyla birlikte Kız Kulesi açıklarında görüldü. Bir sabah vakti gördüm onu, al bir ata binmişti ve çevresindeki komutanlarına öfkeyle, hırsla emirler veriyordu(…) O heybetli Padişah, bir ara başını kaldırıp İstanbul'a baktı; yüzü yavaş yavaş aydınlandı ve bana el sallayarak gülümsedi. O zaman yüreğime su serpildi ve ferahladım. Demek Türklerin padişahı da beni seviyordu(…)Dünyanın bir zamanlar en büyük imparatorluğu olan Bizans'ı İstanbul surları içine hapseden, Asya ve Avrupa'da kahramanca dolaşan bu milletin padişahı beni seviyordu.""* (Ayasofya Dile Geldi, s.66)

Yine Fatih Sultan Mehmet ile ilgili ayrıntılara yer verilmez. O, romanda bir kahraman değildir ancak tarihî anlatılarda onunla ilgili bilgiler romanın içinde konunun akışına göre yer almaktadır.

"*Bizanslıların şımarıklıkları o hale geldi ki, bir gün, sur dışındaki tarlalarda Türk padişahının yakınlarından birisinin seyisi Bizanslı köylüler tarafından dövüldü. İşte bu bardağı taşıran son damla oldu. Türkler derhal Bizans'a savaş ilan ettiler. Dediklerine göre, zaten genç padişah böylesi şeylere hiç tahammül edemezmiş; hele haksızlığa hiç dayanamazmış. Bizanslılar sevinçle karşıladılar bu savaş ilanını(…) Türk Padişahı adamlar göndererek İstanbul'un surlarını inceletmeye başladı. Söylendiğine göre, İstanbul'un bir de krokisini çizen padişah- krokiyi bizzat kendi eliyle çizmiş çünkü iyi bir mühendismiş de- getirilen ve toplanan bilgilere göre bu kroki üzerinde çalışmalar yapıyormuş."* (Ayasofya Dile Geldi, s.79)

"Savaşın en şiddetli anıydı bu an. Beyaz atlı bir genç, Galata rıhtımından denize fırladı atıyla. Gemiler ona çok yakındılar şimdi. Beyaz atıyla denize dalmış ve kaftanına kadar suya batmış olan bu genç adam, sesinin çıktığı kadar bağırıyordu

gemilere doğru. Bütün Bizans onu seyrediyordu. Karşı kıyı da bulunan bütün Türk ordusu da onu seyrediyordu. Hayretten donakalmıştı herkes. Genç adam, gemileri orada denize gömecekmişçesine heyecanlıydı. Önce Bizanslılar onun çıldırmış bir Türk subayı olduğunu, ölüme doğru koştuğunu sandılar. Ben bugüne kadar böylesine korkusuz, böylesine heyecanlı, böylesine tehlikeleri hiçe sayan ve çevresine dehşet saçan birini görmemiştim(...)O sırada bir fısıltı dolaştı kulaktan kulağa: Bu denize atını süren, gemidekilere bağırıp çağıran, böylece savaşın daha da şiddetlenmesine sebep olan kişinin Türk Padişahı Sultan Mehmet olduğunu söylüyorlardı." (Ayasofya Dile Geldi, s.86)

Kanuni Sultan Süleyman da tarih sahnesinde başarılarıyla iz bırakmış ve romanlara konu olmuş bir padişahtır. İncelediğimiz romanlarda konunun ve olayların akışına göre karşımıza çıkmaktadır.

"Bir gün büyük Padişah Kanuni Sultan Süleyman gördü bu mozaikleri. Yanında bulunanlara bazı şeyler söyledi. O anda büyük padişahın ayaklarına kapanmak ve Allah için yalvarmak isterdim bu mozaikleri söktürmesi için. Kanuni bir mihrabıma baktı bir de mozaiklere. Nasıl sevindim bilemezsin. Anladım ki Türk hükümdarı bu resimlerin benimle tezat teşkil ettiğini görmüş, bu konuda gerekli emirleri vermişti. Fakat ertesi gün gelen ustalar, bu mozaiklerin üstüne bir parmak kalınlığında kireç sürmekle yetindiler." (Ayasofya Dile Geldi, s.97)

"Hayran olduğum ve dünyanın gelmiş geçmiş en büyük sultanları olduğuna inandığım Fatih Sultan Mehmet ve Kanuni Sultan Süleyman'ın gittikleri seferlerden saltanat arabalarıyla değil, cenaze arabalarıyla İstanbul'a döndüklerini söylersem, her şeyi açık seçik anlatmış olurum." (Ayasofya Dile Geldi, s.94)

"Bir iki yıl sonra İkinci Selim vefat etti(...)İşte beni samimi olarak seven ve bana öz evladı gözüyle bakan Türklüğün padişahı, İslamlığın Halifesi yanı başıma gelip edebi uykusuna dalmıştı." (Ayasofya Dile Geldi, s.102-103)

"1839 yılında Osmanlı tahtına yeni bir padişah geçti. Sultan Abdülmecit Han. O şehzadeliği zamanında da sık sık uğrardı bana. Ta o zamanlar anlamıştım onun beni ne kadar sevdiğini." (Ayasofya Dile Geldi, s.112)

"Ramazan aynın ilk teravihinde sevgili padişahım bana geldi namaz kılmak için. Eskiden de Türk padişahları, İstanbul'da bulundukları zamanlarda çoğunlukla teravih namazlarında bana gelirlerdi fakat Abdülmecit'in gelişi bir başka haz vermiş, sonsuz bir sevince gark ettirmişti beni." (Ayasofya Dile Geldi, s.113)

Fetva Yokuşu romanı Osmanlı döneminin büyük bir kısmını bir Cellat Taşı'nın gözünden ele aldığı için birçok padişah da karşımıza çıkar. Bu padişahlar romanda ana karakter değildir. Romanın kurgusal bağlamında gelir ve kaybolurlar.

"'Padişahımız Sultan Mustafa'dır.'(...) Sultan Deli Mustafa adını haykıran azgın asker denizi, tam bir kudurmuşluk içinde tepiniyor, tepiniyordu." (Fetva Yokuşu, s.77)

"Türklerin Padişahı ve Müslümanların Halifesi Genç Osman, hıçkıra hıçkıra ve kesik kesik mırıldandı. 'Ben sizin padişahınız değil miyim? Nedir bu ettiğiniz cefa?' " (Fetva Yokuşu, s.84)

"Tam bu sırada Sultan Osman'ın yanında sıska bir at peydahlandı. At tamamen çıplaktı, yular yerine sadece boynuna bir ip geçirilmişti. Birkaç el uzandı ve Sultan Osman'ı tutup kaldırarak atın sırtına koydular. Sıska atın üzerinde acı ve umutsuzlukla kıvranan Sultanı, şimdi avludaki herkes görebiliyordu." (Fetva Yokuşu, s.80)

"Öğrendi ki Osmanlı tahtına Sultan Murat adıyla oturan çocuk büyümüş, delikanlı olmuş ve doymak bilmez bir kan içici kesilmişti ülkenin başına(...) Yıllar yılları kovaladı. Armut toplar gibi kelle toplayan Sultan Murat, genç yaşta bu dünyadan göçtü." (Fetva Yokuşu, s.88-89)

"Böyle beklenmedik bir anda Sultan Mahmut Hanı karşısında gören Cellat Taşı şaşırmış bir halde bakakalmıştı. Büyük katliam gününün bir numaralı adamı, demek bu güzel yüzlü zattı(...) Üstelik Sultan Murat giyimiyle de halkından ayrılmıştı." (Fetva Yokuşu, s.149)

"Anlaşılıyor ki şu anda devletin başında Sultan Abdülhamit Han bulunuyordu. O, atası Sultan Mahmut'un Fetva Kapısı'na çevirdiği bu muhteşem yapıya yeni bir hava vermek ve kendi damgasını vurmak istiyordu(...) Her dolabın üstünde de Sultan

Abdülhamit Han'ın tuğrası vardı. Bu dolaplar Yıldız Sarayı marangozhanesinde yapılmıştı ve her birinde bizzat sultanın el emeği vardı. " (Fetva Yokuşu, s.160-161)

Tarihin akışı içindeki olaylara yer veren romanlarından biri olan Şeyh Bedrettin adlı eserde de en çok adı geçen hükümdarlar dönemin padişahları olan Musa Çelebi ve Mehmet Çelebi'dir.

"*Şimdi Osmanlı iki devletti: Rumeli'de Musa Çelebi, Anadolu'da Mehmet Çelebi."* (Şeyh Bedrettin, s. 10)

"*Ne var ki Sultan Musa'nın ağabeyi Mehmet Çelebi, bir türlü rahat durmuyor, saltanat mücadelesini sürekli ateşliyordu. Onun gözü hep Rumeli'deydi, Anadolu'da kendini bir türlü güvencede göremiyordu. Bizans da kurtuluşu, Edirne Sarayı'nda oturan Musa Çelebi ile Bursa Sarayı'nda oturan Mehmet Çelebi'nin çekişmesinde arıyordu."* (Şeyh Bedrettin, s.12)

"Sabah, Musa Çelebi'nin savaşı kazanması için göklere açılan eller, şimdi Mehmet Çelebi için alkış tutuyordu. Sesler giderek artıyordu: Sultan Mehmet çok yaşa! Padişahım çok yaşa!" (Şeyh Bedrettin, s.15)

"*Durumu öğrenen Mehmet Çelebi, önce şaşırdı. Dede Sultan diye ünlenenin Şeyh Bedrettin olduğunu öğrenince daha da şaşırdı."* (Şeyh Bedrettin, s.84)

Şeyh Bedrettin'in idam kurulu toplandığında salona giren Mehmet Çelebi ile ilgili ayrıntılara yer verilir. Onun fiziksel özelliklerinden bahsedilir.

"*Derken, Sultan Mehmet salona girdi. Simsiyah sakalı ve çelimsiz gövdesiyle bütün salonu doldurmak istercesine oldukça kararlı adımlarla salonun ortasına kadar geldi."* (Şeyh Bedrettin, s.138)

Roman çerçevesinde aktarılan bu bilgileri göre Osmanlı'da kardeş çekişmelerinin fazla olduğunu ve özellikle bahsi geçen bu iki kardeş arasındaki çekişmenin boyutlarını Musa Çelebi'nin kardeşi tarafından öldürülmesiyle kavrarız.

Türk tarihinde oymak beyleri de önemli bir yere sahiptir. Özellikle dervişlerin, erenlerin işlendiği romanlarda onların gezdiği yerler okura sunulur. Dönemlerini düşündüğümüz zamanda birçok beyliğin ve beylik beyinin olması olağandır ve bunlar roman akışı içinde karşımıza çıkmaktadır.

"*İsfendiyar Bey, Şeyh Bedrettin'in adamlarının Osmanlı'ya savaş açmasından dolayı çok sevinçliydi." (*Şeyh Bedrettin, s.107)

"İsfendiyar Bey'in korku ve telaşla şaşkın şakın konuşması karşısında, Şeyh Bedrettin'in yüzünde acı bir gülümseme belirdi." (Şeyh Bedrettin, s.117)

Kırım hanı Prens Mirça da kurgu bağlamında okurla buluşturulur. Şeyh Bedrettin'in Eflak sahiline çıktığını öğrenen Eflak Prensi Mirça, hemen harekete geçti. Prens Mirça, bir zamanlar Şeyh Bedrettin'in çok iyiliğini görmüştü.

"(…) *Prens Mirça, Mehmet Çelebi'nin düşmanlığını kazanacağını bile bile adamlarıyla birlikte Şeyh Bedrettin'i karşılamaya gitti."* (Şeyh Bedrettin, s.120)

Ayasofya Dile Geldi romanının Ayasofya'nın tarihini anlattığını daha önce belirtmiştik. Yıllara meydan okuyan ve tarihte birçok imparatora, dine, millete tanıklık etmiş olan Ayasofya'nın imparatorlardan padişahlardan, hükümdarlardan bahsettiğini görürüz. İstanbul'da bulunmuş ve İstanbul'a hükmetmiş diğer ırkların imparatorları romanlarda ayrıntı verilmeyen kahramanlardandır.

"*İmparator Justinien maiyetiyle beraber ortalık yatıştıktan sonra boşalan bu meydana gelmiş, önce küçük mabedi aramış(...) O küçük Tanrıevini isyancılardan koruyamadığı için Tanrı'dan af dilemiş."* (Ayasofya Dile Geldi, s.20-21)

"*İmparator Justinien, benim ufuklarda şekillenip duran planıma bakarak gülümsemesini sürdürdü ve tatlı bir sesle şu emri verdi." (*Ayasofya Dile Geldi, s.23)

"Yeni Bizans İmparatoru on birinci Konstantin, Türk Padişahı Sultan Mehmet'i çok iyi tanıdığını sanıyor, onun İstanbul üzerinde bir emeli olamayacağını hatta Sultan Mehmet'in Bizans'la iyi geçinmek zorunda olduğunu söylüyor ve yıllardır süregelen söylentilere gülüp geçiyordu." (Ayasofya Dile Geldi, s.76)

1.2.1.4. Sadrazamlar, Komutanlar, Şeyhülislamlar, Kazaskerler ve Yeniçeriler

Anadolu, Türklerin eline geçmeden önce birçok savaşa ve istilaya sahne olmuştur. Orta Asya'dan gelen Türkler kimi zaman Anadolu'nun bağrına ateş düşürmüş kimi zaman da onun için bir kurtarıcı olmuştur. Yine Durali Yılmaz'ın dinî içeriklere yavaş yavaş geçmeye başladığı romanlarında tarih sahnesinde boy göstermiş

olan Orta Asya hakanlarına ve hanlarına rastlarız. Yazarımız, tarih içindeki oluş ve olay sıralarına göre bahsi geçen hanları ve hakanları başarılı bir şekilde işlemiştir.

Gerek Türk toplumundaki gerek diğer toplumlardaki komutanlar da yazarımızın romanında karşımıza çıkmaktadır. Bazen ayrıntılara yer verildiği olur ama genellikle yüzeysel anlatılmıştır.

"*Rüzgâr alıp götürdü Cengiz Hanın sözlerini yeryüzü ordularına. Orduların başında dört büyük komutan: Kubilay, Çelme, Cebe, Subegatay. Ordular onlara bakıyor, onlar Cengiz Hana; Cengiz Han da göklere ve yerlere. Komutanların yüzlerine Işık Tanrısı'nın aydınlığı düşüyor ve dört komutan dört yönü tutmuş bekliyorlar."* (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.15)

Yeniçeriler, tarihimizde önemli bir yere sahip kişilerdir. 600 yıllık Osmanlı tarihinin yaklaşık 450 yıllık dönemine damgasını vurmuş ve birçok zaferde büyük rol oynamıştır. Durali Yılmaz da *Fetva Yokuşu* romanında Yeniçerilerin yaşamlarını bir dönemine, ayrıntılı ve başarılı bir kurguyla değinmiş ve okura yansıtmıştır. Belki de romanlarda en çok ayrıntı verilen kahramanlardandır. Onlardan genellikle olumlu bahsedilmiş ve tarih sahnesindeki yok oluşları da başarılı bir şekilde aktarılmıştır.

"Taş, dün buraya gelerek mermerciye bir şeyler anlatan, çakşırlı, pamuk kuşaklı, uzun dolamasının etekleri kuşağına sokulu, baldırları çıplak ve kıllı, başında keçe külah ve kuşağının üzerindeki demir silahlığa sokulu koca kılıcıyla karşısına dikilmiş, pos bıyıklarını buran Yeniçeri subayını düşündü." (Fetva Yokuşu, s.24)

Yeniçerilerle ilgili ayrıntı tasvirlerle beraber onlara has özelliklere de yer verilmiştir. Ancak bu denli romanın için bulunan Yeniçeriler, olaylara birincil kişi olarak dâhil olmazlar ve gözlem yoluyla okura aktarılırlar.

"Erler de tıpkı subayları gibi pos bıyıklıydılar. Giyimleri de aynıydı. Hepsi de uzun dolamalarının eteklerini bellerindeki pamuk kuşaklarına sokmuşlardı, daha rahat adım atabilmek ve yürüyebilmek için. Çakşırlarının üst tarafları biraz genişçe, alt tarafları dardı ve sıkıca yapışmıştı baldırlarına. Yalnız subayın keçe külahını saran ince tülbentin ön tarafına bir turna tüyü sokulmuştu. Besbelli bu tüy onun rütbesini gösteriyordu(...) Erler de subayları gibi yakışıklı gençlerdi. Erlerin yaşı yirmi, yirmi

beş dolaylarında, subayınki de otuz, otuz beş falan gösteriyordu(...) Öyle anlaşılıyordu ki, beğendikleri bir şeye bakarken elleriyle hançerlerinin ya da kılıçlarının kabzalarını okşamak Yeniçeri subaylarının âdetiydi." (Fetva Yokuşu, s.32-33)

"Aralarında boş oturan hemen hemen yok gibiydi. Herkes bir şeylerle meşguldü. Kimisi geziniyor, kimisi gömleğinin düğmelerini dikiyor, kimisi akşam yemeği için hazırlık yapıyor, kimisi de silahlarıyla ilgileniyordu. Kimileri de aralarında güreş tutup eğleniyorlardı." (Fetva Yokuşu, s.36)

"Yeniçeri ağaları namazlarını hep burada kılarlardı. Yalnız Cuma namazlarını eda etmek için öteki büyük camilere giderlerdi." (Fetva Yokuşu, s43)

"*Yatsı ezanı okundu avludaki mescidin ahşap minaresinde. Avluda ve ahşap binada yavaş yavaş bir uyanış başladı. Yeniçeriler birer gölge gibi kayıp gittiler mescide. Ağalar ve erler namazlarını kıldıktan sonra yine birer gölge gibi mescitten çıktılar."* (Fetva Yokuşu, s.47)

Yeniçeriler son dönemlerine kadar halkın gıpta ile baktığı, yakışıklı, edepli, cesur bir topluluktur. Adı geçen romanda bu yansıtılmıştır.

"İnsanoğlu ölüm karşısında anca bu kadar metin olabilirdi. Ölüme meydan okumak diye buna derlerdi işte. 'Ölüm geldi, hoş geldi.' buydu onlara göre değişmeyen parola. Bu yiğit gençler, savaş alanlarında da böyleydiler. Hiç çekinmeden bir an bile tereddüt etmeden kanlarıyla sularlardı dağları, ovaları. Onların olağanüstü soğukkanlılığı ve adet insanı aşan cesareti karşısında hiçbir ordu dayanamazdı. Bazen yedi veya sekiz Yeniçerinin binlerce kişilik orduları hiçe sayıp rest çektikleri, gözlerini kırpmadan ölüme gittikleri de olmuştu." (Fetva Yokuşu, s.57)

"Turnacı Baş Ağa'nın İmparatorluğa bağlı çeşitli ülkelerden toplayıp getirdiği, turnaları bile kıskandıracak güzellikteki bu delikanlılar, Cellat Taşı ile ilgili öyle şeyler duyuyorlardı ki, birçokları onu, padişahı aşan bir güç sanıyorlardı. Türkçede ilk öğrendikleri kelime Padişah ise, ikinci öğrendikleri mutlaka Cellat ve Taş kelimeleriydi." (Fetva Yokuşu, s.63)

"Bir gün, iriyarı, pis bıyıklı, kara yüzlü, asık suratlı bir Yeniçeri Ağası Baş Yayabaşılık görevine getirilmişti. Arkadaşları arasında Kilindir Ogrusu yani "Şarap Hırsızı" lakabıyla ün yapmış bu sevimsiz adama ta ilk gördüğü zaman içi ısınmamıştı Cellat Taşı'nın." (Fetva Kapısı, s.67)

"Az sonra otuz beş yaşlarında fakat hala on sekiz yaşında bir genç kadar dinç ve yakışıklı Baş Yayabaşı Ağa ile birlikte arabanın yanına geldi subay(...)Ne var ki görevi İstanbul'un asayişini sağlamak, ağır suç işleyenleri idamla cezalandırmak olan Baş Yayabaşı Ağa, taşa bakarak gülümsemişti." (Fetva Yokuşu, s.39-40)

"En öndeki sırmalı kaftanlı, külahının tepesinde uzun bir tüy dalgalanan esmerce bir adamdı. Bu, bir zamanların Kethüda Beyi Kara Ali Ağaydı. Bu kez Yeniçeri Ağası olarak giriyordu içeriye." (Fetva Yokuşu, s.69)

"Onlar buranın en büyük komutanlarıydılar, dahası devletin en büyük askeri amiriydiler." (Fetva Yokuşu, s.72)

"Koca Bektaş Ağa dünden beri buradan ayrılmamıştı. Ramazana ve oruca aldırmadan sürekli tütün içiyordu. Kırçıl bıyıkları iyice sararmıştı." (Fetva Yokuşu, s.93)

"Akşama doğru Ağa Kapısı'na başka ağalar gelip yerleştiler. Cellat Taşı ne Ömer Ağayı, ne Koca Bektaş Ağayı, ne Kara Çavuş Ağayı, ne de Çelebi Mustafa Ağayı bir daha göremedi." (Fetva Yokuşu, s.96)

Yeniçeri ayaklanmaları bastırmaya çalışan ve en azından onlara karşı çıkan sadrazamlar vezirler vb. bu savunmalarının sonunu canlarıyla ödemişlerdir.

"'Yoldaşlar! Padişahımız ocağınıza sığındı, ne olur padişahımıza bu hakareti yapmayın, layık görmeyin.'(...) Bütün tehlikeleri göze alıp ölüme meydan okuyan zat, Sadrazam Hüseyin Paşaydı."(Fetva Yokuşu, s.81)

Yeniçeriler tarih boyunca birçok yönden üstün görülen kişilerdir. Ancak son dönemlerde olumsuz davranışlar sergilemeye başlamışlar ve sonlarını kendileri yazmışlardır. Bu durum da yazarın romanları içinde açıkça yansıtılmıştır.

"Gerçekten de bu kez eski günlere rahmet okutmaya başladı Yeniçeriler. Artık askere benzer bir yanları kalmamıştı. Ayakları çıplak, göğüsleri memelerinin uçlarına kadar açık, serseri serseri dolanıyorlardı İstanbul sokaklarında. Göğüslerindeki kıllara da boncuklar ve altınlar bağlıyorlardı. Göğsünde kıl olmayanlar çeşitli süs eşyalarını zamkla etlerine yapıştırıyorlardı. İstanbul'un işsiz güçsüz aylak takımı da onlara uymuştu." (Fetva Yokuşu, s.100)

"Durumun ciddiyetini anlayan en büyük Yeniçeri komutanı Mustafa Ağa, alttan alarak nasihat etmeye kalkıştı. Ağa ağzını açar açmaz 'söyletmeyin, vurun!' diye bir ses duyuldu. O an kılıç üşürdüler ve ağayı parçaladılar." (Fetva Yokuşu, s.103)

"Kalabalığın ortasında, yeleleri ve kuyruğu çeşitli süs eşyaları ile donatılmış yağız bir at, atın üzerinde de elli yaşlarında iri kıyım bir adam oturuyordu. Adamın sırtında altın düğmeli, sırma şeritli ve yeşil renkli atlas bir kaftan vardı. Başındaki tuğlu kavuk da oldukça gösterişliydi. Belindeki işlemeli hançer, renk renk ışık saçıyordu çevresine. Bu zat Sadrazam Benderli Mehmet Selim Sırrı Paşa idi. Şeyhülislam efendiye iftara geliyordu." (Fetva Yokuşu, s.141)

"Kethüdabey Mustafa Ağa, Yeniçeri Ağasına gösterilen saygıda en ileriye gidenlerdendi(...)14 Haziran günü Habib Odabaşı ve Canbaz Kürt Yusuf adlı iki Yeniçeri zorbası ürkek ürkek Ağa Kapısı avlusundan geçerek hızlı adımlarla Kethüdabey Mustafa Ağa'nın makamına çıktılar. Yarım saat sonra Mustafa Ağa'nın iki zorbayla birlikte avluya indiği görüldü." (Fetva Yokuşu, s.109-110)

"Gelenler pantolonlu, ceketli ve kasketli yeni askerlerdi. Yüzlerinde Yeniçerilerden küçük bir iz görebilmek için boşuna aranıp durdu Cellat Taşı." (Fetva Yokuşu, s.119)

İslamiyet'in kabulünden sonra şekillenen toplumda din adamları büyük yer edinmişlerdir. Onların fetvaları, söylemleri halkın akıbetini şekillendirmiş ve yeri gelmiş devletin bekası için anahtar olmuştur.

"Demek ki Yeniçerilerin talimi konusunda fetva yazan zat Şeyhülislam Tahir Efendiydi. Yeniçerilerin buna karşı çıkmaları üzerine, onların öldürülmesi konusundaki fetvayı veren zat da yine Tahir Efendiydi." (Fetva Yokuşu, s.126)

"Bu zat Kadızade Mehmet Tahir Efendiydi ve padişahlıktan sonra da en önemli görev olan şeyhülislamlık vazifesini yapıyordu(...)Bu nurani yüzlü ihtiyarın bakışlarında kim bilir neler neler gizliydi." (Fetva Yokuşu, s.132)

"Öğleye kadar fesli, sarıklı, yeşil külahlı, cübbeli, gömlekli insanlar akın akın Fetva Kapısı'na gelerek, ulema efendileri ziyaret ettiler ve yeni yerlerini kutladılar." (Fetva Yokuşu, s.134)

"Tahir Efendi yavaş yavaş gözlerini kaldırdı ve Cellat Taşı'na baktı. Cellat Taşı heyecanla baktı kendisine çevrilen gözlere. Buruş buruş iki göz kapağının çevrelediği, kırçıl ve kalın iki ayrık kaşın gölgelediği bu kara gözler, tarihin derinliklerinden bugüne açılmış iki parlak pencere gibi duruyordu karşısında."(Fetva Yokuşu, s.136)

"Biliyordu ki biraz sonra Süleymaniye Camii'nin serin kubbesinin altında namaza başlayacak olan Şeyhülislam Efendi de Allah'ın önünde yalnızlıkların en büyüğünü yaşayacak ve Yeniçerilerin hesabını verememe korkusuyla aksakalını kanlı gözyaşlarıyla ıslatacaktı. Ve yine biliyordu ki Şeyhülislam Tahir Efendi ile kendisi Türklük ve İslamlık tarihinin en büyük yanılgısının kurbanı olmuşlardı."(Fetva Yokuşu, s.138)

"1828 yılının baharında seksen bir yaşına ulaşan Tahir Efendi iyice çökmüştü artık." (Fetva Yokuşu, s.143)

"Tahir Efendi'nin gidişinden bir saat kadar sonra, yeni Şeyhülislam Abdülvahhap Efendi geldi saçaklı ve süslü bir al atın üzerinde Fetva Kapısı'na. Sırtında beyaz çuha kaplı Şeyhülislamlık kürkü, başında da ak sarığı vardı. Sarığında yeşil bir şerit göze çarpıyordu. Bu yeşil sarık onun Peygamber sülalesinden gelen seyyitlerden olduğunu belirtiyordu." (Fetva Yokuşu, s.146)

"Abdülvahhab efendinin tabutunun gittiği günün akşamı altmış yaşındaki yeni şeyhülislam Mekkizade Mustafa Asım Efendi gelip yerleşti Fetva Kapısı'na. Yüzünde bir sevinç ve mutluluk vardı." (Fetva Yokuşu, s.152)

"Zaman dönmesine devam ederek nihayet 1888 yılı baharına ulaştı. Bu yıl yine Üryanizade Ahmet Esat Efendi Şeyhülislamdı. On yedi yaşında tüysüz bir genç olarak burada müsevvitliğe başlayan Esat Efendi'nin İstanbul kadısı, Rumeli kazaskeri ve nihayet şeyhülislam olarak bu kapıdan girip çıktığını görmüştü Cellat Taşı. Bugün yetmiş beş yaşında olan bu sarıklı, kır sakallı zatı ta o zamanlar sevmişti Cellat Taşı. Geniş yüzü hep gülen bu halim selim âlim, ömrünün yarıdan fazlasını Cellat Taşı'nın önünden gelip geçerek tüketmişti." (Fetva Yokuşu, s.158)

"1909 yılının şubatında on bir yıl İstanbul kadılığı ve Anadolu kazaskerliği görevlerini birlikte yürütmüş olan Mehmet Ziyaüddin Efendi, Rumeli kazaskerliğine getirildi. Aradan dört gün henüz geçmişti ki on dört şubat günü Şeyhülislam olarak meşihat makamına oturdu. Almış üç yaşının baharını yaşayan Ziyaüddin Efendi'nin yüzünde bir sevinç ve mutluluk ifadesi vardı. Ziyaüddin Efendi'nin sevinci ve şeyhülislamlık heyecanı yirmi yedi nisan Salı gününe dek sürdü." (Fetva Yokuşu, s.163)

"Bir hafta sonra altmış yaşındaki Dağıstanlı Ömer Hulusi Efendi, avlu kapısından içeri girdi, başında sarığı, sırtında beyaz şeyhülislamlık kürküyle." (Fetva Yokuşu, s.174)

"Bundan sonra iki şeyhülislam daha gelip gitti Fetva Kapısı'na. Bunlardan ilki Tokatlı Mustafa Sabri Efendiydi ve üçüncü kez şeyhülislamlık kürkünü giyiyordu. Ondan sonra da Dürrizade Abdullah Efendi geldi şeyhülislam olarak." (Fetva Yokuşu, s.177)

"Ortada görülmedik, duyulmadık bir hâl vardı. Altmış bir yaşındaki aksakallı yeni şeyhülislam, bugüne kadar buraya gelmiş olanlara hiç benzemiyordu. İşte ulema efendileri şaşırtan buydu. Mehmet Nuri Efendi'nin sırtında beyaz Şeyhülislamlık kürkü yoktu. Onun yerine geniş kollu ve uzun, kocaman bir cübbeyi andıran siyah bir biniş vardı. Başındaki beyaz sarığı ve yüzündeki aksakalı, sanki sönmek üzere olan iki yıldızı andırıyordu kocaman siyah binişin üzerinde(...)Yirmi bir gün boyunca Cellat Taşı'nın

siyah yüzü dünlerin, Şeyhülislam'ın siyah binişi de bugünlerin matemini ve acısını Fetva Kapısı avlusunda dile getirip durdu." (Fetva Yokuşu, s.181)

"1923 yılı sonbaharının başlangıcında iri yarı, kalın bıyıklı ve tıraşlı yüzlü biri geldi Fetva Kapısı'na. Bu gelen zatı Fetva Kapısı sayıyla karşıladı. Asker gibi giyinmiş olan bu zat Halife Abdülmecit Efendi idi. Böylece Cellat Taşı da öğrenmiş oldu ki saltanat kaldırılmıştır." (Fetva Yokuşu, s.190)

Kazaskerlik de yine bu başlık altında inceleyeceğimiz bir kavramdır. Özellikle tarih sahnesinde oluşan romanlarda bu makam da karşımıza çıkar. Ayrıntılara yer verilmez ama mesela Şeyh Bedrettin'in de bir kazasker olduğu ve görevi istemeyerek de olsa kabul ettiği okura aktarılır.

"İşte tam bu eseri tamamlamak üzereyken Edirne'de tahta çıkan Musa Çelebi, kendisine kazaskerlik teklif etmişti. Şeyh Bedrettin sultanın bu teklifine hemen cevap vermeyerek zaman kazanmak istemişti. Çünkü o, öncelikle eserini tamamlamak istiyordu. Ne var ki sultanın ısrarı onu kazaskerlik makamına oturtmuştu." (Şeyh Bedrettin, s. 10)

"*Öğrendiklerini zaman zaman sultana aktarıyor ve onun onayıyla düzenlemeler yapıyordu. Sultan da kadıların atanmasını ve devletin hukuki sorunlarının düzenlenmesini tamamıyla kazaskeri Şeyh Bedrettin'e bırakmıştı."* (Şeyh Bedrettin, s. 11)

Tarihe baktığımızda sonradan Müslüman olup Anadolu'da çeşitli görevleri üstlenmiş kişilere rastlarız. Bu kişiler içinde gerçekten işini hakkıyla yapanlar olsa da içindeki kini atamayıp en ufak bir şeyde halka başkaldıran kişiler de vardır.

Bulgar kralının oğlu Aleksndr Sisman adını Süleyman İsmail yapıp Aydın yöresine vali olmuştur. Tabi ki bu tür görevlendirilmelerde kız alıp verme, toprak anlaşması gibi durumlar vardır. Vali Sisman Anadolu halkına zulmeden biridir.

"*Sisman, Müslüman, Hristiyan demeden Anadolu insanına zulmediyordu; onlardan adeta yıkılan Bulgar krallığının öcünü alıyordu."* (Şey Bedrettin, s.76)

Tarih sahnesinde boy göstermiş bazı paşalar da romanlarda karşımıza çıkar. Bunlarım kimileri çok acımasızdır.

"Bayazıt Paşa çok acımasızdı. Yanındaki Rumeli beyleri daha da acımasızdılar(...) Börklüce Mustafa'nın insanlığa örnek olarak kurduğu Ortaklar'da iki saat boyunca amansız bir katliam yapan Bayazıt Paşa, ikindi sularında Börklüce Mustafa'yı tutsak etti. Kendisi ve çevresindekiler kanlarının son damlasına kadar çırpınmışlardı. Bayazıt Paşa üzerine ağ attırarak Börklüce'yi ele geçirebildi." (Şeyh Bedrettin, s.113)

"*İşte bu düşüncelerle Dobruca'ya yöneldi Şeyh Bedrettin(...) Dobruca'da Azep Bey ile buluşmayı düşünüyordu. Azep bey şimdi oradaydı ve büyük ihtimal yeni bir sefere kadar da orada kalacaktı. Azep Bey, Musa Çelebi'nin en çok sevdiği komutanlarındandı. Şimdi de Mehmet Çelebi'nin en iyi komutanlarından biri olmuştu(...) Azap Bey Şeyh Bedrettin'i gerçekten de candan karşıladı."* (Şeyh Bedrettin, s.125)

Tarih sahnesinde ismini duyduğumuz Şeyh Bedrettin'i yakalayan komutan da okurla buluşturulur.

"Elvan Ağa atının üzerinde donup kalmıştı. Çünkü o buraya haberci olarak değil, Şeyh Bedrettin'i yakalamak üzere gelmişti.

"(…) *Elvan Ağa, yedeğindeki beyaz atı gösterdi. Şeyh Bedrettin gidip atın üzengisini tuttu. Usta bir binici gibi sağ ayağını üzengiye koyup sıçradı ve kolaylıkla ata bindi, Elvan Ağa'nın uzattığı yuları kavradı."* (Şeyh Bedrettin, s.130)

1.2.2. Kurgu Kişiler

1.2.2.1. Olaylarda Geçen Şahsiyetler

Durali Yılmaz'ın eserlerinde tarih sahnesinde yer almış kişiler sıkça karşımıza çıksa da romancı kimliğini de unutmamak gerekir. Romanlarında kurgunun gidişatına göre kahramanlar karşımıza çıkmaktadır. *Siyah Perdeli Evler* romanında anlatıcı bir kurgu kişidir. Herhangi bir tasvire yer verilmediğinden fiziksel özellikleri hakkında bilgimiz yoktur ancak bir arayış içinde olduğunu, soyut bir yolculuk sırasında gerçekle düş arasında kaybolduğunu gözlemleriz.

"Soluğumu keserek dinliyorum; sükût. Başlar hep öne eğik, gidiyorlar, gidiyorlar. Bana öyle geliyor ki bunlar birbirlerini bile görmüyorlar. Düşünmeksizin

gidiyorlar. Gözleri hep yolda. İyice yanlarına yaklaştım. Elbiselerimiz birbirine değecek…"(Siyah Perdeli Evler. s.22)

Bir bölümde, *"Sırtımda giysilerim var. Vücudumda yorgunluk, gözlerimde uyku. Bunlar yeniden somut bir varlığa dönüşmenin sevimsiz cilveleri"*(Siyah Perdeli Evler, s. 92) diyerek kendinden az da olsa bahsetmiş olur. Adı geçen eserin sonuna doğru anlatıcı kahraman yine kendiyle ilgili tasvire başlar. *"Ben tabutun hemen arkasındayım. Başımda bir beyaz sarık, sırtımda bir siyah cübbe. Şu ana kadar bu kıyafetimi hiç fark etmemişim."* (Siyah Perdeli Evler, s.158)

Yine bu romanda anlatıcı kahramanın anne babasından bahsedilir. Onlar da ete kemiğe bürünmüş birer insandır. Fizikî ayrıntılara kısmen yer verilir.

*"Çekinerek babamın gözlerine bakıyorum. Kara gözleri mezarlara takılıp kalmış."(*Siyah Perdeli Evler, s*.112)*

"Annem, alnında biriken terleri, basma fistanının yeniyle sık sık siliyordu. Kalın kaşları yapış yapış terdi." (Siyah Perdeli Evler, s. 113)

Savaş Günlüğü romanında anlatıcı kahramanın fiziksel özelliklere yer verilmez ancak bir yerde, *"Uzaklaşırken elimi sallayarak gülümsüyorum. Zaten ben her zaman gülümserim."* (Savaş Günlüğü, s.41) demesiyle okurun gözünde güleç biri canlanır. Bununla beraber kahramanın ruhsal sıkıntıları, karamsarlığı, savaş sonrası zarar görmüş psikolojisi okura yansıtılır.

Savaş Günlüğü romanında kahramanın nişanlısına, çevresindeki askerlere, ev sahiplerine ve komşularına değinilir. Ayrıntı verilmez ama roman boyunca adları geçmese de hep var oldukları bilinir.

*"Masamın yanına vardım. Üstünde bir mektup duruyordu. Dün aldığım bu mektup nişanlımdan gelmişti. Anlaşıldı mesele, mektupla beraber gelmiş olan fotoğrafı arıyordum baştan beri."(*Savaş Günlüğü, s.8)

"Ev sahiplerinin evi de aynı avludaydı. Benimkinden biraz geniş, tek katlı ve üç odalı bir aile eviydi. Ellinin üstünde bir karı kocaydılar(…)Komşu evde ışık yanıyordu. Burada bir astsubay oturuyordu. O da gitmeye hazırlanıyor anlaşılan.

*Belki az önce ayrıldı evinden. Karısı gözlüklü, zayıf, uzun boylu, sarışın bir kadındı. Otuz yaşlarındaydı. Bir kız, iki oğlan üç çocukları vardı."(*Savaş Günlüğü, s.8-9)

"Arabam konvoyun hemen hemen ortasındaydı. Önümdeki cemse asker doluydu. Kimisi uyukluyor, kimisi sigara içiyor, kimisi tüfeğiyle oynuyordu. Şoförüm efendi bir çocuktu. Sevdiğim askerlerimden biriydi." (Savaş Günlüğü, s.10)

Gözlemci bakış açısıyla okurla buluşturulan *Ankara'da Ölüm* romanında asimile olmaya yüz tutmuş, gelenek-göreneklerinden kopmuş bir ailenin fertleri karşımıza çıkmaktadır.

Romanda Hacı Mehmet Efendi, üç çocuğu, Alman gelini ve iki torunu ile kiracıları olan iki delikanlı ve onların arkadaşı Gülay yer almaktadır. Karakterlerin hepsi toplumumuzda yer alan belirgin yapıdaki kişileri yansıtır. Türk halkının örf ve adetlerini yaşatmaya çalışan Hacı Mehmet Efendi, Batılı yaşam tarzına özenen kızları Asiye, Sevim ve torunu Ümit, Türkiye'ye gelin gelmiş olan Marya ve arada kalan oğlu Cemil bozulan aile olgusunun işlenmesinde rol oynayan kişilerdir. Bununla birlikte savurgan ve rahat hayatın temsilcileri ise kiracıları Cevat ve Fuat ile onların arkadaşı Gülay'dır.

Hacı Mehmet Efendi belirttiğimiz üzere bir temsildir. Anadolu ihtiyarlarını temsil eder. Gelenek ve görenekleri, kültürü, inancı en doğal haliyle yaşar.

"Hacı Mehmet Efendi, üç devirlik sedef teşbihini ağır ağır çekerek bakıyor televizyona." (Ankara'da Ölüm, s.12)

Yaşayış tarzı günümüz genlerinden çok farklıdır. Bir valiz saklar ve ölünce içindekilerin dağıtılmasını ister. Ona göre çok değerli olan şeyler çevresindekiler tarafından önemsenmez.

"Benim sağlığımda olmaz. Ben öldükten sonra herkes hediyesini alır. Sağlığımda verecek olursam bir köşeye atıp yitirirler. Kıymetini bilmezler. Oysaki Mekke-i Mükerreme'den aldım bunları ben, mübarek şeylerdir. Ben öldükten sonra herkes kendi hediyesini alırsa dikkatle saklarlar." (Ankara'da Ölüm, s.17)

Sevgi erken yaşta dul kalmış, kızı Ümit ile paylaşım yapan genç ve güzel bir kadındır.

"Sevgi özenle giyinmiş, kızı kadar genç ve güzel görünüyordu." (*Ankara'da Ölüm*, s.19)

Hayatının küçük bir kesitini onun ağzından okuruz. *"Bu daire kocamdan kalmadır. Ona da babasından kalmış. Benim yirmi yılım burada geçti. Bizim bey öldükten sonra bir süre daha oturduk Ümit'le."*(Ankara'da Ölüm, s.20)

Kızının farklı davranışlarını savunur ve örtbas etmeye çalışır. Yine de Sevgi romanda dejenere olmuş, öz benliğini yitirmiş karakterlerden biridir.

"Bu apartmanda Sevgi Hanım'a iyi gözle bakmazlar diyordu. Anlarsın ya, kocası öldükten sonra evine bazı erkek dostları gelip gider olmuş. " (Ankara'da Ölüm, s24)

Torun Ümit, genç ve güzel bir kızdır. Dişiliğini kullanarak birçok şeyi halledebileceğini düşünür. *"Cevat'ın gözü Ümit'e takılıyor. Dolgun ve düzgün bacakları mavi, kısa entarisinden dışarı taşıyor Ümit'in."* (Ankara'da Ölüm, s.14) Bazen dedesine karşı bilgiçlik yapar ve uyarılara maruz kalır. *"Ayıp, ayıp bu yaptığın. On sekizine girdin hala akıllanmadın."* (Ankara'da Ölüm, s.17) Âşık olana kadar hırçın ve geçimsizdir. *"Hırçın ve geçimsiz bir kız olan Ümit; sevimli, şen, cana yakın bir kız oluvermişti."* (Ankara'da Ölüm, s.49)

Oğul cemil ise arada kalmış bir durumu temsil eder. Almanya'da eğitim görmüştür.

"Geçen yıl Cemil'le Asiye Almanya'dan geldiler. Biliyorsunuz Cemil öğrenimini Almanya'da yaptı. Asiye'yle beraber gitmişlerdi. Sonra Cemil orada evlendi. Bu nedenle bir iki yıl daha kalmış oldular Cemil'in okulu bittikten sonra. Bu arada Cemil'in bir de oğlu oldu." (Ankara'da Ölüm, s.20)

Gülay; erken yaşta evlenip anne olmuş, dul kalmış, tekrar evlendiği kocası tarafından aldatılmış, gençliğini yaşayamamış, hafif bir kadındır. Memurluk yapmaktadır. Kendi hikâyesini kendi anlatır.

"Biliyor musun Cevat, ben hiç yaşamadım gençliğimi. Sen genliğini yaşıyorsun. İlk çocuğumu on yedi yaşındayken aldım kucağıma. Sevim'i göremedin değil mi? bir gün getireyim. Güzel kızdır. Sevim kızım değil arkadaşım oldu benim.

Sevim üç yaşındayken bir oğlum dünyaya geldi. Bir iki yıl sonra da kocam öldü. Tek isteğim oğlumu okutmaktı ama olmadı. Şimdi otobüs tamirciliğinde çalışıyor. Sanırım sonuna kadar da tamirci çırağı olarak kalacak. Tamirhane açmak kolay değil. Çok para gerekli. Kocam öldükten sonra bir akrabamızın yardımıyla bu dairede işe başladım. Başka ne yapabilirdim? İşte görüyorsun, hala çalışıyorum(...) Yirmi beşimden sonra ikinci evliliğimi yaptım. Yeniden evime dönek, bu masallardan kurtulmak için evlendim. Ama ama(...)ilk günden aldatmaya başladı beni kocam." (Ankara'da Ölüm, s.9)

Durali Yılmaz'ın gerçek kişi ve sembolik kişiyi aynı anda işlediği romanlarından olan *Ayasofya Dile Geldi'*de romanın ana karakteri ve anlatıcısı Ayasofya'dır. Ayasofya'nın anlattıklarını dinleyen, ona farklı bir tutumla yaklaşan tek karakter ise Faruk Yücel'dir.

Faruk Yücel, toplumumuzda günlük hayatta karşımıza çıkabilecek özellikle sahip olan bir insandır. Fiziksel ve ruhsal ayrıntılarına çok fazla yer verilmez.

Ancak Faruk Yücel'i anlatıcı kahramanın gözünden dinleriz. Özellikle onun ruhsal durumu, bunalımı, karamsarlığı kısacası iç dünyası okura yansıtılır.

"Yine gözlerin çevrildi kubbeme. Nedir aradığın bende? Günlerdir gözetliyorum seni; saatlerce dolanıyorsun içimde sessiz ve yalnız. Duvarlarımda ve köşelerimde, yıllardır kendi yalnızlığının özlemini ve türküsünü besteleyip mırıldana kubbemde bir şey arıyormuş gibi bir halin var. Duvarlarıma parmağınla dokunuyorsun ve dikkatli dikkatli bakıyorsun. Sanki parmağınla büyülü bir dünyaya işaret etmişsin gibi ürperiyorsun duvarlarıma her dokunuşunda. Öyle ki ruhun, tarihin derinliklerinden geleceğin ufuklarına doğru uçup gidiyor, bir iki saniye geçer geçemez doldurulmaz ve içinden çıkılmaz bir boşluğa düşüyor. İşte o zaman yüzünün rengi değişiyor. Gözlerin nemleniyor ve yavaş yavaş kendine en yakın kapılarımdan birine ilerliyorsun dışarıya çıkmak için." (Ayasofya Dile Geldi, s.14)

Durali Yılmaz'ın romanlarında ana karakterin çevresinde çok sayıda kahramanlar yer almaktadır.

*"Bir palamut ağacının dibine oturmuş, fetva öteki arkadaşlarıyla sohbet etmekte olan arabacı ayağa kalktı, siyah çuha elbiselerinin tozlarını silkel8edi ve arabasına doğru yürüdü. İrili ufaklı mermer parçaları ile dolu arabasının kasasını kontrol etti(...)"Sesli bir besmele çevirip kırbacını şaklattı. Atlar kulaklarını dikerek harekete hazırlandılar(...)Boş boş sanılan bu dünyada ara sıra bir insana rastlıyor, arabacı az çok kendine benzeyene bu insanlara gülümseyerek 'Selamun Aleyküm'diyor, onlar da 'Aleyküm Selam ' diyerek karşılık veriyorlardı." (*Fetva Yokuşu, s.16-17)

"Mermerci bir süre pos bıyıklarını burarak ona baktı." (Fetva Yokuşu, s.23)

Dervişlerin, evliyaların işlendiği romanlarda onların çevresinde birçok insan vardır. Yardımcıları, müritleri, şeyhleri, yarenleri roman kurgusu için karşımıza sıklıkla çıkar. Ancak bunlarla ilgili ayrıntılara yer verilmez. Roman akışında vücut bulup görevleri bitince ortadan kaybolurlar. Bunları kahraman olarak almamız doğru olmaz ancak bazı kesitler vermeyi uygun gördük.

Şeyh Bedrettin'in yanında ona yardımcı olan yarenlik eden biri vardır.

"Cafer, yol hazırlığını yap. Yarın sabah namazıyla yola çıkacağız(...) Aslında Şeyh Bedrettin de bunun farkındaydı ama Cafer'e anlatmaya dili varmıyordu." (Şeyh Bedrettin, s.100)

"*Şeyh Bedrettin göl kıyısına vardı, Cafer de yanındaydı. Şafak söküyor ve tanyeri yavaş yavaş ağarıyordu."* (Şeyh Bedrettin, s.102)

"*Ben bu düşünceler içinde Dede Garkın'ın tekrar söze başlamasını bekliyordum ki, içeriye biri girdi. Dede Garkın gelene baktı, hepimiz de aynı şeyi yaptı(...)'Sultanımız Ulu Alaaddin'in selamı var.' dedi adam."*

"Sabah dergâhın mutfağına çorba içmek üzere girdiğimde on beş yirmi kadar insan vardı. Söylediklerine göre buraya dışarıdan da çorba içmeye gelenler olurmuş. Mutfak sürekli açık bulunurmuş." (Hacı Bektaş Güvercin, s.87)

1.2.2.2. Sembolik ve İnsan Dışı Varlıklar

Fizikî ve ruhî yönleriyle tanıtılan kişiler, birbirine bağlı olarak ve olaylardaki rollerine göre romanda bulunurlar. Roman kişileri insan dışında hayvanlar, bitkiler, cansız varlıklar, nesneler, kavramlar ve metnin kendisi de olabilir. Bütün bu varlıklar şahıs kadrosunu oluşturur. Günümüzde bu tür romanlar fantastik olarak ele alınır.

Durali Yılmaz'ın sembolik ve insan dışı varlıkların en yoğun işlendiği roman *Siyah Perdeli Evler'*dir. Anlatıcı karakter ve bahsi geçen anne-baba dışında diğer tüm karakterler alışılmışın dışındadır. Yine de bu romanda insanlar ve diğer canlılar birlikte işlenmiştir.

Roman karakteri olarak "gölgeler, iskeletler, siyah şapkalı adamlar, sandalyeler…" karşımıza çıkar. Bunlar birer insan gibi davranır. Romanın akışı sürecinde düşsel öge olarak bilinirler ancak yadırganmazlar.

"Karşımdaki gölgenin kollarına bırakıverdim kendimi. O, beni kucakladı ve tekrar ayaküstü dikti." (Siyah Perdeli Evler, s.51)

Hatta bazı bölümlerde insan dışı varlıklar daha üstün yansıtılmıştır.

"Yasalarımızı tanımadığına göre hak ettiği cezayı görecektir. Biz kutlu varlıklarız; onlar lanetli. Bizim görevimiz insanlığı kurtarmak; onlarınki düzeni bozmak ve insanları bir kaos içinde boğmak. Düzenin sağlanması gerek; siyah perdeli evlerin egemenliğinin, acımasızlığının herkese gösterilmesi gerek. Bunun için de birçok kellenin uçurulması kaçınılmazdır." (Siyah Perdeli Evler, s.62)

Üstün olarak yansıtılan bu varlıklar için ayrıntılı tasvirlere de yer verilmiştir.

*"Masada bize benzemeyen acayip bir gölge insan oturuyor. Gerçek bir gölgeye benzemediği gibi sahici bir insana da benzemeyen bu varlığın göğsü, boydan boya madalyalarla dolu(...)Başkan odayı bir aşağı bir yukarı adımlıyor. Olduğum yerde dikilerek göz ucuyla onu izliyorum. Uzun boylu, kızıl ve kıvırcık saçlıydı. Alnı kırış kırış. Yanakları kırmızı. Bütün bu özellikler, biçimsiz ve kocaman kellesini daha da biçimsizleştiriyordu."(*Siyah Perdeli Evler, s.75-76)

"Başkanın resmi bu. Kırmızı madalyaları, siyah şapkası, uzun konçlu siyah çizmeleri. Çizmelerinin arasında dolanan mini mini insanlar." (Siyah Perdeli Evler, s.86)

Adı geçen romanın bazı yerlerinde de yine "kelepçeli adam, tabancalı adam, şapkalı adam…" gibi kişilere yer verilmiştir.

"Sandalyeler, gölgeler ve masa: işte yeni dünyanın varlıkları. Gözlerim oturan gölgede. Ona bir kurtarıcıya bakar gibi bakıyorum. Göğsü, göğsü inip kalkıyor. Belli ki nefes alıyor. Bir insan mı, gölge olarak gördüğüm bir insan? Yeniden ümitleniyorum, ben de insanım henüz gölge değilim."(Siyah Perdeli Evler, s.39)

Romanda bir insan olarak okura aktarılan kahramanın gölgeler ve diğer insan dışı varlıklarla konuşmaları da karşımıza çıkmaktadır.

"-Her şeyi biliyorsun. Peki neden soruyla başladın konuşmaya?

-Aslında benim bildiğim sadece kendimle ilgili şeyler. Fakat senin de benden pek farkın yok sayılır. Artık soru yok, açıklama var. Ben doğduğumdan beri buradayım. Daha doğrusu gölge olduğumdan beri. Sen ne diyorsun?" (Siyah Perdeli Evler, s.41)

Yine adı geçen romanda bir "fısıltının" da komutlar verdiğine, konuştuğuna tanıklık ederiz.

"Fısıltı: -Karşıya bak!(...)Fakat fısıltı bırakmıyor: -Kalk ve onların yanına git." (Siyah Perdeli Evler, s.47)

"Nereden ve ne zaman geldiniz buraya?

-Bu soruyu, daha önce de beni bu odaya getiren gölgeye sorduğumu hatırlıyorum. Fısıltının uyarısını bekliyorum ama gelmiyor. Rahatlıyorum ve iskeletlere bakarak alacağım cevabı bekliyorum.

-Bilmiyoruz, biz sadece iskelet olduğumuzun bilincindeyiz, diyorlar." (Siyah Perdeli Evler, s.49)

Ayasofya Dile Geldi romanında da ana karakter ve anlatıcı Ayasofya'dır. Ayasofya; düşünür, konuşur, sorgular ve duygusallaşır.

"*Uçan kuşlar bile benim adımı İmparatorluğun her bucağına ulaştırma görevini yüklenmişti. Ben sayılamayacak kadar çok şekillere bürünerek yayılıyordum bu büyük şehirden bütün dünyaya. Hatta benim büyüklüğüm yanında İstanbul'un büyüleyici adı bile yavaş yavaş gölgede kalıyordu. Ne İstanbul'un ne de Roma'nın, kısaca hiçbir şeyin önemi yoktu artık insanların kafasında. Sadece ben vardım, benim henüz yeryüzüne inmemiş büyüklüğüm ve ihtişamım." (*Ayasofya Dile Geldi, s.24)

"Benim hayalimin ardınca koşuyorlardı akın akın. Ben bir kurtarıcıydım; benim adım gökten İmparatorun önüne inen bir rahmetti ve bu rahmet bütün ülkeye serpiliyordu." (Ayasofya Dile Geldi, s.26)

İnsan dışı bir varlığın gözünden ele alınan romanlardan biri de *Fetva Yokuşu*'dur. Bu romanda olaylar, 'Cellat Taşı' adı verilen bir mermerin gözünden okura aktarılır. Bu taş insanlar gibi düşünür, sevinir, üzülür, bekler. Durali Yılmaz'ın başarılı romanlarından biri olan Fetva Yokuşu, aynı zamanda cansız bir varlık aracılığıyla tarihe de ışık tutmuştur.

"Bir zamanlar dünyada olup bitenlerden habersiz, soğuk ve nemli toprağın altında büzülmüş, sessiz ve kımıltısız uyuyan bir taş kütlesiydi. Kimse bilmiyordu nerede olduğunu, nasıl olduğunu, neye yarayacağını." (Fetva Yokuşu, s.9)

"Kendine gediğinde büyücek bir parça olarak aydınlık bir dünyada uzanmakta olduğunu anladı." (Fetva Yokuşu, s.13)

"Mermercinin usta ve maharetli elleri onu durmadan işliyor ve güzelleştiriyordu(...)Şimdi süt gibi apak ve parıl parıldı. Ortası hafif yüksek ve hafif bir meyille kenarlarına doğru iniyordu. Kenarları beş santim kadar yüksekti. Bir kenarında da iki parmak genişliğinde bir çukurluk göze çarpıyordu." (Fetva Yokuşu, s.25)

"Mermer taşa sonunda yeni bir ad taktı Yeniçeriler: Cellat Taşı. İşte yeryüzünde kurulan ölümsüz mermer medeniyetinde ona düşen görev ve ona verilen ad." (Fetva Yokuşu, s.60)

Dinî romanlarda da insan dışı varlıklara yer verilir. Ayrıntılar okura yansıtılmaz ancak bu varlıklar kurgu içinde okura hissettirilir.

"*Şimdi Suriye topraklarında ilerlerken canlı, cansız; görülür, görülmez bütün varlıklarla özdeşleştiğini hissediyordu Haris."* (Ölmeden Ölenler, s.19)

Hz. Muhammet, tüm varlıkların Resulü, Yüce Allah tüm âlemlerin rabbidir.

"*Ve Allah Resulü nida ediyor: 'Ey Kureyş! Bu ses dalga dalga bütün Mekke göklerini dolaşıyor ve giderek: 'Ey insanlar! Ey cinler!' şekline dönüşüyor. Resulallah, ins ve cinnin peygamberidir ve hepsine birden seslenmektedir."* (Ölmeden Ölenler, s.52)

"*Her bir şey ondadır: Melek, şeytan, canlı cansız her ne varsa. İlyas, yücelerden yücedir; melekler önünde yerlere kapanmıştır. Alçaklardan alçaktır, şeytan ve cinler ondan kaçmaktadırlar."* (Kıyam, s.19)

"Mus'ab taşıdığı herhangi bir kavmin sancağı değildi, milletlerin sancağıydı; yürüyen herhangi bir topluluk değildi, koca bir ümmetti. Yürüyen yalnızca görünen insanlar değildi, ruhlardı, meleklerdi... Ammar görüyordu şehit anne ve babasının ufkun ötesinden kendisine baktıklarını. Yürüyen Allah'ın ordusuydu." (Çilekeş Müslümanlar, s.130)

"Müslümanlar, Allah'a binlerce hamdediyorlardı; Allah'ın görünmez askerleri, müşrik ordusunu bir gecede öylesine darmadağın etmişlerdi ki, bir daha kendilerine gelip toplanmaları imkânsız görünüyordu." (Çilekeş Müslümanlar, s.171)

Durali Yılmaz'ın romanlarında teknik ve tematik açıdan farklı olsa da cansız varlıklarla sıkça karşılarız. Bu, yazarı farklı kılan bir durumdur.

1.2.2.3. Halkın İçinde Yer Alan Kişiler

Durali Yılmaz'ın romanlarında özellikle Türk halkının genel mahiyetini gösteren, şartlara göre şekillenen halkın genel tutumuna yer verilmektedir. Birçok eserinde halkın içinden her gün karşılaştığımız insanlar vardır. Bunlar toplumumuzun yansıması gibidir. Yardımlaşma, dayanışma ve kültür halkın içinden bu insanlar vasıtasıyla okura sunulur.

Romanlarda belirtilenler göre savaşta, yoklukta, cami yapımında, duada her zaman destek olan halktır. Özellikle savaşa giden askerler için ellerinden geleni yaparlar.

"Açlık ve susuzluk ta beynime vurmuştu. Bereket sivil halk yetişti imdada. Yediden yetmişe seferber olmuşlar; su, ekmek, yiyecek, sigara dağıtıyorlar. Böylesi zamanlarda bizim halkımız bir başka olur canım. Nesi var nesi yoksa vermeye çalışır. Durup dururken istemediğimiz kadar yiyecek gelmişti ayağımıza." (Savaş Günlüğü, s.17)

"Eski entarilerinin içinde iki büklüm, kan ter içinde, bir bardak soğuk su uzattığı herhangi bir askere coşkun bir umutla bakan yaşlı kadınlar, yorgun ve buruşuk yüzleri son kez gülen ihtiyar adamlar, pencerelerden, bahçelerden sevgi bakışlarını uzatan genç kızlar, arabaların çevresinde koşuşarak beklemedikleri bir bayramın sevincini yaşayan çocuklar(...) Sabah namazından çıkan ihtiyarlar birer ikişer düşmekte kahveye. Kahveci önce dışarıyı suladı, akşamdan kalan kâğıt ve izmarit parçalarını topladı. Birkaç masa çıkardı, on beş yirmi sandalye sıraladı çevrelerine(...) Kalın bir ses, 'Allah korusun memleketimiz insanlık' gibi sözler söyledi." (Savaş Günlüğü, s.19)

"Çevremde bir halka oldu ihtiyarlar. Gözlerimi yerden ayırmaksızın, bir yandan sigaramı içiyor, bir yandan çayımı yudumluyorum. 'Keşke beni de götürseniz.' dedi biri içtenlikle. Yanakları al al bembeyaz sakallı bir ihtiyardı başımı kaldırınca gördüğüm. Baktığımı görünce gülümsedi, kulaklarına kadar kızardı. 'Hemen giderdim.' diye ilave etti yüzüme bakarak." (Savaş Günlüğü, s.20)

Askerden gazi olarak dönen bir gencin geldiği zaman anlatılır ve yine toplumuzun simgesi halk yardımlaşmasıyla, dayanışmasıyla karşımıza çıkar.

"Burada mı çocuk? İyileşti mi? dedim. Burada, burada. Çakı gibi maşallah. Geziyor, bir şeyciği kalmadı. Geldiğinde bir görmeliydin. Bütün millet yollara düştü. Bilen bilmeyen herkes görmek istiyordu. Kral gelse bu kadar kalabalık olmazdı. Yardım da ettiler epeyce. Herkes bir iyilik etmek istiyordu, ediyordu da."(Savaş Günlüğü, s.83)

Anadolu halkının sohbeti, konuştuğu konular, samimiyeti, odaklandığı noktalar da Anadolu kültürünü çok iyi bilen ve işleyen yazarımızın romanında karşımıza çıkar.

"*Kalabalığın ortasındaki megafondan bozuk bir doğulu şivesi heyecanlı bir söyleve başladı. Yolun kıyısındakilerden birisi arkadaşının kulağına eğilerek 'Bu bizim hemşerilerden zahar' dedi gülümseyerek. Sonra Urfalı olduğunu söyledi arkadaşına. O da Urfalı olduğunu anlattı. Hâl hatır sordular. Artık iki Urfalı gırtlağını yırtarcasına bağıran gencin sesine kulak veriyordu. Megafondaki ses 'devrim, sosyalizm, faşizm, sömürü' gibi laflar fırlatıp duruyordu ortalığa. İki Urfalı ise İstanbul'dan, camilerden, vapurlardan, memleketteki ailelerinden; buradaki işlerinden söz ediyorlardı aralarında. Biri Eyüp Sultan Camii'nde kıldığı cuma namazından, öteki de Sultanahmet Camii'ndeki namazından bahsediyordu. Bu kez başka bir ses başladı megafondan bağırmaya. 'Buda hemşeridir' dedi iki Urfalı."* (Ayasofya Dile Geldi, s.10)

"Bir aydan daha fazla zamandır yollardayım. Yolculuğum Nemrut dağından başladı. Sayısız insanla karşılaştım. Gördüğüm hep acı ve umutsuzluktu. Anadolu halkları acı ve sıkıntı içinde..." (Hacı Bektaş Güvercin, s.86)

"Anadolu insanının bu denli sıcakkanlı ve misafirperver olduğunu tahmin edemezdim. Horasan taraflarından öbek öbek dervişler gelmekteydi." (Hacı Bektaş Güvercin, s.83)

"Bunun üzerine evlerinden fırlayan halk sokağa döküldü(...)Şimdi sokaklarda asker ve sivil kol kola saraya akıyorlardı dev bir sel gibi; dün düşman olanlar bugün dosttular." (Fetva Yokuşu, s.94)

"Halktan kimse uğramıyordu artık buraya. Herkes kuru gözlerle vatan denilen büyük ölünün cesedine bakıyordu. Fetva Kapısı işgal İstanbul'unun bir köşesinde kendi kaderini yaşıyordu." (Fetva Yokuşu, s.177)

"İnsanlar Dede Sultan'ı karşılarında örünce dilleri tutuluyor, hayran hayran bakakalıyorlardı. Onu uzaktan görmenin bile zenginlik ve sağlık getireceğine

inanıyorlardı. Artık kimse onu, bir zamanlar kazaskerlik yapmış bilgin Şeyh Bedrettin olarak görmüyordu; o, Dede Sultan'dı, erenler ereniydi." (Şeyh Bedrettin, s.104)

"*Cengiz'in Deccal olduğuna inanalar, bir Mehdi bekleyişindeler."* (Hacı Bektaş Güvercin, s.51)

"*Her uğradığımız yerde, insanlar bize büyük ilgi gösteriyorlar, adeta bir kurtarıcıyla karşılaşmışlar gibi her şeylerini ortaya koyuyorlardı. Şaşırdığım şeyse, ortalığın gezginci dervişler kaynamasıydı. İnsanların 'Kalenderi' adını verdiği bu yersiz yurtsuz kimseler, umutsuzluk saçıyorlardı. Bazıları bunları Deccal'in zararsız askerleri olarak görüyorlardı. Onların hayatına imrenenler de yok değildi. Hatta umutsuzluğa kapılanlar onlara katılıyorlar ve bu nedenle de sayıları giderek artıyordu."* (Hacı Bektaş Güvercin, s.52)

"Türkmenler, Erciyes eteklerine tırmanıyorlar davarlarıyla. Erciyes, çadır çadır mutluluktur. Bir kavaldır, bir kopuzdur her bir Türkmen Erciyes'e derdini döken, onunla sevincini paylaşan." (Kıyam, s.51)

İkinci dönem romanları olarak adlandırdığımız romanlarda Hz. Muhammet'in çevresinde yer alan kişilerden 'Müslümanlar', onlara karşı olan gruptan da 'Müşrikler' diye bahsedilir. Ayrıntılara yer verilmez ancak roman akışında içinde okura bu kalabalık hissettirilir.

"*Hudeybiye anlaşmasından bu yana bir yıla yakın süre geçmişti. Müslümanlar, Resulallah'ın yeni işaretlerini bekliyorlardı."* (Ölmeden Ölenler, s.8)

"*Allah Resulü, Cafer'e ve diğer Habeşistan'dan gelenlere şefkatle baktı(...)Altmış kadar Habeşli, Medine'ye gelmek üzere gemiye binmişlerdi. Ne var ki yarı yolda gemi batmış ve hepsi boğulmuştu."* (Ölmeden Ölenler, s.25)

"Esad, Mekke'de Allah'ın Resulü'yle buluşan ve Müslüman olan Medinelilerin lideri durumundaydı." (Çilekeş Müslümanlar, s.101)

"Ordugâha kadar gelmiş olan diğer Müslümanlar da aynı şekilde mücahitlerle vedalaştılar ve onlar için dua ettiler. Dediler ki: Allah sizleri bütün tehlikelerden korusun! Yine sağ salim, ganimetlerle geri çevirsin!" (Ölmeden Ölenler, s.36)

"Müşriklerin bu acımasız boykotu, üç yıl sürdü." (Çilekeş Müslümanlar, s.93)

"Müslümanlara, her türlü zulme, her türlü güçlüğe dayanma gücü veren Kur'an-ı Kerim'di. İnen her ayet, Müslümanları tazeliyor, müşrikleri çıldırtıyordu." (Çilekeş Müslümanlar, s.93)

Dervişlerin ve dergâh hayatının ele alındığı romanlarda öğrenciler, müritler de karşımıza çıkmaktadır.

"Öğrencilerin kimi oturuyor, kimi sohbet ediyor kimi de kendi halindeydi. Hiç birinin Lokman Perende'nin benimle konuştuğunu görmediğini sanıyorum çünkü kimse benden tarafa bakmıyordu." (Hacı Bektaş Güvercin, s.44)

"Avlu kapısından çıktığımızda neredeyse bir orduyla karşılaştık. Birçok silahlı insan ve yük yük yiyecek, giyecek..." (Hacı Bektaş Güvercin, s.22)

Durali Yılmaz'ın romanlarında çocuk kahramanlar yoktur denebilir. Ancak roman kurgusu bağlamında karşımıza çıkarlar. Karakter eserdeki hareketliliği ve eserin bileşenlerini birbirine bağlama görevini üstlendiği kadar yazarın sözcüsü olma görevini de üstlenmektedir. Yazarın romanlarında bu üstlenme görevi genellikle belli bir yaşın üstündeki kişilere verilmiştir.

"Daha birkaç adım atmıştım ki, koşarak gelen çocuklar çevremi aldılar ve sevinç çığlıkları atmaya başladılar: Derviş baba, derviş baba!..." (Hacı Bektaş Güvercin, s.71)

Sonuç olarak Durali Yılmaz, romanlarında genellikle tarih sahnesi karşımıza çıkan kişilere yer vermiştir. İlk romanlarında kurgusal kahramanlar, geçiş romanlarında da cansız varlıklar karşımıza çıkar. Kısmen de olsa romanlarındaki kahramanlarla ilgili fiziksel ve ruhsal ayrıntılara yer vermiş ve kurgu bağlamında başarılı tasvirler yapmıştır.

1.3. MEKÂN

"İtibari bir eserde mekân da itibaridir ve olay zincirini oluşturan halkaların mahiyeti ve ona eşlik eden şahıs kadrosundaki fertlerin içinde bulundukları şartlar, itibari mekânın şekillenmesinde etkilidir. Mekânın oluşturulmasında bu mekânın kim tarafından ne zaman görüldüğü ve kime anlatıldığı, ayrıca eserde anlatılan olay için nasıl bir mekâna ihtiyaç duyulduğu önemlidir." [36]

"Roman yahut hikâye kişilerinin fiziksel çevre içinde ele alınmasının, çevre ile insan öğesi arasında bütünlük kurulması ve romanın gerçekliğini artırması açısından ayrı bir önemi vardır."[37]

Edebiyatımızda birçok yazar, romanını oluştururken kahramanların kişilik özelliklerine ve olayların akışına göre mekânla bir bütünlük oluşturmuşlardır.

"Bir romanda mekânın çeşitli işlevleri vardır. Her şeyden önce ve en azından olayların bir dekorudur. Ama genel olarak mekân, vakanın varlık bulduğu yer, şahısların içinde yaşadıkları, kendi oluşlarını fark ettikleri alandır. Bununla birlikte şahısların içinde bulundukları çevreyi algılayış biçimlerini, ruhsal ekonomik durumlarını, karakterlerini açıklama yolunda imkânlar sunabilir. Şahısları tanıtma yollarının biri olarak dramatik bir iş de üstlenerek vakanın temel öğesi olur ve şahsın çevresini, algılayış şekillerini, o çevredeki ruh durumunu hatta karakterini etkiler. Yer değiştirmelerin vakaya ve davranış biçimlerine kattığı değişiklikleri de gözden uzak tutmamak gerekir."[38]

Mekân olmadan kişileri ve zamanı da tam olarak çözümleyemeyiz. Tarih sahnesine baktığımızda da mekânların insanlar üzerindeki etkilerine rastlarız. Hatta bu konuda M. Tekin şöyle demiştir: *"Mekân, romanın diğer unsurlarına etki eder, onlara güç katar, yazarın niyetini ve amacını ortaya koyar."*[39]

Romancının mekân unsurunu:

---

[36] Şerif Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş,* Birlik Yayınları, Ankara 1984, s. 125-126.
[37] Emin Özdemir, *Yazınsal Türler,* Ümit Yayıncılık, Ankara 1994, s. 263.
[38] Mehmet Narlı, *Romanda Zaman ve Mekân Kavramları*, (çevrimiçi), sbe.balikesir.edu.tr, 02 Aralık 2018, s. 98, pdf. s. 8.
[39] Mehmet Tekin, *Roman Sanatı,* Ötüken Neşriyat, 2002, s.129.

"a) Olayların cereyan ettiği çevreyi tanıtmak,

b) Roman kahramanlarını çizmek,

c) Toplumu yansıtmak,

d) Atmosfer yaratmak için" [40] kullandığı görülmektedir.

"Romanda anlatılan olay/olaylar belli bir yerde geçer ve mekân romanın diğer unsurlarıyla hatta olayla bağlantılı olarak -anlatıların, kırsal ya da kentsel kesimlerde geçmesine göre havası, anlamı- değişik özellikler gösterir. Özdemir, roman kişilerinin fiziksel çevre içinde ele alınmasının, çevre ile insan öğesi arasında bütünlük kurulması olarak değerlendirir ve bunun romanın gerçekliğini arttıracağını belirtir."[41]

"İnsan-mekân" ilişkisi tarihin ilk çağlarından beri diğer bütün ilişkilerin önüne geçmiş, insanın statü göstergelerinden biri olmuştur. Göçebe toplumlarda uygarlığın gelişememesinin en büyük sebebi mekân kültüründen yoksunluktur. Mekân insanı tamamlayan, sınırlayan bir çizgidir. Bu çizgi bazen padişahların, sultanların, hükümdarların sarayı gibi kalın, bazen de bir lokma hırka, günü birlik ve mekânsız yaşayan şeyhlerin, abdalların yaşantısında olduğu gibi belli belirsiz, varla yok arası bir silüettir. Şeyhlerin, dervişlerin mekâna bakış açısı tevekküle dayanır ancak *"Dünyada mekân, ahirette iman."* mantığıyla mekân kavramını önemseyen bir kültürün varlığı da yadsınamaz.

Tüm bu ifadeler göz önüne alındığında Durali Yılmaz'ın romanlarında konu ve mekân unsurlarının bağlantılı olduğunu ve toplumun yaşayışını yansıttığını görürüz.

Durali Yılmaz'ın *Siyah Perdeli Evler* romanı bir ev tasviriyle başlar. Anlatıcı kahraman bir sabah uyanır ve bulunduğu yerin klasik bir oda olduğu anlaşılır. Daha sonra belirsiz bir yolculuğa başlayan kahramanın yollarda geçen serüveninde ayrıntılara yer verilmez. *Savaş Günlüğü,* bir savaş meydanında geçer. Anlatıcı evinden ve komşularından bahseder ancak buralarda da ayrıntı verilmez. Ev, komşular, mahalle

[40] Hüseyin Gümüş, *Roman Dünyası ve İncelemesi*, Kültür Bak. Yay., Ankara 1989, s.97.
[41] Emin Özdemir, *Yazınsal Türler*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1994, s.263.

bağlamında bakıldığında ise günlük hayatta karşılaşılan mekânlar olduğu görülmektedir.

Ankara'da Ölüm romanı ise tamamen Ankara'da geçer. Roman genel olarak Mehmet Efendi ve çocuklarının yaşadığı evde şekillenir. Bunun dışında ayrıntılara yer verilmese de Ankara semtleri okura yansıtılır.

Ayasofya Dile Geldi, Fetva Yokuşu romanları İstanbul'da geçer. Biri Ayasofya'da diğeri ise Ağa Kapısı'nda geçen bu romanlarda İstanbul ile ilgili ayrıntılara yer verilmez ancak kapalı mekânlar bazı tasvirlerle ele alınır.

Dervişlerin, erenlerin işlendiği *Kıyam, Hz. Türkistan Ahmet Yesevî*, *Hacı Bektaş Güvercin, Şeyh Bedrettin* gibi romanlarda ise Anadolu'nun birçok bölgesine ve iline rastlamak mümkündür. Adı geçen iller ve bölgeler tarih sahnesinde dervişlerle, erenlerle bütünleşmiş ve onlarla anılan yerlerdir.

1.3.1. Kutsal Mekânlar

İslam âleminin iki önemli şehri Mekke ve Medine Hz. Muhammet'in doğumundan itibaren kutsal birer şehir olmuş ve İslamiyet'in kabulüyle dinî içerikli romanlarımızda da mekân olarak görülmeye başlanmıştır.

Durali Yılmaz'ın da bazı romanlarında ana mekân olarak kutsal mekân olarak adlandırdığımız yerlere rastlamak mümkündür. Kutsal mekân başlığı altında İslamiyet'in doğduğu Mekke ve Medine ile Hz. Muhammet ve diğer peygamberlerin dolaştığı toprakları ele alacağız.

Özellikle ikinci dönem romanlarından olan *Ölmeden Ölenler* ve *Çilekeş Müslümanlar* genel olarak Mekke ve Medine şehirlerinde geçer. Bu şehirler kutsaldır ve İslâmiyet'in beşiğidirler.

"Şehirler anası Mekke, Peygamber şehri Medine." (Ölmeden Ölenler, s.58) olarak anılırlar.

Mekke ve Medine ile ilgili tasvirler ve ayrıntılar adı geçen romanlarda yoktur. Sadece İslamiyet'i ve Hz. Muhammet'i konu aldığı için olayların geçtiği mekân olarak verilmiştir.

Mekke, tarih boyunca en kutsal şehirlerden biri sayılmış ve bir anne gibi kendine sığınan herkesi kucaklamış, onlara bir yuva olmuştur. Çıplak ve boz bir yapıya sahip olmasına rağmen ona sığınan herkese neşe ve huzur vermiştir.

"Çıplak ve boz tepelerin arasına sıkışmış Mekke şehri, Sümeyye için bir hapishane olmaktan çıkarak, canlı ve şen bir yer olmuştu. Şehirler anası diyorlardı Mekke'ye ve artık Sümeyye için de böyleydi." (Çilekeş Müslümanlar, s.23)

Çilekeş Müslümanlar romanında Kardeşi Hasan'ı aramaya çıkan ve ilk Müslümanlardan biri olan Yasir'in arayışı da Mekke ile bütünleşmiştir. Manevi anlamda İslamiyet onu kutsal topraklara çekmektedir.

"Yasir'e insanlar, Mekke'ye gitmesini söylüyorlardı. Bir zaman sonra Yasir'in kafasında Mekke ile Hasan bütünleşti ve giderek Mekke ile Hasan'ı birbirinden ayırt edemez hale geldi; gördüklerine bazen Mekke'yi soruyor bazen de Hasan'ı. Mekke, şehirler anasıydı, yılın belli mevsimlerinde burada panayırlar kurulur; her beldeden insanlar bu panayırlarda buluşurlar, bütün Arabistan'ın haberlerini birbirlerine ulaştırırlardı(...) Ne var ki Yasir, şimdi de Mekke'ye gitmekten korkuyordu. Çünkü Mekke ona son umut gibiydi, işte bu umudu yitirmek istemiyordu ya da Mekke'yi bulduğunda Hasan'ı ebediyen kaybedecekmiş hissine kapılıyordu." (Çilekeş Müslümanlar, s.12)

"*Yasir buraya ilk geldiği günü hatırladı tekrar tekrar. Durup baktı evinin küçük penceresinden Mekke'ye ve kendi kendine konuşmaya başladı; Ammar'la Sümeyye onu dinliyorlardı:*

'Ey Mekke… İsmail'in insanlığa yadigârı Mekke… İsmail'le İbrahim'in bizzat elleriyle yaptıkları insanlığın Kâbesini kucağında taşıyan Mekke… Sen ki şehirler anasıydın, Arapların gözbebeğiydin, şimdi insanlığın gözbebeği oluyorsun. Ben şimdi sana tam manasıyla âşık oldum; bundan böyle senden ayrılamam, çünkü Allah'ın Resûlü sendedir." (Kutup Yıldızları/Çilekeş Müslümanlar, s.39)

Kureyş ve Medine şehirleri de romanlardaki olay akışı içinde karşımıza çıkar. Bu şehirle de ayrıntıya yer verilmemiş sadece olayların geçtiği mekânlar olarak sunulmuştur.

"Ve Allah Resulü nida ediyor: 'Ey Kureyş! Bu ses dalga dalga bütün Mekke göklerini dolaşıyor ve giderek: 'Ey insanlar! Ey cinler!' şekline dönüşüyor. " (Ölmeden Ölenler, s.52)

"Geceler gündüzleri kovaladı, mevsimler mevsimleri. Çöller, vadiler, hurmalıklar Haris'in imanına 'iman katıyor' gücünü yeniliyordu. Tıpkı Medine'den ayrıldığı günlerdeki gibi bunaltıcı sıcaklarla birlikte Suriye topraklarına girdi Haris. Demek ki yola çıkalı bir yıla yakın bir zaman olmuştu." (Ölmeden Ölenler, s.18)

"*Haris Mute'ye vardığında silahlı insanlar tarafından durduruldu."* (Ölmeden Ölenler, s.19)

"*İşte Resul orada, Safa tepesinde, yanında Zeyd, çocukluğundan beri yanından bir an bile ayrılmayan Zeyd."* (Ölmeden Ölenler, s.52)

Dinî bir unsur olarak peygamberlerin dolaştığı çöller, iller, ülkeler kutsaldır. Hemen her kültürde mekân kutsal boyutlarıyla da bireyi ve toplumu kuşatır. İnançlar, alışkanlıklar, coğrafik mecburiyetler mekânın tasarımını toplumdan topluma değiştirse de değişmeyen olgu mekân kavramının insan için taşıdığı önemdir.

"Şimdi gidin ve o Tesellici'nin dolaşacağı yerlerden ve şimdi göklerde oturan İsa'nın dolaştığı yerlerden topraklar getirin. Hemen Arap çöllerinden, Yeruşalim çöllerinden ve Kenan, Mısır çöllerinden topraklar getirin. O topraklarla karıştırın Ayasofya'nın kubbesinde kullanacağınız harcı ve o topraklardan saçın Ayasofya'nın her yanına." (Ayasofya Dile Geldi, s.40)

"Yazın yakıcı sıcakları başladığında kafileler, Filistin çöllerine, Afrika çöllerine, Mısır ve Kenan çöllerine varmışlardı. Onların gelişleri daha önce buralarda duyulmuştu(…) Bir kafile de Mekke'ye gelmişti. Mekke halkı onlara Kâbe'yi anlatıyor, onlar da buradakilere beni anlatıyorlardı. 'Siz' dediler Mekkeliler, 'Kâbe'nin toprağından bir avuç götürüp Ayasofya'nın kubbesine yapacağınız malzemeye

karıştırırsanız mutlaka kubbesi tutacaktır ve insanlık var oldukça da yıkılmayacaktır." (Ayasofya Dile Geldi, s.4)

İslam kültüründe kutsal sayılan şehirler ve yapıların dini ögeler içeren romanlara yansıması ve o romanlarda şekillenmesi olağandır. Durali Yılmaz da romanlarında kutsal mekânları ayrıntılara yer vermeden sadece kurgusal bağlamda başarılı bir şekilde ele almıştır.

1.3.2. Kapalı Mekânlar

Klasik Türk romanında mekân ve eşya sadece insanın yaşadığı ortamı belirleyen bir çevre niteliği taşır. İnsan, eşya ve mekân münasebeti üzerinde fazlaca durulmaz. Roman mekânlarının açık veya kapalı olması yazarın tercihidir. Bazen kurguya göre de şekillenen mekânlar da karşımıza çıkmaktadır.

Durali Yılmaz, romanlarında hem açık hem de kapalı mekânları ele almıştır. Kapalı mekân tasvirleri açık mekânlara göre daha ayrıntılıdır. Birçok romanında açık ve kapalı mekânlar iç içedir.

Siyah Perdeli Evler romanı gerçek hayatta karşımıza çıkabilecek bir oda tasviriyle başlar. Romanın devamında kapalı mekân bulunmamaktadır.

"Vücudumda bir kırgınlık, kafamda uyuşukluk. Bir süre yatağımdan silkinip çıkma gücünü kendimde bulamadım. Boş ve anlamsız bakışlarım, odanın duvarlarında, tavanda, yorganımın üzerinde dolandı durdu(….)Yerde, düzensiz bir biçimde önümde serilen yatağımı toplayarak odanın kapı tarafındakini duvarını baştan sona kaplayan çam tahtalarından yapılmış yüklüğe yerleştirdim ve yüklüğün bir ucu boşlukta sallanan mor perdesini çivisine geçirdim." (Siyah Perdeli Evler, s.9) sözleri sıradan her romanda karşımıza çıkabilecek bir tasvirdir.

Bununla birlikte bu romanda gerçek veya kapalı mekânlardan bahsetmek imkânsızdır ancak okurun gözünde küçük bir kasaba izlenimi veren nadir de olsa tasvirler karşımıza çıkmaktadır.

"Derhal sofaya fırladım. Çoğunluğu tek katlı olan biriket ve ahşap karışımı evler dizi dizi. Kırmızı kiremitle örtülü çatılar sıcak güneşin altında sessiz sessiz uzanıyor." (Siyah Perdeli Evler, s.10)

"Sonra tek tek veya bloklar halinde apartmanlar yükseliyor. Burası koskocaman bir kent." (Siyah Perdeli Evler, s.12)

Romanlarında kurgu gereği ortaya çıkan klasik ev tasvirlerinin gerçek hayatta var olup olmadığı bilinmez ancak günlük hayatta herkesin görebileceği şekilde tasvir edilmiştir.

Savaş Günlüğü romanında genel olarak bir savaş meydanında geçse de kahraman anlatıcının evden ayrılışı ve eve dönüşü sırasında karşımıza kapalı mekân tasvirleri çıkmaktadır.

"Küçücük odamın dört bir yanına bakınıp duruyorum. Bir oda, bir salon ve bir banyodan oluşan bu küçük kira evinde bilmediğim bir şeyler arıyorum." (Savaş Günlüğü, s.7)

Savaş tasvirinin önemli bir yere sahip olduğu adı geçen romanda savaşın vuku bulduğu mekân da karşımıza çıkar. Bir oda tasviri dışında romanda hiçbir ayrıntı yoktur.

"Sigaramı yeniliyorum. Portatif karyolamın sallantısından anlıyorum, yatağımda sırtüstü uzanmaktayım. Çevreme bakıyorum. Çadırın rengini seçemiyorum. Kara bir duvar, varla yok arası bir duvar çeviriyor üç yanımı, bir yanı yıkık. Ortada belli belirsiz bir siluet. Elimi uzatıp dokunuyorum, sert. Direk. Dört köşe. Çadırın orta direği. Sağ elimle duvara dokunuyorum. Esnek, soğuk, nemli." (Savaş Günlüğü, s.31)

Durali Yılmaz'ın romanlarında evler, ofisler, odalar, çadırlar bu kapalı mekânlar da karşımıza çıkar. Kurmaca anlatı türlerinin ana unsurlarından ilk ikisi şahıs kadrosu ve vaka (olay) ise; üçüncüsü bu kişiler, olaylar ve çağrışımlar manzumesini düzenleyen, belirleyen, besleyen, tanıtan unsur olan "mekân"dır. Yani mekân konuyla, kişilerle ve olayla yakından ilgilidir.

Ankara'da Ölüm romanında Ankara'nın sokakları dışında olaylar genellikle kahramanların evinde, ofisinde geçer. Memur oldukları bilinen kahramanlar, dairede, masa başında iş hayatlarını sürdürürler.

"Daire yine ilk günlerdeki çekilmez havasına bürünmüştü. Genç memur bu öldürücü zindanda tutsaktı artık yıllarca." (Ankara'da Ölüm, s.48)

Fetva Yokuşu İstanbul'da bulunan ve Yeniçerilerin mekânı olan Ağa Kapısı'nda geçmektedir. Buranın tasviri ayrıntılı bir şekilde yapılmıştır.

"Burası oldukça büyük ve bakımlı bir avluydu. Avluyu çepeçevre büyük ahşap binalar sarmıştı. Ahşap binaların arasında bulunan ahşap mescidin zarif minareleri göğe doğru uzanıyordu. Hele yangın kulesinin zarafeti ve yüksekliği, bakanları hayran bırakıyordu." (Fetva Yokuşu, s.39)

"Tam bir ay, İstanbul'un en güzel yerindeki bu muhteşem yapı, sessiz ve yalnız kaldı. İnsanlar bir ay boyunca Ağa Kapısı'nın önünden geçip durdular ama kimseler merak edip avlu kapısından içeriye bakmadı." (Fetva Yokuşu, s.120)

"Çalışmalar kısa zamanda tamamlandı. Şimdi parlak sarı renklere boyanmış ahşap binalar, yeşil perdelerle süslenmiş pencereler daha bir gösterişliydi." (Fetva Yokuşu, s.125)

"Şeyhülislamlığın bulunduğu taraftaki binaların yeşil perdeleriyle karşıkilerin kırmızı perdeleri bu iki ayrı dünyanın bayrakları gibi dalgalanmaya başlamıştı(...)Bundan böyle fetva makamının yanı sıra bir de kaza makamı oluşmuştu burada." (Fetva Yokuşu, s.154-155)

Camiler, türbeler, mabetler kapalı mekân olarak adlandırılabilir. Bu kutsal mekânların içinde en önemlisi *Ayasofya Dile Geldi/Aziz Sofi* romanındaki Ayasofya'dır. Romanın tamamı İstanbul'da bulunan ve tarihin akışı içinde kilise, cami ve müze olarak işlevi değişen Ayasofya'da geçer. Ayasofya ayrıntılı şekilde tasvir edilmez. Daha çok onun tarihi, önemi hakkında bilgi verilir. Bu nedenle romanda sadece olayın anlatıcı kahramanı ve olayın geçtiği mekân olarak karşımıza çıkar.

Kiliselerin, camilerin, türbelerin, mescitlerin yanı sıra tekke ve dergâhları da bu kapalı mekânlar adı altında inceledik. Özelikle geçiş romanlarında dervişlerin, evliyaların ikamet ettikleri yerlerdir dergâhlar ve tekkeler. Bu kutsal yapıların kucaklayıcı, aydınlatıcı, yol gösterici bir atmosferi vardır.

"*Kişioğlu için en kutsal yiyecek kendi kazancıdır, kendi el emeğidir. 'Veren el, alan elden üstündür.' buyrulmuştur. Tekke daime veren el olmalıdır. Bizim*

dergâhımıza gelen asla boş çevrilmemelidir; himmet isteyene himmet, akçe isteyene akçe. Sorunuz kim ne istiyorsa verelim." (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.76)

"*Dergâhın avlusunda durdu Dede Garkın, ben de karşısında."* (Kıyam, s.41)

Bir tarikat şeyhi ile o tarikata mensup dervişlerin toplanıp ibadet yaptıkları ve kendilerini ilmen ve manen geliştirerek eğitim gördükleri yer. Dervişler, erenler bu dergâhlarda birlik içinde yaşarlar.

*"Dergâhımız kerpiç bir taş temel üzerine konulmuş kerpiç duvarlarla çevrili. Zaten buralarda bütün yapılar aynı. Horasan dağlarının birinin yamacındayız. Biz buraya Dergâh Dağı diyoruz, bizden öncekiler de öyle derlermiş(...)Köylerin bazıları neredeyse kentleşmek üzere. Hepimizin bildiği ise, çevredekilerin bu dergâhı kutsal saymaları ve ona bu gözle bakmaları." (*Hacı Bektaş Güvercin, s.9*)*

"Bir öğle vakti Baba İlyas'ın dergâhına ulaştım. O, buraya geleli 15 yıl kadar olmuştu. Bir süre çobanlık yapmış, insanların güvenini kazandıktan sonra da burada bir ev yapıp evlenmiş. Çoluk çocuğu olmuş. Zaman içinde adı dört yanı tutmuş ve herkes bir umut kapısı belleyerek ona koşmaya başlamış. Özellikle düzenin çatırdaması, bu süreci hızlandırmış. Baba İlyas, bazen nefes ederek, bazen muska yazarak kendisine gelenlerin dertlerini hafifletmeye çalışmış. Evi, kısa zamanda bir dergâha dönüşmüş ve eklemelerle hayli de büyümüş. Şimdi buraya gelenler, giyecek, yiyecek gibi ihtiyaç maddeleri getiriyorlar. Keçi, koyun getirenler bile var. Baba İlyas, bütün bunları buraya gelen ihtiyaç sahiplerine dağıtıyormuş. Buraya fakir fukaranın hacet kapısı; dertlilerin derman yuvası olmuş. Öğrendiğime göre horasan taraflarından gelen medreseliler bile buraya uğrarlarmış. Buradan yol iz öğrendikten sonra kendilerine işaret olunan yerlere gidip yerleşirlermiş." (Hacı Bektaş Güvercin, s.85)

Roman, edebiyatımıza girdiğinden beri mekân en önemli unsurlardan biri olmuştur. İnsan hayatını konu alan romanlarda açık ve kapalı mekânlar karşımıza çıkmaktadır. Durali Yılmaz, olayların yaşandığı yerlere göre kapalı mekânları da başarıyla yansıtmıştır.

1.3.3. İstanbul/Ankara

Tarih boyunca pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmış, farklı kültürlere kavşak noktası olmuş İstanbul ve Ankara, kurmaca dünyada olaylara yansıyan tüm boyutlarıyla ele alınmaya çalışılmıştır.

Durali Yılmaz da romanlarında bu iki büyük şehri başarıyla işlemiş ve konulara, şartlara göre şekillendirerek okura sunmuştur. Yazarın en geniş kapsamda kullandığı mekânlardır. İstanbul'un ve Ankara'nın ilçelerine, sokaklarına, parklarına değinilmiş ve bazı tasvirlere yer verilmiştir.

İstanbul sonu yazılmamış, henüz tamamlanmamış bir roman gibidir. Zira her köşesinden, her penceresinden, her tepesinden başka başka görünür. Her romanda farklı bir İstanbul çıkar karşımıza. Her roman ayrı bir sokağa, ayrı bir döneme, ayrı bir İstanbul'a kapı açar.

"Bu şehir hakkında yazılıp çizilenlerin üzerine yeni bir şey söylemek gerçekten güç. Çünkü İstanbul binlerce yıllık bir tarihtir, hem pembe gözlüklü rüyadır hem kabus. Hem aşktır hem sürgün. Hem yaşamdır hem de ölüm." [42]

Durali Yılmaz'ın *Ayasofya Dile Geldi, Fetva Yokuşu* romanlarında genel merkez İstanbul'dur. İstanbul'un tarihî yapılarına, sokaklarına rastlamak ve okurda adı geçen mekânların izdüşümünü oluşturmak temel gaye olmuştur.

"İstanbul, Türklüğün ve İslamlığın başşehriydi, payitahtıydı; ben ve Süleymaniye de onların ruhu ve şerefiydik." (Ayasofya Dile Geldi, s.103)

"Faruk Yücel, 1976 yılı Haziran ayının ilk Cumartesi öğlesinde Sultanahmet Camii'nden çıktı ve Ayasofya'ya doğru yürümeye başladı." (Ayasofya Dile Geldi, s.8)

Özellikle adı geçen iki romanda karşımıza çıkan bu şehirlerle ilgili tarihî bilgilere ve ayrıntılara yer verilmiştir.

"Beyazıt'tan Gülhane Parkı'na doğru uzanan yolda da vardı bir değişiklik. Yirmi- yirmi beş yaşlarında bir grup genç, marşlar söyleyerek Ayasofya'ya doğru

[42]Erişim: http://www.sabitfikir.com/dosyalar/10-romanla-istanbulu-okumak Son Güncelleme Tarihi: 22.10.2018

geliyorlardı. Yerebatan Sarayı'nın arkasındaki Halide Edip Heykeli tuhaf tuhaf bakıyordu gelenlere." (Ayasofya Dile Geldi, s.8)

İstanbul'dan genellikle övgüyle bahsedilir. İstanbul ki nice dinler, milletler, olaylar görmüş, en eski tarihî yapılarla ahbaplık yapmış koca bir şehirdir.

"*Bu büyük şehir Ortaçağ'da bir başka, Yeniçağ'da bir başka anlam verdiğin, yüzyıllarca içli dışlı, sarmaş dolaş yaşadığın bu büyük şehir, seni unutacak ve sessizliği yaşayacaktır gece boyunca." (*Ayasofya Dile Geldi, s.15)

Tarihin 1500 yıl öncesini gösterdiği zamanlarda bile İstanbul okurla buluşturulur. Ayasofya'nın yapım aşamasındaki haliyle İstanbul'daki sokaklara, meydanlara değinilir.

"*Beş yüz yapı ustası ve onların yanında bulunan iki bin beş yüz işçi, Sultanahmet Meydanı dediğiniz bu yerde çalışmalara başladılar."* (Ayasofya Dile Geldi, s.31)

"*Bu meydan güneyde, Topkapı Sarayı'nın bulunduğu yerdeydi." (*Ayasofya Dile Geldi, s.32)

"*Bu karardan sonra ruhanî meclisin üyeleri, mimarlar ve yapı ustaları, Justinien'in başkanlığında Çemberlitaş'ın yanına vardılar."* (Ayasofya Dile Geldi, s.34)

İstanbul her dönemde konumunun yanı sıra dinî sebeplerden ötürü de kutsal sayılmıştır. Bu yönüyle de romanlarda işlenmiştir.

"*İstanbul muhakkak fethedilecektir. Onu fetheden emir ne güzel emirdir, onun askerleri ne güzel askerlerdir."* (Ayasofya Dile Geldi, s.34) diyen Hz. Muhammet'in sözüne de romanda İstanbul'u önemini vurgulamak için yer verilmiştir.

Fetva Yokuşu romanı da İstanbul'da geçen ve İstanbul'da yaşananları aktaran bir eserdir. Osmanlı dönemindeki İstanbul, şehir bağlamında ayrıntılara yer verilmeden romanda mekân unsuru olarak karşımıza çıkar.

İstanbul çoğu yerde kişileştirilmiş, duyguları bir insan gibi okura aktarılmıştır. Bu durum mekân unsuru olan bu şehre verilen önemi göstermektedir.

"Bir hafta süren ölüm sessizliğinden ve bitkinlikten sonra yavaş yavaş yeniden canlanmaya başladı İstanbul." (Fetva Yokuşu, s.99)

"Şehir, sanki bir şey olmamış gibi sabah ezanıyla beraber yeni bir güne uyandı. Her şey büyük intikam gününden önceki gibiydi." (Fetva Yokuşu, s.117)

Romanların kurgusuna göre İstanbul'un semtleri ve olayların geçtiği yerler de sıklıkla karşımıza çıkmaktadır.

"Yeniçeriler zamanında kalburüstü kimselerin dönüp bakmadıkları Süleymaniye semti giderek seçkin kişilerin yerleşme merkezi oldu." (Fetva Yokuşu, s.157)

"Artık Süleymaniye, devletin manevi mimarlarının toplandığı bir yerdi. Süleymaniye Camii ise adeta İstanbul'un bu kutsî tepesinde göklere açılan bir manevi pencereydi. Öte yandan buranın büyük mimarı Koca Sinan'ın türbesi de Süleymaniye Camii'nin duvarları ile Fetva Kapısı duvarları arasında yer almıştı. Aslında Mimar Sinan da bir Yeniçeriydi ama şimdi kimseler hatırlamıyordu bile bunu." (Fetva Yokuşu, s.157)

"Derken çingeneler ve büyük şehrin ayak takımı akın akın Süleymaniye semtine gelmeye başladılar. Kısa zamanda semti dolduran boş konaklar bunlar tarafından işgal edildi(...)Bir gün geldi, Süleymaniye semti bakırcı dükkânlarıyla, çeşitli eşyaların doldurulduğu depolarla dolduruldu." (Fetva Yokuşu, s.202)

"Bir saat süren bir yolculuktan sonra Aksaray'a geldiler. Yeni Odalar adıyla anılan Yeniçeri kışlasının önündeki büyük meydanda ağır ağır ilerliyordu araba." (Fetva Yokuşu, s.36)

"Araba ve arkasından gidenler, Et Meydanı'ndan Saraçhane'ye doğru döndüler(...)Derken, Şehzadebaşı'nı geçip Süleymaniye Camii'nin bir baştan öbür başa uzanan avlu duvarı ile karşısındaki Şifahane duvarının arasındaki yoldan yürümeye başladılar." (Fetva Yokuşu, s. 37)

Genellikle kişileştirilen İstanbul'un işgali, yağmalanması ve tarihte başına gelen birçok olumsuz durum karşımıza çıkar.

"Aradan birkaç dakika geçmeden acı haber Fetva Kapısı'na ulaştı. Evet, İstanbul işgal edilmişti ve ölümsüz devletin kalbi durmuştu. Belde-i Tayyibe, İngiliz askerlerinin çizmeleri altında büzülmüş, mart soğuğunun keskin ve dondurucu esintisine açmıştı seğriyen ak göğsünü." (Fetva Yokuşu, s.176)

"Bu durum, dünyanın bu en büyük başkentinin adeta ölüm döşeğindeki son can çekişmelerini andırıyordu. İmparatorluk aylar önce bu ölüm döşeğine uzandığı halde bir türlü ölemiyor, sürekli can çekişiyordu." (Fetva Yokuşu, s.179)

Tarihin işleyişine baktığımızda aslında Ankara ve İstanbul birbirlerine rakiptir. İstanbul başkentliği Ankara'ya devretmiştir. Aralarında tatlı bir çekişme vardır.

"Çünkü 13 Ekim günü, Ankara'nın yeni Türk devletinin başkenti olduğu bütün dünyaya ilan edilmişti. Böylece kuruluşundan beri hep başşehir ve hep söz sahibi olagelmiş olan İstanbul, bu vasfını yitirmişti. Şimdi o sıradan bir şehirdi. Bu durum onun tabiatına aykırıydı. Bundan dolayıdır ki, direncini ve umudunu tamamen yitirmişti." (Fetva Yokuşu, s.191)

"Başkentin Kızılay Meydanı ile yeni İstanbul'un Hürriyet Meydanı, bazen aynı şarkılar mırıldanarak bazen de aynı şarkılar çalarak zaman dairesinin içinde dönüp duruyorlardı." (Fetva Yokuşu, s.207)

"Ankara simge bir şehirdir. Cumhuriyet sonrası başkent olarak, sadece siyasetin değil, değişen yaşama biçimlerinin, ilişkilerin hayattaki izdüşümlerinin kenti. Bu açılardan bakınca Ankara romanlarının başka kentlerde geçen romanlardan önemli farklılıklar taşıdığı gerçeğini kabul etmek gerek." [43]

Ankara değişen yaşama biçimlerinin merkezidir. İnsanlardaki değişim Ankara'da başlamıştır. Ankara, hem çöküş hem diriliştir.

Başlı başına Ankara'da geçen ve Ankara'nın semtlerini ele alan ve bu ilin adını taşıyan bir romanı mevcuttur. *Ankara'da Ölüm*, maddi ve manevi ölümün beşiğidir. Romana konu olan aile; değişen örf ve adetlerle, kaybedilen değerlerle, unutulan saygı ve sevgiyle bir kopuşu yansıtır. Ankara da tarihsel süreç bağlamında bu aileden farklı

[43] Erişim: http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/dogan-hizlan/romanlarda-ankara-40042258 Son Güncelleme Tarihi: 12.05.2019

değildir. Roman baştan sonra Ankara'da geçer. Romanda Ankara'nın farklı semtlerine rastlamak mümkündür.

"Fuat'la Cevat Maltepe durağından dolmuşa bindiler(...) Cevat'la Fuat Kızılay'da indiler." (Ankara'da Ölüm, s.32)

"Bahçelievler'den Maltepe'ye doğru sessizce yürümeye başladılar." (Ankara'da Ölüm, s.34)

"Cebeci'deki apartmanın beşinci dairesinin odalarında yankılanıyordu sesi." (Ankara'da Ölüm, s.35)

"Çıktılar ve Tandoğan Meydanı'na doğru yürümeye başladılar." (Ankara'da Ölüm, s.42)

"Ümit'in Ankara'dan ayrılmasından sonra Cevat boşlukta buluverdi kendini. Akşamları evde duramıyor, bazen Gençlik Parkı'nda bazen Kurtuluş Parkı'nda dolanıp duruyordu." (Ankara'da Ölüm, s.63)

"Saat sekiz buçuktu. Fuat, Ulus'a giden bir dolmuşa; Cevat, Kızılay dolmuşuna bindi." (Ankara'da Ölüm, s.67)

"Ankara'da güzel bir cumartesi günü." (Ankara'da Ölüm, s.39)

İstanbul ve Ankara dışında bir diğer büyük şehir olan İzmir de mekân olarak karşımıza çıkmasa da roman kurgusu içinde tercih edilmesi açısından önemlidir.

"Ağustosun ilk haftasında İzmir'e hareket edildi. Cemil ve Marya katılmıyordu geziye. Yalnız Cemil arabasıyla iki kardeşini ve yeğenini İzmir'e kadar götürdü gemiye bindirdi. On beş gün sonra tekrar gelerek onları İzmir'den alacaktı." (Ankara'da Ölüm, s.62)

Adı geçen romanın sonunda kültürle, manevi değerler ve romanın kahramanı Hacı Mehmet Efendi ile birlikte Ankara da ölmüştür.

"Gidelim, gidelim buradan sevgilim; kurtar beni yıkılan bu kentten." (Ankara'da Ölüm, s.100)

Kahramanların değişim sürecindeki buhranları Ankara ile bağdaştırılmış ve Ankara duygulara tercüman olmuştur.

"*İçinde bir şeyler yıkılı bir şeyler kuruyordu Cevat'ın. Ankara yıkılıp yıkılıp yeniden kuruluyordu kafasında." (*Ankara'da Ölüm, s.105)

Ankara, "Babalar Ayaklanması" döneminde de önemli bir şehirdir ve romanlara konu olmuştur. Dervişlerin mekân tuttuğu, yolculuklarında uğradığı bir yerdir.

"*Emir Sultan, Eşrefoğlu ile yakından ilgilendi ama aradığının ancak Ankara'daki Hacı Bayram'da olduğunu ona açıkça söyledi. Eşrefoğlu, dostlarının ve öğrencilerinin ısrarlarına aldırmadan Ankara yolunu tuttu. Artık o, ilmin ötesine, bir başka dünyaya yürümek istiyordu."* (Şeyh Bedrettin, s.49)

Türk toplumu için önemli bir yere sahip olan İstanbul ve Ankara, geçmişten günümüze birçok romanda mekân olarak tercih edilmiştir. Gerek tarih sahnesinde rolleri gerekse günümüzde sosyal bir varlık olan insanın yaşamını sürdürmesi açısından önemli bir yere sahip olan bu şehirler romanlarda ele alınmaya da devam edecektir.

1.3.4. Diğer Mekânlar

Durali Yılmaz'ın romanlarında seçilmiş ya da sınıflandırılmış bazı mekânlar olsa da romanın kurgusu içinde şekillenen mekânlar da vardır. *Siyah Perdeli Evler, Savaş Günlüğü* romanlarının tam olarak nerede geçtiği, romanlardaki mekânların gerçek hayatta olup olmadığı belli değildir. Şehir, semt verilmez. Birinin yollarda diğerinin ise askerî birlikte geçtiği okura yansıtılır.

Siyah Perdeli Evler romanında *"Akdere"* geçer. Bu da okura romandaki asıl mekânın Ankara olabileceğini düşündürür.

"Akdere. Kelle orada." (Siyah Perdeli Evler, s.86)

Orta Asya'da kurulan Türk devletleri, her zaman için Türk şair ve yazarlarının dikkatini çekmiştir. Ata yurdu olarak bakılan bu coğrafya zaman zaman edebî eserlere konu olmuştur. Özellikle milliyetçilik akımının etkisiyle millî bir devlet kurmak

isteyen ve büyük Turan özlemi çeken Türk aydını, gidip görme imkânı bile bulamadıkları Orta Asya Türk topraklarını Anadolu Türklerine tanıtmak, kökenlerinin nereden geldiğini hatırlatmak üzere eserler oluşturmuşlardır. Bu Turan düşüncesi bir de İslami öğelerle birleşerek manevi bir sentez oluşturmuştur.

"*'Yesi',dedi Gevher Şehnaz. 'Oğuz Kağan diyarı Yesi… Oğuz, oradan dağılmıştır dünyaya cihan devletleri kurmak ve nizam-ı âleme tesis etmek üzere. Ahmet'in şiirleri de oradan aydınlatacaktır dört yönü Oğuz'un ardınca ve önünce.' Sayram'da matem, Yesi'de bayram. 'Bundan böyle Yesi senin adınla anılacaktır ey Ahmet!' dediler orada bulunanlar ve bulunmayanlar hep bir ağızdan.'(…)Yesi o kadar yakın, o kadar uzak(…)Yürüyor Ahmet Yesi'ye, Yesevî olmak üzere.* (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.38)

Birçok romana ve şiire konu olmuş Buhara da özellikle Ahmet Yesevi için önemli yerlerden biridir.

"*Yollar, bir tek yol olmuştur Ahmet Yesevî'nin kalbinden geçip giden; bütün şehirler tek bir şehir olmuştur ve bu şehir Buhara'dır."* (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.38)

"Yesi'den başlayacak huzur, dalga dalga yayılacak bütün Türkistan'a ve dünyaya. Çünkü Hz. Türkistan burada, Yesi'dedir." (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.83)

Durali Yılmaz'ın özellikle geçiş romanları olarak adlandırdığımız evliyaları, dervişleri işlediği *Kıyam, Hacı Bektaş Güvercin, Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, Şeyh Bedrettin* gibi romanları Türk-İslam dünyası üzerine kurulmuştur. Gerek ümmet gerek turan anlayışı ile karşımıza çıkan bu mekânlarda tarihte iz bırakmış kahramanların fiziksel ya da ruhanî mücadelelerini görürüz. Adı geçen romanlarda bazı romanlarda tarihimizde olduğu gibi her evliya, eren ya da derviş bir mekânla özdeşleşmiş gibidir. Ahmet Yesevî Kırşehir, Mevlânâ Konya, Şeyh Bedrettin İznik… bunlardan bazılarıdır.

Erenlerin, dervişlerin mekân tuttuğu yerler romanlarda karşımıza çıkar ancak bunlarla ilgili ayrıntılara yer verilmemiştir.

"Mekân, olayın bir ögesi olarak aksiyonun oluşmasına veya şekil almasına da etki eder. Bazı mekânlar şahısları 'engelleyen' veya onlara 'yardım eden' bir görev alabilirler. Bir köprü, şahsın hedef objeye ulaşmasını sağlarken; bir nehir engelleyebilir. Mekânın sembolik bir işlevi de olabilir. Tekrarların, mecazların böyle bir görev üstlendikleri görülmüştür. Hatta mekânın bir özne kadar yönlendirici, yol gösterici olduğu romanlar da vardır." [44]

Durali Yılmaz'ın romanlarında yer alan ve Osmanlı için birer ana merkez olan Edirne, Bursa, İznik de bu başlık altında incelenebilecek yerlerdendir. Bu şehirlerle ilgili ayrıntılara yer verilmez. Sadece olayların geçtiği ya da konu olduğu şekilde karşımıza çıkar.

"Ne var ki Sultan Musa'nın ağabeyi Mehmet Çelebi, bir türlü rahat durmuyor, saltanat mücadelesini sürekli ateşliyordu. Onun gözü hep Rumeli'deydi, Anadolu'da kendini bir türlü güvencede göremiyordu. Bizans da kurtuluşu, Edirne Sarayı'nda oturan Musa Çelebi ile Bursa Sarayı'nda oturan Mehmet Çelebi'nin çekişmesinde arıyordu." (Şeyh Bedrettin, s.12)

"Şeyh Bedrettin Edirne'ye baktı hüzünlü gözlerle; Edirne, kendinden kaçarcasına Meriç'e doğru emekliyordu." (Şeyh Bedrettin, s.13)

"Kitaplarından başka mal varlığı olmayan Şeyh Bedrettin, kendisine bir fermanla bildirilen bu karar üzerine ailesini yanına alarak, Edirne'den İznik'e doğru yola çıktı." (Şeyh Bedrettin, s.16)

"O zaman gözlerini kaldırıp baktı; İznik ötelere uzayıp gidiyordu. Göle doğru sokulmaya çalışan kenti gördü. Oturmak zorunda olduğu İznik'i ilk kez görmenin heyecanıyla sarsıldı; şu ana kadar İznik'e sadece bakmıştı ama şimdi görüyordu." (Şeyh Bedrettin, s.18)

"'Güzel İznik' dedi Şeyh Bedrettin, 'büyük aşkların yaşandığı ölümsüz şehir." (Şeyh Bedrettin, s.39)

[44] Mehmet Narlı, *Roman İncelemesi Üzerine Notlar*, Türk Dili, Ekim, 2004, s. 469.

Anadolu, tarihî yapısının yanı sıra manevi yapısıyla da dikkat çekmektedir. Birçok evliya ve dervişin mekân olarak belirledikleri yer olan ilimiz bu yapısıyla dinî açıdan çok önemli bir noktadadır.

"*'Edirne' sözcüğü, Şeyh Bedrettin'in kalbinde bir hançer gibi saplandı. Edirne bir ağıttı; Edirne bir umutsuzluktu ve Edirne kapkara bir gelecekti."* (Şeyh Bedrettin, s.58)

"*Aşk şehri İznik, sevda şehri İznik…"* (Şeyh Bedrettin, s.99)

Romanların genel mahiyetleri düşünüldüğünde Anadolu da büyük bir öneme ve yere sahiptir. Birçok milletin, dinin izlerini tarih boyunca içinde barındırmıştır.

"*Tanrılar yurdu Anadolu'nun her köşesinde bir tapınak yükselmiyor muydu?"* (Şeyh Bedrettin, s.34)

"Babalar Ayaklanması"nı konu alan romanlarda Aydın, Manisa, Kütahya, Antalya, Amasya, Konya, Kırşehir, Serez gibi şehirler de karşımıza çıkmaktadır.

"*Antalya'dan Manisa'ya kadar uzanan bölgenin insanları, akın akın Ortaklar'a geliyorlar; burada Börklüce Mustafa ile Torlak Kemal'in kurdukları düzeni görüyorlar, yaşıyorlardı."* (Şeyh Bedrettin, s.80)

"*Börklüce Mustafa işte bu düşüncelerle Torlak Kemal'in Manisa'ya gitmesini uygun gördü."* (Şeyh Bedrettin, s.81)

"Şimdi Şeyh Bedrettin, torunu Halil ve Börklüce'nin adamı, İznik Gölü'ne bakıyorlardı; tıpkı yüz elli yıl önce Baba İshak ve adamlarının Seyfe Gölü'ne baktıkları gibi, tıpkı Baba İlyas'ın ve yanındakilerin Amasya Kalesi'nden Yeşilırmak'a baktıkları gibi…" (Şeyh Bedrettin, s.96)

"Manisa dağlarına kaçan Torlak Kemal ve adamları henüz ele geçirelememişti(…) Börklüce Mustafa'yı Aydın'a götüren Bayazıt Paşa, şehrin meydanına tahtadan kocaman bir haç yaptırdı." (Şeyh Bedrettin, s.113)

"'Konya ile Amasya arasındayız.' diyor Ayna. Şaşırarak Ayna'ya bakıyorum, sonra Erciyes'e ve ovalara. Ta aşağılarda ev ev yayılan Kayseri şehri. Bağdan oturmuş Kayseri'ye bakıyor." (Kıyam, s.49)

"Türkmenler, Erciyes eteklerine tırmanıyorlar davarlarıyla. Erciyes, çadır çadır mutluluktur. Bir kavaldır, bir kopuzdur her bir Türkmen Erciyes'e derdini döken, onunla sevincini paylaşan." (Kıyam, s.51)

"*Amasya bir metropoldür ki dünyanın dört bir yanına İsa nefesi üfler, İncil aydınlığı dağıtır."* (Kıyam, s.18)

"Amasya bu karabaşının altında kıvranmaktadır." (Kıyam, s.21)

"*Amasya, Armağanşah'ın çoğunluğu Hristiyanlardan oluşan ordusuyla kirlettiği yüzünü yıkamak için sürekli Yeşilırmak'a uzanıyor ve yıllar yılı sevgiyle baktığı Baba İlyas'ına bakmıyor; belki onunla göz göze gelme cesaretini kendinde bulamıyor."* (Kıyam, s.52)

"Amasya bir şirin beldedir İlyas... Onun içinden akan Yeşilırmak, tıpkı Dicle ve Fırat gibi bir ulu, bir temiz sudur. Üstelik bu, yalnızca Anadolu'nun bağrından çıkmakla kalmaz, bütün Anadolu'yu dolaşır. Yüzyıllardır da dolaşmakta ve insanlığı sulamaktadır." (Hacı Bektaş Güvercin, s.19)

Daha önce de belirttiğimiz gibi bazı şehirler dervişlerle birlikte anılır olmuş ve onların sayesinde kutsallaşmıştır.

"Amasya, Amasya, tarih öncesinden geleceğe koşan şehir, İsmiazam duasıyla tılsımlanmış, Fatiha aydınlığıyla nurlanmış şehir." (Kıyam, s.26)

"Bugün Serez'de sabah ezanı her zamankinden daha etkileyici okunuyordu." (Şeyh Bedrettin, s.137) Serez, şeyh Bedrettin'in idam edildiği yerdir.

Bazı mekânlar dervişler için özeldir. Deliorman da bunlardan biridir. Dervişler bu bölgede ölmeden ölündüğünü, yalnızlıkla bütünleştiğini düşünürler.

"*Şeyh Bedrettin, Cafer ile birlikte Azep Bey'in konağından ayrıldı. Kararını vermişti. Deliorman'a gidecekti. İçindeki ses Serez'e gitmemesini söylüyordu çünkü. Deliorman, adı üstünde uçsuz bucaksız bir ormandı. Burasına 'ağaç denizi' de denirdi. Bu denizin içine dalan bir daha yolunu bulup çıkamazdı(...) Burası başka bir dünyaydı; burada ölmeden ölünürdü, yani ölümsüzlük insanın hemen önündeydi."* (Şeyh Bedrettin, s.126)

"Amasya, Baba İlyas şehridir ve hep öyle kalacaktır." (Kıyam, s.76)

"Konya Celaleddin şehridir, Amasya Baba İlyas şehridir, Kırşehir Bektaş şehridir, Kayseri Ahi Evran şehridir. Her bir pınar bir eren bereketidir, her bir çınar Türkistan'dan Anadolu'ya uzanan bir eren elidir. Her bir Türkmen'de bir eren nefesi gizlidir." (Kıyam, s.79)

"*Burası Erciyes dağıymış," diyor Ayna Dede. "Güneşin Doğduğu Ülkenin en büyük dağlardan biriymiş. İşte böyle ülkenin tam orta yerinde tek başına böyle dikiliyormuş(...) 'Güneş Ülkesinde, Güneşin Doğduğu Ülkenin eşiği Ararat dağı diyorlardı.' dedi Ayna Dede(...) Bir kez daha tekrarlıyorum: 'Güneşin Doğduğu Ülkenin birçok eşiği olmalı ama Dede Garkın hangi eşikte?..."* (Hacı Bektaş Güvercin, s.39)

"Kayseri, Kırşehir, Konya, Amasya… Dede Garkın bu kelimeleri öylesine art arda sıralamıştı ki; sözünü ettiği bölge dört kent değil bütün bir dünyadaydı sanki(…) Konya, Sultan Alaaddin'in kentiydi ve Dede Garkın oraya çağrılıyordu; Sultanın elçisi geldiğinde öğrenmiştim bunu. Amasya ve Yeşilırmak benimdi; Dede Garkın'ın ifadesiydi." (Hacı Bektaş Güvercin, s.20)

"Ayna Dede ile Şeyh Osman, Konya'ya gelecekler. Bağdan Hacı, Mekke'nin yolun tutsun." (Hacı Bektaş Güvercin, s.41)

"'Canlarım!' dedi, Dede Garkın. Ben bugüne kadar bir mekân tutamadım çünkü böyle işaret olunmuştu(…) Gönlünüzün istediği, kalbinizin ısındığı yerde mekân tutunuz. Mekân tuttuğunuz yer neresi olursa olsun, Halka kol kanat geriniz. Mümin, kâfir asla ayırmayınız. Biliniz ki gerçekte inkâr yoktur; herkes Tanrısını aramaktadır ve sonunda bulmaktadır." (Hacı Bektaş Güvercin, s.24)

"Dede Garkın Konya'ya ilerliyor, Konya Dede Garkın'a doğru emekliyordu. Ya ben, ya Amasya? Hangimiz hangimize yaklaşıyordu? Açık ve seçik görüyordum ki Dede Garkın Anadolu'nun tam ortasındaydı. Buradan dört bir yöne ve bütün dünyaya yürüyordu." (Hacı Bektaş Güvercin, s.)

"Her şey yeniden karıştı birbirine; zaman çemberi bir ileri bir geri döne döne Hıdırellez zamanına yakın bir noktada durdu ve mekân Elbistan." (Kıyam, s.34)

Her romanın mutlaka bir yerinde Anadolu'nun güzide mekânları karşımıza çıkar. Anadolu ana kucağı gibi geçmişten günümüze insanlığı, romanlarda da kahramanları kucaklamıştır.

"Gökteki bu ışıktan yola bakarak yürüdük Türkistan'dan Anadolu'ya. Anadolu bir ana kucağı." (Kıyam, s.9)

"Güneşin Doğduğu Ülkenin en kutsal ve en cömert eşiği; insanlığın Kâbe'den sonra ikinci hayat kapısı Ararat Dağı'nın gölgesinde durmuş bakıyorum ufuklara." (Hacı Bektaş Güvercin, s.54)

Günümüzde Ağrı Dağı olarak bilinen ve eski adı Ararat olan dağ da dervişler için önemlidir. Çünkü bu dağ, Anadolu'ya girmek için var olan eşiklerden biridir.

"'Kardeşimle beraberdik. Onu dağın eteğinde kaybettim,' dedim. Benim bu sözümü bekliyormuş gibiydi sanki. 'Üzülme,' dedi. Ararat dağı herkese yol gösterir ve gideceği yere uğurlar." (Hacı Bektaş Güvercin, s.72)

"Ararat kimseyi kaybetmez..." (Hacı Bektaş Güvercin, s.75)

"Gerçekten de Erciyes'te yepyeni bir hayata uyanıyordum. Kafamdaki bütün kuşku ve tereddütler, insanların bu büyük sevinçleri ve mutlulukları karşısında silinip gitti. Bütün kalbimle inanıyordum ki artık ben bir kurtarıcıydım, Baba İlyas gibi bir erendim. Bütün halkları birleştiren bir addı Baba İshak... İnanmaktan öte yaşıyordum bunu Erciyes eteklerinde, Anadolu'nun bu kutsal eşiğinde." (Hacı Bektaş Güvercin, s.93)

"*Yeşil Anadolu, yıllar var ki tahta kılıçlı Türkmen şeyhlerine ve dedelerine yol olmuştu. Kimi alp, kimi eren; alperen. Erenlerin elinde ağaç asa, Alplerin elinde keskin çelik kılıç; alperenlerin elinde tahta kılıç asa olan, keskin kılıç olan. Dede Garkın bir alperen olarak yürüyüp gitmişti ötelere ve biz de öyle yürüyorduk."* (Kıyam, s.47)

Anadolu için 'Güneşin Doğduğu Ülke' tabiri kullanılır.

"Moğol, günlerdir Horasan'ı çiğnemektedir. Bundan böyle bu ülkenin belini doğrultması zordur. Şimdi ise gözünü Anadolu'ya dikmiştir. Cengiz ve komutanları

bilirler ki, önemli olan Anadolu'dur. Anadolu güneşin doğduğu ülkedir, burayı ele geçiren, güneşin doğduğu bütün ülkeleri de ele geçirmiş olur. Güneşin doğduğu ülke insanlığın beşiğidir. Şimdilik burada hükümdar olarak Ulu Alaaddin vardır. Ama bu hükümdara bir şey olursa Selçuklu sendeler, Anadolu birliği dağılır. Moğol da gider buraya kolaylıkla el koyar. O zaman insanlığın da felakati başlar." (Hacı Bektaş Güvercin, s.13)

Hacı Bektaş ve diğer dervişler Anadolu'yu bir merkez, bir umut kapısı olarak görürler.

"*Güneşin Doğduğu Ülke, gönül gözü açık insanlar ülkesi. Sulucakarahöyük, bu ülkenin tam ortasında Hacı Bektaş için açılan bir kucak mı?(...)İlk kez kendi ülkemde ve kendi evimde olduğumu hissetmenin güven ve sevinciyle Güneşin Doğduğu Ülkenin kollarına bıraktım kendimi."* (Hacı Bektaş Güvercin, s.62)

"Anlamaktan da öte gözlerimle açıkça görüyordum. Hocam Lokman Perende'nin Hocası Ahmet Yesevî'den alıp bana devrettiği kalbimdeki kutsal nefesi, dünyanın dört bir yanına ancak buradan üfleyebilirdim. Bu nefes ancak buradan üflenirse insanların kalbine değebilirdi." (Hacı Bektaş Güvercin, s.63)

"Dağlar, önümüzde, ardımızda, sağımızda, solumuzda. Yüreklerini bize açan dağlar... Biliyordum ki, bütün peygamberlere, bütün erenlere, bütün şamanlara, bütün ordulara... Herkese kol kanat olmuştu dağlar. Bütün dün kitapları ilk kelimelerini dağlarda oluşturmuşlardır. Kur'an, Hıra dağında; Tevrat, Sina dağında... Dağlar. Göklerle yerin haberleşme noktaları olmalı diye düşünüyorum." (Hacı Bektaş Güvercin, s.38)

1.3.5. Hayalî Mekânlar

Bu başlık altında gerçek hayatta hiçbir şekilde karşımıza çıkmayacak olan mekânlara yer vermek istedik.

Durali Yılmaz'ın romanları genelde ayakları yere basan romanlardır. Yaşananlar, kişiler, olaylar tarih sahnesinde yerini almış ve yazarın başarılı kurgusuyla okurla buluşturulmuştur. Ancak ilk romanı olan ve diğerlerinden her yönüyle farklı olan *Siyah Perdeli Evler* romanı neredeyse tamamen hayalî mekânlarda geçmektedir.

"Gölge çekildi. Penceresiz bir odadayım. Kapıya koştum, kilitli. " (Siyah Perdeli Evler, s.51)

Romanların genel mahiyetine baktığımızda mekânlar genellikle normal hayatta karşımıza çıkabilecek ya da tarihte yer edinmiş yerlerdir. Miraç'ta göğe yükselme gibi bazı mekân değişikliklerine rastlasak da bunlar yok denecek kadar azdır ve roman kurgusunda erimiştir.

"Sendeliyorum. Yüzümü yalayan serin bir rüzgâr. Karşımda genişçe bir pencere; ne perdesi var ne camı. Arkamda açık bir kapı. Bir hava akımının ortasındayım. Bu akım, dış dünyayla iç dünyayı birbirine bağlıyor. Sonunda döne döne sınıra mı geldim? İki atım ötesi dış dünya." (Siyah Perdeli Evler, s.55)

Tüm bunları göz önüne aldığımızda Durali Yılmaz'ın romanlarında mekân unsurunun önemli bir yer kaplandığını ama mekânlarda ayrıntıya girilmediğini, hem açık hem kapalı mekânların kullanıldığını, zaman içinde konuları değişen romanların mekânlarının da değiştiğini görürüz.

1.4. ZAMAN

Zaman, insanoğlunun bütün eylemlerini içine alan, asırlardır insan zihnini meşgul eden, çözülüp anlaşılması hayli zor bir kavramdır. Zamana ilişkin her yeni açıklama, tanımlama ve yorumlamalar bu kavramı hâlâ berrak bir anlama kavuşturmuş değildir. Soyut bir kavram olan zaman; bir işin geçtiği süre, vakit gibi anlamlara gelir. Hem gerçek, hem de kurmaca dünyada ait olunan sosyal çevre, yaşanılan geçmiş, yaşanılması plânlanan gelecek, zaman içinde yansır. Zaman hem değişmez, hem de insan algılarına göre değişken bir özellik gösterir. Yani göreceli bir kavram olan zaman, algılama biçimine göre değişkenlik arz eder. Değişmezdir; çünkü başı ve sonu belli olmayan bir varlıktır. Değişkendir; çünkü insanlar onu çeşitli bölümlemeler halinde tasnif ederler: Yıl, ay, gün gibi.

Romanda önemli bir ağırlığa sahip olan zaman kavramın birtakım işlevleri vardır. Şaban Sağlık bir makalesinde romanda zamanın işlevlerini şu şekilde sıralamıştır:

"a) Romanda tarif ve tasvir yoluyla verilen zamandan bir devri, bir dönemi tanıyabiliriz. Buna 'romanın devrini yansıtma işlevi' diyebiliriz.(...)

b) Romanda zamanın "toplumsal değişimi" yansıtmak gibi bir işlevi de vardır.(...)

c) Toplumsal değişim atmosferi içinde roman kişisinin birtakım tecrübeler edinmesi ve edinilen bu yeni tecrübeler doğrultusunda kişide meydana gelen değişimi göstermek de romanda zamanın bir işlevidir.(...)

d) Zaman olgusuna bağlanarak açıklanan olay ve olgulardaki 'gerçeklik' niteliği pekiştirilir. (...)

e) İnsan zaman içinde yaşar; bütün eylemlerini ve devinimlerini zamana göre ayarlar. Bu yüzden denebilir ki, insan zaman olmadan bir hiçtir. Romanlarda zaman insanın bu yönünü verme işlevinde de kullanılır.(...)

f) Romanda zamanın insanı hep bilince, yani şimdi'ye getirmesi gibi bir işlevi de vardır. Hem gerçek hem de kurmaca dünyada geçmiş ve gelecek, şimdi'yle irtibatı –bir başka ifadeyle şimdiye yararı- ölçüsünde anlam kazanır. (...)

g)Romanda zaman aynı zamanda bir yapı (biçim, estetik) unsurudur. Bu açıdan bakınca, romanda zamanın estetik işlevinden de söz edilebilir. (...)

h) Romanda zamanın kullanım tekniklerinin de bir işlevi vardır. (...) 'Geri ve ileri kırılmalar', 'özetleme', 'eksilti' ve 'sahneleme' gibi tekniklerin her birinin romanda belirli bir işlevi vardır."[45]

Durali Yılmaz, zaman kavramını farklı boyutlarıyla kullanan bir yazardır. Genellikle romanlarında tarihte yaşanmış olaylara ve kişilere yer verir. Bu bağlamda ortaya vaka zamanı çıkar.

Siyah Perdeli Evler romanında zaman tamamen belirsizdir. Olayların ne zaman başladığı ve ne zaman sonlandığı hakkında kesin bir bilgi yoktur. Hayal ve gerçeğin iç içe geçtiği romanın zamanında da bir ikilem söz konusudur. Yılın belirsizliğine rağmen roman başlar ve biter. Araya farklı kurgular, kişiler girmez. Kahramanın uyanıp yataktan çıkma tasviriyle başlayan romanda olayların da başladığını haber veren *"(...)Kuşluk vaktinin çoktan erişmiş olduğunu anladım." (age, s.10)* cümlesi en belirgin zaman kavramlarından biridir.

Roman kahramanı uyanınca bir yolculuğa başlar. Yolculuğa hangi yılda başladığı ve yolculuğun ne kadar sürdüğü belli değildir. Nasıl ki romanın başında sabaha yakın bir zaman olduğu okura hissettiriliyorsa romanın sonunda da *"Dün, bugün ve gelecek sanki aynı anda var oluyor insanların kafasında."*(age, s.159) cümlesiyle romandaki zaman belirsizliği okura aktarılmıştır.

Savaş Günlüğü romanında anlatıcı kahramanın savaş sebebiyle askere çağırılması ve askerden dönüp evine gelme süreci aktarılır. Yıl belli değildir. Savaşın ne kadar sürdüğü ve kahramanın ne zaman eve döndüğü bilinmez. Ancak bu romanda da aralıksız bir süreçten bahsedilir. Olay başlar ve biter. Geçmişten, gelecekten herhangi bir aktarım yapılmaz.

Romandaki olay akışını sağlamak için sadece belli zaman kesitleri karşımıza çıkar.

---

[45] Şaban Sağlık, *Kurmaca Âlemin Sözcüklerinden Romanda Zaman – Mekân – Tasvir*, Hece Türk Romanı Özel Sayısı, y. 6, S. 65-66-67, Mayıs/Haziran/Temmuz, s. 143.

"Akşam bir kurtarıcı geldi. Uğraştılar ama çalıştıramadılar iki arabayı da." (Savaş Günlüğü, s.18)

"Tan ağarmada. Bomboş kara tarlalar uzayıp gidiyor iki yanda." (Savaş Günlüğü, s.43)

"Az sonra, taarruzun yarın sabahın ilk saatlerine ertelendiği bildirildi."(Savaş Günlüğü, s.59)

"Güzel bir sonbahar günü terhis oldum." (Savaş Günlüğü, s.114)

Bazen sadece saat verilmiş ve okur olayın içine çekilmek istenmiştir. Saat verilen bölümlerde ayrıntılar göze çarpmaktadır.

"-Servis arabası ne zaman kalıyor, onu söyle.

-Üç buçukta ilk duraktan.

(...)Tam üç yirmide evden çıkmalıyım. (Savaş Günlüğü, s.7)

"Üç yirmi sekizde servis arabasına bindim." (Savaş Günlüğü, s.9)

"Sabahın saat üçünde düşman üzerine saldırıya geçecektik." (Savaş Günlüğü, s.29)

Bu ifadeler, daha önce de belirttiğimiz gibi sadece akışı sağlamak için kullanılmıştır.

Ankara'da Ölüm romanında bir ailenin birkaç yıllık bir süreçte nasıl birbirlerinden koptukları anlatılır. Adı geçen romanda realiteye uygun herhangi bir tarihî bilgiye rastlanmaz. Ankara'da geçen romanda anlatılan sosyal hayata baktığımızda vaka zamanının 1970'ler olduğu tahmin edilebilir. Yıl hakkında net bir bilgi yoktur. Verilen kesitler sayesinde olayların bir iki yılı kapsayan bir süreyi içine aldığı anlaşılmaktadır. Vaka zamanı yine sayfalar çevrildikçe ileriye doğru akar ve olayın akışının sağlanması için küçük zaman kesitlerine yer verilir.

"Ankara'da ilkbaharın güneşli sabahlarından biriydi." (Ankara'da Ölüm, s.19)

"Ankara'da güzel bir cumartesi günü." (Ankara'da Ölüm, s.39)

"Bu akşam söz vapur gezisinden açıldı." (Ankara'da Ölüm, s49)

Durali Yılmaz'ın çoğu romanı kurgusal bir mahiyet taşımasına rağmen gerçekten belirttiği ve belirttiği yılın sosyo-kültürel özelliklerini taşıdığı okura yansıtılmıştır. Zaman tıpkı bir ayna gibi romanın diğer unsurlarını yansıtır. Romandaki olayların gerçekleştiği zaman, kişilerin giyim kuşamından, örf ve âdetlerine, eğlencelerine, hatta psikolojilerine kadar geniş bir yelpazeyi önümüze serer.

Ayasofya Dile Geldi romanında ise vaka zamanının tarihleri net bir şekilde ifade edilir. 1976 yılında anlatılmaya başlayan romanda geriye dönüş tekniği kullanılır ve Ayasofya'nın 532 yılında başlayan inşasından günümüze kadar olan serüveni aktarılır. Yaklaşık 1500 yıllık bir zaman dilimine kapsayan anlatıda ayrıntılara yer verilmez ancak olay akışı içinde zamanın akışı okura yansıtılır. Diğer romanlardan farklı olarak hem 1976 yılı hem de 532 sonrasındaki yıllar iç içe geçmiş şekilde bütünlük sağlanır.

"*Faruk Yücel, 1976 yılı Haziran ayının ilk Cumartesi öğlesinde Sultanahmet Camii'nden çıktı ve Ayasofya'ya doğru yürümeye başladı."* (Ayasofya Dile Geldi, s.8)

Ayasofya'nın hikâyesini anlatmaya başladığı tarih olan 1976 yılından sonra geriye dönüş yapılmış ve ardından kronolojik sırayla olaylar aktarılmıştır.

"*532 yılın baharında çalışmalara başlandı, önce isyancıların çıkardıkları yangının artıkları temizlendi."* (Ayasofya Dile Geldi, s.31)

"537 yılının Noel gününde İmparator Justinien beni ibadete açmaya karar verdi." (Ayasofya Dile Geldi, s.34)

"562 yılının yazında bütün kafileler çöllerden alıp getirdikleri topraklarla beraber İstanbul'a geldiler." (Ayasofya Dile Geldi, s.29)

"23 Aralık 562… 537 Noel'inden bugüne tam yirmi beş yıl geçmişti. Yirmi beş yıl boyunca benim kubbemi yerinde tutabilmek için seferber olan, gece gündüz dayanılmaz bir ruh eğitimi gören Bizanslılar, nihayet emellerine ulaşmışlar ve benim kubbemi duvarların üzerine kondurabilmişlerdi." (Ayasofya Dile Geldi, s.47)

"*1204 yılının ilk sıcakları başlamıştı. İstanbul'da bir telaş, bir heyecan"* (Ayasofya Dile Geldi, s.57)

"1452 yılının baharı… Yeni Bizans İmparatoru on birinci Konstantin, Türk Padişahı Sultan Mehmet'i çok iyi tanıdığını sanıyor, onun İstanbul üzerinde bir emeli olamayacağını hatta Sultan Mehmet'in Bizans'la iyi geçinmek zorunda olduğunu söylüyor ve yıllardır süregelen söylentilere gülüp geçiyordu." (Ayasofya Dile Geldi, s.76)

"1453 yılının baharında İstanbul'da bir kaynaşmadır başladı. Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethetmek için hazırlıklara başladığı, görülmemiş büyüklükte, ancak iki yüz öküzün çekebileceği toplar döktürmekte olduğu duyulmuştu." (Ayasofya Dile Geldi, s.81)

"1839 yılında Osmanlı tahtına yeni bir padişah geçti. Sultan Abdülmecit Han" (Ayasofya Dile Geldi, s.112)

İstanbul'un fetih serüveni, değişen padişahlar, olaylar tarihî sıra içinde başarılı bir şekilde okura sunulmuştur. Daha önce de belirttiğimiz gibi tarihte yaşanmış gerçek olaylara sadık kalınarak kurgu sağlanmış ve olaylar somutlaştırılmıştır.

"29 Mayıs sabahı, erken saatlerde binlerce Bizanslının bana koştuğunu gördüm." (Ayasofya Dile Geldi, s.88)

Geniş bir zaman dilimini kapsayan romanda bu duruma da değinilmiştir. Zaman kavramının hızlı akışı yine kurgu içinde ifade edilmiştir.

"Zaman öylesine çabuk geçiyordu ki ona ayak uydurmam mümkün olamıyordu. Sanki asırlar süren bir çağı, göz açıp kapayana kadar bir sürede yaşamıştım. Ermişin yanından ayrılalı beri bir yıl geçmiş gibi geliyordu bana. Tanın ağarmasıyla güneşin doğması bir anda olup bitti." (Ayasofya Dile Geldi, s.144)

Kronolojik sıranın bazen geriye dönüş tekniğiyle bazen olağan sıralamasıyla oluşan *Ayasofya Dile Geldi* romanında genel olarak vaka zamanı belli olsa da konunun ilerlediğini gösteren bu tarz ifadeler kullanılmaktadır.

"*Bu ayrılık, bu sensizlik beni bitirecek sandığım bir anda sabah oluveriyor."* (Ayasofya Dile Geldi, s.15)

"*İkindiye doğru Justinien meydana geldi."* (Ayasofya Dile Geldi, s.33)

"İlkbaharın güneşli bir pazar sabahı, binlerce insan toplandı benim bulunduğum bu meydanda(...)Öğle vaktinden biraz sonra İmparator Justinien mahiyetiyle beraber buraya geldi." (Ayasofya Dile Geldi, s.28)

"*Her sabah buraya gelerek İncil'den bir iki ayet okuyup üfleyenler ve böylece bir katkıda bulunmak isteyenler de vardı."* (Ayasofya Dile Geldi, s.32)

"*Bir pazar günü İmparatorun toplantı meydanında halkına hitap edeceği ilan edildi." (*Ayasofya Dile Geldi, s.32)

"Nihayet akşam oldu, sabah oldu ve kuşluk vakti geldi." (Ayasofya Dile Geldi, s.45)

"Roman gerçekte yaşamın doğal başlangıcına bağlı değilse de yine onun başladığı, bittiği nokta aracılığıyla belirlenen, biricik özsel uzaklığı gösterir."[46]

Fetva Yokuşu romanı da tarihî, kurgusal bağlamda net olarak gösteren bir romandır. 1600'lü yıllarda geçtiği ve Cumhuriyet sonrasına kadar sürdüğü vaka zamanı içinde ifade edilir. Osmanlının bünyesinde yaşayan ve o dönemi yansıtan yeniçerilerin idamını anlatan *Fetva Yokuşu* da tarihin net olarak verildiği romanlardandır.

"1622 yılın 18 Mayıs günü… İstanbul günlük güneşlik bir Çarşamba sabahına uyanmıştı." (Fetva Yokuşu, s.68)

"1651 yılının 21 Ağustosu… Günlerdir sıcaklarla kavrulan İstanbul, serin bir yaz seherine nefes nefese uyandı." (Fetva Yokuşu, s.89)

"1826 yılının bahar ayları geldiğinde, Ağa Kapısındakilerde gözle görülür bir tedirginlik başladı." (Fetva Yokuşu, s.106)

[46] George Lukacs, *Roman Kuramı*(Çeviren: Sedat Ümran), Say Yay., İstanbul 1985, s. 80.

"Haziran ayı ortaların kadar Yeniçerilerden bir ses gelmedi." (Fetva Yokuşu, s.109)

"1826 yılının sıcak bir yaz günü daha başlamıştı(...) Ağustos ayının bu il perşembesi de oldukça sessiz ve sakin başlamıştı." (Fetva Yokuşu, s.128)

"Ve 16 Mart 1920 Pazar sabahı, keskin bir kuzey rüzgârı İstanbul'u acımasızca ısırırken Şehzadebaşı'nda silah sesleri duyuldu."(Fetva Yokuşu, s.175)

*"26 Eylül 1920... Günlerden Cuma. Fetva Kapısı serin bir sonbahar sabahına uyandı."(*Fetva Yokuşu, s.178)

"1922 yılının yaz ayları, olağanüstü bir sevinç ve heyecan yarattı İstanbul'da." (Fetva Yokuşu, s.187)

"1923 yılı sonbaharının başlangıcında iri yarı, kalın bıyıklı ve tıraşlı yüzlü biri geldi Fetva Kapısı'na. Bu gelen zatı Fetva Kapısı sayıyla karşıladı. Asker gibi giyinmiş olan bu zat Halife Abdülmecit Efendi idi. Böylece Cellat Taşı da öğrenmiş oldu ki saltanat kaldırılmıştır." (Fetva Yokuşu, s.190)

Romanda anlatıcı konumundaki "cellat taşı" yaşadıklarını ve gördüklerini kronolojik sıraya ve tarihin gerçek olaylarına sadık kalarak kurgusal bağlamda aktarır.

Durali Yılmaz'ın bazı romanlarında kullandığı bu tekniğin amacı, tarihteki olayları somutlaştırmak ve vaka zamanının realitesini okura yansıtmaktır.

Özellikle romandaki tarihsel ve nesnel zaman öğesi romanın içeriğini anlamada, kişilerini yönlendiren etkenleri tanıma da romandaki süre (olayın başlama ve bitim) zamandan daha önemli bir unsur olarak karşımıza çıkar.[47]

Adı geçen romanda yıllar net bir şekilde verilmiş olsa da akışın takibi için oluşturulan kesintili günlere rastlarız. Bu kesitler arasındaki zaman aralığı tam olarak tespit edilemez, hesaplanamaz. Bununla birlikte bu zaman kesitlerinde başlayan olayların ve durumların ne kadar sürdüğü de belirsizdir.

[47] Özdemir Emin, *Yazınsal Türler*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1994, s.264.

"İkindiye doğru İstanbul surları göründü(...)Hava kararana kadar arabalar, mermer ocağından yeni yeni mermer parçaları getirmeye devam ettiler." (Fetva Yokuşu, s.19-20)

"Bir ikindi vakti, yanında beş Yeniçeri subayı olduğu halde, bir yeniçeri subayı çıkageldi." (Fetva Yokuşu, s.31)

"Sabah güneşi İstanbul'a ilk ışınlarını yayarken mermercinin kalfaları geldiler." (Fetva Yokuşu, s.21)

Tarihin belli olduğu bu roman da geniş bir zaman kavramı vardır. Bu nedenle karşımıza *"Ne var ki zaman, hiçbir şeye aldırmadan her zamanki gibi akıp gidiyor, akıp gidecekti de."* (Fetva Yokuşu, s.55) gibi ifadeler çıkmaktadır.

Ayasofya Dile Geldi ve *Fetva Yokuşu* romanlarında tarihlerin bazıları gerçekten bilgi vermek için yazılmıştır ve olayların yaşandığı gerçek tarihlerle örtüşür.

Gerçek dünyadaki bütün eylem ve işler, zamandan bağımsız olmadığı gibi, kurmaca dünyadaki bütün durum ve hareketler de bir zaman dilimi içinde gerçekleşirler. Her olay veya şahıs, az ya da çok olarak içinde olduğu zamanın izlerini taşır. Bu yüzden okuyucular olayların ne zaman oluştuklarını merak ederler.

Tarihin tozlu sayfalarındaki bilgiler ışığında oluşan bu romanlardan sonra dinî-tasavvufî bir eğilim gösteren yazarın *Ölmeden Ölenler* ve *Çilekeş Müslümanlar* romanlarında da geniş bir zaman dilimi vardır. *Ölmeden Ölenler, Çilekeş Müslümanlar* romanından bir kesit gibidir. Her ikisi de Hz. Muhammet'in yaşadığı dönemi anlatmıştır.

Ölmeden Ölenler romanı Hz. Muhammet'in peygamber olduktan sonra çevre milletlere elçilere göndermesiyle başlar. Yani romanın vaka zamanının 600'lü yıllar olduğu bilinmektedir.

"*Derken 622 yılının hac mevsimi gelip çattı."* (Ölmeden Ölenler, s.39)

Hz. Muhammet'in yaşadığı dönemi, belirli bir süreci işleyen romanlar *Ölmeden Ölenler* ve *Çilekeş Müslümanlar*' da uzun süreli vaka zamanındaki akışı okura yansıtmak için küçük zaman kesitleri kullanılır. İleriye doğru giden bir zaman

vardır. Verilen belirsiz kesitlerdeki olayların ne kadar sürdüğü bilinmez ancak akış kronolojik bir sırayla sağlanmış olur.

"Geceler gündüzleri kovaladı, mevsimler mevsimleri. Çöller, vadiler, hurmalıklar Haris'in imanına 'iman katıyor' gücünü yeniliyordu. Tıpkı Medine'den ayrıldığı günlerdeki gibi bunaltıcı sıcaklarla birlikte Suriye topraklarına girdi Haris. Demek ki yola çıkalı bir yıla yakın bir zaman olmuştu." (Ölmeden Ölenler, s.18)

"*Bir ikindi vakti başlayan kuşatma, akşam karanlığının inmesine dek sürdü."* (Ölmeden Ölenler, s.60)

"*Yatsı namazına kadar mücahitler dinlendiler ve ertesi sabah için gerekli hazırlıklarını yaptılar."* (Ölmeden Ölenler, s.61)

"Öğle vakti tekrar Mescid'e gelen Resulallah, ashabına öğle namazını kıldırdı." (Ölmeden Ölenler, s.31)

*Çilekeş Müslümanlar'*da vaka zamanı 571 yılı ile başlamış ve 632 yılında Hz. Muhammet'in vefatından kısa bir süre sonra sonlanmıştır. *Çilekeş Müslümanlar* romanının Hz. Muhammet'in yaşadığı dönem olduğu bilinir ve roman akışı içinde kronolojik bir sırayla bu tarihlere yer verilir.

"Âlemlerin Rabbi yüce Allah, sevgili Elçisine 622 yılının Temmuz'unda Medine'ye hicret izni verdi." (Çilekeş Müslümanlar, s.108)

"İslâm ordusu 624 yılının serin bir Mart sabahında Medine'den yola çıktı. Bütün Medine ayaktaydı; savaşa gitmeye gücü olmayanlar, dualarıyla ve yürekleriyle orduya katılıyorlardı." (Çilekeş Müslümanlar, s.129)

"İslam ordusu, Cuma namazı sonrası 625 yılının 24 Mart günü Medine'den hareket etti." (Çilekeş Müslümanlar, s.136)

"Zaman ibresi 625 yılının 25 Martını göstermede... Günlerden Cumartesi... Serin bir bahar sabahı... Tam bir yıl önce yine böyle bir gündü ve İslâm ordusu, küfre karşı Bedir'de saf tutmuştu." (Çilekeş Müslümanlar, s.137)

*"Zaman 622 yılının Eylül ortalarını göstermekteydi ve Medine ayakta, heyecanlı bir bekleyiş içindeydi. Medineliler, günlerdir Mekke'den gelecek ahir zaman peygamberini bekliyorlardı."(*Çilekeş Müslümanlar, s.156)

"Yıl 630, Ocak ayı... Hicretin sekizinci yılı Ramazanı... Allah Resulü, on bin kişilik muazzam bir orduyla Mekke'de... Sekiz yıl önce, müşriklerin verecekleri zarardan kurtulmak için gizlice terk ettikleri Mekke, şimdi Müslümanlara kucak açmış, tarihinin en mutlu anlarını yaşıyordu." (Çilekeş Müslümanlar, s.183)

*"Ertesi yıl, Allah Resulü, haccetmek üzere, Medine'den Mekke'ye hareket etti. Takvimler 632 yılının Şubat ayını gösteriyordu. Tabiat yeni yeni canlanmaya hazırlanıyor, bahar güneşi yeni yeni kendini gösteriyordu. Allah Resulü'nün gelişiyle, Mekke, tarihinin en kalabalık ve en mutlu günlerini yaşamaya başlamıştı."(*Çilekeş Müslümanlar, s.196)

"Ve zamanlardan 632 yılının 8 Haziran Pazartesi... Hava berrak ve sıcak... Müslümanların yüreğine haberlerin en acısı düşüyor: Allah Resulü, ebediyete, ahirete yürüdü." (Çilekeş Müslümanlar, s.199)

Yine bu romanda da olayın akışını sağlamak ve yaşananları somutlaştırmak için zaman kesitlerine yer verilmiştir.

"Günler haftalara, haftalar aylara, aylar yıllara eklendi; bir bitmeyen bekleyiş ve dayanılmaz hasret, tükenen sabır." (Çilekeş Müslümanlar, s.11)

"Allah'ın Resulü, Ebu Bekir'le birlikte bin bir meşakkat ve çile içinde güzel bir Temmuz sabahı, Medine'ya yakın bir belde olan Kuba'ya ulaştılar." (Çilekeş Müslümanlar, s.113)

"Yıllar yılları izledi. Ammar, büyüyüp serpildi. Uzun boylu ve yakışıklı bir delikanlı oldu. Anasına, babasına ve Ebu Huzeyfe'ye olan sevgi ve saygısı sınırsızdı. (Çilekeş Müslümanlar, s.24)

"Mekke'de her zamanki gibi bir akşam oluyordu ve bu akşam, her zamankinden daha yavaş düşüyordu Mekke'ye." (Çilekeş Müslümanlar, s.41)

"Acı ve elem dolu günlerden aydınlık günlere doğru yuvarlanıp giden zaman dairesi ve yaklaşan seher vakti..." (Çilekeş Müslümanlar, s.55)

"Vakit öğle... Güneş, Mekke'nin tepesinde gülümsüyor; Afrika çöllerini, Habeşiştan topraklarını sevinçler okşuyor, tıpkı Ebu Bekir'in Bilal'i okşaması gibi..." (Çilekeş Müslümanlar, s.59)

"İslam ışığı, Mekke'de yanmaya başlayalı tam altı yıl olmuştu." (Çilekeş Müslümanlar, s.80)

"Mekke'de İslam nurunun parlamasından bu yana tam on yıl geçmişti." (Çilekeş Müslümanlar, s.96)

"Allah'ın Resulü, tebliğ vazifesine başlayalı tam on üç yıl olmuştu. Bir yıl içinde, Allah'ın Resulü'nü hiç görmeden birçok Medineli Müslüman olmuştu; Allah'ın Resulü, gece ve gündüz içlerinde olduğu halde Kureyş'in İslâm düşmanlığı bir türlü bitmemişti." (Çilekeş Müslümanlar, s.108)

Durali Yılmaz'ın genellikle tarih sahnesinde karşımıza çıkan evliyaların, erenlerin, dervişlerin işlendiği *Kıyam, Hz. Türkistan Ahmet Yesevî* gibi romanlarda 13. yüzyıl Anadolu'nun durumu ve "Babalar Ayaklanması" kronolojik olarak yansıtılmıştır.

Kıyam romanında yazarın notuyla ya da bölüm başlarındaki tarihlerle vaka zamanı bilinmektedir. Genellikle tarihler bölüm başlığı olarak verilmiştir.

"Baba İlyas, Amasya Kalesi, Kasım 1240" (Kıyam, s.5)

"Dede Garkın Mekânı, Hıdırellez 1228" (Kıyam, s.34)

"Ahmet Eflaki, Konya, 1320" (Kıyam, s.60)

"Hacı Bektaş, Sulucakaraöyük, Kasım 1240" (Kıyam, s.63)

"Baba İshak, Malya Ovası, Kasım 1240" (Kıyam, s.76)

"Baba İlyas, Amasya Kalesi, Kasım 1240" (Kıyam, s.84)

"Elvan Çelebi, Mecidözü, Kasım 1332" (Kıyam, s.88)

"Romanda zaman, diğer unsurlar gibi kurmacadır ve bir "seçme", "ayıklama" biçiminde yer alır. Çünkü hiçbir romanda zaman, gerçek hayatta olduğu gibi kesintisiz verilemez. Gerçek hayatta kesintisiz bir şekilde devam eden zaman, romanda kesintiye uğrar. Romancı mevcut zaman içinden seçme ve ayıklama yaparak, ancak anlatmaya değer gördüğü zaman dilimlerine yer verir."[48]

Adı geçen romanda yıl, tarihte yaşananlara sadık kalınarak belirtilmiş olsa da olayların ne kadar sürdüğü tam olarak bilinmemektedir. Bu bilinmezlik de genelde kalıplaşmış ifadelerle yansıtılır.

"*Bundan 21 yıl önce böyle bir kasım sabah Amasya, Yeşilırmak'ın yanında bir beşik gibi sallanıyor."* (Kıyam, s.21)

"Vakit kuşluk, erken mi, geç mi ve zamanın hangi dilimi? Aylardan kasım, günlerden hatırlamıyorum, belki altıncı, belki yedinci gün." (Kıyam, s.11)

"Bugün günlerden nedir? Cuma, cumartesi, pazar… Yedinci gün hangisi?" (Kıyam, 5)

"Vakit kuşluk, erken mi, geç mi?" (Kıyam, s.10)

"*Bugün günlerden pazar, vakit kuşluk saati. Hristiyanların yedinci günü, vakitlerin en güzeli."* (Kıyam, s.63)

Zamanın karşısındaki güçsüzlük ve bilinmezlik bu romanda da karşımıza çıkmaktadır.

"Her şey yeniden karıştı birbirine; zaman çemberi bir ileri bir geri döne döne Hıdırellez zamanına yakın bir noktada durdu ve mekân Elbistan." (Kıyam, s.34)

Kıyam romanının daha zaman, mekân ve olay bağlamında daha kapsamlı bir biçimde meydana getirildiği, aynı dönemi ve aynı şekilde dervişleri, erenleri, evliyaları konu alan *Hz. Türkistan Ahmet Yesevî* romanında da tarihler karşımıza çıkar. Adı geçen roman Ahmet Yesevî'nin 1160 yılında zamanlar arasında geçişini anlatan kesitler sunarak başlar. Romanın 1160 yılında başlayıp 1473 yılında son bulan olayları kapsadığı verilen tarihlerle anlaşılmaktadır. 13. yüzyılda oluşan "Babalar

[48] Sağlık, agm, s. 134.

Ayaklanması"nın öncesindeki sosyal durum ve sonucunda ortaya çıkan yıkımlar romanlarda kronolojik bir sırayla ifade edilmiştir.

"Yıl 1210… Cengiz ordularının yürüdüğü, yürüyeceği günler." (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.9)

"*Yıl 1160 Ahmet Yesevî 1210'a bakıyor, Cengiz ordularının yürüdüğü ana. Ahmet Yesevî 1243'e bakıyor(…)Yıl 1160, yıl 1210… Tarım Irmağı ve Ahmet Yesevî; Onan Irmağı ve Cengiz Han*." (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.21)

13. yüzyıl dönemi dervişlerinin hayatlarını sunan romanlarda vaka zamanı genel olarak belli olsa da belirsiz zaman dilimleri de konunun akışını sağlamak için kullanılmıştır.

*"Bir bahar günü, Ahmet, Tarım ırmağı ile baş başa kalmak, tabiatın uyanışını içinde duymak, gökleri ırmağın aynasında seyretmek için evden ayrılmak üzereydi ki ablası Gevher Şehnaz yanına geldi: 'Kardeşim!' dedi. 'Bu gece babamızı rüyamda gördüm, bizi çağırıyor.'" (*Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.32)

*"Bir gece, medresenin karanlık bir köşesine çekilip yitirmekte olduğu düşünce ufuklarına bakmaya başlar. O sırada bir başka talebe gelir yanına. Bir süre Ahmet Yesevî'ye baktıktan sonra: 'Ben de uyku tutmadığı gecelerde buraya gelirim fakat şimdiye kadar burada kimseyle karşılaşmamıştım.' der." (*Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.58)

Durali Yılmaz bu romanlarında olayın akışına göre zamanlara yer vermiştir. "Sabah, akşam, ertesi gün…" gibi ifadedeler olayı kurgu içinde somutlaştırmıştır. Romanlardaki vaka zamanlarında belirsiz kesintiler vardır. Genel olarak belli bir kronolojik sıraya göre cereyan eden olaylar, kesintilere uğrayarak ilerler. Bu belirişiz kesintiler Durali Yılmaz'ın neredeyse her romanında karşımıza çıkmaktadır.

"Ertesi gün, Yusuf Hemedani'nin kararı Buhara'da duyulur(…)Her iki grupta kuşluk vaktinde tekkeye gelmişlerdir.." (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.69)

"Bir seher vaktinde Yusuf, Hemedani Hakka'a yürüdü, Buhara'yı ve dünyayı öksüz bırakıp." (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.78)

"*Ertesi sabah gün ışırken bütün Sayramlılar Şeyh İbrahim'in evinin önündeydiler."* (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.36)

Birçok eserinde tarihteki olay zamanlarına sadık kalmış olan yazarımızın *Şeyh Bedrettin*'in romanında da asıl tarihlere rastlarız. Vaka zamanı tarihteki olaylara ve anlatılara paralel olarak şekillenmiştir.

"5 Temmuz 1413 Çarşamba günü, Sofya yakınlarında Musa Çelebi'nin ordusu ile Mehmet Çelebi'nin ordusu karşılaştı. Rumeli Sultanı Musa Çelebi, kendinden hemen ve derhal hücuma geçti. Ne var ki Musa Çelebi'nin yanındaki Rumelili beyler ve paşalar da karşı tarafa geçmenin planlarını yapmaktaydılar." (Şeyh Bedrettin, s. 12)

"1420 Mayısının 6. Günü Saruhan valisi, ordusuyla İzmir'den hareket etti." (Şeyh Bedrettin, s.86)

"Bugün 26 Temmuz Çarşamba ve Şeyh Bedrettin İznik'te." (Şeyh Bedrettin, s. 15)

Şeyh Bedrettin romanında da *Kıyam* romanında olduğu gibi bazı bölümlerinde verilen tarihler bir alt bölümün başlangıcı niteliğindedir. Vaka zamanını somutlaştırmak ve kronolojik sıraya göre olayların kurgusal akışı sağlanmak için bu teknik kullanılmıştır.

"*İznik, 25 Mayıs 1419 Cuma…"* (Şeyh Bedrettin, s.91)

"*İznik, 10 Ocak 1920 Cuma…"* (Şeyh Bedrettin, s.132)

"Serez, 14 Ocak 1420 Salı…" (Şeyh Bedrettin, s.135)

"*Edirne, 25 Ağustos 1435 Perşembe…" (*Şeyh Bedrettin, s.157)

Her romanda olduğu gibi Şeyh Bedrettin romanında da zaman kesitlerine rastlarız.

"Bu sabah, Müzekkinnüfus'a son noktayı koymanın rahatlığıyla rahlesini bir kenara koyup sırtını duvara yaslayarak, rahat bir nefes aldı Eşrefoğlu." (Şeyh Bedrettin, s.41)

"*Şeyh Bedrettin göl kıyısına vardı, Cafer de yanındaydı. Şafak söküyor ve tanyeri yavaş yavaş ağarıyordu."* (Şeyh Bedrettin, s.102)

"*Kış boyunca insanlar Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal tarafından eğitildiler(...) Baharın başlangıcında yani nevruzla birlikte tabiat yeniden doğardı."* (Şeyh Bedrettin, s.83)

"*Cafer, yol hazırlığını yap. Yarın sabah namazıyla yola çıkacağız."* (Şeyh Bedrettin, s.100)

"Kuşluk vakti, İsfendiyar Bey, Şeyh Bedrettin'i sarayından yolcu etti." (Şeyh Bedrettin, s.118)

"Bugün Serez'de sabah ezanı her zamankinden daha etkileyici okunuyordu." (Şeyh Bedrettin, s.137)

Hacı Bektaş Güvercin romanında net bir yıl verilmez. Konusu bakımından benzer olduğu diğer romanlara ve tarih sahnesinde yer almış kahramanların yaşadığı döneme bakılarak yıl, zaman tahmin edilebilir.

Bu romanda da 13. yüzyılda Anadolu'nun uğradığı zulüm ve şeyhlerin, erenlerin halkı bu durumdan kurtarmak için başlattıkları "Babalar Ayaklanması" dönemi işlenmiştir. Dört bir yandan gelen dervişlerin mücadeleye başlayıp bu mücadelenin sonunda vefatlarıyla son bulur.

Romanda olay akışını sağlamak için yine bazı zaman kesitlerine yer verilmiştir.

"Bugün günlerden Pazar, vakitlerden gündoğumu…" (Hacı Bektaş Güvercin, s.10)

*"Zaman Hıdırellez zamanı; bahar, iyiden iyiye doğayı bürüdü." (*Hacı Bektaş Güvercin, *s.9)*

"Bir ikindi vakti, şimdiye kadar görmediğimiz yücelikte bir dağın eteklerine vardık." (Hacı Bektaş Güvercin, s.52)

"Tatlı bir bahar ikindisiydi ve dünya yeşile kesilmişti." (Hacı Bektaş Güvercin, s.43)

"İnanıyordum onun bu öğle saatinde bize çok önemli şeyler söyleyeceğine; kördüğüm olmuş benlikleri çözeceğine, kararan kalpleri mavi aydınlıkla kurtaracağına..." (Hacı Bektaş Güvercin, s.23)

"Öğle güneşi, tam tepemizdeydi. Fakat bir hıdrellez serinliği yüzlerimizi tatlı tatlı okşamaktaydı." (Hacı Bektaş Güvercin, s.23)

"O kuşluk saatinde...Kan ve ölüm!..." (Hacı Bektaş Güvercin, s.21)

"Gerçekten de ikindiden önce Çat köyüne vardım." (Hacı Bektaş Güvercin, s.76)

"Bir öğle vakti Baba İlyas'ın dergâhına ulaştım. O, buraya geleli 15 yıl kadar olmuştu. Bir süre çobanlık yapmış, insanların güvenini kazandıktan sonra da burada bir ev yapıp evlenmiş." (Hacı Bektaş Güvercin, s.85)

"Bir aydan daha fazla zamandır yollardayım. Yolculuğum Nemrut dağından başladı. Sayısız insanla karşılaştım. Gördüğüm hep acı ve umutsuzluktu. Anadolu halkları acı ve sıkıntı içinde..." (Hacı Bektaş Güvercin, s.86)

"Sabah dergâhın mutfağına çorba içmek üzere girdiğimde on beş yirmi kadar insan vardı. Söylediklerine göre buraya dışarıdan da çorba içmeye gelenler olurmuş. Mutfak sürekli açık bulunurmuş." (Hacı Bektaş Güvercin, s.87)

Romanların mahiyetini inceleyip verilere baktığımızda Durali Yılmaz'ın zamanı belli olan ve olmayan romanlarının tümünde akışı sağlamak için kalıplaşmış zaman kesitlerini kullandığını görürüz.

Bir olgunun/durumun/olayın gerçek zaman süresini dolaysızca yansıtmak zorunda olmayan yazar, bazı romanlarda zamanla oynar ve onu tamamen soyutlaştırır. Bir roman zaman boyunduruğundan elbette ki tam manasıyla kurtulamaz ama realiteden uzak bir şekilde vakaların oluşum sürecinde farklı bir açıdan yansıtabilir.

Bazı romanlarda zamansız bir anlatım söz konusudur. Bu bölümde romanlarda karşımıza çıkan abartılı zamanları ve realiteden uzak zaman kavramanı ele alacağız. Kurgu bağlamında zamanı bazen kahramanlar yorumlar. Bu durum onların ruh

hallerini yansıtır. İznik'te tutsak edilmiş Şeyh Bedrettin için de zaman anlamını yitirmiş ve soyut bir hal almıştır.

"*O zaman, kendisine yetmeyen zaman, şimdi uzadıkça uzuyordu."* (Şeyh Bedrettin, s.20)

"Eşrefoğlu bir sınırda kalakalmıştı: Ne bu dünyaya yürüyebiliyordu ne de öte dünyaya. Hangi zamandı yaşadığı? Gerçekten zaman var mıydı ve Eşrefoğlu onunla birlikte akıp gidiyor muydu? Bir kez daha baktı önündeki şiire: 'Zamansız bîzamanım ben…' " (Şeyh Bedrettin, s.47)

Zaman kavramıyla ilgili birçok söz sanatı yapılmış ve zamana adeta bir kahraman gibi anlamlar yüklenmiştir.

"Zaman ne çözülmez bilmecedir; asırlar an olur, anlar asır..." (Hacı Bektaş Güvercin, s.120)

"Zaman da yorgun bir at gibi soluyup duruyor ve bir türlü geçmek bilmiyordu." (Şeyh Bedrettin, s.63)

Bazen zamana karşı mübalağa da yapılmıştır.

"Zaman uzadıkça uzuyor. Güneş, saatlerdir evin çatısında asılıp kaldı; ne ileri gidiyor, ne geri." (Şeyh Bedrettin, s. 20) Yine zaman akışı *"Bu garip kentte bir gündüz daha geçirmeye gücüm yetmez benim."* (Şeyh Bedrettin, s.23) sözü de kurgu içinde zamanın ilerlediğinin, günlerin geçtiğinin bir göstergesidir.

Özellikle dervişlere göre zaman, soyut bir şeydir. Şeyh Bedrettin, kahramanı oldu romanın akışında zaman kavramanı Torlak Kemal'e aktarır.

"*Geçmiş ve gelecek diye bir şey yoktur Kemal. Zaman görece bir şeydir. Hangi noktanın geçmiş, hangi noktanın gelecek olduğunu kestirmek bazen zorlaşır. İçinde bulunduğumuz an, hem geçmiş hem gelecek olabilir. Mesela sen şimdi hangi zamanı yaşamaktasın? Belki de yıllar önce Kütahya'da karşılaştığımız andasın."* (Şeyh Bedrettin, s.68)

Dış dünya ile ilgili manzara insanda, zaman zaman sezme, tahmin etme, anımsama ve insanı başka bir zamana götüren basit imajlar gibi ruhsal bir fenomenin

oluşmasına zemin hazırlarlar…" kimi zamanda "hikâyenin askıya alınmasıyla bir kişinin hayâle dalması, bir çeşit sonsuzluk içerisine imajları raptetmek suretiyle zaman kavramını ortadan kaldırır.[49]

Bazen de zaman olduğundan çok farklı olarak daha düşsel bir biçimde okura yansıtılmıştır.

"*Arslan Baba'yla Ahmet Yesevî'nin sohbeti üç gün üç gece kesintisiz sürer."* (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.50)

"Boşluk yoktu ki gerçekte; bizim göremediklerimiz vardı. Göremediklerimiz, gelecekti... Perende olanlar içinse gelecek olamazdı, bizim için söz konusu olan zaman onlar için değildi. Çünkü zaman aslında görece bir şeydi. (Hacı Bektaş Güvercin, s.48)

Durali Yılmaz'ın ilk romanlarından günümüze gelene kadar zaman kurgusunda değişiklikler görülmüştür. Önceleri düz bir kurgusal çizgide seyreden zaman kavramı daha sonraki romanlarda tarihî bir nitelik kazanmıştır. Bir romanda zaman, hep aynı biçimde ve aynı oranda yapıyı geliştiren bir unsur değildir. Durali Yılmaz da zaman kavramanın bu farklılığını romanlarında başarılı bir şekilde kullanmıştır.

[49] Bourneur, Roland ve Quellet, Real. *Roman Dünyası ve İncelemesi*, çev. Hüseyin, Gümüş. Kültür Bakanlığı yayınları:1085, s.129.

1.5. BAKIŞ AÇISI VE ANLATICI

"Modern romanda önemli bir işleve sahip olan "bakış açısı" en kısa tanımla olay, çevre ve kişilere bakılan "optik açı"dır.[50] Romancı, "anlatı" olayını gerçekleştirmek için bir bakış açısı tercih eder. Bu bakış açısı konu, çevre, kişi vb. yapı unsurlarıyla uyumlu olmak ve okuru içine çekmek zorundadır.

Durali Yılmaz da romanlarının konum ve işlevlerine göre bakış açılarını belirlemiştir. Ancak en çok kullandığı bakış açısı "kahraman bakış açısı"dır. Yani anlatıcı romanın kahramanıdır ve olayları kendi başından geçiyormuş gibi aktarır.

Anlatıya dayalı bir edebî metinde en önemli unsurlardan biri, anlatıcının durumu ve bu anlatıcının kendisini nasıl konumlandırdığı ve eseri hangi bakış açısı ile ortaya koyduğu meselesidir. Anlatıcının tutumu, eserdeki bütün unsurları şekillendirecek kadar metin üzerinde etkili olduğu için yazma sürecinde verilmesi gereken ilk karar metnin kime ya da kimlere anlattırılacağıdır. Durali Yılmaz romanlarındaki anlatıcı tipleri, anlatıcı konumları, bakış açıları ve anlatıcıların metni aktarma yöntemleri üzerinde ayrıntılı biçimde durulacaktır.

Bu bölümde romanları tek tek ele alarak bakış açılarını incelemeyi uygun gördük.

1.5.1. İlahî/Tanrısal Bakış Açısı

İlahî bakış açısı, kurgusal romanlarda sıkça tercih edilir. Bunun sebebi yazarın, kahramanlarına hükmetme, onları yönlendirme arzusudur. Durali Yılmaz romanlarında ilahi bakış açısını, çoklu bakış açısı içinde tercih etmiştir.

Ankara'da Ölüm romanında karşımıza "hâkim bakış açısı" çıkar. Kahramanlar iç dünyaları, duygu ve düşünceleri okura başarılı bir şekilde aktarılmıştır.

"Şimdi doya doya ağlamak geliyordu Cevat'ın içinden ama yapamıyordu bunu. Uzun uzun düşünmek istiyordu; günlerce yalnız kalmak ve düşünmek istiyordu, fakat bunu yapabilecek miydi?" (Ankara'da Ölüm, s.104)

---

[50] N.Aytür ,age, s.38

"İçinde bir şeyler yıkılıp bir şeyler kuruluyordu Cevat'ın. Ankara yıkılıp yıkılıp yeniden kuruluyordu kafasında." (Ankara'da Ölüm, s.105)

Ayasofya Dile Geldi romanında da kahramanlarının zihinlerinden ve kalplerinden geçirdikleri şeyler okura başarılı bir şekilde yansıtılır.

"*Önce ben şekillendim imparatorun kafasında. Ulaşılmaz bir büyükle görüyordu beni İmparator. İçimi ve dışımı öylesine süslüyordu ki bir mabet olmaktan çıkıyor; dünyanın bütün mabetlerinin yanı sıra, bütün saraylarını ve şatolarını da geride bırakıyordum. İmparatorun kafasında öyle bir hal aldım ki, ben bile korkmaya başladım kendimden(...)Beni ne kadar büyük, ne kadar muhteşem hayal ederse etsin, gönlü daha da büyüğünü ve muhteşemini istiyordu."* (Ayasofya Dile Geldi, s.21)

Anlatıcının iç çözümleme tekniğine kullandığı yerlerde yan kahramanın ruhsal-psikolojik dünyası okuyucuya tanıtılır. Burada amaç kahramanın iç dünyasını ve bilincinde tasarladıklarını okuyucuya aktarma arzusu vardır.

Anlatıcının anlatı zamanından uzun bir süre geriye dönerek başından geçenleri anlatması, anlatıcını sınırsız bir güçle geçmişte yaşanan olayları hatırladığını ve aktardığını gösterir.

Hz. Türkistan Ahmet Yesevî romanında da 'Tanrısal bakış açısı' hâkimdir. Anlatıcı kahramanların duygu ve düşüncelerini bilir ve kendi süzgecinden geçirerek okura aktarır. Tanrısal anlatıcı, kahramanların psikolojik durumlarını sınır bir güçle okuyucuya sunar. Bu durumlarda iç çözümleme, iç diyalog ve iç monolog anlatım tekniklerine başvurur**.**

"Ölüm bir semboldür", diye düşündü Ahmet Yesevî, "nerede başlar, nerede biter belirsiz. Var mıdır, yok mudur belirsiz. Ölmeden önce ölünüz buyrulmuştur. Ölümü öldürmektir bu." (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.25)

Romandaki asıl kahraman Ahmet Yesevî'dir. Onun başından geçen olaylar, onun düşünceleri ve aktarmak istedikleri tanrısal bakış açısı ile okura aktarılır.

"Ahmet, zaman zaman babasının mezarı başında bir başına durup bu hayatla o hayat arasında gidip geliyordu." (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.31)

"Ahmet Yesevî, Buhara'ya dalıp gitmişti. 'Keşke ablam da burada olsaydı…' diye geçirdi içinden ve yüreği sızladı. Kervandakiler ne Ahmet Yesevî'nin farkındaydılar, ne Buhara'nın. Onlar sadece yolculuğu bitirmenin sevincindeydiler; görünenle yetinip avunuyorlardı." (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.55)

"Genç Selçuklu sultanı şaşırmıştır; ordusunu toparlayıcı bir varlık gösterememektedir. Zaten bu bozgun ve panikle kimsenin sultanı görecek hali de yoktur." (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.94)

'Tanrısal konumlu gözlemci anlatıcı' da diyebileceğimiz bu anlatıcı ile pek çok yerde roman kişilerinin iç dünyalarına kulak verilmiştir. Onların düşündükleri ve hissettikleri okuyucuya aktarılmıştır

Şeyh Bedrettin romanının da asıl kahramanı Şeyh Bedrettin'dir. Ahmet Yesevî'de olduğu gibi bu romanda da onun yaşadıkları, düşünceleri tanrısal bakış açısıyla okura sunulur.

"İki gün önce 'Teshil'i bitiren Şeyh Bedrettin, rahlesinin önünden bir türlü kalkamıyordu. Teshil'i bitirmekte hata mı etmişti?" (Şeyh Bedrettin, s.17)

Tarih sahnesinde karşımıza çıkan bu ulvî kişileri konu alan romanlarda genellikle 'Tanrısal bakış açısı' tercih edilmiştir. Birçok yan kahramanın da rol aldığı bu romanlarda tüm olayların merkezi adı geçen kahramanlardır. Onların duygu ve düşünceleri okura başarılı bir şekilde aktarılmıştır.

"Şeyh Bedrettin sokağa çıktığında bir tereddüt yaşadı; ne tarafa gideceğine bir türlü karar veremiyordu. Aslında bu şehri de hiç tanımıyordu. Geleli iki hafta olmuştu ama ilk kez sokağa çıkıyordu." (Şeyh Bedrettin, s.34)

Aynı romanda adı geçen bir diğer kahraman da şair Eşrefoğlu Rumi'dir. Onunla ilgili olay ve düşüncelerin aktarıldığı bölümlerde de 'tanrısal bakışı açısı' kullanılmıştır.

"*Eşrefoğlu, hanımını, yemeği, evini hatta nerede ve hangi zamanda bulunduğunu unutarak kapıya doğru yürüdü. Bir ışık vardı tam karşısında; saatlerdir beyninde ve önündeki kâğıtlarda uçuşup duran kelimeler, onu karşısındaki ışığa doğru götürüyordu."* (Şeyh Bedrettin, s.51)

"Şimdi uçsuz bucaksız bir mavi denizde, onun üzerine bir çadır gibi inen mavi gök arasında yapayalnızdı Şeyh Bedrettin." (Şeyh Bedrettin, s.120)

"*Tezkireci durakladı ve Şeyh Bedrettin'e baktı. Şeyh Bedrettin tezkireciye bakmıyordu. Gözleri hala boşluğa dönüktü."* (Şeyh Bedrettin, s.146)

Çilekeş Müslümanlar romanında genel olarak gözlemci bakış açısı karşımıza çıkar. Ancak bazı bölümlerde "ilahi bakış açısı" nı da görmek mümkündür.

"*Selman'ı kalbi, kan dökülmeden ülkesinin İslâm'a uyanacağını söylüyordu. Tek başına kaleye yürüdü, içinde en ufak bir korku yoktu."* (Çilekeş Müslümanlar, s.230)

1.5.2. Kahraman Bakış Açısı

İlk romanlarından biri olan *Siyah Perdeli Evler*'de hayalî kahramanın başında geçenleri "ben" diliyle anlatmasıyla oluşturulmuştur.

"Sıkıntılar, korkular, umutsuzluklar geride kalmıştı. Terhis oldum ve evime dönüyorum." (Siyah Perdeli Evler, s.117)

"Ayaklarım toprağa bastığında rahatlar gibi oldum, başladım yürümeye. Bazen hızlı bazen yavaş. Beynimde korku ve cesaret şimşekleri çakıyor. İyice yoruldu." (Siyah Perdeli Evler, s.11)

"*Dokunsalar ağlayacağım. Gözlerim dolu. Benim de öteki çocuklar gibi bir ağabeyim olmalı. Babam yeniden yakalıyor bileğimi ve mezarın başından ayrılıyoruz."* (Siyah Perdeli Evler, s.112)

"*Daha bir iki adım atmamıştım ki kendimi insanlarla fıkır fıkır kaynayan bir kentte buldum. Göz alabildiğine uzanıp gidiyor kent; ne ova var, ne dağ, ne siyah perdeli evler."* (Siyah Perdeli Evler, s.153)

Savaş Günlüğü yazarın kurgu kahramanının başında geçenleri "ben" diliyle anlatmasıyla oluşmuştur. Romanında anlatıcı bir teğmendir. Savaşa çağırılışı, savaş süreci ve bitimi teğmen tarafından okura aktarılır.

Anlatıcı konumundaki askerin dünyaya bakışı ve tavrı okuyucunun zihnine direkt olarak yansıtılır. Kendisini basit ve silik bir insan olarak gören "ben anlatıcı", karakterleri kendi dünya görüşünün süzgecinden geçirerek kimlik kazandırmaya çalışır.

"Gerçeğin tam ortasındayım ve savaşa yollanıyorum. Çocukluğumun büyüsü geri gelmek üzere bozuldu." (Savaş Günlüğü, s.5)

"*Kapı hızlı hızlı vuruluyordu. Gözlerimi açarak saatime bakmaya çalıştım. Oda karanlıktı, göremedim.* (Savaş Günlüğü, s.6)

"İzin günüm geldiğinde, ev sahiplerimi göreceğim diye çok sevindim. Araba öğleden sonra kalktı. Yeni bir dünyaya gidiyormuşum gibi bir duygu vardı içimde." (Savaş Günlüğü, s.77)

"Sigara paketimi çıkarıp arkadaşıma uzattım. O da bir sigara aldı. Yaktık sigaralarımızı. Arkadaşım ev sahibine teşekkür etti. Nasıl da unutmuştum teşekkür etmeyi." (Savaş Günlüğü, s.97)

Kıyam romanın daha kapsamlı şekliyle karşımıza çıkan *Hacı Bektaş Güvercin?* adlı romanda 'ben' dili yani 'kahraman bakış açısı' hâkimdir. Diğer romandan farklı olarak belirttiğimiz gibi daha ayrıntılıdır ve bahsi geçen dervişlerin yanına bir de Menteş eklenmiştir. O da kendine ait bölümlerde 'kahraman bakış açısı' ile karşımıza çıkar.

"Arkadaşlarım şaşırarak doğruluyorlar ve yüzüme bakıyorlar. Bir süre ne diyeceğimi bilemiyorum. İçinde bulunduğum çıkmazdan kurtulabilmek için ötelere bakıyorum ve o sırada dağın eteğine doğru tırmanan bir kent görüyorum." (Hacı Bektaş Güvercin s.38)

"Güneş doğarken ardıç ağacının altından çıkıyorum. Burası Güneşin Doğduğu Ülkenin en kutsal eşiği; Dede Garkın'la karşılaşacağım yer ancak burası olabilirdi. Gerçekten de ağacın altından çıkar çıkmaz Dede Garkın'ı karşımda buluyorum ve o an mavi gözlerinin ışığıyla aydınlanan Erciyes'ten Konya'ya, Amasya'ya bakıyorum." (Hacı Bektaş Güvercin, s.41)

"Bir süre bekledikten sonra önce köpeklerin, ardından da davarların sesleri kesildi. Ortalık böcek seslerine kalmıştı. Şaşırdım, şaşırmakla da kalmadım, umudumu da yitirmeye başladım." (Hacı Bektaş Güvercin, s.67)

1.5.3. Gözlemci Bakış Açısı

Dinî romanlardan biri olan ve Hz. Muhammet dönemini okura yansıtan *Ölmeden Ölenler*'de 3. kişi anlatıcı vardır. Konunun ve olayların tarihe sadık kalınarak okurla buluşturulduğu bu roman, tarafsız bir anlatıcının aktarımıyla sunulur.

"Haris, gece demeden, gündüz demeden yürüyordu. Resulallah ile vedalaşalı hayli olmuştu(...)Tıpkı Medine'den ayrıldığı günlerdeki gibi bunaltıcı sıcaklarla birlikte Suriye topraklarına girdi Haris." (Ölmeden Ölenler, s.18)

"Yıllar yılları kovaladı. Zeyd, Kureyş'in en seçkin insanı, merhamet ve cömertlik timsali Muhammet'ten bir an bile ayrılmak istemiyordu. Ondan ayrı geçirdiği dakikalar, sanki yüzyıllarca uzayıp giden zaman dilimleriydi." (Ölmeden Ölenler, s.70)

"Mücahitler, çekilen düşman saflarının arasında Cafer'i gördüler. Göğsünde Allah Resulü'nün sancağı, dimdik ayaktaydı." (Ölmeden Ölenler, s.96)

Adı geçen romanda karşımıza çıkan anlatıcı, yaşanmış, yaşanan olayları görür ve duyar. Kahramanların gönlü veya kafasından geçenleri okumaya kadar uzanır. Anlatıcı, anlattığı olayların dışında durur, gören durumundadır. Üçüncü tekil şahıs ağzıyla konuşur. Yazarın dilini kullanır ve bu sebeple ona "yazar-anlatıcı" da denilir.

Ölmeden Ölenler romanının daha kapsamlı hali olarak karşımıza çıkan *Çilekeş Müslümanlar*, bakış açısı, anlatıcı bağlamında da benzemektedir.

"Mekke sokaklarında her rastladıklarının, himayesine girdiği yaşlı adama saygıyla selam vermesi, Yasir'in dikkatini çekti ve onun bu şehrin ileri gelenlerinden olduğunu fark etti." (Çilekeş Müslümanlar, s.16)

"Yasir'in sözlerini duyan Sümeyye'nin gözleri dolu dolu olmuştu. Onu ne çok seviyordu. Bir kocasına, bir oğluna bakan Sümeyye'nin içinde bir hasret ağacı

yeşermekteydi binlerce dalı olan. Bu, bütün insanlığı kucaklayacak bir hasretti." (Çilekeş Müslümanlar, s.39)

"*Müşrikler Ammar'ı elleri bağlı olarak Mekke'nin dışına alıp götürdüler. Ammar, dayanılmaz işkencelere uğrayacağını düşünüyordu. Habbab ve Süheyb'in de başına gelenlerde biraz da kendi payı olduğu hissine kapılıyor, az sonra uğrayacağı işkencelere daha fazla sıkıntı veriyordu kalbine bu durum."* (Çilekeş Müslümanlar, s.67)

"*Sabah, Allah Resulü, Kâbe'nin önüne vardı. Bir gecede yüzyıllar yaşamıştı; yaşadıkları ve gördükleri, insanlık tarihini aşıyordu. Değil rüya, gerçeğin de ötesindeydi hepsi."* (Çilekeş Müslümanlar, s.97)

"Müşrikler çekilip gittikten sonra, bir süre Uhud Dağı'nın eteklerinde yaralarını saran Müslümanlar, savaş alanına indiler. Müşrikler ağırlıklarını ve ölülerini alıp gitmişlerdi." (Çilekeş Müslümanlar, s.141)

"Bu sıralarda Arabistan'dan Ammuriyye'ye bir kervan gelmişti. Kervanda Beni Kelb kabilesinden bir tüccar vardı. Selman, haber alır almaz hemen tacire koştu." (Çilekeş Müslümanlar, s.151)

"Süheyb-Rumi, Rum diyarına sefer yapılacağını duyduğunda sevinçle can dostları Ammar'a, Habbab'a, Bilal'e, Selman'a koştu. Selman, İran seferini hayal ederken, Ammar, Bizans'ın hemen ötesinde Türkistan'ı görüyordu." (Çilekeş Müslümanlar, s.193)

"Tanrısal bakış açısı" nın hâkim olduğu *Ankara'da Ölüm* romanında nadir de olsa gözlemci bakış açısı da karşımıza çıkar.

"Cevat önündeki telefonu açtı ve iki çay söyledi. Sonra masasındaki evrakları gelişigüzel karıştırmaya başladı. Gülay, karşıdaki masaya oturmuş, parmaklarıyla tempo tutarak genç adama bakıyordu." (Ankara'da Ölüm, s.7)

"Gülay beyninden vurulmuşa döndü. Sevim nasıl olup da o tamirci çırağını seçmişti. Önceden nasıl da farkına varmamıştı işin. (Ankara'da Ölüm, s.36)

"Cevat'la Ümit sık sık buluşmaya başladılar. Ankara'nın gezilecek tüm yerlerini tekrar tekrar ziyaret ediyorlardı. Sevgi kızının durumunu tüm ayrıntılarıyla biliyordu ama kızına olan aşırı sevgisi ona bir uyarıda bulunmasını engelliyordu." (Ankara'da Ölüm, s.51)

"Öğle namazında Hacı Mehmet Efendi'nin cenazesi Maltepe Camii'ne getirildi. Tanıdık akrabaları hep oradaydı. Birkaç kişi de köyden gelmişti. Öğle namazı için herkes camiye dolmuştu." (Ankara'da Ölüm, s.97)

1.5.4. Çoklu Bakış Açısı

Durali Yılmaz'ın romanlarının çoğunda hâkim olan bir anlatıcı olsa da birkaç tane farklı bakış açısına rastlamak mümkündür. *Ayasofya Dile Geldi* bunlardan biridir. Çoklu bakış açısı başarılı bir şekilde kullanılmıştır.

Romanın kahramanlarından ve anlatıcılarından biri olan Faruk Yücel'in başından geçenler öncelikle 'gözlemci bakış açısı' ile okura aktarılır.

"*Faruk Yücel gözlerini kubbeye çevirdi. Kubbedeki yazıları hecelemeye başladı. Artık gözleri bir şey göremez olmuştu. Kulakları çınlıyordu. Ortalıkta çıt yoktu. Bir an her yer sükûta kesmişti."* (Ayasofya Dile Geldi, s.13)

Romanın anlatıcı kahramanlarından biri ise Ayasofya'dır. Tarih boyunca başından geçenleri zamanda yolculuk yaparak aktarır.

"Kubbem tamamlandı. Her şey tamamlanmış, en küçük bir eksiklik kalmamıştı. Son olarak da kubbemin üstüne ta uzaklardan görülebilecek büyüklükte altın bir haç işlendi. Açılışım için 24 Aralık 562 tarihi kararlaştırıldı." (Ayasofya Dile Geldi, s.46)

Kahraman anlatıcı, öykü zamanına geçmişe dönerek olayları kendi bilinç eksenine göre yorumlar. Böylece anlatıcı hem olayın yaşadığı devirdeki oluşumunu, hem ferdi geçmişini, hem de zamana ait özellikleri okuyucuya aktarır.

"Kahraman bakış açısı" nın hâkim olduğu ve Ayasofya'nın kişileştirildiği, konuşturulduğu romanda, tüm olayları, yaşananları ve tarihin tozlu sayfalarını Ayasofya'nın ağzından dinleriz.

Fetva Yokuşu romanı da tıpkı *Ayasofya Dile Geldi'* de olduğu gibi cansız bir anlatıcı kahramanla karşımıza çıkmaktadır. Ancak bununla birlikte yine çok yönlü bakış açıları da romanda okura sunulur. Roman çoklu bakış açısıyla kurgulanmıştır. Eserde, Tanrısal bakış açısının romanın geneline hâkim olmasının yanında, bazı bölümlerde kahraman bakış açısı olayları bir kahramanın ağzından okuyucuya aktarır.

Taşın kişileştirilip duygu ve düşüncelerinin aktarıldığı yerlerde 'tanrısal bakış açısı' hâkimdir. Burada amaç, cansız bir varlık olan taşın gerçekçi bir izlenimle okura sunulmak istenmesidir.

"Taşın asıl şaşırdığı ve hayret ettiği şey, insanların işte bu dayanılmaz ilgisizliğiydi." (Fetva Yokuşu, s.17)

"Ve gerçekten bir sevince uyandı mermer taş. Korktuğu gibi biblo falan olmamış, yine o büyük cüssesiyle duruyor ve gururla bakıyordu çevresine. Dünya ne kadar güzeldi, insanlar ne kadar iyiydi." (Fetva Yokuşu, s.26)

"Gözlemci bakış açısı"nı da adı geçen romanda görmek mümkündür. İtibarı dünyada olup bitenleri, sadece müşahede etmekle yetinir. İkinci aşamada da gözlemlerini adeta bir tarafsızlığı ile okuyucuya nakleder. Bir "yansıtıcı" konumundadır. Çok daha az bilgilidir. Onun bilme, görme, duyma yetenekleri geçmiş ve geleceğe uzanmadığı gibi, kahramanların ruh hallerine de yetişemez.

"Mermerci, aletlerini oracığa bırakarak yerinden kalktı ve dükkânına girdi. Elinde bir maşrapa suyla dükkândan çıktı. Yüzü sürekli gülümsüyordu. Yaptığı işten emin, yavaş yavaş taşın yanına yaklaştı. İçeriden getirdiği maşrapayı taşın üzerine boşalttı. Su, taşın üzerinde hiç eğlenmeksizin kenarlara indi ve kenardaki çukurluktan süzülerek toprağa aktı." (Fetva Yokuşu, s.26)

"Günesin batımından sonra, Fetva Kapısı da yavaş yavaş Şeyhülislamın siyah binişine eş bir matem havasına bürünmeye başladı. Avludaki küçük mescitte okunan akşam ezanından hemen sonra yeni Şeyhülislam ak sarığı ve siyah binişiyle avluda göründü." (Fetva Yokuşu, s.181)

"Vinçin homurdanarak ve ortalığı velveleye vererek Şifahane sokağına dalıp gözden kaybolmasından sonra, semt tekrar önceki sessizliğine gömüldü." (Fetva Yokuşu, s.214)

Kıyam romanında, Baba İlyas, Baba İshak ve Hacı Bektaş yaşadıkları olayları bizzat kendi ağızlarından aktarırlar. Her biri kendiyle ilgili olan bölümün anlatıcı kahramanıdır. Bu anlatıcıya rağmen romanda karşımıza "hâkim bakış açısı" da çıkar.

"*Aşağılara bakıyorum, kayalara oyulmuş mezarlar. Az önce onları göremiyordum; ben mi yükseldim, ayaklarımın altındaki yer mi?"* (Kıyam, s.16)

"Burada mekân tuttuğumuza göre bolca oduna ihtiyacımız olacaktı. Fakat odun nerede? Böyle soğuğu bol, odunu kıt bir memlekette mekân tutmak canlara zor gelmişti. Sürekli, daha sıcak bir beldede mekân tutmamızı istiyorlardı." (Kıyam, s.63)

"*Diyar-ı Rum'un yarıdan fazlasını Gıyasettin'in zulmünden kurtardım. Kış bastırmadan Konya'ya ulaşabilirsem, zulmü tamamen bitireceğim."* (Kıyam, s.76)

"Ayna Dede'nin yüzündeki Amasya, sayfa sayfa açılıyor; her bir sayfada yüz yılların destanını okuyorum satır satır." (Hacı Bektaş Güvercin, s.132)

Anlatıcı, romanın kahramanlarından biridir. Yazar, olayları kahramanın bakış açısından anlatır. Anlatıcının bildikleri; kahramanın anlattıkları, gördükleri, duydukları ve bildikleri ile sınırlıdır. Olaylar, birinci kişinin ağzından verilir. Cümlelerde "ben, biz" özneleri sıkça kullanılır.

1.6. DİL VE ÜSLUP

Edebiyat, dille yapılan bir sanattır. Estetik zevk uyandırmaya çalışan bu sanat dalının ana malzemesi, şüphe yok ki dildir. Her yazar gibi Durali Yılmaz da edebiyat sanatının ana malzemesi olan bu dili, kendi zihninde şekillendirerek belli bir duyuş, düşünüz ve bakış açısı bağlamında işlemiş ve bunun sonucunda kendine özgü roman dilini ve üslubunu oluşturmuştur.

Üslup, "dilin mecazî gücünü, renk ve eylem zenginliğini, kısacası dilin anlatım dağarcığını kişisel becerileriyle söze veya yazıya dökmek, dile hayatiyet kazandırmak demektir." [51]

Üslup ferdidir, kaynağını yazarın mizacından ve tecrübesinden alır. Edebî eserlerde üslubun amacı, mesajı dolaylı yoldan vermek olduğu için simgesel bir söyleyiş ortaya çıkar.

1.6.1. Dilin İmkânlarından Yararlanma

Her dilde olduğu gibi Türkçede de birtakım müşterek kullanımlar vardır. Bunlar bilindiği gibi Türk milletinin asırlardır kullanageldiği atasözleri, deyimler, argolar, tekerlemeler, ninniler, halk söyleyişleri, tarihî sözler ve benzeri… gibi dil hazineleridir.[52]

Eserin dilinin döneme, kahramanların sosyal ve toplumsal düzeylerine göre seçilip seçilmediği, akıcı bir üslubun tercih edilip edilmediği, terminolojik dile başvurulup başvurulmadığı, yabancı kelimelerin ve halka ait dilin bulunup bulunmadığı ve söz sanatlarından hangilerinin kullanıldığı… gibi birçok ayrıntıyı içinde barındırır.

Durali Yılmaz'ın romanlarında dil genel olarak yalın ve akıcıdır. Terminolojik ve yabancı kelimeler, halk söyleyişleri, atasözleri ve deyimler neredeyse yok denebilir.

Farklı bir dile özgü tek bir söylem karşımıza çıkmaktadır.

"Selman'ın sokaklarda bu kıyafetiyle gezdiğini gören çocuklar:

---

[51] Mehmet Tekin, *Roman Sanatı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2002, s.168.
[52] Yüksel Topaloğlu, *Reşat Nuri Güntekin ve Tiyatro,* Kesit Yayınları, İstanbul, 2017, s.286.

"Gürk âmed, gürk âmed/kurt geldi, kurt geldi!..." diyorlardı." (Çilekeş Müslümanlar, s.238)

Sadece *Ankara'da Ölüm* romanında ağız özellikleri karşımıza çıkar. Romanın yaşlı karakteri unutulmaya yüz tutmuş kelimeleri kullanır.

"Bu sözleri duyar duymaz Hacı Mehmet Efendi Rumeli'de yaptığı savaşları anlatmaya başlıyor(...) Urumeli değil, Rumeli, diye alay ediyor Ümit dedesiyle(...) Doğru söylüyor amca, aslında Rumeli değil, Urumelidir, diyor Cevat. Orhan Veli de öyle demez mi: Urumeli Hisarı'na oturmuşum." (Ankara'da Ölüm, s.15)

Yazar, romanlarında olayları, durumları ve kişileri okurun zihninde canlandırmak için bolca tasvir kullanmıştır. Özellikle bazı romanlarında şiirsel bir dil kullanan yazarın romanlarında söz sanatlarını görmek mümkündür.

Betimleme(Tasvir), romanın ritmini veren; yazardan okuyucuya, haber gönderme işlevini üstlenen; herhangi bir kahramanın sahneye çıkmasını, onun herhangi bir durum içinde yer alabilmesini ve ona belirli bir hareket verebilmesini ve olayın kendi bütünlüğü içerisinde işlemesini sağlayan ve yönlendiren bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.[53]

Ele aldığımız romanlarda da tasvirler yaygın bir şekilde kullanılmış. Tasvirler bazen bir mekân üzerinde bazen ise olay veya kahraman üzerinde yoğunlaşır.

"Köşede bir divan, divanda biri yatıyor. Yatanın üzerinde rengini seçemediğim ince bir pike. Altındakini görebilmek için pikeyi kaldırdım. Bir kadın… Evet, bir sütun gibi boylu boyunca ve sırtüstü uzanmış bir kadın. Çırılçıplak, vücudunun orasında burasında pıtır pıtır siyah kıllar. İri gözleri tavana dönük." (Siyah Perdeli Evler, s.51)

Tasvirlerin amacı okurun gözünde kişiyi, mekânı canlandırmak ya da kahramanın duygularını hissettirmektir. Karmaşık duygular içinde bulunan bir insanın ruh hali romandaki kahramanlar aracılığıyla okura sunulmuştur. Tasvir, romanlarda olayların, varlıkların, mekânın anlatımında vazgeçilmez bir yoludur. Tasvirin başarısı

[53] Roland Bourneur ve Real Quellet, *Roman Dünyası ve İncelemesi*, çev. Hüseyin Gümüş, Kültür Bakanlığı Yayınları:1085, Tercüme Eserler Dizisi, Ankara, 1989, s.108-111.

yazanın iyi gözlem yapmasına, duyulardan olabildiğince yararlanmasına, kendinden bir şeyler katmasına ve plânlı olmasına bağlıdır.

"Cevat Maltepe'deki evine geldiğinde yorgun ve bitkindi. Ayakta duramıyor, kof bir ağaç gibi sallanıyordu. Uykusuzluktan kan çanağına dönmüş gözleri cayır cayır yanıyor, dayanılmaz bir acı veriyordu. Fakat uyuma isteği duymuyor, uyuyacak gücü kendinde bulamıyor, dahası uyumaktan korkuyordu. Doğruca odasına girdi ve elinde olmayarak yatağının üzerine attı kendini(...)"(Ankara'da Ölüm, s.103)

Roman kahramanlarının duygu ve düşünceleri yaptıkları eylemler vasıtasıyla şekillendirilmiş ve okura yansıtılmıştır. Okur, bu sayede özellikle tarih sahnesinde rol almış kahramanları daha gerçekçi görebilir.

"Ben Menteş'e baktım. Menteş bana: Bir çıkış yolu arıyordum, Menteş de arıyordu, biliyorum. Bu sırada adam belindeki hançeri çıkardı ve havaya kaldırdı. Bu hareket, beni daha da şaşırttı. Oymak beyi çıldırmış gibiydi. Bakışlarım hançere takıldı. Menteş'in gözleri de hançerdeydi. Orada bulunan herkes hançere bakıyordu. Ortalığı sessizlik kaplamıştı. Doğa bile sessizliğe bürünmüş, olacakları bekliyordu. Baba İlyas'ın ulu çamın dibinde önüme serdiği görüntü bile bu kadar kanımı dondurmamıştı. Bu ölüm sessizliğini yine oymak beyi bozdu: 'İşte budur aydınlık Baba İshak!.. Hançer de bir çerağıdır, kılıç da bir çerağıdır. Bunların parıltısı, bir kuyruklu yıldız gibi, karanlıkları yarar geçer!...' " (Hacı Bektaş Güvercin, s.97)

"Kalp atışlarım giderek yavaşlıyor; kulaklarımda dayanılmaz uğultu... Etrafımda bakıyorum: Gökler, hep kül rengi gökler. Az önce kalbimde fışkıran lavların külleri belki. Güneş, sapsarı, kocaman bir göz, gözlerime dikiliyor. Bulutlar, şekilden şekle girerek hızla üzerimden geçip gidiyor. Koyunlarım, keçilerim ve bütün davarlarım bulut bulut yayılıyor göklerde. Ya çam ağaçlarının rüzgârla söyleşmesi; onları duyamıyorum. Kulaklarımı dolduran beyin paralıyıcı demir seslerinden kurtulmak için buradan kalkıp uzaklaşmak istiyorum. İşte ulu çam ağacım orada. Bir an önce kendimi onun altına atmalıyım. Baba İshak! Hala orada mısın? Susuzluğum da giderek dayanılmaz hale geliyor." (Hacı Bektaş Güvercin, s.141)

"(...)Korkuyla karışık bir heyecan kapladı içini. Kamışı bırakıp elini rahlenin üzerine koydu. Parmaklarını oynattı ve rahatladı. Zihnini toparlamaya çalıştı. Heyecanı yatıştı. Gözlerini boşluğa dikti ve dalıp gitti." (Şeyh Bedrettin, s.9)

" (...)Ani bir kararla elindeki yarım sayfayı bıraktı ve önüne boş bir kâğıt çekti. Yazı kamışı hokkanın içinde, boynu bükük öylece duruyordu." Uzun süre kamışa ve hokkaya baktı. Sol eli boş kâğıdın üzerindeydi. Sağ elinin kamışa uzanıp kavradığının farkında bile değildi." (Şeyh Bedrettin, s.22)

"*Şeyh Bedrettin, ayağa kalktı. Torunu Halil'in de elinden tutarak pencereye kadar yürüdü. Onun ayağa kalktığını gören misafir de hemen ayağa kalkmış, gözleri yerde saygıyla beklemeye başlamıştı; kulağı ise Şeyh Bedrettin'deydi."* (Şeyh Bedrettin, s.96)

Yazıyı dağınıklıktan kurtarmak ve okuyucunun anlatılan yeri veya nesneyi zihninde daha kolay canlandırmasını sağlamak için, konunun özelliğine göre, anlatılanlarda ayrıntı verilir. Ele aldığımız romanlarda geçen bazı tasvirleri alıntılarla göstermeye çalıştık.

Romanlarında genellikle şiirsel bir dil kullanan Durali Yılmaz, söz sanatlarını ve düşünceyi geliştirme yollarını da başarılı bir şekilde kullanmıştır.

Edebiyatımızda geçmişe derin bağlılık esası, geçmişe yönelik kişilerin ve olayların eserlerde dile getirilmesini sağlamıştır. Genelde şiirlerde karşımıza çıkan ve "Telmih" olarak adlandırdığımız söz sanatına romanlarda rastlarız. Romanlarda buna "hatırlatma, geçmişe yönelik ithafta bulunma" demek daha doğru olacaktır.

Bu sanat bazen tarihte yaşamış kişiler okurun aklına getirmek için bazen de küçük anekdot ve hikâyeler olarak karşımıza çıkar.

Ankara'da Ölüm romanındaki isim muhabbetinde belirgin bir şekilde kullanılmıştır. Burada amaç okura bilgi vermek ve kurgu içinde gerçekçi bir tutum sergilemektir.

"Cem adı uğursuz sayılır bizde. Sanırım Cem Sultan meselesinden olacak. Oysaki ben bu adı öteden beri çok severim. Özellikle bu adı verdim ki, bir taraftan da halkın arasındaki bu safsata yıkılsın diye." (Ankara'da Ölüm, s.18)

Durali Yılmaz'ın dervişleri, erenleri, alperenleri işlediği geçiş romanlarında da geçmişe yönelik hatırlatmalara ve hikâyelere rastlarız. Özellikle peygamberlerle ilgili hatırlatmalar romanlarda sıklıkla karşımıza çıkar.

"*Gevher Şehnaz gördü ki kardeşinin mısralarında geçmişle gelecek iç içedir ve işte gelecekteki ayrılık günlerini kelimelere dökmektedir. Şu an babasının ruhu sevinç içindedir, tıpkı oğlu Yusuf'un kokusunu alan Yakup Peygamber gibi."* (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.35)

"*Ahmet Yesevî, Ebu Zer-i Gıfari'yi hatırladı. O, günlük yiyeceğinden fazlasını asla düşünmez, yanında para bulunduranları, hele cebinde parayla geceleyenleri hoş karşılamazdı. Yusuf Hemedani dünya malı konusunda tam bir Ebu Zer'di."* (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.76)

"Hicret sırasında Allah'ın elçisiyle en yakın dostu Ebu Bekir'in mağaraya sığınışlarını hatırlıyorum. Hani müşrikler mağaranın önüne gelmişlerdi de, Ebu Bekir endişe içinde heyecanla: 'Ey Allah'ın Resulü, görecekler!' demişti. Peygamber efendimiz de 'Korkma, Allah bizimle.' demişti." (Kıyam, s.57)

Geriye dönük hatırlatmalarda İslamiyet'in izlerini görmek mümkündür ancak bu geriye dönüşler sadece bununla sınırlı değildir. Hz. Muhammet dışında birçok peygamberle ilgili bilinen hikâyelere atıfta bulunulmuştur.

Yakalanıp öldürüleceğinin farkına varan Şeyh Bedrettin, her şeyin farkındadır. Çevresindekilere Hz. İsa'nın son akşam yemeğini soğukkanlı bir şekilde anlatır.

"*Biliyorsunuz ki İsa, son akşam yemeğinde Havarilerine dönerek, içinizden biri beni ihbar edecek demişti. O zaman on üç havari birbirlerine bakmışlardı ve herkes herkesten şüphelenmişti. Yahuda ise kendi kendinden şüphelenmişti ama kimse ondan şüphelenmemişti. Sonra da gidip canından çok sevdiği peygamberini ihbar etmişti. Romalı askerler de İsa'yı alıp götürmüşlerdi. Şimdi İsa'nın ruhu göklerden bize bakmaktadır. Onu ölüme götüren çarmıh çoktan toprak olmuştur."* (Şeyh Bedrettin, s.130)

"*Asur hükümdarı Bahtunnasır, Baalbek'i istila ediyor ve Baal putuna el koyuyor. İlyas, dönüp bakmıyor bile ardına; Akdeniz'den çıkan ateşten bir denizaltına*

biniyor ve göklere yükseliyor. Ben İlyas, öylece bakıp kalıyorum İlyas peygamberin ardından; Yeşilırmak akıp gidiyor önümce." (Kıyam, s.6)

Kıyam romanında da Musa peygamberin başından geçen bir olay, konunun akışına göre okura sunulmuştur ancak onunda kısa bir kısmını buraya ekleyeceğiz.

"Musa, genç arkadaşına: Ben iki denizin birleştiği yere ulaşmaya yahut yıllarca yürümeye kararlıyım, demişti. İkisi, iki denizin birleştiği yere ulaşınca, balıklarını unutmuşlardı. Balık bir delikten kayıp denizi boyladı. Oradan uzaklaştıklarında Musa yanındaki gence: Azığımız çıkar, ant olsun ki bu yolculuğumuzda yorgun düştük, dedi. O da: Bak sen, kayalığa vardığımızda balığımı unutmuşum. Bana, onu hatırlamamı unutturan ancak şeytandır(...)" (Kıyam, s.12)

"*Gittikçe kuşkulara bürünen, uzadıkça uzayan karmaşık bir hayat benim hayatım. Olsa olsa Tur Dağı eşim ve yoldaşım olabilir benim. Bilirsin ki o, Hz. Musa'nın yalvarışları üzerine Yaratıcı'nın bir bakışıyla karşı karşıya gelmiş ve tuz buz oluvermişti. Hz. Musa orada Yaratıcı'dan yansıyan bir ateş görmüştü başlangıçta ve oraya koşmuştu. Sonra da ilahi kitapla karşı karşıya gelivermişti. En sonunda da Yaratıcı'yı görme dileğinde bulunmuş ve olanlar Tur Dağı'na olmuştu. Yaratıcı o dağın hikâyesini 'innî' ilahi kelâmıyla anlatmıştı insanlara."* (Ayasofya Dile Geldi, s.17)

"İlyas peygamberden sonra Lut peygamberin adı düşüyor Kur'an sayfalarına. Lut bir umut ama erkekler erkeklerin peşindeler, kadınlar sadece birer tarla çocuk yetiştiren; aşk ve sevgi ise erkekler arasında dönenip duruyor. Lut, aşkı ve sevgiyi tutup kadınlarla erkeklerin arasına koymak istiyor ama sevgi ve aşk kadehini elinden düşürüyor; sevgi bazılarına, aşk bazılarına sıçrıyor(...) İlyas, denizlerde dara düşenlere, Allah'ın uzanan elidir her daim. Hızır da karalara uzanan yeşil bir el: Çiçekten elbiseyle dünyayı yeşil yeşil adımlayan."(Kıyam, s.7)

Nuh peygamberin başından geçen ve 'Nuh Tufanı' olarak akıllara kazınmış olan olay birkaç romanda karşımıza çıkar.

"Nuh tufanı. İlk ve son kez su kıyameti ve suda ölüm. Nuh'un gemisi sularda kurtarıcı. Nuh gemide, ona inananlar gemide ama Nuh'un oğlu Yafes sularda ölüme

koşuyor. Babayla oğul arasında kırılan sevgi, tufanın sularına karışıyor; oğul boğuluyor, baba bakıyor: Yüreğinde ne var Nuh?" (Kıyam, s.10)

"Nişapur'da Nuh Dağı'ndan çok söz edilirdi. Nuh peygamberin gemisi, tufan günü gelip bu dağın tepesine oturmuş. Hal böyle olunca tufanla yok olan insanlık, buradan tekrar başlamış. İlk insan Âdem, hayatı Kâbe'de başlatmış ama ikinci insan hayatı da Nuh ile bu dağdan yeşermiş. Bu bakımdan burası, Kâbe gibi kutsal bir mekândı. Kutsal mekânların hepsinde de adı geçiyordu." (Hacı Bektaş Güvercin, s.53)

Birçok romanda birçok yerde geriye dönük hatırlatmalarla birlikte anekdotlara da başvurulmuştur ancak biz onların hepsine değinmeyeceğiz. Bazı romanlarda olayın akışına göre alıntılarla hikâye içinde kahraman ağzından anlatılan hikâyeler vardır. Anlatılan bu hikâyelerin tarihte yeri olup olmadığı belirsizdir.

"Şimdi beni iyi dinle ve hiç soru sorma. Söylediklerimi anlamak için de kafanı yorma. Sadece dinle ve bomboş hafızana nakşet. Bir zamanlar buralarda bir ermiş kişi yaşarmış. İnsan için en kutsal kazancın kendi emeği olduğunu belirtir ve çevresindeki dervişlere başkalarına yük olmamalarını öğütlermiş. Bu ermiş, hastalanmış sonunda. Dervişleri çevresinde halka halka. Hepsinin dışarı çıkmasını söylemiş bir ara. Yanında en sevdiği ve güvendiği dervişini alıkoymuş. Sana demiş bir vasiyetim olacak. Ben biraz sonra öleceğim. Sakın ağlamayın. Ölüme el sürmeyin ve bekleyin. Siz beklerken beyaz atlı biri gelecek. Ona hiçbir şey sormayın. O, beni yıkayacak, kefenleyecek. Namazımı kıldıracak. Sonra da gidecek. Tekrar ediyorum sakın ona bir şey sormayın. Dervişin zihni allak bullak. Kısa bir bekleyiş ve ermişin ölümü. Derviş, ermişin vasiyetini arkadaşlarına iletmiş. Dervişler ermişin ölüsünün çevresinde. Gözyaşı ve hıçkırık yok. Sadece sabırsız bir bekleyiş. Kısa süre sonra beyaz atlı gelmiş ve ermişin söylediklerini bir bir yapmış. Ermişi mezarına koyduktan sonra dervişlere hiçbir şey söylemeden, atına binmiş ve geldiği yönden dönmeye davranmış. Beyaz atlı epeyce uzaklaştıktan sonra, ermişin vasiyetine muhatap olan derviş dayanamamış ve koşarak beyaz atlı adamın ardına düşmüş. Sonunda yakalamış onu ve kim olduğunu sormuş. Hani demiş beyaz atlı adam, şeyhin sana vasiyet etmişti bana bir şey sormaman konusunda. Derviş, merakının esiri yalvarıyor. Beyaz atlı gülümsemiş. Pekiyi öyleyse, bak yüzüme. Derviş adamın yüzüne baktığında, karşısındakinin az önce

mezara konulan ermiş olduğunu hayretle görmüş. Af dilemiş, yerlere kapanmış. Bu durumu kimselere söylemeyeceğine yeminler etmiş. Evet, demiş ermiş kişi. Ben size her zaman demez miydim, kişi başkalarına yük olmamalı diye. İşte gördün, ben kimselere yük olmadım, demiş ve atını dörtnala sürüp gitmiş." (Siyah Perdeli Evler, s. 27-28)

Savaş olgusu içinde tarihte yaşanmış birçok savaş okura hatırlatılır. Savaşlara manevi bir boyut yüklemek amacıyla Hz. Muhammet dönemindeki savaşlara yer verilir.

"Şam valisi Muaviye, Halife Ali'ye isyan etmiş. Bir yanda Halife'nin askerleri bir yanda Muaviye'nin. Muaviye savaşı ha kaybetti ha kaybedecek, bugüne kadar girdiği tüm savaşlarda Allah'ın aslanı olmuştur Ali. Yenilmez Allah'ın aslanı(...)" (Kıyam, s.20)

"Hal böyle olunca ister istemez İbrahim peygamberi ateşe attıran Nemrut akla geliyordu." (Hacı Bektaş Güvercin, s.79)

Şiir türünde insan olmayan varlıkları insan gibi algılayarak, insana özgü nitelikleri o varlıklara benzeterek söz söyleme sanatına teşhis (kişileştirme) sanatı denir. Bu sanat romanlarda da karşımıza çıkar. Cansız varlıkların kahraman olarak karşımıza çıktığı iki tane romanı bulunan Durali Yılmaz, Ayasofya'yı ve Cellat Taşı'nı başarılı bir şekilde kişileştirmiş ve romanlarında bu iki varlığı anlatıcı kahraman olarak kullanmıştır.

Özellikle *Siyah Perdeli Evler* romanında karakterin çoğu cansız varlık olduğu için çokça kişileştirme kullanılmıştır. Bununla birlikte konuşturulan bu cansız varlıklar vasıtasıyla anlatıcı sıfatı tamamen onlara yüklenmiştir.

"(...) Ağaran ufuk, gülümseyen güneş. Göremiyorum bunları." (Siyah Perdeli Evler, s.30)

"Gündüzün çekilmez kimsesizliği, gecenin sevimli sessizliğine dönüşüyor… Kalbim bir orman, heyecanım fırtına…" (Siyah Perdeli Evler, s.15)

"Artık bana baktığı falan yok. Gözlerini kırpmaksızın göğe bakıyor. Kara gözlerinde derin bir gülümseme. Gökler ve yerler kadar büyük olan bu gülümsemenin aydınlığında buluyorum kendimi." (Siyah Perdeli Evler, s.66)

Yine en başta kahramanın kişileştirilerek romanın onun ağzından anlatılmasıyla ortaya çıkan roman *Ayasofya Dile Geldi'*de, Ayasofya konuşmasının, anlatmasının yanı sıra duygularını da bariz bir şekilde yansıtır.

"*Onun bu tedirginliğini ve korkusunu gören Ayasofya'nın kubbesi yavaş yavaş aydınlandı, pencerelerinde gülümsemeler belirdi."* (Ayasofya Dile Geldi, s.136)

"Yerebatan Sarayı'nın arkasındaki Halide Edip Heykeli tuhaf tuhaf bakıyordu gelenlere(...)Halide Edip'in küçük ve kararmış heykeli, başını omuzlarına gömerek, ürkek ürkek duruyordu sıkılan yumrukların gölgesinde." (Ayasofya Dile Geldi, s.8-9)

"Ayasofya dile gelip anlatmaya başladı kendini Faruk Yücel'e ve bütün insanlara." (Ayasofya Dile Geldi, s. 19)

"Olanlar olmuştu bir kez, dünya sağır ve dilsizdi." (Ayasofya Dile Geldi, s.143)

"*Gökler küskün, toprak ağlamaklı. Dünya ayaklarımın altında gittikçe kararıyor ve soğuyor."* (Kıyam, 11)

"Kurtuluş umuduyla Burhan – Haldun dağına baktı Timuçin; yüce dağ, kucağını açmış kendisini beklemekte… Timuçin kendinden emin ve kararlı koştu dağa sığındı. Gökte yıldızlar gülümsüyordu Timuçin'in korkuyla gerilmiş yüzüne." (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.11)

"*Doğuya baktı, dünya henüz şafak aydınlığına hazırlanıyordu; yıldızlar son kez göz kırpıyordu dünyadakilere."* (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.42)

"*Yesi'nin evleri sağır ve dilsiz, öylece bakıyor Arslan Baba'ya."* (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.43)

"Şehir, sanki bir şey olmamış gibi sabah ezanıyla beraber yeni bir güne uyandı. Her şey büyük intikam gününden önceki gibiydi." (Fetva Yokuşu, s.117)

"Asırlar boyunca her an patlamaya ve konuşmaya hazır bekleyen Aziz İstanbul, derin bir ölüm sessizliğine gömülmüş, sessiz sessiz sayıklıyordu." (Fetva Yokuşu, s.175)

"*Şeyh Bedrettin Edirne'ye baktı hüzünlü gözlerle; Edirne, kendinden kaçarcasına Meriç'e doğru emekliyordu(...)Kitaplarını yutan Nil onunla alay edercesine gülümsüyordu."* (Şeyh Bedrettin, s.13)

*" (...)Ani bir kararla elindeki yarım sayfayı bıraktı ve önüne boş bir kâğıt çekti. Yazı kamışı hokkanın içinde, boynu bükük öylece duruyordu."(*Şeyh Bedrettin, s.22)

"O Teshil'in kelimeleri ki, her bir harfi, cihan devleti için koşan süvarilerdi." (Şeyh Bedrettin, s.23)

"Zaman da yorgun bir at gibi soluyup duruyor ve bir türlü geçmek bilmiyordu." (Şeyh Bedrettin, s.63)

"*Güneş doğdu gülümsedi, ağladı battı; Yasir yürüdü umutla, yattı hüzünle."* (Çilekeş Müslümanlar, s.11)

"Amasya, Armağanşah'ın çoğunluğu Hristiyanlardan oluşan ordusuyla kirlettiği yüzünü yıkamak için sürekli Yeşilırmak'a uzanıyor ve yıllar yılı sevgiyle baktığı Baba İlyas'ına bakmıyor; belki onunla göz göze gelme cesaretini kendinde bulamıyor." (Kıyam, s.52)

"Güneşle Nemrut Dağı'nın çok eski zamanlardan beri bir dostlukları vardır." (Hacı Bektaş Güvercin, s.79)

Fetva Yokuşu romanının anlatıcı kahramanı da yine cansız bir varlık olan mermer taşıdır. Romanın tamamında duygu ve düşüncelere sahip olan taş kişileştirilmiştir.

"Taşın asıl şaşırdığı ve hayret ettiği şey insanların işte bu dayanılmaz ilgisizliğiydi." (Fetva Yokuşu, s.17)

Başarılı benzetmeler de okura yansıtılmıştır. Bazen bir kişi bazen de bir millet için yapılmıştır. Türkler tarafından fethedilen İstanbul'daki Bizanslılar için yerinde benzetmelerle karşılaşırız.

"Artık Bizans onların gözünde bunamış bir ihtiyardı(...)İhtiyar Bizans, yaşamaktan bıkmışçasına yorgun yorgun soluyarak ölüme doğru ilerliyordu." (Ayasofya Dile Geldi, s.68)

Yine adı geçen romanda Bizanslılar için çöküşü simgeleyen benzetmelere yer verilmiştir. Bunların amacı anlatımı canlı kılmaktır.

"*Onların bu canlanışı, adeta ölmek üzere olan bir hastanın Azrail karşısındaki son çırpınışını, son direnişini andırıyordu."* (Ayasofya Dile Geldi, s.71)

"*Bu koca şehirde, dünyanın gözbebeği İstanbul'da bir öksüz gibi kimsesiz, bir yabancı gibi kendi yalnızlığına gömülen muhteşem Ayasofya, hareketsiz ve sessizdi."* (Ayasofya Dile Geldi, s.142)

"Vakit öğle... Güneş, Mekke'nin tepesinde gülümsüyor; Afrika çöllerini, Habeşistan topraklarını sevinçler okşuyor, tıpkı Ebu Bekir'in Bilal'i okşaması gibi..." (Çilekeş Müslümanlar, s.59)

Kahramanların gözünden şehirler hakkında da benzetmelere yer verilmiştir.

"*Yürürken İznik'in geçmişi takıldı kafasına. 'Ah İznik!' dedi. Evet, şehirlerin de insanlar gibi inişli çıkışlı hayatları vardı. Aradaki tek fark ise insanların hayatının çok kısa, şehirlerin hayatınınsa çok uzun olmasıydı. Ve Şeyh Bedrettin'in önünden bir şerit gibi geçiyordu İznik'in hayatı." (*Şeyh Bedrettin, s.34)

"*Ardıcın dalları başıma değiyordu. Görebildiğim sadece dalları dolduran düzümsüz yapraklardı. Ararat bir ardıç olmuş, bir ana gibi bir baba gibi kanatları altına almıştı beni."* (Hacı Bektaş Güvercin, s.57)

"Kuşlar da insanlar gibidir. Kimi gezgin, kimi yerli, kimi vahşi, kimi sevimli..."Derin bir nefes aldıktan sonra ekledi: "Kimi güçlü ve yırtıcı, kimi zayıf ve ürkek..." (Hacı Bektaş Güvercin, s.91)

"Sen bu Ararat'ı boş mu sandın? O bizim her şeyimizdir: Obamızdır, ekmeğimizdir, aşımızdır, anamızdır, babamızdır. İnan bana, bu Ararat kimseye ihanet etmez." (Hacı Bektaş Güvercin, s.58)

Şiirde Mecaz-ı Mürsel olarak adlandırılan ve benzetme yapmaksızın parça bütün ilişkisi kuran sanat, Durali Yılmaz'ın romanlarında farklı bir boyutla karşımıza çıkar.

"*Yesi, henüz uykudaydı. Az sonra sabah namazına uyanacaktı*." (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.42)

"Gece boyunca derin bir uykuya dalan şehir, sabah ezanıyla beraber yine uğuldamaya başladı." (Fetva Yokuşu, s.69)

"Amasya bu karabaşının altında kıvranmaktadır." (Kıyam, s.21)

"Anadolu ürperiyor, Turan ayakta, heyecanlı." (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.9)

Ancak şunu bilmek gerekir ki yazarın söz sanatlarını romanlarda kullanma amacı anlatıma canlılık katmaktır.

Bazı romanlarda anlatımı güçlendirmek ve okuru olayın, durumun içine çekmek için pekiştirmelere ve tezatlıklara da yer verilmiştir.

"Sigara yaktım. Sigaram hiç bitsin istemiyorum. Önümüzdeki çalı, çalı olarak kalıyor, ben de ben… Gece özlem oluyor, acıklı bir sessizlik oluyor, somut bir ölüm oluyor, oluyor, oluyor, oluyor. Evren gece oluyor, gece evren. İçimdeki patlama seslerini duyuyorum." (Savaş Günlüğü, s.36)

"Kader ama korku, sevgi ama ayrılık; alınyazım dökülüyor önüme satır satır, harfler karmakarışık, oku okuyabilirsen." (Kıyam, s.15)

"*Bu saat gölle göğün birbirine çok yaklaştığı andır. Evet, gün akşamlıdır. Gece ile gündüz, bu dünyada birbirlerini kovalayıp dururlar. Bir türlü birbirlerini yakalayamazlar. Bir kavuşabilseler(…)Zıtlar birleşmez ki… Zıtların birleşmesi belki… Her şeyin yeni baştan yaratılması…"* (Şeyh Bedrettin, s.72)

"Kızıl ve ak olmalı...Kan ve aydınlık iç içe; barış ve savaş koyun koyuna!... Baba İlyas! Sen şimdi neredesin? Yoklukta mısın, varlıkta mısın? Ruhlar âleminde misin, cesetler âleminde mi? Dünde misin, bugünde misin, yarında mısın?" (Hacı Bektaş Güvercin, s.127)

"İnançla inkâr arasındayım; varlıkla yokluk arasındayım." (Hacı Bektaş Güvercin, s.159)

İnsanların halini okura yansıtmak ve durumu daha gerekçi kılmak için tezat ifadeler kullanılmıştır. Bir düşünce zıddıyla veya mukabiliyle daha güçlü ifade edildiğinden Durali Yılmaz da romanlarında tezat kelimelere ve düşüncelere sıklıkla yer vermiştir.

"Her bir Türkmen'de bir eren nefesi gizlidir. Kimdir bozan bu kutsal dirlik düzenliğimizi? Bebekler analarının kucaklarında; çocuklar çadırlara büzülmüşler, kılıç, kalkan, mızrak ve oklarıyla büyük cenge hazırlanan babalarına bakmaktalar. Gözlerinde korku ve umut. Analar, analar, yürekleri bir yanardağ, yürekleri bir çağlayan; sevgi, merhamet, nefret, kin ve öfke iç içe. Dudaklarında harf harf dualar." (Kıyam, s.79)

"*Güneş doğdu gülümsedi, ağladı battı; Yasir yürüdü umutla, yattı hüzünle."* (Çilekeş Müslümanlar, s.11)

"Korkunun ardından boşanan gözyaşlarım. Anadolu'nun iki dev ırmağı Dicle ve Fırat, benim gözlerimden mavi aydınlığa akıyor ve bütün dervişler yüzlerini yıkıyorlar; bir kutlu sabaha uyanıyoruz el birlik..." (Hacı Bektaş Güvercin, s.18)

Dilin imkânlarından başarıyla yararlanan Durali Yılmaz'ın romanlarında genel olarak kurallı cümleler kullanılır.

"Yüreğim hopladı ağzıma. Tıkanıvereceğim az kaldı. Nefeslerim hızlandı. Güm güm ötmede göğsüm. (Savaş Günlüğü, s.44) cümlesinde gördüğümüz gibi nadir de olsa devrik cümleler de karşımıza çıkar. Tarihî romanlarında bile tamamen standart dili kullanan yazarın romanlarında atasözleri, deyimler, yöresel söyleyişler çok azdır. Bazı romanlarının dili daha şiirsel olsa bile anlatım yalın ve açıktır.

1.6.2. Konuşmalar/Diyaloglar

Diyaloglar roman sanatında oldukça önem taşımış ve kullanım sahası açmıştır. Kelimeden cümleye kadar gözden geçirilen konuşmalar ve diyaloglar Durali Yılmaz'ın romanlarında da karşımıza çıkar. Romandaki kişilerin karakterlerini ve özelliklerini tanıtıcı özellikte olmasını gerektiğinin bilincinde olan Durali Yılmaz'ın

romanlarında diyaloglar kısa ve özdür. Roman akışı içinde dervişlerin diyalogları ve tasavvufî nitelikteki görüşleri bu bağlamda karşımıza çıkar.

"'İşte bize yol!...' dedim. Başlangıcı dar ve kıvrımlı, sonra düzlük ve ferah..."

'İnsan hayatı gibi,' dedi Osman.

'Doğru...' dedim. 'Bu, gerçekten de bizim hayatımızın önümüze düşmüş şeklidir.'

'Önümüze düşen gölgelerimiz gibi...' dedi Ayna Dede.

'Evet, 'dedim. 'Sonrası aydınlık olacaktır, inanıyorum.'" (Hacı Bektaş Güvercin, s.35)

Savaş Günlüğü romanında askere çağırılan teğmen ve erler arasında savaşın kutsallığı ile ilgili konuşmalar geçer. Romandaki bu diyaloglar Türk halkının savaş olgusuna bakışının genel yansıması niteliğindedir. Bu konuşmalar kahramanların iç dünyasını okura yansıtır ve daha gerçekçi bir kurgu sunar.

"-Doğru söyle, korkuyor musun?

-Yok teğmenim ne korkacağım.

-Bekarsın değil mi?

-Evliyim.

-İşte bu kötü. Ölürsen ne olacak? En iyisi benim gibi olmaktı, geride bir nişanlım var, ölürsem o da bir yıl sonra her şeyi unutur, bir başkasıyla evlenir.

-Anamız bizi bu günler için doğurdu teğmenim.

-Hadi canım sende... Gitsin de savaşta ölsün diye mi doğurdu seni anan?" (Savaş Günlüğü, s.10-11)

Hatta savaş alanında bulunan askerlerin şehitlik sıfatıyla normal ölümü kıyaslaması da bu inancın ne kadar kuvvetli ve kutsal olduğunu gösterir. Bu düşüncedeki derinliği yansıtmak için diyaloglardan yararlanılmıştır.

"-Biliyor musun, bir yıl içinde kaç kişi ölüyor trafik kazasından?

-Hiç ilgilenmedim ama çok, binlerce.

-Binlerce… Görüyor musun ya? Kimse sahip çıkmıyor mu onların ölülerine? Önemli bir kaza olursa lütfen radyolar adlarını söylüyor, gazeteler yazıyor. Aradan bir gün bile geçmeden unutulup gidiyorlar. Bir kazaya tanık olmuştum yıllar önce. İki otobüs birbirine girmiş, ortalık kan içinde. Ezilmiş cesetler görülüyor, kimsenin aldırdığı yok ölenlere. Üstelik yol kapandığı için küfredenler bile vardı. Acımak şöyle durdun küfrediyor birileri, düşünebiliyor musun? Bizim ölümüz öyle mi olacak ya? Herkes sahip çıkacak. Adımıza anıtlar dikilecek. Okullarda okutacaklar öykümüzü. Adlarımızı bile ezberletecekler belki de gelecek nesillere. Çünkü şerefli bir ölüm bizimki. Sıradan bir ölü olmayacağız biz." (Savaş Günlüğü, s.65-66)

Değişim ve değişen toplum içinde yitirilen halkın sonu da ölümle bağdaştırılır. Kimliğini yitiren toplum ölüden farksızdır düşüncesi okura yalın bir şekilde yansıtılır.

"*-Ben mi? Buradayım ya işte görmüyor musun?*

*-Yoksa yine bir milletin cenaze namazının nasıl kılınacağını mı düşünüyorsun? Ben de dünden beri bunu düşünüyorum. Millet ölmez ki cenaze namazı kılınsın…" (*Ankara'da Ölüm, s.106)

Romanların akışına göre Hz. Muhammet'in sözlerine de yer verilmiştir. İslâmiyet'i yayma sürecinde omuz omuza olan ehl-i beyt için Hz. Muhammet güzel sörler dile getirir.

Çilekeş Müslümanlar romanında diyaloglar sıklıkla karşımıza çıkar. Olaylar genellikle karşılıklı konuşmalar vasıtasıyla gerçekçi kılınarak okura yansıtılır.

"Allah'ın Resulü'nün çevresinde onu dinlemekte olan Müslümanlar sordular:

"Ey Allah'ın Resulü! Bizim için bugün mü daha hayırlıdır yoksa o gün mü?"

"Bugün sizin için daha hayırlıdır. Eğer dünya malı hakkında benim bildiklerimi bilseydiniz, onu istemekten vazgeçerdiniz." (Çilekeş Müslümanlar, s.116)

Hz. Muhammet'in diyaloglarla somutlaştırılması okur açısından etkileyici bir durumdur.

"Bazı kimselerle Ammar'ın arasında ne var?"

Hepsi de gözlerini yere indirdiler. Resul devam etti:

"Ammar, onları cennete çağırıyor, onlarsa Ammar'ı ateşe çağırıyorlar. Bilmiş olun ki Ammar, benim gözbebeğimdir." (Çilekeş Müslümanlar, s.121)

Romanlarda olayların, onları yaşayan karakterler tarafından aktarılması daha etkili bir tekniktir. Karakterler, kurguya uygun şekilde geliştirilmeye devam edilebilir. Hikâyedeki rolü, roman içindeki amacının ne olduğu, değerleri, kaygıları, hayal kırıklıkları, zayıflıkları, İstediklerine neden ulaşamadığı, paradoksları vb… belirginleşir. Karakterler böylelikle kurguyla bütünlük sağlar. Roman, karakterle bütünleşir ve daha gerçekçi bir hal alır.

1.6.3. Sorgulama Tekniği

Sorgulama, düşünceye dayalı konuşma uygulamasını temel alır. Kişilerin fikirleri mantıklı bir biçimde incelemelerini ve bu fikirlerin geçerliliğini belirlemelerini sağlar. Bu 'hareketli sessizlik' ile kişi konuyla ilgili olası tüm bilgileri geliştirir. Sorgulama tekniği, fikirleri derinlemesine incelemenin bir yoludur.

Türk edebiyatında bu teknik son dönem romanlarda kullanılmaya başlanmıştır. Kahramanın fikirlerini kabullenip, eleştirip daha sonra aktarması bakımından önemli olan bu yöntem Durali Yılmaz'ın romanlarında da karşımıza çıkmaktadır.

Durali Yılmaz romanlarında 'sorgulama' tekniğine de başvurmuş ve okuru roman kahramanının iç dünyasına çekmeyi amaçlamıştır.

Savaş Günlüğü, romanında asker yolu bekleyen, halkın içinde yer alan annenin duygusal ve doğal sorgulamasına yer verilir. Romanlarda neredeyse her kahraman bu tekniği kullanır.

"Yüreğim hopladı ağzıma. Tıkanıvereceğim az kaldı. Nefeslerim hızlandı. Güm güm ötmede göğsüm. Yerle gök arasında kalıverdim gibi. Ayaklarım var mı, yok mu? Beynim uyuştu mu ne? Kendimden geçiyor muyum? Dünya kayıyor altımdan(...) Düşmemek için otursam mı, yoruldum gibilerinden?(...) Bir şeyler söylemek istiyorum. Dilim var mı, yok mu ağzımda? Konuşabilecek miyim?(...) Şaka mıydı yoksa? Böyle

de şaka olur muydu? Zamanı değildi ki şakanın. Harple de şaka olur mu? Elbet var böyle bir şey ki söylendi. Akla gelir mi, harp var diye şaka etmek?(...) Dünyaya bakıyorum, göklere bakıyorum. Hepsi yerli yerinde. Harp olunca değişmez miydi ortalık? Teyyareler geçmez miydi? Tüfek sesleri duyulmaz mıydı? Bütün bunlar oluyor da ben mi duymuyorum?" (Savaş Günlüğü, s.44-45)

Anadolu kadınının kendi kültüründe isyanı adı geçen romanın ilerleyen sayfalarında da devam eder. Yapı olarak daha silik kalmış kadın; sorgusunu, hesaplaşmasını içe dönük yapar.

"Öksüz oğlum benim, sonunda bir de bu mu gelecekti başına? Ağabeysiz mi kalacaktın? Ya ben? Ben nasıl dayanayım bu acılara?(...) Ağlamakla biter mi bu dağ gibi gamlar?(Savaş Günlüğü, s.47)

"'Bir ülkü için savaşıyorsunuz.' diyorlar size. 'Özgürlük için savaşıyorsunuz.' diyorlar. Nasıl şey bu ülkü? Özgürlük denilen nesne nedir acaba? Nerde başlar, nerede biter? Doğar mı, ölür mü bunlar? Yaşamaları için ölmek mi gerekir onların uğrunda?" (Savaş Günlüğü, s.92)

İlk dönem romanlarından son dönem romanlarına kadar, romanlardaki kahramanların iç dünyasını okura yansıtmak için bu yöntem sıklıkla tercih edilmiştir. Dervişlerin, evliyaların da bu yönteme başvurduğu görülür.

"Bütün bunlar oldu mu, olacak mı? Olacakları dakikalardır yaşıyor Cengiz Han(...)Ama bunu nasıl anlatsın Cengiz Han? Kelimeler yeter mi? Cengiz Hanın kelimeleri yetmesine yeter de insanlar anlayabilir mi? İnsanlar anlayabilseler bile zaman yeter mi anlatmaya?" (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.16)

"Zamanı kavrayamıyordu Timuçin: Şimdi hangi yıldaydı? Babası ne zaman ölmüştü? Yaşı yirmi beş miydi, otuz mu? Çocuğu var mıydı, yok muydu?" (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.11)

"Hırka dağını hedefleyerek yürümeye çalışıyorum. Ben mi Hırka dağına gidiyorum, Hırka dağı mı bana geliyor? Hırka dağı benim dağım, hırka benim hırkam; ben mi hırka dağıyım, Hırka dağı mı ben? Kim kimi koruyacak, kim kimi taşıyacak?" (Kıyam, s.63)

"Amasya nerede, Malya nerede, Konya nerede?" (Kıyam, s.66)

Diğer roman kahramanları gibi tarihe iz bırakmış dervişlerden biri olan Baba İlyas da sorgular düşünür. Kendilerini bir umut ışığı olarak gören Anadolu halkını düşünerek sürekli sorgular diğer dervişler gibi.

"Dünya ayaklarımın altında gittikçe kararıyor ve soğuyor. Ayaklarım çıplak mı? Pabuçlarım nerede? Hızır'ın pabuçları kırmızı, ya seninkiler İlyas? Kim var çevremde?" (Kıyam, s.11)

"Alnıma çarpan kasım rüzgârıdır nemli ve serin. Sarığım giderek ağırlaşıyor ve alnıma doğru iniyor. Sarığımın rengi beyaz mıydı, yeşil miydi yoksa birkaç renk miydi?(...)Başımı hissedemiyorum, ayaklarımın farkında değilim. Ben var mıyım, yok muyum? Varsam dünyada mıyım? Ruhlar âlemindeyim yoksa öte dünyada mıyım?" (Kıyam, s.16)

Bu sorgu bazen dünyevî eylemlere karşı olurken bazen de soyut kavramlara kaşı yapılır. Baba İlyas, ölüm anında da sorgular. Ölümü kavrayamaz, teslimiyetle karşı gelme arasında gidip gelir.

"*Ne güzel bir çadır bu üzerimdeki bembeyaz! Kim getirip koydu beni bu çadırın içine? Ama bu çadırın tepesi niye açık? Gökyüzü görülüyor. Bu ne dayanılmaz susuzluktur. Neredesin Halise Hatun? Daha şimdi yanımdaydın elindeki su testisiyle. Ayna, Bağdan, Osman ve bütün diğer can kardeşlerim, neredesiniz? Beni niçin burada yapayalnız bırakıp gittiniz?"* (Kıyam, s.85)

"Armağanşah, Mübarizeddin Armağanşah: Dinin mübarizi, yiğidi, savaşçısı. Sen ki herkesin sevgilisiydin; nasıl gidip Gıyasettin'e kul olabilirsin? Çekil yolumuzdan, Türkmenler Süleyman'ın askerleridir, çiğnenirsin sonra karınca misali." (Kıyam, s.53)

"Baba İlyas, bir güvercin misin, bir şahin mi? Yoksa bir yanın şahin, bir yanın güvercin mi? Bir yanın Hacı Bektaş, bir yanın Menteş mi? Yeşilırmak, bir avuç su serp yüzüme; kendime gelmek ve her şeyin yerli yerinde olduğunu görmek istiyorum." (Hacı Bektaş Güvercin, s.78)

"Kızıl ve ak olmalı...Kan ve aydınlık iç içe; barış ve savaş koyun koyuna!... Baba İlyas! Sen şimdi neredesin? Yoklukta mısın, varlıkta mısın? Ruhlar âleminde misin, cesetler âleminde mi? Dünde misin, bugünde misin, yarında mısın?" (Hacı Bektaş Güvercin, s.127)

Şeyh Bedrettin'in hayatına kaleme alan romanda da sorgulama tekniği sıkça karşımıza çıkar. Sorgulayan, araştıran, yazan Şeyh Bedrettin başarılı bir şekilde okura yansıtılmıştır.

*"Evet, insan mükemmel yaratılmıştı ve yücelikte kimse ona ulaşamazdı. Zaten Teshil'i de insanın bu yüceliğine yücelik katmak için kaleme almamış mıydı? Ona zarar verebilecek bütün eksiklikleri gidermek ve onun yüceliğine yakışır bir düzenin temellerini atmak için yazmamış mıydı bunca kelimeyi? Bu kadar acıya, bu kadar karmaşıklığa rağmen yazmayı sürdürme gücünü hep insana olan sevgisinden ve inancından almamış mıydı?" (*Şeyh Bedrettin, s.17)

"*Hayatında ilk kez 'ben' diye yazmıştı. Belki de İslam dünyasında 'ben' diye yazan ilk kendisi oluyordu. Peki ama neden böyle yazmıştı? Kafası allak bullak… Ne demek oluyordu bu? Sürgünlüğe ve zorunlu ikamete meydan okumak mı? Yoksa sadece bir şaşkınlık ya da dalgınlık mı? Kafasına üşüşen binlerce soru ve hepsi de cevapsız."* (Şeyh Bedrettin, s.18)

"Şimdi o bir arayış içindeydi ama aradığı kimdi? Kendisi mi? Cazibe mi?" (Şeyh Bedrettin, s.32)

"*Eşrefoğlu bir sınırda kalakalmıştı: Ne bu dünyaya yürüyebiliyordu ne de öte dünyaya. Hangi zamandı yaşadığı? Gerçekten zaman var mıydı ve Eşrefoğlu onunla birlikte akıp gidiyor muydu? Bir kez daha baktı önündeki şiire: 'Zamansız bîzamanım ben…' "* (Şeyh Bedrettin, s.47)

Sorgulamanın en yoğun yapıldığı ve Şeyh Bedrettin'in kaleme alındığı bu romanda kentlerin tarihlerini hatırlayan ve burada yaşananları düşünen Şeyh Bedrettin, sorgulamaya devam eder.

"*Arius'un öldürüldüğü yere bakarak düşünüyordu Şeyh Bedrettin: Arius, bu gücü nereden almıştı da gözünü kırpmadan ölüme atlayabilmişti? Ölmeden ölmenin*

ve ölümsüzleşmenin sırrı mı? Bu sır, elbette ki aşktır. Peki ama neye âşıktı Arius? İnsan olan İsa'ya mı, Tanrı'ya mı, kendine mi? yoksa bu şehrin kurucusu Antigonius gibi bir kadına mı? N e fark ederdi ki?" (Şeyh Bedrettin, s.36)

"*(...)Yoksa Şeyh Bedrettin, onlara Anadolu'nun feryadıyla bütünleşmeyi emreder miydi? Peki ama kendisi Anadolu'dan uzaklaşacağını söylerken niçin onlara Anadolu ile bütünleşmeyi emrediyordu? Acaba Anadolu'da kendilerine belli bir mekân da gösterecek miydi? Yoksa yıllar önceki Torlak dervişler gibi bütün bir Anadolu'yu mu mekân olarak işaret edecekti?"* (Şeyh Bedrettin, s.69)

"*Zamanın neresindeydi Şeyh Bedrettin? Belki her şey geçmişte kalmıştı, belki de her şey gelecekteydi? Yaşanmış olan neydi, yaşanacak olan neydi? Ya yaşanmakta olan?"* (Şeyh Bedrettin, s.100)

Durali Yılmaz'ın *Fetva Yokuşu* ve *Ayasofya Dile Geldi* romanlarında karşımıza cansız varlıklar da sorgulama tekniğini kullanırlar. Bu kahramanların aynı insanlar gibi kabullenmedikleri, merak ettikleri duygu, düşünce ve eylemler vardır.

"Ya ağanın gülümsemesi neyin nesiydi? Onun böylesi ağır ve karanlık işlerde kullanılmayacağına dair verile söz değil miydi bir bakıma? İşte bu düşünceyle teselleniyordu mermer." (Fetva Yokuşu, s.42)

"Taş bu acı ölümü bütün çıplaklığıyla görmüş, görmüş de ne demek bizzat alet edilmişti. Nasıl silecekti bu kara lekeyi yüzünden? Nasıl söküp atacaktı bu acıyı yüreğinden ve nasıl unutacaktı? Sabahleyin insanlara hangi yüzle bakacaktı?" (Fetva Yokuşu, s.54)

Din temelli romanlarda savaşan, mücadele eden kahramanların sorgusu da karşımıza çıkar. Yazar, bu tekniği ana karakterlerde ve yan karakterlerde başarılı bir şekilde kullanmıştır.

Sorgulama tekniği ile okur, kahramanların düşüncelerine, kafasındaki sorulara, tanık olma şansı yakalar. Bu da romanları daha gerçekçi kılar.

1.6.4. Sembolizasyon

İnsanı anlatan edebî tür olan romanda yer alan şahıs, zaman, mekân gibi unsurlar yazarın niyetini ortaya koymak açısından farklı görevler üstlenirler. Sözgelimi bir roman kişisinin karakterine dair verilen ayrıntılarla romanın mesajına ya da sonuna dair ipuçları verilebilir. Aynı şekilde roman kişisine verilen adlar da bazen kişiye bir ad olmakla kalmaz, bazı özellik, durum ve tavırları sembolize edici işlev üstlenebilir. Durali Yılmaz'ın tarihî şahısları içermeyen kurgusal romanlarında yer alan şahıslara bu çerçeveden bakıldığında şahısların taşıdıkları adların bazen şahsın karakterinin tamamını bazen bir yönünü tanımlayıcı, bazen anlatıcının o şahsa karşı takındığı tavrı ortaya koyucu özellikte olduğu görülür.

Durali Yılmaz romanlardaki kurgusal kahramanlarının isimlerini onların yaşam tarzlarına, kültürlerine uygun şekilde seçerek bir sembolizasyon yapmıştır diyebiliriz. *Ankara'da Ölüm* romanındaki isim muhabbetinde belirgin bir şekilde kullanılmıştır.

"Cem adı uğursuz sayılır bizde. Sanırım Cem Sultan meselesinden olacak. Oysaki ben bu adı öteden beri çok severim. Özellikle bu adı verdim ki, bir taraftan da halkın arasındaki bu safsata yıkılsın diye." (Ankara'da Ölüm, s.18)

Yine *Ayasofya Dile Geldi/Aziz Sofi* romanında kahramanın adı Faruk'tur. Bu isim seçimiyle kahraman, Halife Ömer'e benzetilmiştir. Bilindiği gibi Halife Ömer; gücün, adaletin simgesidir. Ayasofya da hayatını anlatırken Faruk Yücel' e güvenmiş ve en özel sırlarını onunla paylaşmıştır.

"*-Konuş, bir daha konuş Faruk. Sen, yoksa sen şu mihrabın üzerindeki levhaların birinde adını taşıdığım, o ünlü halife Ömer Faruk musun?*

-Ben o levhadaki Ömer Faruk olamam, ancak ondan bir kuvvet alan başka bir Faruk Yücel'im ben. Ben bu ülkenin sahiplerinden biriyim, onun için adım da bir de Yücel kelimesi var." (Ayasofya Dile Geldi, s.18)

Hz. Muhammet'i ve İslam'ın doğuşunu anlatan Çilekeş Müslümanlar romanında Hz. Muhammet'in sıfatına değinilir. Bu bir sembolizasyon değildir ancak onun karakterini öğrenmek için dile getiriline güzel bir sıfattır.

"Ve Süheyb can dostu Ammar'ı huzura çıkardı. Ammar karşısında Abdulmuttalib'in torunu Kureyş'in "el-emin"ni, onun yanı başında da Mekke'nin en büyük tüccarlarından Ebu Bekir'i görünce ne yapacağını bilemedi. Sonra iki köle ilişti gözüne: Habbab ve Bilal… Bu nasıl meclisti böyle; yerliyle yabancı, köleyle efendi, zenginle fakir diz dize, iç içe. Neredeydi Ammar? Bir hayal dünyasına mı düşmüştü? Bu meclis, yerde miydi, gökte miydi? Ammar rüyada mıydı, uyanık mı? Gerçekten yaşıyor muydu?" (Çilekeş Müslümanlar, s.31)

İfade ettiğimiz tüm bu ayrıntılar Durali Yılmaz'ın romanlarındaki biçimsel özellikleri kapsamaktaydı. Onun romanlarını bir sonraki bölümde tematik açıdan da sınıflandırıp inceleyeceğiz.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1. ROMANLARIN TEMATİK AÇIDAN İNCELENMESİ

1.1. İLAHİ VE BEŞERİ DİNLER

Din binlerce yıldır insanları etkisi altına alan, onların yaşamlarını etkileyen ve gerek ahlaki gerekse toplumsal düzenin kurallarını belirleyen çok önemli bir olgudur. Bir toplumu bu kadar derinden etkileyen bir olguya karşı edebiyatın kayıtsız kalması mümkün olmayacaktır çünkü edebiyatın toplum yaşamını adeta bir ayna gibi yansıtır.

Din, aynı tarih gibi insanla doğrudan ilişkili bir kavramdır. Çünkü insanoğlu var olduğundan beri tarih, din ve edebiyat daimi bir varlık göstermiştir. Din, yüzyıllar boyu insanı etkisi altında tutmuş bir içeriğe sahiptir. Bu ister Budizm ister İslamiyet isterse Hristiyanlık olsun, insanlar daima bir şeylere inanma ihtiyacı duymuş, kendinden daha güçlü bir varlığa inanma ihtiyacı hissetmiştir. İşte her şeye olduğu gibi bu inançlara yönelik çalışmalar da edebiyata yön vermiştir.

Türk edebiyatının eski metinlerinden Uygur metinleri bunlara örnek olarak ele alınabilir ya da Göktürk Abideleri üzerinde geçen Kök Tengri inancı buna işarettir. Din, daima insanoğlunun zihninde vardır ve olmaya devam edecektir. Bu inançlara yönelik saygıyı, sevgiyi belirtmek de yine yazar ve şairler için vazgeçilmez bir olgudur. Nitekim Fuzulî'nin yazdığı *Su Kasidesi* ya da edebiyatımızın dört temel eserinden üçü olan *Kutadgu Bilig, Atabet'ül Hakâyık, Divan-ı Hikmet* bu inancın şair yüreğinden geçmiş yansımalarıdır.

Dinî inancın edebiyatımızda dönemleri oluşturmaya yönelik de etkisi oldukça büyüktür. Bunu en basit bir yolla İslamiyet öncesi ve sonrası Türk edebiyatı ile anlayabiliriz. Bu dönemlerin oluşmasında elbette tanışılan dinin etkisi vardır. Bu etki sadece eserlerle sınırlı değil, aynı zamanda "dil" ile de bağlantılıdır. Nitekim *Dede Korkut Hikâyeleri'*nde geçen olaylar İslamiyet ile tanışmanın sonucu olarak ele alınabilir. Henüz Kök Tengri inancı devam etmekle birlikte dile “Allah, bismillah, Azrail” gibi çeşitli kelimeler girmiş ve bu etki zamanla artmaya devam etmiştir.

Dinin edebiyatı etkilemesinin sadece İslamiyet için söz konusu değildir, diğer dinler için de aynı şeyin geçerlidir.

Dinî unsurlar Durali Yılmaz'ın romanlarında da sıkça karşımıza çıkmaktadır. Özellikle ikinci dönem romanlarında din ve ibadetler büyük yer kaplamaktadır. Gerek içerik gerek söz varlığı olarak din, yazarın eserlerini etkilemiştir. Bunu yazarın aldığı eğitimle de ilişkilendirebiliriz. Gençliğinden beri dinle ve dinî ögelerle iç içe olan yazarın bu durumu romanlarına yansıtması olağandır. İslamiyet başta olmak üzere romanların kurgusuna göre birçok dinî unsur eserlere konu olmuş, kahramanların ibadetleri, inançları okura yansıtılmıştır.

Romanların konularına ya da işleniş biçimlerine göre "din" temasını iki başlık altında incelemeyi uygun bulduk.

1.1.1. İlahi Dinler

İlahi dinler; vahiy yoluyla gelmiş, Peygamberleri olan, Allah'a imanı öncelik gösteren, dini, nefsi, nesli, malı ve aklı korumayı hedefleyip, dünyada ve ahirette saadeti sağlamayı amaçlayan dinlerdir.

Durali Yılmaz'ın romanları genellikle Türk toplumunu yansıtır ve kahramanlar genellikle Müslüman'dır. İslamiyet'in toplumdaki yansımalarını kahramanları vasıtasıyla bize sunan yazar, özellikle İslamiyet'i yoğun olarak işlemiştir. Ancak tarihî olayları ele aldığı romanlarda farklı dinlere mensup kişiler de göze çarpar.

Her ilahi dinin kendine özgü inanç ve ibadetleri vardır. Toplumuzda büyük yer kaplayan cami, cenaze, namaz, ezan kavramları neredeyse Türk romanlarının çoğunda yer almaktadır. Durali Yılmaz da bu kavramları özellikle ikinci dönem romanlarının kurgusuna yedirerek işlemiştir.

Ayrı başlık altında incelemeyecek olsak da en çok karşımıza çıkan din İslamiyet ve onun ibadet şekilleridir.

"Sen sadece 'gerçek Müslüman' olmanın yollarını aramalısın. Kızma bana bu sözümden dolayı. Bilirsin ki, Allah'ın vaadi haktır: 'İnanırsanız en üstünsünüz.' demiyor mu o yüce kitabı Kur'an'da. Daha ne söyleyeyim ki sana." (Ayasofya Dile Geldi, s.132)

"Türkler gibi ben de sonradan İslâm'a girmiştim ve son Peygamberi görmemiştim fakat gerek Türkler gerekse ben o yüce Peygamberi ve onun getirdiği tam ve son dini herkesten çok benimsemiştik." (Ayasofya Dile Geldi, s.94)

"Bembeyaz duvarlarımla en azından günde beş kez Kur'an ve tekbir sesleriyle tazelenerek, sonsuzluklara ve manevi iklimlere kanat açıyordum içimdekilerle birlikte." (Ayasofya Dile Geldi, s.98)

"'Allah'tan başka ilâh yoktur, Muhammet onun kulu ve Resulü'dür.' Ammar'ın dudaklarından dökülen bu kelimeler, bütün yönlere yayıldı; Yemen'e, Türkistan'a ulaştı. Ve Ammar, Müslüman oldu. Ammar'ın kalbinde bir şimşek çaktı, Ammar'ın yüzü aydınlandı, kâinat aydınlandı. Ammar'ın önüne açıldı insanlık kitabı. Ve Ammar okumaya başladı. Bütün insanların, Âdem ile Havva'nın çocukları olduğunu öğrendi." (Çilekeş Müslümanlar, s.32)

İslam'ın en önemli unsurlarından biri de inançtır. Allah'a, Peygambere, Kur'an'a ve meleklerine iman eden toplumlar iki cihanda da mutluluğa ulaşırlar.

"*Yasir, Sümeyye, Ammar… Bu üç iman abidesinin kalplerinde daha da yeşeren iman çiçekleri; onlar kızmıyorlar, lanet okumuyorlar, sadece acıyorlar, kendilerine bunca zulmü reva görenlere, onların da karanlıklardan aydınlıklara çıkmaları için dua ediyorlar. Mahzen, iman nuruyla ışıl bir nur ve bu nur, müşriklerin kararmış kalplerine bir türlü erişemiyor. Bir yandan iman ve merhamet; bir yandan korku ve kin…"*(Çilekeş Müslümanlar, s.43)

"*Sümeyye'nin üzerindekiler parçalanmış, yara bere içindeki vücudu, kumlar üzerinde seriliyordu. Müşrikler onu, beline kadar kuma gömdüler. Yasir'i de zincirlerle kazıklara bağladılar. Bu manzara karşısında Ammar, en ufak bir yılgınlık göstermiyordu."* (Çilekeş Müslümanlar, s.44)

"*Kendini, Safa tepesinden Mekke'ye inen bir kurtarıcı gibi hissediyordu çünkü Kâinatın Efendisi'nin huzurundan geliyordu."* (Çilekeş Müslümanlar, s.33)

Müslümanlık ve Hristiyanlık aslında iç içedir ve bütündür. Hz. Muhammet'in geleceği İncil'de belirtilmiştir. Gerçek Hristiyanlar bunun

farkındadırlar ve İslamiyet'i kabul etmeleri daha kolay olmuştur. *Ölmeden Ölenler* romanındaki Hristiyan hükümdar Necaşi'nin sözleri bu durumu özetler niteliktedir.

"*Cafer'in okuduklarını saygıyla dinleyen Necaşi: 'Bunlar, İsa'ya gelen kelâmla aynı menbadan coşan, aynı nurdan fışkıran ışıklardır.' dedi. Sonra yerden bir çubuk aldı: 'Bizimle sizin aranızda şu çizgi kadarcık fark vardır.' dedi."* (Ölmeden Ölenler, s.58)

Özellikle *Ölmeden Ölenler* ve *Çilekeş Müslümanlar* romanlarında İslamiyet'le ilgili her kavrama rastlamak mümkündür.

Türk tarihini ve Anadolu halklarını da romanlarda görmek mümkündür. Özellikle *Ayasofya Dile Geldi* romanı Hristiyan kültürünü azımsanmayacak derecede yansıtır.

Diğer romanlarda da az da olsa Hristiyanlık da karşımıza çıkmaktadır. Özellikle dervişlerin tüm insanlığa seslenişleri, hükümdarların annelerinin Hristiyan oluşu okura yansıtılır. Bu durum *Şeyh Bedrettin* romanında da karşımıza çıkmaktadır.

"Annesi Melek Hatun, Simavna tekfurunun kızıydı ve babası İsrail ile evlenene kadar Hristiyan olarak yaşamıştı. Cazibe ile Mariya da önceden Hristiyan'dılar ve evlendiklerinde Müslüman olmuşlardı. Oğlu İsmail'in hanımı da bir papazın kızıydı ve Şeyh Bedrettin, onunla oğlunun evlenmesinde hiçbir sakınca görmemiş, hatta oğlunun ona olan aşkını görünce bu evliliği bizzat gerçekleştirmiş, kızın Hristiyan olarak kalabileceğini bile söylemişti. Hristiyan asıllı bir anadan doğan Şeyh Bedrettin'in soyu da Hristiyan asıllı bir hanımda doğacaklarla geleceğe yürüyordu." (Şeyh Bedrettin, s.32)

"Sadece adadaki rahip ve papazlar değil, bütün Hristiyanlar; Şeyh Bedrettin'e hayran olmuşlardı. Onda, yalnız Hristiyanlığı ve Müslümanlığı değil, bütün bir insanlık dinini görüyorlar; onu dinlerken sıradanlıktan yüceliğe, yani insan olmanın bilincine eriyorlardı." (Şeyh Bedrettin, s.32)

Romanlarda ilahi dinlerle ilgili kültürel ögelere de yer verilir. Bağlam konusunda dinler karşılaştırılır.

"Yedinci gün hangisi? Müslümanlara göre Cuma, Yahudilere göre cumartesi, Hristiyanlara göre pazar. Kutsaldır yedinci gün. Yaratılanların yaratıcıya şükran günüdür." (Kıyam, 5)

"'Allah'ın izni olmaksızın bir tek yaş veya kuru yaprak bile düşmez.' Denmiş Kur'an'da, Tevrat'ta, Zebur'da, İncil'de ve tüm kutsal kitaplarda, indirilmiş, yazılmış tüm kutsal kitaplarda." (Kıyam, s.11)

1.1.1.1. Kutsal Kitaplar, Ayetler ve Din Adamları

Durali Yılmaz, özellikle ikinci dönem diye sınıflandırdığımız romanlarında Kur'an'dan ayetlere sıkça yer verir. Geçiş romanlarından biri olan *Ayasofya Dile Geldi'*de ise Ayasofya'nın tarihi kendi ağzından anlatıldığından Hristiyanlıkta karşımıza çıkmaktadır. Çünkü İstanbul tarihin bir döneminde Hristiyanların beşiği ve kutsal şehridir. Hristiyanlık o dönemde toplumun dinidir ve tıpkı bizim güncel romanlarımızda olduğu gibi kültürel bir öge olarak işlenir.

Bununla birlikte Ayasofya kutsal bir mekândır. Yapılışında, içeriğinde dinî ögeler, simgeler barındırır. Durali Yılmaz, bu kutsallığı somutlaştırmak için konunun akışına göre sık sık İncil'den ayetlere başvurmuştur.

"Hatırla ki Meryem oğlu İsa 'Ey İsrailoğulları! Ben size Allah'ın elçisiyim, benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek Ahmed adında bir peygamberi de müjdeleyici olarak geldim' demişti. Fakat o, kendilerine açık deliller getirince 'Bu apaçık bir büyüdür, dediler ."(Saf 61/6)" (Ayasofya Dile Geldi, s.7)

"*Sürçmeyesiniz diye bu şeyleri size söyledim. Sizi havralardan kovacaklar; evet, saat geliyor ki, sizi öldüren her adam Allah'a hizmet ettiğini zannedecektir. Ve bu şeyleri edecekler; çünkü ne babayı ne de beni tanıdılar. Fakat saatleri gelince, bunları ize söylediğimi hatırlayasınız diye bu şeyleri size söyledim. Ve size bu şeyleri başlangıçta söylemedim. Çünkü sizinle beraberdim(...)Babanın her nesi varsa benimdir. Bunun için 'Benimkinden alacak ve size bildirecektir, dedim. Biraz zaman ve artık beni görmeyeceksiniz."(Yuhanna İncili, 16:1-17)"* (Ayasofya Dile Geldi, s.7-8)

"*Ve İsa Allah'ın mabedine girdi. Mabette bütün alışveriş edenleri dışarı attı; sarrafların masalarını ve güvercin satanların iskemlelerini devirdi. Ve onlara dedi: 'Benim evime dua evi denilecek' diye yazılıdır; fakat siz onu haydut ini yapıyorsunuz. Ve mabette kendisine körler ve topallar geldiler ve İsa onları iyi etti(...)Ve İsa onları bırakıp şehirden dışarı, Beytanya'ya çıktı ve orada geceledi.(Malta İncili, 21:12-17)"* (Ayasofya Dile Geldi, s.14)

"'İsa'yı Golgota denilen yere getirdiler ki, tercüme olunursa, Kafa kemiği yeri demektir. Ona mür ile karışık şarap verdiler ama almadı. Ve onu haça gerip kim ne alacak diye esvaplarına kura atarak onu paylaştılar(...) Onunla beraber haça gerilmiş olanlara da ona sitem ettiler.(Markos İncili, 15:22-32)" (Ayasofya Dile Geldi, s.25)

"*Yahudiler, Yahya'ya 'Sen kimsin? Diye kendisinden sormak için Yeruşalim'den kâhinlerle Levilileri gönderdikleri zaman, Yahya'nın şehadeti şudur ve Yahya ikrar etti ve inkar etmedi(...) Ben, İşaya peygamberin dediği gibi 'Rabbin yolunu düzeltin'diye çölde çağıranın sesiyim' dedi.(1:19-23)"* (Ayasofya Dile Geldi, s.41)

"Ve Resuller Rabbe 'İmanımız artır' dediler. Ve Kâh dedi. Eğer bir hardal tanesi kadar imanınınız olsaydı, siz bu dut ağacına 'kökünden sökül, denizin içine dikil' der idiniz ve size itaat ederdi." (Ayasofya Dile Geldi, s.46)

Ayasofya'nın Türklerin himayesine girmesiyle birlikte Kur'an-ı Kerim'den ayetler karşımıza çıkmaktadır. Bunlar da yine konunun akışı bağlamında okura sunulmuştur.

"Kendilerine Kitap verilenlerden Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Allah'ın ve Resul'ünün haram kıldığını haram saymayan ve hak dini kendine din edinmeyen kimselerle, küçülerek elleriyle cizye verinceye kadar savaşın (Tevbe 9/29)" (Ayasofya Dile Geldi, s.74)

"*Ey Peygamber, kâfirlerle ve münafıklarla savaş, karşılarında çetin ol. Onların yeri cehennemdir. O ne kötü bir dönüş yeridir. (Tevbe 9/73*)" (Ayasofya Dile Geldi, s.75)

"'Onlar haksız yere ve 'Rabbimiz Allah'tır' dediler diye yurtlarından çıkarılmışlardır. Eğer Allah insanların bir kısmını diğer bir kısmı ile savmasaydı, manastırlar, kiliseler ve havralar ve içinde Allah'ın adı çok anılan camiler yıkılır giderdi. Ant olsun ki Allah'a yardım edenlere O da yardım eder(...) Bütün işlerin sonu Allah'a dönecektir.(Hac 22/40-41)" (Ayasofya Dile Geldi, s.104)

Özellikle ikinci dönem romanlarında Hz. Muhammet'i ve çevresindekileri sıkça görürüz. Hz. Muhammet'in ve çevresindekilerin İslâmiyet'i yayma mücadeleleri ve roman kurgusu içinde karşımıza çıkar. Yine bu süreçte Kur'an oluşumu ayetlerle okura yansıtılmıştır.

"Müslümanlara, her türlü zulme, her türlü güçlüğe dayanma gücü veren Kur'an-ı Kerim'di. İnen her ayet, Müslümanları tazeliyor, müşrikleri çıldırtıyordu." (Çilekeş Müslümanlar, s.93)

Birçok konuda ayet vardır. Ancak bunların hepsini almak mümkün değildir. Örnekler üzerinden bazı ayetlere vermeyi uygun gördük.

Hz. Muhammet ve çevresindekileri ele alan *Ölmeden Ölenler* romanında bu ulu insanlar için oluşmuş ayetlere yer verilmiştir.

"*Muhammet Allah'ın elçisidir. O'nun beraberinde bulunanlar, inkârcılara karşı sert, birbirlerine karşı merhametlidirler. Onları rükûa varırken, secde ederken, Allah'tan lütuf ve hoşnutluk dilerken görürsün. Onlar, yüzlerindeki secde izi ile tanınırlar. İşte bu, onların Tevrat'ta anlatılan vasıflarıdır. İncil'de de şöyle vasıflandırılmışlardır: Filizini çıkarmış, onu kuvvetlendirmiş, kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş, ekincilerin hoşuna giden ekip gibidirler. Allah böylece bunları çoğaltıp kuvvetlendirmekle inkârcıları öfkelendirir. Allah, inanıp yararlı işler işleyenlere, bağışlanma ve büyük ecir vadetmiştir.(Fetih Suresi:29)"* (Ölmeden Ölenler, s.5)

"*Allah yolunda öldürülenlere 'ölüler' demeyin, zira onlar diridirler fakat siz farkında değilsiniz.(Bakara Suresi:154)"* (Ölmeden Ölenler, s.6)

"*Doğrusu biz sana apaçık bir fetih sağlamışızdır. Allah böylece senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlar, sana olan nimetini tamamlar, seni doğru yola*

eriştirir. Böylece sana kimsenin güç yetiştiremeyeceği bir şekilde yardım eder. İnananların imanlarını kat kat artırmaları için kalplerine güven indiren odur. Göklerdeki ve yerdeki ordular Allah'ındır. Allah, bilendir, hakîm olandır. (Fetih suresi, 48, 1-4)" (Kıyam, s.39)

Romanlarda olayların, konunun akışına göre peygamberlerle ilgili ayetlere yer verilir ve onların hayatlarıyla ilgili telmih yapılır.

Hz. Muhammet'in olayın akışı içinde özlü sözlerine de yer verilmiştir.

"Düşünüyor Ahmet Yesevî: 'Veli ölünce kınından çekilmiş kılıç olur.' Buyurmuş Peygamber. Demek ki maneviyat ordularını komuta edecek dervişlerle her an beraber olabilecek." (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.23)

Romanların akışına göre Hz. Muhammet'in diyalog içinde yer alan sözlerine de yer verilmiştir. İslamiyet'i yayma sürecinde omuz omuza olan ehl-i beyt için Hz. Muhammet güzel sözler dile getirir.

"*Resul devam etti:*

'Bana karşı vazifenizi yerine getiriniz ki, Allah sizi rahmetiyle esirgesin.'"(Ölmeden Ölenler, s.9)

Birçok konuda Hz. Muhammet'in çevresindekileri uyardığı, onlara telkinlerde bulunduğu bilinmektedir.

"Haris'in öldürüldüğü yere kadar gidiniz. Orada rastladıklarınızı İslâmiyet'e davet ediniz. Müslümanlığı kabul ederlerse ne güzel! Kabul etmezlerse Allah'ın yardımına güvenerek onlarla çarpışınız(...) Ben size, Allah'ın emirlerini yerine getirmenizi, yasakladıklarından sakınmanızı, Müslümanlara karşı hayırlı olmanızı ve iyi davranmanızı tavsiye ederim. Allah yolunda onun ismiyle gaza ediniz. Allah'ı tanımayanlarla çarpışınız. Ganimet mallarına hıyanet etmeyiniz. Ahde vefa gösteriniz. Küçük çocukları sakın ola ki öldürmeyiniz." (Ölmeden Ölenler, s.35)

"Resulallah buyurdu: 'Araplardan hiç kimse, kavmine benim getirdiğim şeyden daha hayırlı bir şey getirmiş değildir. Size dünyanızı da ahiretinizi de kurtaracak en hayırlı şeyi getirmiş bulunuyorum.'" (Ölmeden Ölenler, s.50)

Tarihte ve kültürümüzde savaşta, fetihten ya da önemli bir karardan önce Kur'an okunurmuş. Şeyh Bedrettin'in idam kurulu başladığında da bu gelenek okurla buluşturulmuştur.

"*Duacı, Fetih suresinin sonunu okurken Mehmet Çelebi'nin gözleri doldu; Anadolu, bir acı feryat olarak serildi önüne! Rumeli, Anadolu'ya bakıyor; Anadolu Rumeli'ye bakıyordu."* (Şeyh Bedrettin, s.140)

Yine yer yer dönemim dinî törenlerine ve ibadet şekillerine yer verilir.

"*İmparatorun gözleri dolmuştu. Daha fazla konuşamıyordu. İmparatorun hemen yanında bulunan Patrik, durmadan İncil'den parçalar mırıldanıyordu. Patrik önce İmparatoru takdis etti sonra da mahiyetindekileri. Ve istavrozlar çıkararak ufuklara çevirdi gözlerini." (*Ayasofya Dile Geldi, s.29)

Her dönemin ve kültürün içeriğine göre din adamları da karşımıza çıkmaktadır.

"*Evlatlarım, dedi Patrik. Tanrı'yı ve oğlunu ve Meryem anamızı ve azizleri görüyorum şimdi. Sizlere bakıp gülümsüyorlar. Tanrı tarafında takdir edilip yazılmış olan gerçekleşecektir. Ve burada dünyanın en büyük Tanrıevi yapılacaktır. Büyük Ayasofya'yı görüyorum. Tanrı'nın oğlu dolaşıyor onun içinde. Gökteki bütün melekler sanki onun kubbesinin altında toplanmış. Bu dinin ilk şehidi Sait Sophia işte şehit üç kızıyla burada. Bundan iki yüz yıl önce onu katlettiren İmparator Hadrian, onun adını taşıyan bu büyük mabedi görmemek içi gözlerini kapamış, pişman ve mahcup bir halde bir köşeye büzülmüş" (*Ayasofya Dile Geldi, s.29)

"Justinien'in başkanlığında toplanmış bulunan Ruhanî meclis, sarayın toplantı salonunda gece gündüz dua ediyor ve İncil'den ayetler okuyordu." (Ayasofya Dile Geldi, s.45)

Dönemde vuku bulan din kutsaldır ve herkes, her şey o dine mensup edilmeye çalışılır. Tarih boyunca hangi din olursa olsun toplum ve birey tarafından her zaman üstün görülmüş ve hayatın her alanında kendini göstermiştir.

"*Temelime konulacak her taş ve tuğla, İncil'den ayetler okunarak yerinden kaldırılıyor ve temele yerleştiriliyordu. Böylece bin bir itina ve özenle yapılan tuğlalar; İmparatorluğun dört bir yanından getirilen taşlar ve mermerler, İncil ile*

takdis ediliyor ve İncil'den bir nefes üflenerek temelime konuyordu. Eski mabetlerin mermerleri ve taşları da böylece Hristiyanlaştırılarak yeni bir nefes almış oluyordu." (Ayasofya Dile Geldi, s.33)

1.1.1.2. İbadet Yerleri ve Şekilleri

Yazarın halkın içinden insanları konu ettiği romanlarında özellikle İslamiyet'in gerekli gördüğü ibadetleri görmek mümkündür. Kahramanların namaz kıldığını, camiye gittiğini, dua ettiğini ve "inşallah, maşallah, Allah'a şükür" gibi dinî sözcükleri kullandığını romanlardaki olay akışı içine doğal bir biçimde yedirilmiş olarak görürüz.

"*Mehmet Efendi çıkıp gitti. Son günlerde vakit namazlarını Maltepe Camisi'nde kılar olmuştu. Özellikle ikindi namazından sonra kendi yalındaki adamlarla akşama kadar caminin bahçesinde oturuyorlardı. (*Ankara'da Ölüm, s. 74)

Yine adı geçen romanda ailenin yaşlı mensubu Mehmet Efendi, oğlunun sözlerinde ibadetleriyle karşımıza çıkar. Bu tür ayrıntılar aslında Anadolu halkının günlük yaşamında yer alan ögelerdir.

"Hasta olduğunu düşünerek doktora götürmek istedim. Sağlığından bir şikâyeti olmadığını söyledi. Çok uğraştım ama öğrenemedim hangi etkenin onu bu hale düşürdüğünü. Yalnız ilgimi çeken, her vakit namazında camiye gitmesi, geceleri de sık sık namaz kılması. Ne zaman uyansam namaz kılıyor görüyorum. Herhalde yaşlılıktan olmalı. Son günlerini ibadetle geçirmek istiyor sanırım." (Ankara'da Ölüm, s.74)

Özellikle tarihi barındıran romanlarında tarihte yer almış milletlerin kendi inanışları ve ibadet şekillerine de yer verilmiştir. *Ayasofya Dile Geldi* romanı Ayasofya'nın ortaya çıkışından başladığı için Hristiyanlıkla ilgili unsurlara sıkça rastlanır.

"*Bir zamanlar benim yerimde küçük bir mabet varmış. O, dünyanın bu en büyük imparatorluğunun başşehrinin, küçücük sevimli bir mabediymiş. Yüz elli- iki yüz yıldan beri Hristiyanlığa sıkıca sarılmaya başlayan ve böylece bu dini dünyanın en yaygın dini haline getiren bu dev imparatorluğun ileri gelenleri, her pazar gelip ibadet ederlermiş burada. İsa, Meryem ve Aziz resimlerinin önünde yerlere kadar*

eğilir ve İmparatorluklarının ölümsüzlüğü için övünürlermiş. Artık Hristiyanlığın da kendileri sayesinde ölümsüzleştiğini söyleyip mumlar yakarlarmış bebek İsa'nın ve Meryem'in resimleri önünde." (Ayasofya Dile Geldi, s.3)

"*İmparator Justinien tövbe ederek gidip patriğin elinden kutsal sula içti, sonra da kubbenin yeniden yapılmasını ve gelecek Noel'e kadar mutlaka tamamlanmasını emretti." (*Ayasofya Dile Geldi, s.36)

Tarih sürecinde de bilindiği gibi Ayasofya önce Hristiyanlığın ibadet yeriyken daha sonra Müslümanlığa geçmiştir. Önceleri İncil okunan, istavroz çıkarılan bu yapıda daha sonra ezan sesi duyulmaya başlanmış ve dualar edilip, Kur'an okunmuştur.

"*O anda kubbemin üstünde bir ses duyuldu: 'Allahu Ekber, Allahu Ekber…'"* (Ayasofya Dile Geldi, s.90)

"*Ayinler ve kutsal sular içmeler bitti, yepyeni bir ibadet şekliyle ibadet etmeye, Allah'a dua etmeye başladı insanlar benim kubbemin altında. İncil değil Kur'an okunuyordu mihrabımda şimdi. Evet, Türkler bir mihrab da ilave etmişlerdi bana. Dedim ya camii olmuştum artık ben. "* (Ayasofya Dile Geldi, s.93)

Durali Yılmaz'ın geçiş romanlarından başlayarak özellikle ikinci dönem romanlarında İslamiyet'in en önemli ibadet şekli olan namazda sıklıkla bahsedilir. Namaz, Müslümanlığın anahtarıdır. Namaz, kul ile Allah arasında gizli bir bağ, esrarlı bir iletişim aracı ve sırı bir köprüdür. Özellikle İslamiyet'in kabulünden sonra namaz, Türk toplumu için de ibadetlerin en yücesi olmuştur.

"İslâm Devleti'nin ebedi kurucusu ve başkanı, Allah'ın son elçisi, insanlığın efendisi Muhammet Aleyhisselam, sabah namazından sona Medine Mescidi'nde oturdular. Kâtipleri yanındaydı." (Ölmeden Ölenler, s.13)

"*Hemen namaza durmalıydı Arslan Baba. Biliyordu ki namaz bir çizgiydi mekânla mekânsızlık arasında, zamanla zamansızlık arasında; bu âlemle, ulvî âlem arasında. 'Namaz, müminin miracıdır' buyurmuştu Resul." (*Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.42)

Namaz şekillendirici, insanlara yön vericidir. Geçmişten günümüze planlar namaz saatlerine göre yapılabilir. Toplumu yansıtan romanlar da bu durumun karşımıza çıkması olağandır.

"Cafer, yol hazırlığını yap. Yarın sabah namazıyla yola çıkacağız." (Şeyh Bedrettin, s.100)

"*Şeyh Bedrettin, sabah namazı sonrası göl kıyısına gelir, balıkçılara bakardı."* (Şeyh Bedrettin, s.102)

"Eşrefoğlu Rumi, Cuma namazı için evden çıktı." (Şeyh Bedrettin, s.132)

"Dünyanın en büyük sultan Fatih Sultan Mehmet Han gelip benim kubbemin altında namaz kılıyordu. Akoğlan, büyük Veli Hacı Bayram'ın sevdiği ve övdüğü ak oğlan da gelip insanlara namaz kıldırıyordu benim kubbemin altında." (Ayasofya Dile Geldi, s.94)

"Ramazan aynın ilk teravihinde sevgili padişahım bana geldi namaz kılmak için. Eskiden de Türk padişahları, İstanbul'da bulundukları zamanlarda çoğunlukla teravih namazlarında bana gelirlerdi fakat Abdülmecit'in gelişi bir başka haz vermiş, sonsuz bir sevince gark ettirmişti beni." (Ayasofya Dile Geldi, s.113)

"*Öğle vakti tekrar Mescid'e gelen Resulallah, ashabına öğle namazını kıldırdı."* (Ölmeden Ölenler, s.31)

"Yeniçeri ağaları namazlarını hep burada kılarlardı. Yalnız Cuma namazlarını eda etmek için öteki büyük camilere giderlerdi." (Fetva Yokuşu, s43)

"Yatsı ezanı okundu avludaki mescidin ahşap minaresinde. Avluda ve ahşap binada yavaş yavaş bir uyanış başladı. Yeniçeriler birer gölge gibi kayıp gittiler mescide. Ağalar ve erler namazlarını kıldıktan sonra yine birer gölge gibi mescitten çıktılar." (Fetva Yokuşu, s.47)

"Ramazan ayının ilk pazartesi sahur yemeklerini yiyen İstanbullular, Ramazanın beşinci orucuna başladılar ve ezan sesleriyle birlikte Süleymaniye Camii'ne koştular." (Fetva Yokuşu, s.90)

"Küçük mescitte sabah namazlarını kılan ulema efendiler, güneşin doğuşuna kadar durmadan Kur'an okuyup dua ettiler." (Fetva Yokuşu, s.163)

"Ammar, evinin bir odasını mescit haline getirdi, burada ibadetle, Kur'an okumakla meşgul olmaya başladı." (Çilekeş Müslümanlar, s.61)

"Ammar, Süheyb ve Habbab... İşte bu üç can dost, Ammar'ın evinde sık sık buluşarak Kur'an okuyorlar ve ibadet ediyorlardı. Sık sık da yüce huzura varıp yeni inen Kur'an ayetlerini talim ediyorlardı. Habbab'ın Kur'an'a büyük kabiliyeti vardı. İyi bir demirci olan Habbab, aynı zamanda iyi bit Kur'an öğreticisi de olmuştu." (Çilekeş Müslümanlar, s.62)

"Şimdi tek sığınakları Allah ve Resulü'ydü; tek teselli kaynakları da Kur'an-ı Kerimdi." (Çilekeş Müslümanlar, s.63)

"Fetva Kapısı'nın küçük mescidi günde beş kez bir kurtuluş müjdesi olarak haykırıyordu Ezan-ı Muhammediye'yi dünyaya." (Fetva Yokuşu, s.187)

"Bugün Serez'de sabah ezanı her zamankinden daha etkileyici okunuyordu." (Şeyh Bedrettin, s.137)

"*Yatsı ezanı Maan'da dalga dalga Suriye göklerine yayıldı."* (Ölmeden Ölenler, s.61)

"Bir sabah Abdullah bin Zeyd, gözleri ışıl ışıl Allah'ın Resulü'nün huzuruna geldi ve gördüğü rüyayı anlattı. Peygamberimiz gülümsedi ve şöyle buyurdu:

"Gördüklerini git Bilâl'e anlat. Onun sesi seninkinden yüksektir. Ezanı Bilâl okusun."

*Sabahın erken saatlerinde Medine göklerinde Bilâl-*i *Habeşî'nin sesi gezindi.*

"Allahu Ekber, Allahu Ekber..." (Çilekeş Müslümanlar, s.122)

"Beş vakit namazla, zamanı tasarruf etmesini ve düzeni öğrenen Müslümanlar, temelleri Allah'ın Resulü tarafından atılmasıyla başlayan devleti hemen kavradılar ve her bir Müslümanın bu devletin en önemli uzvu olduğunu fark ettiler." (Çilekeş Müslümanlar, s.127)

"Ötelerin ötesinden bir de beş vakit namazı getirmişti Yüce Resul. Bu da ibadette başlayan bir düzendi ve zamanın Müslümanlar tarafından tasarrufu ve değerlendirilmesiydi. Bu düzen alıştırmasının hemen ardından Allah'ın Resulü, ashabına asıl büyük müjdeyi verdi: Devlet... Allah, sevgili peygamberine devlet vaat etmişti." (Çilekeş Müslümanlar, s.99)

"Allah'ın Resulü'de, Arapların Mekke'ye toplandıkları hac mevsimi ve panayır günlerinde, insanlara İslâm'ı anlatıyordu gece gündüz. Allah'ın Resulü, Habbab'ın yanı sıra Mus'ab'ı Kur'an öğreticisi olarak görevlendirmişti." (Çilekeş Müslümanlar, s.100)

"Bu sırada Yüce Allah, Resulüne Cuma namazını bildirmişti. Bunun üzerine Medineliler Cuma namazı kılmak istediler." (Çilekeş Müslümanlar, s.105)

"Ve Cuma namazı, İslâm Devleti'ne atılan ilk adımdı." (Çilekeş Müslümanlar, s.105)

Romanlara konu olan dervişler de namaz ibadetini ve Kur'an'dan ayetler okumayı gerçekleştirirler.

"Yeşilırmak, bir kez daha uzat ellerini, o berrak suyunda bir kez daha abdest almak istiyorum. Kuşluk namazına duracağım, Fatiha suresini okuyacağım; biliyorum Fatiha aydınlığı bir şimşektir ki aydınlatır geçmişi ve geleceği." (Kıyam, s.26)

İman ve ibadetin gerçekten inanan insanlar için yeri ve zamanı yoktur. Müslüman kişi her ne olursa olsun ibadetlerine devam eder ve imanını taze tutar. Verilmek istenen bu mesaj Hz. Muhammet döneminden kesitlerle romanlarda işlenmiştir.

"Ümmü Enmar, Habbab'ı yine dükkânın bir direğine bağladı, dükkânı da üstüne kilitleyerek çekip gitti. Habbab, yarı baygın, aç ve susuz şimdi, kendisine hapishane olan dükkânında akşama kadar Allah'a hamdetti, Resulüne salavat gönderdi; ezberindeki Kur'an ayetlerini okuyarak teselli buldu." (Çilekeş Müslümanlar, s.66)

Bu durumla ilgili Hz. Muhammet'in de sözlerine yer verilir.

"Rasûlullah buyurdu:

Sizden önceki imanlı nesiller çeşitli işkence ve belalara maruz kaldılar. Onlar, Allah yolunda çektikleri sıkıntılardan dolayı ne gevşeklik gösterdiler ne yıldılar ne de kendilerini (düşman önünde) küçük düşürdüler. Onlardan bir getirilir ve testereyle başının ortasından ayaklarına kadar ikiye biçilirdi. Fakat bu durum asla onların dinlerinden taviz vermesine sebep olmazdı." (Çilekeş Müslümanlar, s.72)

"Namaz, zamanın tasarrufu ve devletin temeliydi(...) Çünkü ateş Mecusilerin, çan Hristiyanların, boru ise Yahudilerin çağrı usulüydü." (Çilekeş Müslümanlar, s.122)

İman, namaz, hac… gibi dinî ögeler geçmişten günümüzde birçok romanda işlenmiş ve hayatı yansıtan romanlarda da işlenmeye devam edecektir.

Dinin en büyük ibadeti imandır. Adı geçen romanlarda, adı geçen kahramanların imanlı oldukları ve özellikle ikinci dönem romanlarında işlenen sahabelerin her ne olursa olsun dinlerinden dönmedikleri görülmüş ve Hz. Muhammet'in sözleriyle noktalanmıştır.

"Resûlullah buyurdu:

'Sizden önceki imanlı nesiller çeşitli işkence ve belalara maruz kaldılar. Onlar, Allah yolunda çektikleri sıkıntılardan dolayı ne gevşeklik gösterdiler ne yıldılar ne de kendilerini (düşman önünde) küçük düşürdüler. Onlardan bir getirilir ve testereyle başının ortasından ayaklarına kadar ikiye biçilirdi. Fakat bu durum asla onların dinlerinden taviz vermesine sebep olmazdı.'" (Çilekeş Müslümanlar, s.72)

1.1.1.3. Diğer Dinî Ögeler

Her dinin ve inancın kendine özgü sembolleri, inanışları ve ritüelleri vardır. Dervişlerin semalarını bu bölümde ele alabiliriz. Onların yaptığı bu eylem, *"Allah'tan geldik, yine ona döneceğiz."* sözünün bir göstergesidir. Dervişler arasında sema yapan sadece Mevlana değildir, Baba İshak da Allah'tan alıp halka vermeyi, ondan gelip ona dönmeyi eylemleştirmiştir.

"Alevlerle birlikte yüreğimde beliren bir güç, beni ateşin çevresinde dönmeye zorluyordu. Bir süre direndimse de daha fazla duramadım ve ateşin etrafında dönmeye başladım. Canlar, şaşkınlık içindeydiler. Bütün dikkatleriyle bana bakıyorlardı. Bense koşarcasına dönüyordum ve adımlarımın hızlanmasına engel olamıyordum. Şaşkınlığını üzerinden atan Sarı İsmail, hemen ardıma düştü ve benimle birlikte dönmeye koyuldu. Onu gören diğer canlar da ateşin çevresindeki bu koşuya katıldılar. Ayaklarıma söz geçiremiyordum; dönüşüm sürekli hızlanıyordu. Arkamdakilerin nefeslerini duyuyordum; yorgunluktan düşmek üzere oldukları anlaşılıyordu. İrademin bütün gücünü ortaya koyarak, yavaşlamaya çalışıyordum ama olmuyordu. Elimi uzattım ve hemen ardımda koşan Sarı İsmail'in elini tuttum. Bunun üzerine bütün canlar el ele tutuştular, böylece hepsi de yürekleriyle olduğu kadar elleriyle de bana bizzat bağlanmış oldular." (Hacı Bektaş Güvercin, s.108)

Sema eyleminin öncülerinden biri de Hacı Bektaş'tır. Bu manevi âleme geçişte çevresindeki canlara öncü olmuştur.

"Dağ ormana bürünmüştü. Ağaçların arasından ardıç ağaçlarına doğru koştum. Ben koşuyordum, ardıçlar koşuyordu. Ayaklarımın altından bir yanma hissettim ve durdum. Baktım ki küllerin ortasındayım. Bütün canlar da geldiler ve bana katıldılar. Küle kesen gökyüzüne baktım: Hırkalarımız uçuşuyor!.. Kendi hırkamı gördüm, bütün hırkaları etrafına toplamış göklere yükseliyordu. Kadıncık'ın kendi elleriyle ördüğü hırkaydı bu... Hırkanın arasında Kadıncık'ın ellerini görüyorum. Eller, hırkayı açıp dağa giydiriyor. Bunu görünce avazımın çıktığı kadar bağırıyorum: 'Hırka dağı!...' " (Hacı Bektaş Güvercin, s.110)

Bazen de insanlar peygamber inancının yanı sıra dervişlere de inanmışlardır. Dinleri ne olursa olsun zulüm gören halk, dervişlerden, erenlerden medet ummuştur. Şeyh Bedrettin de bunlardan biridir.

"Yalnız Müslümanlar değil, Hristiyan ve Yahudiler de aynı inançtaydılar. Şeyh Bedrettin, Müslümanlar için büyük bir eren; Hristiyanlar için de büyük bir azizdi." (Şeyh Bedrettin, s.105)

Nasıl ki Hristiyanlıkta hayaller ve duygular resimlerle aktarılmaya çalışılmışsa İslamiyet'te de resmetmek hoş karşılanmamıştır. Özellikle Hz. Muhammet'in

resmedilmesi yasaklanmış ve tüm öznel yorumlara kapatılmıştır. Buna rağmen Hristiyanlıkta -ibadethanelerde- Hz. İsa ve Meryem resimlerini çizmek kutsal sayılmıştır. Tarih sahnesinde Hristiyanlığın merkezi olan Ayasofya'da bu duruma rastlamak mümkündür.

"Bana katkıda bulunma hevesine kapılan sonraki nesiller, duvarlarımı, kapılarımı ve kubbemi İsa, Meryem, melek, aziz ve azize mozaikleriyle süslediler. Bunun üzerine İmparatorlar da kendi mozaiklerini dört bir yanıma yaptırmaya koyuldular." (Ayasofya Dile Geldi, s.55)

"Yaşlı kadınlar ellerindeki Kur'an-ı Kerimleri açarak yükselen alevlere tutuyorlardı. Bu beklenmeyen beladan kurtarması için Allah'a dua ediyorlardı. Fakat yangın olanca dehşetiyle sürüyor ve büyüyordu." (Fetva Yokuşu, s.98)

Romanların bazı bölümlerinde dinî vurguların yapıldığı ve dinî ögelere yer verildiği görülmektedir.

Siyah Perdeli Evler romanının önsözünde hayalî bir kahramanla konuşuyormuş izlenimi veren bir diyalogda, " *'Hem siz defterinizi yeniden yazmışsınız. Üstelik Deccal, Mehdi, İsa… gibi isimler eklemişsiniz. Bunlar yanlış anlaşılabilir.' dedim. Bunun üzerine tekrar celallendi: 'Her çağın, her ümmetin bir Deccal'i, bir Mehdi'si, bir İsa'sı vardır.' dedi. 'Bildiğim kadarıyla bunlar, kutsal kitapların saydığı kıyamet alametleridir.'*" sözleri, dinî bir kitap olmamasına rağmen yazarın iç dünyasının bir yansıması olabilir.

"-Öl, öl, öl! Kentimiz kurtuldu, kurtuldu kentimiz. Söyle, arkandaki karanlık güçler neredeler? Sen Deccalsin; biz Mehdi, biz İsa. Deccaller ölmeli, Deccaller ölmeli. İnsanlar yeniden gerçek özgürlüklerine ermeli.(Siyah Perdeli Evler, s.132)" *"Odama kocaman bir cellat giriyor. Kara celladın elinde iki yüzü keskin ışıl ışıl bir kılıç. Deccal, Mehdi, İsa kelimeleri yankılanıyor kafamda"* (Siyah Perdeli Evler, s.133)

1.1.2. Beşerî Dinler

Allah'ın peygamberlerine indirdiği vahiyle ilgisi olmayan ve insanların yaşantıları, kültürleri, gelenekleri, görenekleri ve insani öğretileri sonucunda süreç

içerisinde uydurulan dinlerdir. Tarih boyunca insanlar, içlerinde "inanma" eylemi vasıtasıyla ilahi dinlerin kutsiyetine erişmeden önce, birçok şeye inanmış ve inandıkları şeylere göre ibadet edip bu durumu gündelik hayatlarına yansıtmışlardır.

Roman, toplumun aynasını olduğuna göre, geçmişten günümüze yazılan birçok romanda beşerî dinlerin de işlenmesi olağandır.

1.1.2.1. Mecusilik, Paganizm, Putperestlik, Şamanizm, Rafizilik

Tarih sahnesinde ilahi dinlerle beraber birçok beşerî din de karşımıza çıkmaktadır. Durali Yılmaz'ın romanlarında nadir de olsa beşerî dinlere de rastlanır. Özellikle bu dinler İlahî dinlerin yüceliğini göstermek için ya da tarihin akışın içindeki konumuyla okura sunulur.

Paganizm de bunlardan biridir. *Ayasofya Dile Geldi* romanında karşımıza çıkar. Ayasofya'nın yerinde önceden bulunan yapı pagan mabedidir ve okur bunu Ayasofya'nın ağzından öğrenir.

"*Aslında benim bulunduğum yerde de bir zamanlar pagan mabedi varmış. Hatta sıkı bir Hristiyan eğitiminden geçmiş olmasına rağmen İmparator Julian'ın bir ara Roma'yı paganizme döndürme hevesine kapıldığı söylenir. Ne var ki paganizm, Hristiyanlığın içinde eriyip gitmiştir."* (Ayasofya Dile Geldi, s.34)

Romanlarda Şamanizm'in ayrıntılarına yer verilmez ancak Türkmenlerin, Türklerin geçmişte bu dine mensup oldukları roman akışı içinde kısmen de olsa okura yansıtılır.

"Nereden gelip nereye gidiyorsun İlyas? Kaç kişi oldun ve daha kaç kişi olacaksın? Bir şamansın sen yıldızlardan insanlara kader bilmeceleri derleyip çözen, bir dervişsin sen Ahmet Yesevî'nin asası ardınca giden, bir erensin sen bir ulu çınar altında insanların ziyaret ettiği." (Kıyam, s.10)

Özellikle ikinci dönem romanlarda İslamiyet'in doğuşu aktarılır ve öncesindeki putperestlik okura yansıtılır. Putperestlik kimi zaman eleştirilir kimi zaman da İslamiyet'in yüceliğini göstermek için kıyaslama şeklinde kullanılır.

"Her şey tamamdı da Yasir'in kafasını kurcalayan bir mesele vardı. Kendisi Yemen'den gelmişti. Bulunduğu yöredeki halkın çoğunluğu Hristiyan'dı. İbrahim peygamberle oğlu İsmail'in hikâyelerin de onlardan öğrenmişti. Ne var ki, Yasir'in dinle pek ilişkisi olmamıştı. Hristiyanlardan veya putperestlerden dinledikleri, ona hoş bir hikâye gibi geliyordu. Bunlar üzerinde kafa yormayı hep gereksiz bulmuştu. Fakat Ebu Huzeyfe'nin dindarlığı biraz ağır basıyordu; önemli bir karar vereceği zaman mutlaka Kâbe'ye gidiyor, putlara saygıyla adak sunuyor ve bazen de fal oklarına da müracaat ederek kararını veriyordu. Yasir de hep onunla birlikteydi. Ebu Huzeyfe'nin bu yönünü bir türlü kabullenemiyor ama bir şey de söylemiyordu." (Çilekeş Müslümanlar, s.20)

Ebu Huzeyfe, putları savunur ve kendi dinine, inancına karşı eleştiriyi kabul etmez. Yasir ise bir Tanrı, bir din inancı arayışındadır.

"Genç adam, dilini tut ve ilahlarımız hakkında böyle konuşma. Onlar bizim yol göstericilerimizdirler ve kâinatın yaratıcısına giden yolu aydınlatırlar. Onlara sormadan hiçbir yola gidemeyiz, çünkü onlarsız her yer karanlıktır. Bu yolda, Hristiyanların sandığı gibi senin benim gibi sıradan bir ölümlüyle ilerlenemez. Sakın ola ki senin bu sözlerini Kureyş'ten kimse duymasın." (Çilekeş Müslümanlar, s.21)

"*Ammar da taştan yontulmuş, bazıları ağaçtan yapılmış Kureyş İlahlarına, Lat'a, Uzza'ya, Hübel'e, Menat'a… bakıyordu. Bunların karşısında daha bir yalnız hissediyordu kendini."* (Çilekeş Müslümanlar, s.25)

"Bugüne kadar bu tür şeylere hiç kafa yormamıştı Ömer. O da çocukluğundan beri Kureyş'in putlarına saygı gösterir, onlara adaklar sunardı. Önemli bir yapmadan önce de, fal okları çekerek, bir bakıma ilahların tasvibini alırdı. İlk defa yıllardır yaptıklarından şüpheye düşüyor, kâinatın sahibi bir yüce varlığın olması gerektiğini düşünüyordu." (Çilekeş Müslümanlar, s.87)

"Müşrik Araplar, hac mevsiminde Kâbe'yi ziyaret ederler, kabileler, burada bulunan özellikler kendilerine ait putlara adaklar sunarlar." (Çilekeş Müslümanlar, s.100)

Durali Yılmaz'ın romanlarında beşerî dinler, ilahi dinleri özellikle de İslamiyet'i övmek için bir araç olarak kullanılmıştır.

1.2. TASAVVUF

Tasavvuf, İslam dininin doğuşundan iki yüzyıl kadar sonra ortaya çıkmış, örgütlenme döneminin ardından tarikat ve tekkeler aracılığıyla yayılarak yüzyıllar boyunca İslam dünyasında etkisini sürdürmüş bir düşünme ve yaşama biçimidir. Durali Yılmaz'ın eserlerinde tasavvuftan çok tasavvufu yaşayanlar üzerinde durmuştur.

Türk edebiyatında dinî ve tasavvufî unsurların etkilerini birçok eserde görmek mümkündür. Yazarımız Durali Yılmaz'ın eserlerinde de dinî ve tasavvufî öğelere sıkça rastlarız. Hatta Durali Yılmaz'ın eserlerinde dinî ve tasavvufî öğeler merkez alınarak vermek istenilen mesaj açıkça görülmektedir.

Durali Yılmaz'ın eserlerinde tasavvufî düşüncenin esaslarına bakıldığında "vahdet-i vücud" anlayışının temel meselelerden biri olarak alındığı görülür. Yazar, eserlerinde hakikati yani tek ve mutlak olanı yansıtmaya çalışırken vahdet-i vücudu bir hareket noktası olarak almıştır. Yazarın eserlerindeki bu tesirler açıklanırken önce tasavvufi düşünce üzerinde durulacak, daha sonra eserlerde bu düşüncelerin nasıl yer aldığı anlatılmaya çalışılacaktır.

Tasavvuf, tek yaratıcı Allah'ın niteliğini evrenin oluşumunu varlığın birliği (vahdet-i vücud) anlayışıyla açıklayan dinî - felsefi bir sistemdir. Tasavvufta temel düşünce, kâinatta ancak bir tek vücudun bulunduğuna inanmak ve diğer varlıkları, Allah'ın tecellilerinden / görünümlerinden ibaret saymaktır. [54]

"Ne tuhaftır ki insanlar hep gördükleriyle yetiniyorlar, asıl sırrın ve ölümsüzlüğün görünmeyende olduğunu bir türlü anlamıyorlar(...)Tapılan, görünen değil, görünmeyendir; insanın bizzat kendisidir. Onun içindir ki Tanrı, onların kendilerini öldürmelerinden söz ediyor olmalı." (Kıyam, s.17)

[54] Erman Artun, *Dinî-Tasavvufî Halk Edebiyatı,* İstanbul, Kitabevi Yayınları,2006,s.39.

Erman Artun'un dile getirdiği gibi İslam dinî esaslarını temel alarak gelişen tasavvuf, ilahi konulardan gündelik uğraşlara kadar her bilgiyi kendi bakı açısıyla değerlendirip yorumlamış; bu değerlendirmede tasavvufun en belirgin faaliyet alanı "varlık" olmuştur. Tasavvufa göre amaç ; "varlık nedir?" ve "varlığın sırrı nedir?" sorularına cevap aramaktır. Çünkü varlığın aslı/özü tek yaratıcı olan Allah'tır. Diğer bütün varlıklar O'nun birer yansımasıdır/ görüntüsüdür. Allah'ın isteği ve yaratma gücü ile meydana gelen varlıklar, ilahi bir düzen içinde, düzenin bir parçası olarak yaşamlarını sürdürürler. Bu nedenle, tüm varlıklar ilahi gücün sınırsızlığına delil gösterilen birer surettir. Özün dışındaki her "şey" "masiva"dır ve her "şey" aslına dönecek, rücû edecektir.

Tasavvufî anlayışına göre insan; madde ile mana, bedenle ruh karışımından ibarettir. İnsanın mutlu olması bedenle ruhun dengesini kurmaya bağlıdır. İnsanın özünü tekil eden ruhunu kötülüklerden arındırmak için yapılan her türlü ey, kalbi saflaştırma ile yani tasavvufî yollarla olur. Genel olarak insanın maddesinin ve manasının olduğu gibi, dinin de zahirî ve batinî yanları vardır. Tasavvufi öğreti de dinin bu zahirî ve batinî yönlerini insana öğreterek sözlerinde ve davranışlarında olgun olan insan-ı kâmil noktasına ulamayı amaçlar. Bunu amaç edinirken rehber olarak kendisine Kur'an ve hadisleri esas alır ve İslami yaşayışı içerisinde insanın mistik yönünü geliştirmeyi amaç edinir.

Tasavvufun mutasavvıflar tarafından birçok tanımı yapılmıştır. Martin Lings, büyük bir sûfinin yaklaşık 1000 yıl önce tasavvufu 'zevk' olarak tanımladığını söyler; ona göre sûfiliğin amacı, insan tecrübesinin üstündeki gerçeğe yani Allah'a ulaşmaktır. Martin Lings, tasavvufla ilgili olarak: *"Zaman zaman bir vahiy, büyük bir med ve cezir dalgası gibi Sonsuzluk Deryası'ndan bizim sonlu dünyamıza 'akar.' İşte tasavvuf, bu med ve cezir dalgalarına dalma, onun Ebedi ve Ezeli Kaynağına geri çekilme sanatı, disiplini ve ilmidir."* [55] demektedir.

Sühreverdi'ye göre *"Tasavvufun başı ilim (bilgi) dir, ortası ameldir, sonu mevhibe (Allah'ın bağışı)'dir. İlim, istenen şeyi keşfeder. Amel ise istemeye yardımcı*

[55] Martin Lings, *Tasavvuf Nedir*, İstanbul, Akabe Yayınları,1986, s. 9.

olur. Mevhibe de amelin gayesine, varılmak istenen en son noktaya yetiştirir." [56] demektedir.

Türkler, İslamiyet'i kabul ettikten sonra tasavvufla tanışır ve sûfî dervişler Türklerin hâkim oldukları toprakların kısa sürede İslamlaşmasını sağlar. Türkler Anadolu'ya yerleştikten sonra mutasavvıflar aracılığı ile tekke ve zaviye gibi tasavvuf mektepleri kurmuş, bu sayede tasavvufi düşünce Anadolu'da hızla yayılmıştır. Türklerin Anadolu'yu İslamlaştırmasında etkili olan Mevlana, Muhyiddin-i Arabî, Sadrettin Konevî, Hacı Bektaş-ı Velî, Ahi Evran ve Yunus Emre gibi mutasavvıfların düşüncelerine büyük değer verilmesi, bu coğrafyada tasavvuf düşüncesinin de yerleşip köklemesini sağlamıştır.

Durali Yılmaz'ın adı geçen dervişleri kahraman olarak işlediği romanları vardır. Bu romanlar, genel mahiyetine bakıldığında tasavvufî düşünceyi roman boyunca yansıtır.

Dervişlerin dünyaya bakış açıları tasavvufun temelleriyle şekillenir. Hayatı yansıtan romanlarda bu düşünceleri görürüz.

"*'Her şey gün gibi ortada,' dedi Şeyh Bedrettin, 'yeter ki bakmasını bilin. Bakmasını bilen görür; görmesini bilen bütün zamanları ve mekânları kalbine sığdırır. Bunu yapabilen ise sıradanlıktan kurtulur."* (Şeyh Bedrettin, s.129)

Necdet Yılmaz, *"XV. Yüzyıl balarından itibaren hızlı bir yayılma dönemine giren tarikatlardan bahsederken devletin bekası ve İslam dininin yayılması için Mevleviyye, Nurbahiyye, Kadiriyye, Bayramiyye, Halvetiyye, Bektaşiyye ve Nakşibendiyye tarikatlarının ileri gelenleri ile devletin idarecilerinin, ilim adamlarının ve ordu mensuplarının elbirliği ile çalıştığını"* [57] söylemektedir.

"*Tasavvuf yolunda ilerlemek için belli manevi makamlardan (tevbe, rıza, havf gibi) geçmek arttır. Bu münasebetle mutasavvıflar bir manevi makamdan diğerine geçmek suretiyle rûhî olgunluğa ermek, gerçek bilgiye ulaşmak için "seyr-i sülûk" (ruhani yolculuk) denilen manevi yolculuğa çıkmak gerektiğini belirtmişlerdir.*

[56] Mehmet Ali Ayni, *Tasavvuf Tarihi*, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 1992, s. 220.
[57] Necdet Yılmaz, *Osmanlı Devletinin 700. Yılı, Osmanlı Toplumunda Tasavvuf, Sufiler, Devlet, Ulema*, İstanbul, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2001, s. 25.

Tasavvuf yolunda öğretici düzeye (irat makamı) gelmiş olan bir kişinin (pir, şeyh, mürit) gözetiminde ve onun etrafında yapılanmış bir mekânda (tekke, zaviye, dergâh, hankah, ribat) yola (seyr ü sülûk) giren istekli (mürit, talip, derviş); az konuşup, az yiyip, az uyuyarak (riyazet), mümkün olduğunca yalnızlığı tercih edip (inziva, itikaf, uzlet, çile), zamanın tamamını ibadet, düşünme (tefekkür) ve hayatı ruhen denetlemekle (murakabe) geçirerek şeytanın emrindeki arzu ve istekleriyle (heva ve heves, nefis) giriştiği savaşı (mücahede) kazanmaya gayret eder. Bir makamlar ve mertebeler düzeneği halindeki bu programın amacı başlangıçta tamamen şeytanın emirlerine amade olan nefsi (nefs-i emmare), sırasıyla on merhaleden geçirerek müridi insan-ı kâmil noktasına ulaştırmaktır. [58]

Tasavvufun kaynakları konusunda çeşitli düşünceler ileri sürülmüştür. Bu konudaki genel görü, tasavvufun kaynağında Hint, İran, eski Yunan ve Hristiyanlığa ait dinî ve kültürel unsurların çeşitli ölçülerde yer aldığı fakat tasavvuf düşüncesini şekillendiren ve ona kimlik kazandıran asıl unsurun da İslamiyet olduğu doğrultusundadır.

"*Ölmeden önce ölmek, dünya zevklerinden, hayvani hırs ve şehvetlerden sakınmaktır. Bunu yapabilen, şu yiyen, içen, zevk duyan bedenden kurtulur ve gerçek varlık ile bütünleşir. Ve ebediyete uyanır, ölümsüzleşir. Lakin insanlar, dünyanın sayısız ve çekici zevklerinden, yakıcı hırslarından ayrılmazlar. Bu geçici düşten kurtulup da ebediyete uyanamazlar ve farkına varmadan ölüme ahmakça koşarlar."* (Şeyh Bedrettin, s.55)

"Tasavvufun ana kaynağı Kuran-ı Kerim, hadis ve sünnetle aktarılan bilginin tamamıdır. Yabancı etkiler bu ana kaynakta eritilmiştir. Diğer mistik sistemler gibi tasavvuf da, 'hayata karı belli bir tavır ve davranış' olarak balamı, daha sonra bir düşünce tarzı halinde sistemleşmiştir; fakat mistisizm, insanın mantık ve akıl yürütme yoluyla erişemediği metafizik kavramları bir hayal dünyasında aramasıdır. Oysa tasavvuf, akıl ve felsefe üstü olan İslam vahiylerinin mistik bir yorumu ve yaşanmasıdır. Tasavvufun önemi, 'Kur'an' ve 'hadis'le belirtilen 'kalb-i selim' ve

[58] Erman Artun, age, s.41.

'takva' ile sevgi ve kulluk dolu bir gönül sahibi olmak için alıştırmalar ve mürşitlerin eğitimi denetimi altında yapılan din ve ruhi eğitim olmasındandır." [59]

Türklerin İslamiyet'i kabul etmelerinden sonra dinî unsurlar sosyal hayatı düzenlemiş, sosyal hayat İslami bir çizgide gelişmiştir. Bu münasebetle tasavvufî düşünce sanata da yansımış ve özellikle Divan ve Halk şiirinde yoğun olarak işlenmiştir.

"Hama'ya vardıklarında, Hüseyin Hamevî, Eşrefoğlu'nu hemen bir hücreye alarak onun bu dünya ile ilgisini kesti. Burası bir çilehaneydi ve Eşrefoğlu, burada kırk gün kalmak zorundaydı. Eşrefoğlu, birkaç gün sonra kendi içine yöneldi(...) Ölmeden önce ölmenin, daha doğrusu ölümsüzlüğün sırrına erdi ve Allah'tan gelip Allah'a ulaştı. Kendinde Rabbini buldu ve Tanrıyla bütünleşmenin derin hazzını bütün benliğinde hissetti." (Şeyh Bedrettin, s.49)

Günümüz Türk edebiyatında da şiirden romana, öykülere birçok edebi eserde tasavvufun çeşitli unsurlarını görmek mümkündür. Durali Yılmaz'ın bütün eserlerinde de bu dinî ve tasavvufî unsurlar bulunmaktadır. Yer yer alıntılarla ya da konunun akışına göre tasavvuf sıkça karşımıza çıkar.

"Bir zamanlar, felsefe ve tasavvufla çokça uğraşan bir arkadaşım bana: 'Bir gün kendini bir ağaç olarak düşün. Kendi kendini bir gör. Bak neler olacak. Çiçek açtığını, kuruduğunu, üstüne yağmurlar yağdığını, karla örtüldüğünü, dallarından buzlar sarktığını düşün. Gel bunu seninle tekrar konuşalım.' demişti. Gülmüş ve alay etmiştim. O da kızmamış ve sadece gülümsemişti. Anlıyorum şimdi ne demek istediğini. Anlamasam da, dediğini ister istemez yapıyorum. Önceleri bunu denememiş olduğumdan suçluyorum kendimi." (Savaş Günlüğü, s.36)

Adı geçem romanda savaşın ortasında bulunan anlatıcı kahramanın tasavvufla ilgili başından geçen bir anı okura aktarılmıştır.

Mananın ve ruhların değeri tasavvufla okura yansıtılmaya çalışılmış ve Ayasofya'nın ağzından okura iletilmiştir.

---

[59] Age, s.45.

"*Zaten Tanrı eliyle çizilmiş bir plana göre yapılacak olan ben, başka bir görev yüklenemezdim. Görevlerin en kutsalı ve en ulvisiydi benim yükleneceğim. Ben maddenin ve ihtişamın peşinde değil, mananın ve sonsuzluğun ardındaydım. Zamanın ve yaşanılan dünyanın ötelerine götürmek istiyordum iman dolu göğüsleriyle kubbemin altında birikeceklerin ve diz çökeceklerin ruhlarını."* (Ayasofya Dile Geldi, s.22)

Ayasofya Dile Geldi romanında Faruk Yücel'in Ayasofya ile manevi boyuta ulaşarak iletişim kurması başlı başına tasavvufî bir unsurdur. Bu âlemden soyutlanıp âlemler ötesinde buluşmanın göstergesidir. Ayasofya'nın kendi dünyasına çekilmesinden sonra Faruk Yücel'e farklı bir anlam yüklenir.

"*Dünya Faruk Yücel'i üstünden atmış, olanca hızıyla kaçıyordu. Ayasofya'yı gördü bir an, kaçan ve dönen dünyanın ortasında. Ayasofya gülümsüyordu fakat şimdi çok uzaklardaydı, ulaşılmayacak kadar uzaklardaydı artık. Dünya ile gökler arasında tasavvuru imkânsız bir çınar gibi sallanıp duran Berzah âlemini gördü. Berzah âlemi denilen o uçsuz bucaksız ağaçta, gelmiş geçmiş bütün insanların ruhları parıldayıp duruyordu. Bütün ruhlar ışıl ışıl bakıyorlardı Faruk Yücel'e. Ayasofya ışıl ışıl titreşip duran ruhlara gidiyordu; Faruk Yücel'in ruhu da Ayasofya'nın ardınca o âleme, aslî âlemine uçup gitmek istiyordu."* (Ayasofya Dile Geldi, s.144)

"*Elini Şeyh Hüseyin Ahlati'nin avucunda hisseden Bedrettin, onun sıcaklığını ta kalbinde duydu ve Şeyh Hüseyin Ahlati, onu görünenlerin ötesine alıp götürdü. O zaman Bedrettin'in yüreğinde bütün bir insanlığın sesi yankılandı. Bedrettin, işte o anda insanlığın geçmişini ve geleceğini okudu ve insanlıkla bütünleşti, doğayla bütünleşti, Tanrıyla bütünleşti. Sonra her bir şey yerli yerine oturdu kafasında. Bütün kuşkular ve korkular silinip gitti kafasında. Bedrettin kendini yeniden yarattı, Tanrı'yı yeniden şekillendirdi."* (Şeyh Bedrettin, s.14)

"Boşluk yoktu ki gerçekte; bizim göremediklerimiz vardı. Göremediklerimiz, gelecekti... Perende olanlar içinse gelecek olamazdı, bizim için söz konusu olan zaman onlar için değildi. Çünkü zaman aslında görece bir şeydi. Nitekim işte bana da, hiç hacca filan gitmeden "Hacı" demişti Lokman Perende. Ben farkında değildim belki

ama ona göre çoktan hacı olmuştum ve hatta dermiş ki: Gerçek hacı ben değilim, Bektaş'tır." (Hacı Bektaş Güvercin, s.48)

Durali Yılmaz'ın özellikle ikinci dönem romanları dediğimiz dinî- tasavvufî romanlarında dinî ögelerle iç içe olan tasavvuf da sıkça karşımıza çıkar ve kurgu içinde okura yansıtılır. Ancak bunların hepsini tezimizin içine almak ve yazmak mümkün değildir.

1.3. ÖLÜM VE ŞEHADET

1.3.1. Ölüm

Canlı varlıkların hayatiyetini kaybetmesine ölüm denir. Ölüm çeşitli sözlüklerde *"bitmek-tükenmek", "hayatiyetini kaybetmek", " sönmek" ," hayvani kuvvetin yok olması", "ruhun bedenden kurtuluşu"*[60] gibi anlamlara gelmektedir.

Ölüm, insanoğlunun dünyaya gelişi ile birlikte hayat kadar önem taşıyan bir gerçeğidir. Ölümün gücü karşısında kendisini âciz hisseden insan, kendini değişik vesilelerle avutma yolunu tercih etmiştir. Ölüm, bazı toplumların, felsefî anlayış ve inanışlarında bir bitişin veya yok oluşun ilk adımı olarak algılanırken; ilahi dinlerin anlayışına göre de ebedî âleme bir göçün ve yeniden doğuşun ilk adımı olarak kabul görmüştür. İnsanın yalnızca maddî tarafının, yani bedeninin ölümlü olduğuna, ruhunun kalıcı ve daimiliğine inanan toplumlar, ölüm karşısında korku duymaz, sessiz ve sakindir. Kimileri için trajik bir yok oluş olan ölüm, Yunus'un nazarında *"Ten fânidir can ölmez."* diye dile gelir. Zira İslamiyet ölümü karanlıkta ve bilinmezlikte bırakmamış, onu belirli bir vuzuha kavuşturarak her şeyden önce mutlak bir son ve yok oluş olamadığına inandırmıştır.

Dünya edebiyatının edebî eserlerine bakıldığında ölüm temasını işleyen sayısız metnin olduğu görülmektedir. Türk edebiyatında da ölüm hakkında değişik türlerde kaleme alınmış pek çok eser bulunmaktadır. Ölüm teması, İslamiyet'ten önce, ölen bir beyin, hakanın, kahramanın arkasından düzenlenen yuğ törenlerinde söylenen sagularla dile getirilirken; İslamiyet'ten sonra, ağıt ve mersiyelerle dile getirilmiştir.

---

[60] Ruhattin Yazoğlu, Gazâlî Düşüncesinde Ruh Ve Ölüm, Cedit Neşriyat, İstanbul, 2002, s. 96.

Tanzimat ile beraber ortaya çıkan romanlarımızda ölüm kavramı görülmeye başlamıştır. Ölüm temi farklı boyutlarda ve şekillerde karşımıza çıkmış ve Cumhuriyet'in öncesi ve sonrası romanlarımızda da kendini göstermiştir.

Günümüz romanlarında ölüm, gerek fiziksel gerek ruhsal olarak farklı açılardan ele alınır. Özellikle tasavvufî çerçevedeki romanlarda ölüm yeniden doğuş ve bu fani dünyadan bir kurtuluştur. Olayın tabiî akışı içinde de ölüm vardır.

Romancımız Durali Yılmaz'ın eserlerinde de ölüm sıkça karşımıza çıkan bir olgudur. Olayların akışıyla beraber insan hayatında kaçınılmaz olan ölüm gerek tarihî gerek dinî romanlarında her daim vardır. Özellikle dinî içerikli eserlerinde şehitlik mertebesindeki ölüm bir ödül niteliğinde okuyucuya yansıtılır. Tarih sahnesinden bir parça olan romanlarında da tarihî kişilerin ölümler ifade edilir.

Siyah Perdeli Evler romanında ölüm, tasavvufî bir açıdan ele alınmış ve bir ölünün gözüyle anlatılmıştır. İnsanlara yeni bir nefes vermeleri için görevlendirilen ölüler sayesinde geçmişten günümüze yönetimin, dinin ve bu tür olgularda feda edilen insanların yaşadıkları aktarılır. Diğer romanlardan farklı bir bakış açısıyla 'ölüm' sembolik bir şekilde karşımıza çıkar. Bu romanda ölüm, bedenin yok oluşu değil, fani yaşamın bitişidir.

"Bir cenaze alayı gibi ağır ve sessiz yürüyoruz. Omuzlarımızı ezen bir tabut. Her omuzda bir tabut. Geçmiş yıllarımızın ölüsüydü omuzlarımızda taşıdığımız. Bomboş kentler, yitirdiğimiz hafızalar, unuttuğumuz yazılar ve hatıralar tabutlarda. Bu tabutları bir yerlere gömünce yepyeni bir hayat mı başlayacağız?"(Siyah Perdeli Evler, s.24)

"*Önüme düşen tabut ve işte ölüm. Yolcular çiğnesin diye ortada bırakıyorum ölümü ve başucunda duruyorum. Bu ölü ezilir, yok olursa sıkıntım bitebilir ve omuzlarımdaki yükten kurtulabilirim. "* (Siyah Perdeli Evler, s.25)

Adı geçen romanda ölüm, sıkça karşımıza çıkar ancak alışılandan çok farklıdır. Beşerî hayattan ruhanî hayata geçişe bakış açısı oldukça değişiktir.

"Her insan bir mermer heykel. Giydirilmiş mermerlerden renkli mermer heykellere bir geçiş. Yuvarlanan ölüler sürüsünden duran ölüler sürüsüne mi? Ölüm." (Siyah Perdeli Evler, s.30)

Aynı eserde ölümün nasıl vuku bulduğuna da yer verilmektedir. Düşsek kahramanlardan olan "üç kelepçeli adam" darağacında ölüme götürülürler.

"Üç adam darağaçlarında sallanıyorlar; alanı dolduranlarda bir dalgalanma, bir heyecan. Kalabalıklara tepeden bakarak sürdürüyorlar sallanmalarını. Bana o kadar yakınlar ki neredeyse yüzüme değecekler. Şapkalar, şapkalar nerede? Gıcırdayan darağaçlarında bestelenen biz zafer türküsü. İnancın yenilmezliği ve ölüme meydan okuyuş. Meydandan caddeye yayılan bir ölüm sessizliği. Kelepçelilerden utanan ölüm, bir gölge gibi kendini yere bırakıyor ve insanlar bu karar gölgenin içinde birer hayalet gibi çırpınıyorlar." (Siyah Perdeli Evler, s.66)

Ankara'da Ölüm romanının adında ölüm geçse dahi buradaki 'ölüm' de semboliktir. İnsanlığın kutsal değerlerinin, ahlâkın, dinin, saygının kısacası yeni neslin çöküşü, anlatılan ailenin en büyüğü ve tüm bu değerlere sahip olan Hacı Mehmet Efendi'nin ölümü ile bağdaştırılır. Değerler önem veren Hacı Mehmet Efendi'nin romanında sonunda ölmesi bir neslin ve tüm güzel değerlerin ölmesidir.

Hastalığının ve yaşının ilerlemesi sebebiyle ölümü bekleyen ve yanında ailesinden kimseyi istememesine rağmen yalnız bırakmayan Hacı Mehmet Efendi'nin son anları aktarılmıştır:

"Hasta gözlerini açtı: ver elini Cevat, tut tut elimi. Cevat hastanın elini tuttu(...) Çıkın çıkın. Bu tavan neden dönüyor? Bırakın beni. Siz kimsiniz? İhsan, Mustafa, Ömer, Fatma... Birden kaskatı kesildi Mehmet Efendi.

Cevat, avucundaki elin yavaş yavaş soğuduğunu hissediyordu. Hastanın yüzüne baktı. Gözleri tavana çivilenip kalmıştı. Odadakilere baktı Cevat:

-Öldü...dedi. " (Ankara'da Ölüm, s.96)

Ölüm yazarın düşüncesine göre ayrılık değil bir mekân değişiklidir. Tarihte ve günümüzde de inananlar için bu durum böyle algılanır. Durali Yılmaz bu durumu romanlarında bir kabulleniş, itaat biçimde işlemiş ve okurlarına yansıtmıştır.

"*Babamız Şeyh İbrahim bizi ve tüm Sayramlıları öksüz bırakıp gitti. O rahmete, ebediyete yürüdü kardeşim(…)Mutlak ölüm yoktur; o hayattan bu hayata, bu hayattan o hayata geçişler vardır."* (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.27)

Ayasofya Dile Geldi romanında ölüm, genellikle olay akışındaki İmparatorların, Padişahların, Şehzadelerin ölümü olarak karşımıza çıkar.

Bununla beraber yine romanlarda tarihin akışı doğrultusunda ölen ve öldürülen insanların bahsi geçer. Ölüm ile ilgili ayrıntıya yer verilmez ancak hayatın her alanında olduğu okura yansıtılır.

"İstanbul'daki Türklerin öldürüldüğünü, evlerinin yıkıldığını duyan Türk padişahının Edirne'den büyük bir orduyla çıkarak İstanbul'a gelmekte olduğu duyuldu…" (Ayasofya Dile Geldi, s.66)

"Yasir'in evine düşen bir acı haber; her birinin ciğerini dağladı, yüreğini titretti; Ebu Huzeyfe ölmüştü(…)Mahzumoğullarının kadınları ağıt yakıp zılgıt çekiyorlar, erkekleri Ebu Huzeyfe'nin yiğitliğini ve cömertliğini sayıp döküyorlardı." (Çilekeş Müslümanlar, s.26)

Özellikle *Fetva Yokuşu* romanı ölümün sıklıkla ve başarıyla işlendiği bir eserdir. Eserin bir cellat taşının gözünden aktarılması onu bu tema konusunda zenginleştirmiştir. Bu romanında ölüm, idama bürünmüş şekliyle karşımıza çıkar.

Dinî romanlarda ölüm, bir son değil bir başlangıçtır. Bunun farkında olan ehl-i beyt, ölümden korkmaz hatta ölümü coşkuyla, sevinçle karşılar.

"Yasir, ölümden korkmuyordu, biliyordu ölümün ölümsüzlüğe geçiş olduğunu; onu üzen tek şey, ilahi haberi Yemen'e ulaştıramadan, oradaki kabilesine gerçeği anlatamadan ölmekti. Oysa ne kadar istiyordu Yemen'de ilahi nurun parlamasını, insanların ebediyet ufuklarına kanatlanmalarını..." (Çilekeş Müslümanlar, s.45)

"Ölüm bir mutluluktu, Allah'a ve cennete giden yolun kapısıydı, ondan bir çekintisi yoktu Sümeyye'nin ve hatta onu arzuluyordu bile…" (Çilekeş Müslümanlar, s.46)

Romanda ölümlerin dışında son zamanlarında iyice bozulan ve zorbalaşan Yeniçeri katliamı da gözler önüne serilmiştir.

"(...)Yeniçeriler birer birer getirilip Cellat Taşının önünde diz çöktürülmeye kelleleri vurulmaya başlanmıştı. İki cellat durmadan ellerindeki büyük satırları Cellat Taşının üzerine uzanan boyunlara vuruyorlardı. Ve işte büyük intikam günü gelip çatmıştı.

Saatler geçiyor, gece ilerliyor fakat Cellat Taşının önüne durmadan elleri bağlı Yeniçeriler getiriliyordu. Kesilen kelleler armut gibi dökülüyordu Cellat Taşının üzerinden iki yana. Biriken cesetler ve kelleler bir taraftan taşınıp avlunun ortasına yığılıyordu. Üzerinde aralıksız kelle kesilen Cellat Taşı arada bir de karşısında yığılan kelle ve ceset harmanına bakıyordu. Bu ne büyük bir intikamdı ki, bir türlü bitmiyor, öldürülen öldürülene sürüp gidiyordu. Kesilen kelleler binlere ulaştığı halde, iki cellat yorulmak nedir bilmiyorlar ve hep aynı hız aynı şevkle görevlerine devam ediyorlardı(...)" (Fetva Yokuşu, s.115-116)

Fiziksel ölümlerin başarıyla işlendiği romanların dışında 'ölüm" Teması kahramanlara ve yaşayış tarzlarına göre farklı boyutlarda okura sunulur. Romanlarda konuya göre ölüm bazen korku verici bir bilinmezlik bazen de bir kavuşmadır.

"*Biliyor musun Gülay, ölmek istemiyorum ben. Nasıl ki romanlardaki insanlar için ölüm yoktur. Ölüm olsa da önemi olmaz bunun orada. Okuduğumuz bir romanı hatırladıkça yeniden görürüz onları. Bizden sonra gelecek olan nesiller, ondan sonrakiler hep görecekler onları. Dünya durdukça yaşayacak yani o insanlar. Bizse bir gün unutulup gideceğiz."* (Ankara'da Ölüm s.101)

Değişim ve değişen toplum içinde yitirilen halkın sonu da ölümle bağdaştırılır. Kimliğini yitiren toplum ölüden farksızdır düşüncesi okura yalın bir şekilde yansıtılır.

"*-Ben mi? Buradayım ya işte görmüyor musun?*

*-Yoksa yine bir milletin cenaze namazının nasıl kılınacağını mı düşünüyorsun? Ben de dünden beri bunu düşünüyorum. Millet ölmez ki cenaze namazı kılınsın..." (*Ankara'da Ölüm, s.106)

Ölümün kaçışı olmayan bir son olduğu her romanın doğal akışı içinde karşımıza çıkmaktadır. Ancak özellikle ikinci dönem romanlarında inancın etkisiyle ölüm bir ayrılık değil, bir kavuşmadır.

"*Evet, ne kadar gücün olsa, bütün âlemi yerle bir etsen yine de kurtulamazsın ecelden. Ne var ki ecel de kaçmaktadır Deccal'in fermanından."* (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.24)

Sokrates de bu konuyu ele almıştır. Ona göre, ruh manevi bir varlıktır ve ruhun mahiyeti Tanrı'nın mahiyeti gibidir. Soyut bir varlık olması sebebiyle Tanrı'ya benzer. Tanrı nasıl görülmediği halde âlemi idare ediyorsa ruh da bedeni idare eder. Beden dağılıp gidince ruh varlığını sürdürür.[61]

"'Ölüm bir semboldür,' diye düşündü Ahmet Yesevî, 'nerede başlar, nerede biter, belirsiz. Var mıdır, yok mudur belirsiz. Ölmeden önce ölünüz buyurulmuştur. Ölümü öldürmektir bu. Ölümü öldürenlerdir ki, kıyamete dek hep diridirler, ölümsüzdürler.'" (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.24)

"Gülümsedi Gevher Şehnaz bir kez daha kardeşinin yüzüne: 'Babamız bilmekte değil midir her şeyi?' Ahmet duraksamadan cevap verdi: 'Elbette… Ölüm bütün perdeleri kaldırmıştır ve ruhu zaman ve mekânın ötesine taşımıştır; o, bizim bilmediklerimizi bilmekte, görmediklerimizi de görmektedir." (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s. 37)

Tasvirlerle süslenen ölüm teması da okurda güzel bir etki bırakmaktadır.

"*Arslan Baba bir göz olmuştur, Şeyh İbrahim bir göz olmuştur kızı Gevher Şehnaz'a ve Gevher Şehnaz bu gözlere dalarak bu hayattan o hayata geçmektedir."* (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.54)

Ölümün farklı şekilleri de karşımıza çıkmaktadır. Romanlarda adı geçen gerek gerçek gerek kurgu kişiler ecel şerbetini farklı şekillerde içmişlerdir.

[61] Eflatun, *Phaidros*, (çev., Hamdi Akverdi), Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1990, s. 46.

"Akşama kadar kimseler uğramadı Ağa Kapısı'na. Şimdi burada sadece ölüm vardı. Binlerce başsız ölü, bu korkunç ölümü kendi başlarına yaşıyorlardı." (Fetva Yokuşu, s.117)

Bazen de ölüm savaşta ya da normal hayatın akışında idamlarla karşımıza çıkar. İdam tarih boyunca belli toplumlarda faaliyetini sürdürmüş ve bu durum romanlara da yansımıştır.

"*Güneş batarken Stilaryos dağında canlı bir tek Osmanlı askeri kalmamıştı. Börklüce Mustafa'nın emriyle, Saruhan valisinin baş bir sarığa geçirilerek herkesin görebileceği bir yere dikildi."* (Şeyh Bedrettin, s.89)

"Dağlarda, ovalarda, enginlerde, yokuşlarda hep ölüm vardı. Daha bir ay önce Ortaklar ovasında gülümseyerek akan Menderes Irmağı, kıpkızıl kan kesmişti. Osmanlı ordusu; kadın, çocuk, yaşlı demeden ne önüne çıkarsa kılıç çalıyordu. Türkmen, Ermeni, Rum, Yahudi… herkes kılıçtan geçiriliyordu." (Şeyh Bedrettin, s.113)

İslamiyet'in yayılma sürecinde inanların çoğu dinlerinden dönmeleri için işkencelere sürüklenmiş, onlar dinlerinden dönmeyince de öldürülmüşlerdir.

"Ebu Cehil, Yasir ailesini, dinlerinden döndürmek için her türlü işkenceyi deniyordu. Kızgın kumların ortasında harlı bir ateş yakmışlardı. Bir yanda da bir su havuzu oluşturmuşlardı. Mızraklarının ve kılıçlarının uçlarını ateşte iyice kızdırarak onların vücutlarını dağlıyorlardı. Ammar, acıların içinde kıvranan anne ve babasına bakıyor ve baktıkça da yüreğindeki iman, biraz daha serpilip gelişiyordu." (Çilekeş Müslümanlar, s.46)

"Ebu Cehil, daha bir hınçla saldırıyor iman abidelerine." (Çilekeş Müslümanlar, s.47)

"Boykottan kurtulan Müslümanlar, bu kez de iki büyük acıyla karşılaştılar. Allah'ın Resulü'nün eşi, ilk Müslüman büyük Hatice'nin ölümü, Allah'ın Resulü'nün amcası ve en büyük koruyucusu Ebu Talib'in ölümü... Allah'ın Resulü, amcası Ebu Talib'in ölümüne çok üzüldü. Bunun sebebi ise, bütün gayret ve telkinlerine rağmen onun hidayete eremeden ölmesiydi. Resulallah, kendisine bu kadar yardım eden bir

insanın müşrik olarak ölmesini düşündükçe kalbi sızlıyordu. " (Çilekeş Müslümanlar, s.94)

Sonuç olarak tüm romanlarda karşımıza çıkan ölümün temeli şu ayete çıkmaktadır: "*Hepimiz Allah'tan geldik, yine ona döneceğiz." (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.54)*

1.3.2. Şehitlik Mertebesi

Şehit, Allah'ın rızası uğrunda vatan millet ve din için ölen veya öldürülen Müslümanlara denir. Şehitlik, büyük bir derece, yüksek bir makamdır. Şehitlik ahirette peygamberlikten sonra en yüce makamdır. Bu makam ve mertebe herkese nasip olmaz. Şehitlik mertebesine ulaşan kişinin kul hakkından başka günahlarının yüce Allah'ın affedeceği müjdelenmiştir. Şehit olana "Şehit" denmesinin sebebi şudur: Şehidin cennetlik olduğuna, Rabbinin huzurunda yaşadığına ve ölümü sırasında meleklerin hazır bulunmasına şahitlik edilmesinden dolayıdır.

"Allah inananlardan mallarını ve canlarını kendilerine verilecek cennet karşılığında satın almıştır. Çünkü onlar Allah yolunda savaşırlar, ölürler, öldürülürler…" buyrulur.[62]

Şehit, elbiseleriyle yıkanmadan gömülür. Çünkü ölmemiştir. Cenaze namazı kılınıp gömülür. Cephede namazı kılınmadan gömülür. Çünkü cenaze namazı onun affı için duadır. O ise affedilmiştir.

Şehitler hakkında Kur'an'ın da müjdesi vardır: *"Allah yolunda öldürülenlere ölüler demeyin. Doğrusu onlar diridirler. Lâkin siz farkına varmazsınız."*[63]

Türk insanı İslâmiyet'i kabul etmesiyle birlikte Allah yolunda can verme için adeta yarışmıştır. Her dönemde gerek İslâmiyet'i yaymak, gerek vatanı korumak için birçok savaşlara tanıklık eden halk, şehitlik mertebesinin ulviyetini bilmekte ve bu sebeple canla başla ilkesi için mücadele etmektedir.

---

[62] Tevbe Suresi, 11. ayet
[63] Bakara Suresi, 154.ayet

Özellikle konusunu toplumdan alan Türk romanlarında da savaş ve ölüm her daim karşımıza çıkmaktadır.

Savaşın ölümle iç içe olması şehitlik mertebesini de beraberinde getirmiştir. Şehit olmanın kutsallığı, önemi ve toplumumuzdaki yeri roman kahramanlarının ifadeleriyle karşımıza çıkar. Savaşta yer alan askerler adeta şehit olmak için can atarlar.

"Şanslıyız, biz çok şanslıyız. Ne mutlu ölebilirsek." (Savaş Günlüğü, s.65) sözleri bunun göstergesidir. Halk da bunu kabullenmiş durumdadır. *"(...) teyze gözlerimin içine bakarak 'gelirse gazi, gelmezse şehit demişler. Her adama nasip olmaz bu."* (Savaş Günlüğü, s.79)

Hatta savaş alanında bulunan askerlerin şehitlik sıfatıyla normal ölümü kıyaslaması da bu inancın ne kadar kuvvetli ve kutsal olduğunu gösterir.

"-Biliyor musun, bir yıl içinde kaç kişi ölüyor trafik kazasından?

-Hiç ilgilenmedim ama çok, binlerce.

-Binlerce… Görüyor musun ya? Kimse sahip çıkmıyor mu onların ölülerine? Önemli bir kaza olursa lütfen radyolar adlarını söylüyor, gazeteler yazıyor. Aradan bir gün bile geçmeden unutulup gidiyorlar. Bir kazaya tanık olmuştum yıllar önce. İki otobüs birbirine girmiş, ortalık kan içinde. Ezilmiş cesetler görülüyor, kimsenin aldırdığı yok ölenlere. Üstelik yol kapandığı için küfredenler bile vardı. Acımak şöyle durdun küfrediyor birileri, düşünebiliyor musun? Bizim ölümüz öyle mi olacak ya? Herkes sahip çıkacak. Adımıza anıtlar dikilecek. Okullarda okutacaklar öykümüzü. Adlarımızı bile ezberletecekler belki de gelecek nesillere. Çünkü şerefli bir ölüm bizimki. Sıradan bir ölü olmayacağız biz." (Savaş Günlüğü, s.65-66)

"*Savaş erleridir gerçek kutlu insanlar. Bir ülkü, bir inanç uğruna gözlerini kırpmadan can verebilenlerdir. Onlar ki insanlığı kurtarmak, küfrü ve fitneyi yeryüzünden kaldırmak ve ilahi nizamı tüm dünyaya yayabilmek için savaşırlar. Allah onların canlarını, mallarını, cennet karşılığında satın almıştır."* (Savaş Günlüğü, s.15)

Tarih sahnesinde yer alan ve romanlarda karşımıza çıkan komutanlar, dervişler ve halk tarafından üstün görülen yüce kişiler için ölümden çok 'şehitlik' ibaresi kullanılır.

"*Haberlerin en acısı akşam saatlerinde Edirne'ye ulaştı. Sultan Musa şehit düştü!"* (Şeyh Bedrettin, s.13)

Hacı Bektaş'ın savaş alanında şehit edilmesi ve onun ölüm anında hissettikleri ayrıntılarıyla işlenmiştir.

"Kılıç şakırtıları, kalkan tıngırtıları, at kişnemeleri ve insan çığlıkları… Kuşluk vaktini dolduran uğultu. Gelen zafer midir, ölüm müdür? Tam kalbimin üzerinde bir sızı; sırtüstü düşüyorum ve iki elimle göğsüme saplanan Gürcü okunu tutuyorum. Kuşluk güneşi gözlerime vuruyor, Seyfe Gölü'nün serinliği yanaklarımı okşuyor. Kulaklarımda çığlıklar. Seyfe Gölü'ne karışan Türkmen kanıdır ve kâinatı dolduran Türkmen ölümüdür. Gökler beni çekiyor, yer beni kaydırıyor; görüntüler siliniyor, sesler eriyor. Gökler ve yer yeşile kesiyor: Yemyeşil bir sükut." (Kıyam, s.83)

Baba İlyas'ın gözünden savaş meydanı karşımıza çıkar. Canların birer birer öldürülmesi ve sonsuzluğa kavuşması; kendi ölümü okura başarılı bir şekilde yansıtılır.

"*Ne güzel bir çadır bu üzerimdeki bembeyaz! Kim getirip koydu beni bu çadırın içine? Ama bu çadırın tepesi niye açık? Gökyüzü görülüyor. Bu ne dayanılmaz susuzluktur. Neredesin Halise Hatun? Daha şimdi yanımdaydın elindeki su testisiyle. Ayna, Bağdan, Osman ve bütün diğer can kardeşlerim, neredesiniz? Beni niçin burada yapayalnız bırakıp gittiniz?"* (Kıyam, s.85)

"Kalp atışlarım giderek yavaşlıyor; kulaklarımda dayanılmaz uğultu... Etrafımda bakıyorum: Gökler, hep kül rengi gökler. Az önce kalbimde fışkıran lavların külleri belki. Güneş, sapsarı, kocaman bir göz, gözlerime dikiliyor. Bulutlar, şekilden şekle girerek hızla üzerimden geçip gidiyor. Koyunlarım, keçilerim ve bütün davarlarım bulut bulut yayılıyor göklerde. Ya çam ağaçlarının rüzgârla söyleşmesi; onları duyamıyorum. Kulaklarımı dolduran beyin paralıyıcı demir seslerinden kurtulmak için buradan kalkıp uzaklaşmak istiyorum. İşte ulu çam ağacım orada. Bir

an önce kendimi onun altına atmalıyım. Baba İshak! Hala orada mısın? Susuzluğum da giderek dayanılmaz hale geliyor." (Hacı Bektaş Güvercin, s.141)

Şehitlik kavramı Kur'an'daki ayetlerle de zenginleştirilmiş ve roman akışı içinde okura sunulmuştur.

"Muhammet Allah'ın elçisidir. O'nun beraberinde bulunanlar, inkârcılara karşı sert, birbirlerine karşı merhametlidirler. Onları ra varırken, secde ederken, Allah'tan lütuf ve hoşnutluk dilerken görürsün. Onlar, yüzlerindeki secde izi ile tanınırlar. İşte bu, onların Tevrat'ta anlatılan vasıflarıdır. İncil'de de şöyle vasıflandırılmışlardır: Filizini çıkarmış, onu kuvvetlendirmiş, kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş, ekincilerin hoşuna giden ekip gibidirler. Allah böylece bunları çoğaltıp kuvvetlendirmekle inkârcıları öfkelendirir. Allah, inanıp yararlı işler işleyenlere, bağışlanma ve büyük ecir vadetmiştir.(Fetih Suresi:29)" (Ölmeden Ölenler, s.5)

"Allah yolunda öldürülenlere 'ölüler' demeyin, zira onlar diridirler fakat siz farkında değilsiniz.(Bakara Suresi:154)" (Ölmeden Ölenler, s.6)

Şehit olan kişiler bu mertebeye kavuşacakları için mutlu olurlar ve can atarlar. Çünkü inancımıza göre "şehitlik" bir insana sunulmuş, cennet kapısını aralayan en güzel ödüllerden biridir.

"*Haris'in ellerini ayaklarını bağladılar. Gülüyordu Haris, Bedir, Uhud, Hendek şehitlerine kavuşacak olmanın sevinciyle gülüyordu."* (Ölmeden Ölenler, s.20)

"*Her Müslüman tıpkı Hudeybiye'deki gibi, Allah'ın Resulü'nün bir işaretiyle şehit olmaya hazır olduğunu göstermeye çalışıyor; böylece Resul'un üzüntüsünü gidermeye çabalıyordu."* (Ölmeden Ölenler, s.30)

"*Bir kuşluk vaktinde ölüm öylesine güzelleşiyor ki; Hızır ile İlyas'a acıyorum ölmedikleri için. Kale kapısı yerinden oynuyor, haykırıyorum: Allah bizimle!"* (Kıyam, s.59)

"Böylece Türkistan yaylalarının bu asil çiçeği, kutsal kanıyla Mekke'nin topraklarını suladı ve İslâm'ın ilk şehidi olma şerefine erdi." (Çilekeş Müslümanlar, s.51)

Şehitlik mertebesi sadece İslam'a özgü değildir. Hangi din olursa olsun din uğruna öldürülen herkes şehit kabul edilir.

"Büyük Ayasofya'yı görüyorum. Tanrı'nın oğlu dolaşıyor onun içinde. Gökteki bütün melekler sanki onun kubbesinin altında toplanmış. Bu dinin ilk şehidi Sait Sophia işte şehit üç kızıyla burada. Bundan iki yüz yıl önce onu katlettiren İmparator Hadrian, onun adını taşıyan bu büyük mabedi görmemek içi gözlerini kapamış, pişman ve mahcup bir halde bir köşeye büzülmüş" (Ayasofya Dile Geldi, s.29)

1.4. KADER

Kader kavramı, İslam'da çok önemli bir yer işgal etmektedir. Aynı zamanda Kur'an'da açık bir şekilde imanın şartlarından biri olarak zikredilmese de Allah'ın ilim, irade, kudret ve tekvin gibi sıfatları kapsamında sık sık tekrar edilerek kâinattaki her şeyin Allah'ın kudreti ve yaratması ile gerçekleştiğini, Onun ilmi dışında hiçbir şeyin gerçekleşmeyeceği vurgulanmaktadır. Allah'ın ezeli ilminin yaratıklarla ilişki içinde bulunduğu, kudretinin her şeye yettiği, iradesinin dışında hiçbir şeyin vuku bulmadığı kabul edildiği takdirde kader ilkesinin göz ardı edilmesi mümkün değildir.

"Kader", Arapçada "Ka-de-ra" mastar kipinde bir lafızdır. Sözlükte; "gücü yetmek, planlamak, ölçü ile yapmak, bir şeyin şeklini ve niteliğini belirlemek, kıymetini bilmek, rızkını daraltmak" gibi manalara gelir.[64]

Hz. Peygamber müminlerin çalışıp sebeplere sarılmasının da Allah'ın takdiri olduğunu ifade ederek bu konuda ümmetini kaderi inkâr etmekten menetmiştir.[65]

Kader inancı özellikle İslamiyet'in kabul edilmesinden sonra Türk halkının zihninde ve kalbinde yer bulmuştur. Birçok alanda kadere itaat etmek, inançlı insanı her dönemde rahatlatmış ve sonuçlara katlanma gücü vermiştir.

---

[64] Yusuf Şevki Yavuz, *Kader* md. DİA, XXIV, İstanbul 1995, s.58.
[65] Gündoğar, Hamdi, *İslam Akaid Esasları*, Çıra Yayınları, İstanbul,2014, s.161.

Anadolu halkının karşımıza çıktığı neredeyse her romanda kader inancını görmek mümkündür. Çünkü "kader" dinî bir inanç olmanın yanı sıra toplumun en temel kültür ögelerinden biri olmuştur.

Durali Yılmaz'ın romanlarında 'kader inancı' da sıkça karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Anadolu halkından izler taşıyan bölümlerde ya da dinî içerikli kısımlarda kader inancı başarılı bir şekilde okura yansıtılmıştır. Kader, itaatin, teslimiyetin bir göstergesi gibidir.

"Nereden okuttuk kibar yavrumu? Onun emsalleri köyde. Okutmasaydık herkes gibi askerliğini edip gelecekti. Evli barklı, çoluklu çocuklu olacaktı. Kaderimiz böyle yazılmış. Silemezsin ki alın yazısınız." (Savaş Günlüğü, s.49)

Gerek halkın gerek kahramanların teslimiyet duygusu olayların akışına başarılı bir şekilde yedirilmiştir. İnsanlar, kader inancından güç bulmaktadır.

"Bizim kaderimiz bu. İnsanlığın kaderi bu. İnsanlar biraz kendileri için, daha çok da başkaları için ölecekler bilmediğimiz bir sona kadar. Dünyaya ayak bastığı gün çizilen kaderidir insanoğlunun bu." (Savaş Günlüğü, s.62)

*"Kocasıyla aynı kaderi paylaştığımızdan olacak. Kanım kaynamıştı benim de ona." (*Savaş Günlüğü, s.82)

"Mehmet Efendi'yi kendi kaderiyle baş başa bırakmaya karar verdiler. Cemil, sabahleyin babasını hastaneye götürecek, filmlerini çektirecek, durum kesin olarak belli olduktan sonra verilen kararı uygulayacaklar, Mehmet Efendi'yi ölüme terk edeceklerdi." (Ankara'da Ölüm, s.78)

Kadere karşı bir kabulleniş, hayat sahnesinde bize verilen rolü üstleniş tüm romanlarında yer yer başarılı bir şekilde ele alınmıştır.

"*Şimdi her şeye bir oyunmuş gibi bakıyordu artık. Evet, bir iki ay süren bir oyun oynamıştı ve Cevat da kaderin bir cilvesi olarak bu oyunda önemli bir görev almıştı. Bazen çok başarılı, bazen de çok kötü olarak oynamıştı kendisine verilen rolü."* (Ankara'da Ölüm, s.105)

"Kader ama korku, sevgi ama ayrılık; alınyazım dökülüyor önüme satır satır, harfler karmakarışık, oku okuyabilirsen." (Kıyam, s.15)

"*İlyas, sen bir nokta bile değilsin; nedendir bütün insanlığı sorgulamaya çalışman, Levh-i Mahfuz'u okumaya çalışıp kaderini yeniden yazman?"* (Kıyam, s.16)

Kader; bir kişin, yapının, düşüncenin varlığını sürdürmesinde büyük rol oynamaktadır. Hangi dinde olursa olsun, inançlı insanlar her şeyin Allah'ın yazgısına göre şekillendiğini bilirler.

"*Benim kubbem adeta Bizans'ın kaderi olmuştu. Herkes öyle inanıyordu ki, bu kubbe yerinde durdurulamazsa onun her çöküşü ile beraber Bizans İmparatorluğu da Batı Roma gibi dağılıp gidecekti." (*Ayasofya Dile Geldi, s.38)

İnsan dışı varlıkların konuşturulmasın da bile kader inancı karşımıza çıkar. Birçok ırk, din, millet, olay görmüş Ayasofya'nın da kadere inancı tamdır.

"*Ey Faruk Yücel! Sen yüreği kan ağlayanlardan birisin. Müsterih ol kardeşim, her şey geçer, her şey değişir. Değişmeyen tek şey varsa o da Allah2ın takdir ettiği kaderdir, Sünnetullah'tır. "* (Ayasofya Dile Geldi, s.132)

Cansız varlıklar Durali Yılmaz'ın romanlarında vücut bulmuş ve insani özellikler onlara da yüklenmiştir. Cansız varlıkların da kadere olan inancı başarılı bir şekilde aktarılmıştır.

"Bu bakımdan taşla taş binanın kaderleri birdi. Her ikisi de bir bekleyiş ve merak içindeydiler." (Fetva Yokuşu, s.43)

"Demek ki bu dünyada aynı kader çemberinde dönüp duran daha başka varlıklar da vardı." (Fetva Yokuşu, s.44)

*"Onlar kendilerine verilecek cezaya şimdiden razı olmuşlar, kaderlerindekini kabullenmişler." (*Fetva Yokuşu, s.57)

"Ama kaderi böyle çizilmişti onun, alız yazısı değiştirilemezdi ki." (Fetva Yokuşu, s.59)

"Onun kaderinde Cellat Taşı olmak varmış ve oldu." (Fetva Yokuşu, s.62)

Bazen karşımıza ad aktarması içinde bir kader anlayışı çıkar. Özellikle ikinci dönem romanlarında kutsal sayılan mekânlar ve Anadolu kişileştirilmiş ve onların da bir kaderinin olduğu açıkça beyan edilmiştir.

*"Anadolu'da bitmeyen bir kardeş kavgası, sürekli akan bir kan vardı. Anadolu'nun değişmez yazgısıydı belki de bu." (*Şeyh Bedrettin, *s. 10)*

*" Anadolu hepimizin kaderidir, o bizim alın yazımızdır, kıyamete dek." (*Kıyam, *s.36)*

"*Hristiyan, Müslüman, Musevî; Türkmen, Rum, Ermeni, Yahudi… diyeceğim o ki, bütün bir Anadolu halkı, bizim dergâhımızın umutsuzluk dergâhı olmadığını anlamalılar. Güneşin Doğdu Ülke, hepimizin kaderidir ve alın yazımızdır. Alın yazımızı kimsenin çiğnemesine izin vermemeliyiz."* (Hacı Bektaş Güvercin, s.14)

*"Kader ağlarını ne de çabuk ve acımasız örüyordu." (*Şeyh Bedrettin, s.59)

"Geceyi burada, birlikte geçirecektik. Horasanlı Menteş'le Anadolulu Baba İshak'ın kaderleri, Baba İlyas'ın kutsal dağı Erciyes'te birleşmişti." (Hacı Bektaş Güvercin, s.98)

Her bir din, mezhep ve oluşum, Kur'an ve hadislerdeki delilleri kendi görüşleri bağlamında yorumlayarak bazı sonuçlara ulaşmışlar ve tarihin her döneminde bu inançla teslimiyetin huzuruna ermişlerdir.

1.5. DUA/ DİLEK

İnsan fıtratındaki inanma ihtiyacı, onu yaratıcısıyla irtibatlı olmaya, ona sığınmaya yönlendirir. Bu irtibat sayesinde kişi dua ederek hem kendisi hem de çevresiyle manevi barışıklık içinde yaşamını devam ettirir. İnsana huzur veren ve korkularını gideren, inancını tazeleyen dua, aynı zamanda dine bağlılığın önemli göstergelerinden ve dinî hayatın önde gelen pratiklerinden biridir.

Dua; kendisi için istediğini; başkası için de istemek veya kendisi için zararlı olarak gördüğü bir şeyi başkası için de istememektir. Dua; nihayetinde ruhsal bir olgunun ortaya çıkarılışıdır. [66]

Sadece İslamiyet'te değil, bütün dinlerde ortak bir ibadet şekli olan dua, Yahudilikte Tanrı'ya yaklaşma vesilesi olarak kabul edilirken, Hristiyanlıkta Tanrı'ya ulaşma, O'nu tanıma ve vicdanın sesi olarak nitelendirilir. İslam'a göre dua, Allah'a yakarma, istek ve ihtiyaçlarını arz ederek O'nun lütfunu dileme, çağırma, seslenme, ibadet etme vb. anlamlarında anlaşılmaktadır. İslam dini, dinî inanç ve duanın daima canlı tutulmasını sağlamak için duayı da ibadetler gibi gerekli kılmıştır. Bu sayede kul, kendi acziyetinin farkına vararak her an Allah'ı hatırlamış olacaktır.

Dua yoluyla inancı ve bağlılığı diri tutmanın nedenlerinden biri de, duanın her ne kadar ilk bakışta kulun kendi ile ilgili olarak Allah'a yönelmesi ve Ondan yardım istemesi gibi görünüyor olsa da insanın kendinden başka insanlar için de Allah'tan yardım istemesi ve onlar için de iyilik dilemesi olarak da vesile kılınmasındandır.

Dualar; sevinci, teşekkürü, temenniyi veya karşıdaki kişiye duyulan minneti ifade eder.

Siyah Perdeli Evler romanında okura "baba" olarak hissettirilen kişinin an karakterin karşısına çıkıp dua da bulunması karşımıza çıkar.

"Ben hep güzellikler görüyorum dostlarım. Biz kendimizi feda ediyoruz, varsın bizden sonrakiler de feda olsunlar; yeter ki milletim var olsun, ülkemdeki lanet çamuru kurusun ve yerinde yeşil çimenler bitsin, güller açsın, bülbüller ötsün. Bizler dua edelim de insanlık daha fazla çile çekmesin; düşüncesizler heykelleşmesin, düşünenler gölgeleşmesin. İnsanlarım yine melek olarak kalsınlar, sevgiden ve merhametten başka bir şey bilmesinler." (Siyah Perdeli Evler, s.64)

Yine adı geçen romanda gerçekle hayal arasında kalmış olan kahramanın babasıyla anısı okura yansıtılır. Baba figürü mezarlık başında dua etmektedir.

[66] Ali Şeriati, *Dua,* Fecr Yay. (Trc: Prof. Dr. Derya Örs), 5. Baskı, Ankara 2016, s. 27.

"-Bunlar dedenin ve babaannenin mezarları diyor babam. Ellerini göğe açarak uzun uzun bir şeyler okuyor. Hiçbir şey anlamıyorum okuduklarından. Sonra ellerini yüzüne sürüp mezarlara doğru üflüyor. Ellerimden tutarak yüzüme bakıyor: -Bunlara saygı göstermelisin, diyor."(Siyah Perdeli Evler. s.112)

Dua eylemi bazen karşımıza kelimelerle çıkarken bazen de sadece eyle olarak yansıtılır. Özellikle askerliğin kutsal sayıldığı toplumumuzda askerlerimize bolca dua edilir.

"Komşulara giderim. Dualar ediyorduk bütün geceler Kur'an-ı Kerîm'i açarak. Ellerimizi değil, Kelam-ı Kadimleri açıyorduk göğe. Bilenler dua okuyorlardı sırayla. Biz de 'âmin' diyorduk. Hep sizin için." (Savaş Günlüğü, s.80)

Romanların akışına göre bazen olumsuz dualar, yakarışlar da karşımıza çıkar. Oğlunu savaşa gönderen bir annenin yakarışı, acısı, Allah'a sığınması tüm doğallığı ile okura yansıtılır.

"Allah'ım ayırma beni buradan! Al canımı, al da kurtulayım. Çıkarma şu mezarlıktan beni. Tez elden al verdiğin emaneti. Boş çevirme sana açılan ellerimi. Çekemem ben bunca kederi. Büyüksen, büyüklüğü göster. Oğlumun acı haberini duymadan öldür beni. Ben onun ölüsünü görmeyeyim, o benimkini görsün." (Savaş Günlüğü, s.54)

Müslümanlığı kabul etmiş toplumumuzda dua her kesimden insanın yakarış ve istek şeklidir. Dervişler, erenler de kendilerinden çok kendilerine inananlar, umut bağlayanlar için dua ederler. Baba İlyas da bunlardan biridir.

"*Allah'ım İlyas kuluna öyle bir güç ver ki, Levh-i Mahfuz'u okuyup alınyazılarını değiştirsin de kinleri, öfkeleri sevgiye dönüştürsün."* (Kıyam, s.29)

Dua da sadece İslam'da değil tüm dinlerde varlığını sürdürür. Kendini yaratıcıya karşı aciz ve muhtaç hisseden insan, duaya başvurur.

"Justinien'in başkanlığında toplanmış bulunan Ruhanî meclis, sarayın toplantı salonunda gece gündüz dua ediyor ve İncil'den ayetler okuyordu." (Ayasofya Dile Geldi, s.45)

"*Bizanslıların kubbemin altında yırtınarak ve ağlaşarak dua etmelerinden seziyordum bunu. Bizanslılar, duvarlarıma işledikleri resimlerin karşısında diz çökerek haç çıkarıyorlardı ve gözyaşı döküyorlardı(...) Papazlar son dualarını etmek için kubbemin altında toplandılar."* (Ayasofya Dile Geldi, s.57)

Durali Yılmaz'ın erenleri, evliyaları, dervişleri işlediği geçiş dönemi romanlarında da duaya ve dileğe sıklıkla rastlarız. İnancın ve kutsiyetin doruk noktaya ulaştığı kişilerin hayatlarını anlatan bu romanlarda Allah'a olan itaat ve teslimiyet sonsuzdur. En sevdiklerini kaybeden kahramanlar dua ederek ruhlarındaki coşkuyu yatıştırırlar. Romanlarda kahraman olarak karşımıza çıkan dervişlerin halk için, insanlık için yaptığı dualar da okura yansıtılır. Şeyh Bedrettin de dua eden dervişlerden biridir.

"*Kalbimde yanan ateş günden güne artmaktadır. Ey lütfu bol Tanrım, bizi korktuklarımızdan koru ve sıyanet eyle." (*Şeyh Bedrettin, s.27)

"*Ahmet, bu kara toprak yığını arasında zaman zaman babasının gülümseyen yüzünü görür gibi oluyor ve sevinçle hüzün arasında gidip geliyordu. Gevher Şehnaz ise, ellerini göklere açmış, bu hayattan o hayata ulaştırmaya çalışıyordu hüzün ve hasretle yüklü dualarını."* (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.30)

Dua, her kapıyı açan, her karanlığı aydınlatan manevi bir güçtür. Dua, genel olarak yalvarıp yakarmaktan, ıstıraplı bir inleyişten ve yardım isteyişten, kimi zaman da bütün duygu dünyasının uzağında açık, dizgin, içsel ve sürekli bir buluş ve sezinleyiş halinden ibarettir.

"'Yas gerekmez,' dedi Ahmet, 'dua gerektir size ve bize. Duadır açan perdeleri, aydınlatan zamanı.'" (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.37)

"Ahmet Yesevî, Allah'a yalvarmaktadır, bütün insanlara huzurlu ve mutlu bir hayat bahşetmesi için." (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.82)

"Küçük mescitte sabah namazlarını kılan ulema efendiler, güneşin doğuşuna kadar durmadan Kur'an okuyup dua ettiler." (Fetva Yokuşu, s.163)

Türk toplumu her dönemde duaya sığınmış, tüm olumsuzlukları ve kötülükleri dua ile engellemeyi amaçlamıştır.

"Her bir Türkmen'de bir eren nefesi gizlidir. Kimdir bozan bu kutsal dirlik düzenliğimizi? Bebekler analarının kucaklarında; çocuklar çadırlara büzülmüşler, kılıç, kalkan, mızrak ve oklarıyla büyük cenge hazırlanan babalarına bakmaktalar. Gözlerinde korku ve umut. Analar, analar, yürekleri bir yanardağ, yürekleri bir çağlayan; sevgi, merhamet, nefret, kin ve öfke iç içe. Dudaklarında harf harf dualar." (Kıyam, s.79)

Yazarın bazı kitapları kahramanların duasıyla başlar. Şeyh Bedrettin de bunlardan biridir. Kahramanı olduğu ve hayat hayatın belli bir kısmın anlatıldığı romanda Allah'a yakarışı karşımıza çıkar.

"Allah beni zalimlerin elinden ve zalimlerin yardımcı ve yandaşlarının şerrinden korusun. Bütün ayıplarımı ve kusurlarımı *örtsün. Felaketlerimi ve üzerime gelecek bütün kötülükleri giderip yok etsin."* (Şeyh Bedrettin, s.9)

"*Şeyh Bedrettin, Tanrı'ya yalvarıyordu gece gündüz Anadolu'yu büyük bir katliamdan koruması için."* (Şeyh Bedrettin, s.106)

Şeyhlerden ve dervişlerden dua istemek, onların dualarına mahzar olmak halk ve müritler için çok değerlidir.

"Kalktık, hocamız Lokman Perende'nin elini öptük, bizi duadan unutmamasını dileyerek, odadan çıktık." (Hacı Bektaş Güvercin, s.49)

İkinci dönem romanlarda Hz. Muhammet'in duaları da karşımıza çıkmaktadır. İslam inancında Hz. Muhammet'in duasına mazhar olmak, cennetin kapısını aralamaktır.

"Allah Resulü, Amr'ın söylediklerini dinledikten sonra Allah'a hamdetti ve Necaşi'nin ülkesinde muvaffak olması için duada bulundu." (Ölmeden Ölenler, s.24)

"*Ordugâha kadar gelmiş olan diğer Müslümanlar da aynı şekilde mücahitlerle vedalaştılar ve onlar için dua ettiler. Dediler ki: Allah sizleri bütün tehlikelerden korusun! Yine sağ salim, ganimetlerle geri çevirsin!"* (Ölmeden Ölenler, s.36)

"Safa tepesindeki Erkam'ın evinde Rahmet Peygamber'inin göklere açılmış elleri... O, insanlık için rahmet diliyor, af diliyor. Göklerde kümelenen rahmet

melekleri, oradan oraya gidip gelen gazap melekleri; Allah'ın rahmeti gazabını geçmiştir ve Mekke'de rahmet Peygamber'i vardır. Kâbe, Mekke'nin ortasında, içindeki putların utancıyla büzülmektedir." (Çilekeş Müslümanlar, s.55)

"İslâm'ın bu ilk şehitleri için Allah'tan rahmet diledi ve onlar için uzun uzun hayır duada bulundu. Bütün Müslümanların üzerine, yüce davanın ilk şehitleri vermesi hüznü çökmüştü." (Çilekeş Müslümanlar, s.60)

Dua; içtenliktir, samimiyettir. İnsanın kendisini tüm hücreleriyle yaratanına teslim etmesi, Rabbine dua ederken söylediklerini içselleştirmesidir. Dua; küçüğün büyükten, güçsüzün güçlüden, âcizin muktedir olandan dilek ve arzusunu samimiyetle istemesi, ricada bulunmasıdır. Duanın önemi ve kutsallığı ile ilgili romanların akışına gör ayetlere de yer verilmiştir.

"'Sabah akşam Rablerine, O'nun rızasını dileyerek dua edenlerle birlikte ol. Dünya hayatının ziynetini arzu edip de gözlerini onlardan ayırma. Kalbini bizi anmaktan gafil kıldığımız, boş arzularına uymuş ve işi hep aşırılık olmuş kimselere boyun eğme.' (Kehf, 28)" (Çilekeş Müslümanlar, s.9)

"Allah Resulü, Allah'a hamdetti sonra söyle dua etti: "Ya Rabbi! Yasir ailesini gufranına mazhar eyle..." (Çilekeş Müslümanlar, s.49)

"Müjde ya Ömer!" diye bir sevinç çığlığı attı Habbab." Allah Resulü, 'Ya Rab! Bu dini iki Ömer'den biriyle aziz kıl' diye dua etti. İşte bu saadet ve devlet sana nasip oldu..." (Çilekeş Müslümanlar, s.88)

"Sa'd'ın evine varır varmaz yatağa düşen Süheyb, ateşler içinde ve kendine bilmez bir halde günlerce yattı. Mus'ab, Ammar, Habbab ve Bilal her gün ziyaretine vardılar, bir an önce sağlığına kavuşması için dua ettiler." (Çilekeş Müslümanlar, s.112)

Dua; tarih boyunca hangi dinden olursa olsun kişinin kendi acizliğinin farkına varması, Allah'a karşı olan acziyetini ifade etmesi açısından büyük öneme sahiptir. Her şeyin fani oluşunun farkına varmak ve tekdüze hayatın, her ne kadar çok imkânlara sahip olunursa olunsun, belli bir aşamadan sonra sıkıcılığını fark etmek, insanı içsel bir duygu olarak duaya yöneltmekte ve böylece Allah'tan başka sığınacak bir kapısının

olmadığını fark ettirmektedir. İnsan var olduğu sürece dua da var olacak ve hayatın bir aynası olan romanlarda işlenmeye devam edecektir.

1.6. TÜRBE/ANIT

İslâm coğrafyasında tanınmış şahsiyetlerin mezar anıtları türbeden başka "kümbet, makam, meşhed, buk'a, darîh, kubbe, ravza" gibi adlarla da anılmıştır. Bu adlandırmalar genellikle yapının ait olduğu kişinin makam ve mevkii, mensup olduğu sosyal, dinî ve siyasî zümre, ayrıca yapının mimari özelliğini yansıtmakla birlikte birbirinin yerine de kullanılmıştır.

İslam âleminde Abbasîler devrinden itibaren, hükümdarlar, halifeler, hükümdar eşleri ve çocukları, emirler, vezirler, âlimler, veliler, sanatkârlar ve komutanların mezarları üzerine türbeler (kubbe ve künbedler) yapılmıştır. Yapılan türbelerin sanat tarihi ve mimari açıdan değerli olanları pek çoktur.[67]

Mekân unsuru gibi görünen bu başlığı Türk-İslam kültür ögesi olarak gördüğümüz için bu bölümde işlemeyi uygun gördük.

Türk kültürünün başarıyla yansıtıldığı romanlarda da türbelere, anıtlara rastlamak mümkündür. Çünkü Türk halkı yüreklerinde, zihinlerinde iz bırakmış yüce kişileri, evliyaları, askerleri ölümsüzleştirmeyi amaçlamıştır.

Türk kültürünü romanlarında başarılı bir şekilde işleyen Durali Yılmaz'ın romanlarında da romanın akışına, konusuna göre türbe ve anıtlara değinilmiştir. *Savaş Günlüğü* romanında savaş meydanında buluna anlatıcı bir anıt ile karşılaşır. Ancak bu anıtın tarihteki yeri bilinmemekte ve sadece anlatıcının kurgusal tasvirleriyle okura yansıtılmaktadır.

"Orada, yolun tam tepeye ulaştığı uzunca bir şey var. Üç metre kadar. Yürüyoruz ona. Yaklaştıkça belirginleşiyor. Küçük bir piramit. On beş yirmi metre kadar. Arkasında iki demir parmaklıkla çevrilmiş dörtgen bir yığın var. Askerler bakmadan gelip geçiyorlar yığının ve anıtın önünden. Karşısına gelip dikildim. Yosunlaşmış taş yapının yola bakan yüzüne küçük bir mermer yerleştirilmiş. Üstünde

[67] Erişim: https://sorularlaislamiyet.com/kaynak/turbe Son Güncellenme Tarihi: 26.09.2019

iki satırlık oyma, siyah bir yazı: ÜÇ ŞEHİTLER ABİDESİ 22 MAYIS 1922. En üstte dört yuvarlak taş. Üçü uygun bir biçimde yerleştirilmiş ve üstlerine dördüncü konmuş." (Savaş Günlüğü, s.55)

Evliyaların, erenlerin, dervişlerin işlendiği romanlarda da türbe ve anıtlar karşımıza çıkar. Her daim beklenti içinde olan insan, Allah'a ulaşmanın kolay bir yolu olarak gördüğü türbeleri her dönemde kutsal saymıştır.

"*Ahmet zaman zaman babasının mezarı başında bir başına durup bu hayatla o hayat arasında gidip geliyordu. Ne var ki bir süre sonra onun bu hayatı yaşaması zorlaştı çünkü Sayramlılar Şeyh İbrahim'in mezarı üzerine bir türbe yapmaya başladılar. Aslında Ahmet, türbe falan istemiyordu. Ona öyle geliyordu ki, bu türbe babasını dört duvar arasına alacak, hem o hayatla hem bu hayatla arasına engel gibi duracaktı. Türbesiz mezarlar daha özgür gibi geliyordu ona. Anlatamazdı ki derdini kimseye(...)İster istemez bazen uzaktan bazen yakından üst üste konan ak taşlarla yükselen duvarları seyrediyordu. Nihayet türbe tamamlandı. Ahmet'e öyle geldi ki babası ak bir çadır kurmuş yapayalnız oturmaktadır burada. İnsanlar zaman zaman bu çadıra girerek onunla helalleşmektedirler. Kısa sürede burası yalnız Sayramlıların değil, bütün çevrenin ziyaret yeri oldu. Öyle ki insanlar artık buraya dua etmeye değil, Şeyh İbrahim'in ruhundan yardım dilenmek için gelmeye başladılar. Aslında Allah'tan istiyorlardı ama aracı olarak Şeyh İbrahim'i seçiyorlardı(...)Şeyh İbrahim'i çevreleyen türbeye bir ad koymuştu Sayramlılar: AK TÜRBE."* (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.31-32)

"Tahta kılıçlarıyla Anadolu'da yollar açan tepelerde mekân tutup koloniler oluşturan Eren Babalarımızı görür gibiyim. Onlar zamanı ve mekânı dürdüler; her yaşadıkları güne bir ömür sığdırdılar. Öldüklerinde de bir menengiç ağacının altında, bir gürgenin dibinde, bir ulu çamın gölgesinde ebedî uykularına yattılar. İnsanlar nesiller boyu gelip el bağladılar ve bağlayacaklar onların mezarları önünde. Tahta kılıçları, başuçlarında yükselen ağacın dalında bir zaman asılı kalacak. Tahta kılıç bir barıştır, bir çağrıdır imana ve hoşgörüye. Tahta kılıç, korkunç bir silahtır zulme, sönmeyen bir ışıktır karanlığa." (Kıyam, s.31)

Durali Yılmaz'ın romanlardaki insan dışı varlıklara insanî özelliklerin yüklendiğini ifade etmiştik. *Ayasofya Dile Geldi* romanının kahramanı Ayasofya, bu kültürü okura yansıtır.

"Şimdi bana Türk Padişah ve İslam Halifesinin türbedarlığı görevi de verilmişti. Bu türbedarlık görevi kıyamete kadar sürsün ve padişahımdan kıyamete kadar ayrılmayayım istiyordum. Karşımda bana gülümseyip duran Süleymaniye, Kanuni Sultan Süleyman'ın türbedarı ve o büyük insanın ruhuyla baş başaydı. Ben de Sultan İkinci Selim'in türbedarı ve o büyük ruhla iç içeydim. Osmanoğulları'nın iki büyük evladı biz emanet edilmişti. İnsanlar hem o yüce ruhlara ziyarete gelerek Fatihalar okuyorlar hem de içimize girip namaz kılıyorlardı(...)Aradan yıllar geçti ve iki padişah daha emanet edildi bana. Biri Sultan Üçüncü Murat Han, diğeri Sultan Üçüncü Mehmet Han." (Ayasofya Dile Geldi, s.103)

Cumhuriyetten sonra, türbe yerine anıt mezar adlandırması kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönem romanlarında dinî yönü ağır basan eserler dışında "anıt-mezar" adlandırması karşımıza çıkmaktadır.

1.7. MİLLİ BİLİNÇ

Millî bilinç, kişilerin mensubu oldukları ulusun kültür, toplum, tarih, ahlâk… gibi değerlerini hakkıyla benimsemeleri; birey – devlet ilişkisini kavrayarak kendilerini devletlerine daha yararlı hâle getirebilmek için çaba göstermeleri; tarihsel süreçlerin birikimiyle günümüze aktarılan değerlerin bilincinde olup gelecek nesillere doğru bir şekilde aktarmak için çaba göstermektir.

Türk romanı Tanzimat'la beraber yüzünü Batı'ya dönmüş ve millî bilinç yerini dejenere olmaya bırakmıştır. Gelişen olaylar, savaşlar ve toplumun ihtiyaçları, beklentileri göz önüne alındığında tekrar millî bilinç uyanmaya başlamış ve roman yüzünü bu kez Anadolu'ya ve Anadolu halkına dönmüştür. 1908'den sonra Türklerde millî bilincin daha güçlü hâle gelmesiyle; İmparatorluk içerisinde özellikle Türkleri ve Türklük duygusunu yok saymaya yönelik faaliyet gösteren diğer milliyetlerin kültür kulüplerine bir tepki olarak Türk Derneği, Türk Bilgi Cemiyeti… gibi dernekler kurulur.

"Milliyetçilik hareketlerinin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan milliyetçilik ideolojisi, Millî edebiyat döneminin temel anlayışını oluşturur. Aslında bu ideoloji, daha Tanzimat döneminde bir kültür hareketi olarak başlamış, Millî edebiyat döneminde de sistemli ve şuurlu bir şekilde edebiyatta işlenmiştir. Sade dille kaleme alınan bu dönemin romanlarında Türk milletinin maddî ve manevi değerleri ön plana çıkartılmak istenmiştir. Türk'ün dil, din, tarih, gelenek... gibi kültür unsurları ve bu unsurların ortaya koyduğu Türk yaşam tarzı, yaratılan millî tiplerle romanlarda işlenmiştir."[68]

Millî bilinç, birçok Türk romanında olduğu gibi Durali Yılmaz'ın romanlarında da karşımıza çıkmaktadır. Özellikle dinî-millî içerikli romanlarında sıkça rastladığımız bu olgu Türk halkının yansıtıldığı diğer romanlarında da karşımıza çıkmaktadır.

"Asiye Cem'e bir şeyler öğretmeye çalışıyor. Sevimli, güzel bir şarkı bu:

'Deniz deniz Akdeniz

Suları berrak deniz."

Cem isteksiz isteksiz mırıldanıyor halasının söylediklerini. Bu arada Asiye, Cevat'a dönerek Cem'i millî bayramlara götürdüğünü, onun millî duygularını geliştirmek için çaba harcadığını falan anlatıyor(...)"Ana dili Türkçe diyor Asiye. Babası Türk olduğuna göre böyle olması gerekmez mi?" (Ankara'da Ölüm, s.14)

Durali Yılmaz'ın roman kahramanları genellikle millî bilince sahip kişilerdir. Genel mahiyete baktığımızda İslamiyet'in etkisindeki romanlarda Türkler için durum daha farklıdır. Türkler tarih boyunca hem ilmî hem de edebî manada son derece önemli şahsiyetler yetiştirdikleri hâlde Arap ve Acemleri yüceltme gayretinde olmuşlardır. Bu bağlamda Durali Yılmaz'ın romanlarındaki kahramanların çoğu, Türk toplumunda aranan nitelikte olan kahramanlardır.

[68] Gülsüm Tarakçı, *İki Roman Örneğinde Millî Roman,* Hece Türk Romanı Özel Sayısı, Yıl: 6, Sayı: 65/ 66/ 67, Mayıs/ Haziran/ Temmuz 2002, s. 491.

1.8. IRK/MİLLET

Durali Yılmaz'ın romanları 'ırk' teması bakımından oldukça zengindir. Gerek konuların akışına göre adı geçen ırklar gerekse dinî, millî bilinci güçlendirmek amacıyla adı geçen ırklar sıkça karşımıza çıkmaktadır.

İslam ümmetinin birçok ırkı barındırması, herhangi bir probleme sebep olmaz. Kur'an-ı Kerîm ırkların çokluğunu kabul ediyor. Ancak bunları kaynaşma vesilesi olarak haber vermiştir:

"Ey insanlar, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Allah'ın yanında en üstün olanınız, (Allah'ın buyruklarının dışına çıkmaktan) en çok korunanızdır. Allah her şeyi bilir ve her şeyden haberdardır" [69]

1.8.1.İdeoloji Temelli Irklar

Durali Yılmaz, bazı romanlarında direkt olarak milletlerin ismini geçirmez. Yazarın tüm romanlarındaki ama 'birlik' mesajı vermektir. Ancak tarih akışı ve konunun seyri bağlamında ifade edilmek istenen bazı milletler göze çarpar. Belli özellikler verilerek ve tezatlık kullanılarak okurun zihninde söylenmeyeni yaratma amaçlanmıştır.

"Kalabalığın ortasındaki megafondan bozuk bir doğulu şivesi heyecanlı bir söyleve başladı. Yolun kıyısındakilerden birisi arkadaşının kulağına eğilerek 'Bu bizim hemşerilerden zahar' dedi gülümseyerek. Sonra Urfalı olduğunu söyledi arkadaşına. O da Urfalı olduğunu anlattı. Hâl hatır sordular. Artık iki Urfalı gırtlağını yırtarcasına bağıran gencin sesine kulak veriyordu. Megafondaki ses 'devrim, sosyalizm, faşizm, sömürü' gibi laflar fırlatıp duruyordu ortalığa. İki Urfalı ise İstanbul'dan, camilerden, vapurlardan, memleketteki ailelerinden; buradaki işlerinden söz ediyorlardı aralarında. Biri Eyüp Sultan Camii'nde kıldığı cuma namazından, öteki de Sultanahmet Camii'ndeki namazından bahsediyordu. Bu kez başka bir ses başladı megafondan bağırmaya. 'Buda hemşeridir' dedi iki Urfalı. 'Baksana Haso, bizim hemşehriler İstanbullulara nutuk veriyorlar' dedi öteki.

[69] (el-Hucurât, 49/13).

Sevinçle ve güvenle gülümsediler konuşan hemşehrilerine bakarak. Bir hafta önce de yani 29 Mayısta da gençler yürümüştü bu yolda. Onlar: 'Fatih'in İstanbul'u fethettiği yaştasın/Kızım sen de Fatihler doğuracak yaştasın' mısralarını söylemişlerdi yürürken." (Ayasofya Dile Geldi, s.10)

Ayasofya Dile Geldi romanında İstanbul'da boy gösteren ırklardan bahsedilir. Kimine eleştiri yapılır kimi ise övülür. En göze çarpan ayrıntılar ise Türkler ile ilgili olandır.

"İstanbul'un çevresinde şimdiye kadar görmediğim ve bugüne kadar adını da öğrenemediğim bir millet geziniyordu. Daha önceleri birkaç kez kuşatılmıştı İstanbul. Mesela Araplar üç kez gelmişlerdi buralara kadar. Onları çok uzaklardan görmüştüm; yüzlerini bile doğru dürüst seçememiştim. Sadece onların adını biliyordum. Bir de İstanbul'u almak istemişler, bunun için buralara kadar gelip çetin savaşlar vermişler, dereler gibi kanlar akıtmışlardı, bildiklerim bunlardı Araplar hakkında. Fakat yine öğrendiğim ve bildiğim kadarıyla Arabistan çok uzaklardaydı(...)Bir de az önce anlattığım gibi Latinler gelmişler ve biraz kalmışlardı buralarda(...) Fakat bu yeni ortaya çıkan millet, daha doğrusu benim yeni ve ilk kez gördüğüm bu millet, öyle çekip gideceğe benzemiyordu. İstanbul'un çevresine gelip yerleşmişlerdi ve hiç de bırakıp gitmeye niyetleri yoktu(...) Sonunda gelip Üsküdar'a yerleşti bu millet. Zaten daha önceleri Rumeli'yi de geçip Edirne'yi hükümet merkezi yapmışlardı(...) Bizanslılar onlara korku ve hayranlıkla bakıyorlardı(...)Bazen dostça bazen de kavgayla sürüp gidiyordu Bizanslıların bu milletle olan münasebetleri. Sonunda İstanbul'da bir mahalle kuruldu ve bu milletten bir grup insan gelip yerleşti yeni kurulan bu mahalleye. O zaman öğrendim ki Bizanslılara boyun eğdiren ve gelip İstanbul'un bir köşesine yerleşen bu millet, Türk milletidir(...) İtiraf edeyim ki Türkleri sevmeye başlamıştım. Onların bakışları daha saygılı, daha güvenli ve daha içtendi." (Ayasofya Dile Geldi, s.65)

Tarih sahnesinde yer alan Türklerden her daim övgü ile bahsedilir. Bu millî bilinç neredeyse her romanda karşımıza çıkmaktadır.

"Zaten Bizans'a dışarıdan bir saldırı da söz konusu olamazdı. Zira dört yandan Türk ülkesiyle çevrilmişti. Tabii olarak Bizans, Türklerin himayesindeydi

artık. İşte ben Türklerin bu asilliğine hayrandım. İsteselerdi, uçsuz bucaksız ülkelerinin ortasında kalan bu şehri boğuverirlerdi. Fakat bunu yapmıyorlar, Bizans'ı ara sıra azarlamakla yetiniyorlardı." (Ayasofya Dile Geldi, s.68)

"Türkler öyle sanıldığı gibi barbar ve vahşi değillerdir." (Ayasofya Dile Geldi, s.71)

"Yesi'de dirlik düzen sağlandıktan sonra Ahmet Yesevî dört halifesine dedi:'Dört yönümüzde insanlar fitne seline kapılmışlar, korku ve ümitsizlik içinde kıvranıyorlar. Yalnız Türkmen değil, Kazak, Özbek, Tatar dahi bizim öz kardeşlerimizdir. Kim böyle ayırmış onları isim isim. Ben Türkistan isem bundan böyle tek bir isim yeter hepsine. Bu da Türk ismidir. Başka milletler de bizim kardeşlerimizdir." (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.84)

"Türkmenler, Erciyes eteklerine tırmanıyorlar davarlarıyla. Erciyes, çadır çadır mutluluktur. Bir kavaldır, bir kopuzdur her bir Türkmen Erciyes'e derdini döken, onunla sevincini paylaşan." (Kıyam, s.51)

"*Türkmenler mağlup edilemez, Tanrı onlarla birliktedir çünkü."* (Kıyam, s.68)

"*Her bir pınar bir eren bereketidir, her bir çınar Türkistan'dan Anadolu'ya uzanan bir eren elidir. Her bir Türkmen'de bir eren nefesi gizlidir."* (Kıyam, s.79)

"Muhlis Paşa: 'Devlet önemli değildir, Türkmen önemlidir. Türkmen var oldukça daha nice devletler kurulacaktır. Selçuklu can çekişiyorsa yeni bir devlet kurmak boynumuzun borcudur.' demiş." (Kıyam, s. 90)

"Buralarda yaşayanların Türkmen olduklarını biliyordum. Onlar hayvancılıkla geçinirler, böyle dağda bayırda dolaşırlardı. Ermeni, Rum ve Yahudiler ise genelde yerleşiktiler; köylerde ve kentlerde yaşıyorlardı ve bunlardan da hayvancılıkla geçinenlerde vardı. İlk rastladığım çadırdan elbet bir şeyler bulabilirim diye düşündüm. Bura insanları, yolculara ve misafirlere karşı çok ilgiliydi; Tanrı misafiri, derler bağırlarına basarlardı. " (Hacı Bektaş Güvercin, s.66)

Özellikle "birlik, beraberlik, ümmet" gibi kavramları roman kurgusu içinde okura yansıtmaya çalışan Durali Yılmaz, Türk soyuna mensup ırkları da sık sık işlemiş ve onları daha ılımlı bir şekilde işlemiştir.

"*Baba İshak, Baba İlyas'ın müridiydi. İnsanları etrafına toplarken de hep Baba İlyas'ın adını kullanıyordu. Türkmenler silahlanarak Baba İshak'ın çevresinde toplandılar. Üzerlerine düşen Selçuklu zulmünü yok edeceklerdi."* (Şeyh Bedrettin, s.94)

Özellikle İslamiyet'i yaymak için birçok ırk ve milletle iletişi kurulmuştur. Bunlar da romanlarda yüzeysel olarak ele alınmıştır.

"Allah Resulü, Cafer'e ve diğer Habeşistan'dan gelenlere şefkatle baktı(...)Altmış kadar Habeşli, Medine'ye gelmek üzere gemiye binmişlerdi. Ne var ki yarı yolda gemi batmış ve hepsi boğulmuştu." (Ölmeden Ölenler, s.25)

İslam içerikli romanlarda genellikle Araplar karşımıza çıkar. İslamiyet o bölgede doğmuş ve o bölgede yayılmaya başlamıştır. Araplar aslında şanslı bir millettir. Hz. Muhammet de bunu destekler nitelikte sözler söylemiştir. Genel olarak İslami Türk romanlarında Araplardan övgüyle bahsedilir. Durali Yılmaz'ın romanlarında ise nesnel bir tutum dikkat çekmektedir.

"Burada köle kaybolmaz," dedi oradakilerden biri. "Kaybolsa bile Araplar alıp getirirler. Çünkü çok dürüst ve mert insanlardı. Kimse, kimsenin kölesini sahiplenmez..." (Çilekeş Müslümanlar, s.158)

"Resulallah buyurdu: 'Araplardan hiç kimse, kavmine benim getirdiğim şeyden daha hayırlı bir şey getirmiş değildir. Size dünyanızı da ahiretinizi de kurtaracak en hayırlı şeyi getirmiş bulunuyorum.'" (Ölmeden Ölenler, s.50)

"Ve Allah Resulü nida ediyor: 'Ey Kureyş! Bu ses dalga dalga bütün Mekke göklerini dolaşıyor ve giderek: 'Ey insanlar! Ey cinler!' şekline dönüşüyor. " (Ölmeden Ölenler, s.52)

İkinci dönem romanlarda Arabistan'daki mekânlar ve ırklar karşımıza sıklıkla çıkar. Topluluklar ve kabileler halinde yaşayan bu toplumlar romanların akışına göre ve tarihteki durumlarına sadık kalınarak okurla buluşturulmuştur.

"'Benim adım Ebu Huzeyfe, Kureyş'in Mahzumoğulları kolundanım.'

'Kureyş' dedi, Yasir.

Kureyş'i bilir misin ki?

Bizim oralarda da bilinir Kureyşliler. Mekke'nin gerçek sahipleri, Tanrı'nın seçkin kulları.'" (Çilekeş Müslümanlar, s.17)

Kureyşliler ve Mekkeliler bu topraklarda yaşayan ve romanlarda da karşımıza çıkan ırklardandır.

"Ebu Huzeyfe, Yasir'i hiç yanından ayırmıyor, her nereye giderse onunla birlikte gidiyordu. Bu durum, Yasir'in Mekkelileri kısa zamanda daha yakından tanımasını sağladı." (Çilekeş Müslümanlar, s.18)

"'Artık burada benim yanımda kalıyorsun ve beni bir baba, bir kardeş kabul ediyorsun. Sana benden asla kötülük gelmeyecek, hep iyilik gelecektir. Bütün Kureyşlilerin de seni sevdiklerini gördün. Diyebilir ki artık sen Kureyşten'sin., Ebu Huzeyfe ailesindensin." (Çilekeş Müslümanlar, s.18)

Kureyşlilerin ilk zamanlarda putlara taptığı, putperestliğin getirilerini gerçekleştirdikleri bilinmektedir. Ancak Yasir, bu durumu eleştirir lakin Ebu Huzeyfe'nin putperestle bağlılığını fark edince Kureyşlilere karşı bir övgü karşımıza çıkar.

"'Kureyşliler, dünyanın efendileridirler. Ticaret maksadıyla her beldeye giderler, her şeyi bilirler ve her yerde de saygı görürler, fakat onların putlar karşısındaki tavırları bana bir tuhaf gibi geldi de…(…)Ebu Huzeyfe, Yasir'i hiç yanından ayırmıyor, her nereye giderse onunla birlikte gidiyordu. Bu durum, Yasir'in Mekkelileri kısa zamanda daha yakından tanımasını sağladı." (Çilekeş Müslümanlar, s.18)

Ebu Huzeyfe Yasir'e babalık yapmış ve onun geleceğini aydınlatma sürecinde hep destekçisi olmuştur.

"'Artık burada benim yanımda kalıyorsun ve beni bir baba, bir kardeş kabul ediyorsun. Sana benden asla kötülük gelmeyecek, hep iyilik gelecektir. Bütün Kureyşlilerin de seni sevdiklerini gördün. Diyebilir ki artık sen Kureyşten'sin., Ebu Huzeyfe ailesindensin." (Çilekeş Müslümanlar, s.20)

"Ebu Huzeyfe'nin keyfine diyecek yoktu. Yemen çöllerinden gelerek kısa zamanda Ebu Huzeyfe'nin gönlünde taht kuran Yasir'le savaşçı ve yiğit bir milletin çocuğu olan Türkmen kızı Sümeyye'nin mutluluğunu görmek, Ebu Huzeyfe'nin yüreğinde şefkat ve sevgi çiçekleri açtırmış, ömrüne ömür katmıştı." (Çilekeş Müslümanlar, s.23)

"Yasir sordu oğlu Ammar'a:

'Mekke'ye bir peygamber mi gelmiş? Tek bir Allah'tan söz eden bir peygamber he? Kureyşliler onun burada konuşmasına nasıl müsaade ediyorlar? Köleyle efendiyi bir tutması, putları yok sayıp bir Allah inancına çağırması olacak iş değil… Yemen'deyken Hristiyanlardan işitmiştim; Yahudiler sırf kendi çıkarlarına uygun düşmediği için, peygamber olduğunu bile bile İsa Peygamber'i öldürmüşler. Bu Kureyşliler, Yahudilerden daha gözü pek ve o kadar da kendi geleneklerine bağlıdırlar; Arapların efendisi sayarlar kendilerini. Putlarına düşkünlükleri ise meşhurdur; putlara adak sunmadan hiçbir şey yapmazlar." (Çilekeş Müslümanlar, s.35)

Özellikle ikinci baskısıyla *Çilekeş Müslümanlar* olarak karşımıza çıkan romanda farklı ırklardan insanlar sıkça karşımıza çıkar. Bu, din birliğinin güzel bir göstergesidir. Tarih sahnesinde Müslümanlığın yayılma sürecinde gerçekten Hz. Muhammet'in çevresinde neredeyse her ırktan insan, birer temsilci niteliğinde yer almış ve İslamiyet'i başta kendi milletleri olmak üzere yaymak, anlatmak için uğraşmışlardır.

Yemenli Yasir, Türkistanlı Sümeyye, Rum diyarından Süheyb bunlardan bazılarıdır.

"Bilal'in bakışları, Resulle Ebu Bekir üzerinde. Süheyb'in sevinç ve mutluluk gözyaşları Dicle ve Fırat'a eş; Ammar'ın şahsında Yemen çöllerini, Türkistan yaylalarını; Bilal'in şahsında Habeşistan çöllerini sulamakta." (Çilekeş Müslümanlar, s.60)

1.8.2.Diğer Irklar

Durali Yılmaz'ın romanlarında gerek ideolojik gerekse tarihî açıdan birçok ırk yer almaktadır. İstanbul'un tarihî gelişimi içinde Ayasofya'nın başından geçenleri anlatan romanında İstanbul'un ilk sahipleri olan Bizanslılara değinilir. Önce onların dinine mensup olan Ayasofya onları övmüş ama ardından vaziyetlerini gördükçe eleştirmeye başlamıştır.

"Bizanslıların kubbemin altında yırtınarak ve ağlaşarak dua etmelerinden seziyordum bunu. Bizanslılar, duvarlarıma işledikleri resimlerin karşısında diz çökerek haç çıkarıyorlardı ve gözyaşı döküyorlardı." (Ayasofya Dile Geldi, s.57)

"*Şu anda ise sadece Bizanslılar benim kutsal ve manevi havamı bozmanın cezasını çekiyorlardı(...) Ne acı! Bizanslılar, başlarına gelen bu felaketin sebebini bir türlü anlayamıyorlardı."* (Ayasofya Dile Geldi, s.60-61)

Savaş esnasında bile ırklardan ve aralarındaki iletişimden bahsedilir. Irk gibi aradaki farklılığı belirtmek için dinî isim de kullanılır.

"Yahudiyim ben. Anlıyor musun, Yahudi! Musevi deme sakın bana. Burada da tutup cepheye getirdiler. Soydaşlarımın yanına gitsem savaşın ortasında bulacağım kendimi(...) Düşün bak, bir büyük devlet bize fantom uçağı veriyor, öteki büyük devlet Araplara sam füzesi veriyor. Bizimkiler fantomları uçuruyorlar, Araplar samları salıveriyorlar, evet, tam böyle. Milyarlar havada eriyor, yok oluyor." (Savaş Günlüğü, s.72)

Yahudilik bir din olmakla beraber bir milletin, ırkın timsali olarak romanlarda işlenmiştir. Yahudiler farklı gösterilmiş ve kişisel düşüncelere yer verilmiştir. Farklı bir cephede savaşa yollanmış bir Yahudi askerin anlatıcı kahraman ile sohbeti sırasında empati eylemi harekete geçmiştir.

"Uyuyabilirsen uyu artık. Karmakarışık düşünceler uğulduyor beynimde. Yahudilere kızıyordum ama bu Yahudiye acıyorum. Kendimi onun yerine koymayı hiç düşünmedim. Herhalde korkunç bir şey olurdu bu." (Savaş Günlüğü, s.74)

Emeviler, Abbasiler, İranlılar… karşımıza çıkan milletlerdir. Ayrıntılara yer verilmez.

"İşte bu noktada Anadolu halkları, Türkmen, Ermeni, Rum, Yahudi tek bir düşmana karşı birleşmişlerdi. Bu düşman da saraydı." (Hacı Bektaş Güvercin, s.82)

"Yalnız Türkmenler değil, Rumlar, Ermeniler, Yahudiler elhasıl bütün Anadolu halkları, Baba İlyas'tan ve benden medet bekliyorlardı. Şehirliler ise korkulu bir bekleyişteydiler." (Hacı Bektaş Güvercin, s.92)

Dervişlerin roman kahramanı olarak karşımıza çıktığı ve Anadolu'nun Moğol tarafından zulme uğradığı dönemi anlatan eserlerde 'Moğol' da karşımıza çıkmaktadır. Anadolu halkına, çocuk, yaşlı, kadın demeden zulüm etmektedir. Moğol zalimdir.

"Moğol, günlerdir Horasan'ı çiğnemektedir. Bundan böyle bu ülkenin belini doğrultması zordur. Şimdi ise gözünü Anadolu'ya dikmiştir. Cengiz ve komutanları bilirler ki, önemli olan Anadolu'dur. Anadolu güneşin doğduğu ülkedir, burayı ele geçiren, güneşin doğduğu bütün ülkeleri de ele geçirmiş olur. Güneşin doğduğu ülke insanlığın beşiğidir. Şimdilik burada hükümdar olarak Ulu Alaaddin vardır. Ama bu hükümdara bir şey olursa Selçuklu sendeler, Anadolu birliği dağılır. Moğol da gider buraya kolaylıkla el koyar. O zaman insanlığın da felakati başlar." (Hacı Bektaş Güvercin, s.13)

Tarih sahnesinde belli olaylara kapı açmış ırklara mensup insanların yalnızca bahsi geçer.

"O Gıyasettin baba katilidir; Sultan Ulu Alaaddin'i zehirleterek öldürmüştür. Böylece babasının cesedine basarak onun tahtına çıkıp oturmuştur. Sonra Gürcü kızı Thamara ile evlenmiş ve onun elinde oyuncak olmuştur." (Kıyam, s.30)

Dervişler "Babalar Ayaklanması"nı başlattığında amaçları savaşmak, insan öldürmek değildir. Onların asıl amacı; kan dökmeden huzuru, barışı sağlamaktır. Anadolu halkının da kendilerine kılıç çekmeyeceklerini iyi bilirler. Bu durum romanlara da yansır.

"Bunların hepsi Gürcü olmalı; bu ülkenin insanları bize kılıç sallamazlar, biliyorum." (Hacı Bektaş Güvercin, s.140)

Hz. Muhammet, bazı ırklarla ilgili güzel sözler söylemiştir. Bu söylemler Durali Yılmaz'ın romanlarında karşımıza çıkar.

"Allah Resulü, Yemen heyeti için dedi:

İnce kalpli, nazik ve zarif insanlar..." (Çilekeş Müslümanlar, s.191)

Öncelikle dinî romanlarında ümmet anlayışını yansıtmaya çalışan Durali Yılmaz'ın romanlarında birçok ırkı görmek mümkündür.

1.9. VATAN

Vatan, üzerinde bağımsız yaşadığımız milletimiz ve ailemizle hatıralarımızı oluşturduğumuz, kültürümüzün, devletimizin ve tarihimizin ortak öğesi toprak parçasına verdiğimiz isimdir.

Tarihî ve edebî kaynaklarda insanlar için vatanın önemine, vatan sevgisi ve hasretine dair literatüre geniş yer verilmiştir.

Durali Yılmaz'ın romanlarında "vatan" kavramı da sık sık karşımıza çıkmaktadır. Genellikle millî-dinî duyguları işleyen yazar için bu kavram vazgeçilmezdir.

Vatan kavramı bazen gerçek bir yurt olarak karşımıza çıksa da ilk romanında vatan insanın kendi zihnidir. Kurgusal ve düşsel ögelerin sıkça ele alındığı bu romanda anlatıcı bulduğu kelleden "vatanım" diye bahseder.

"Haritayı tamamladıktan sonra kelleyi yukarı kaldırıp lambanın ışığında inceden inceye gözden geçirdim. Artık vatanım, iki ellerimin arasındaydı. Bu vatanda bulduğum nokta siyah perdeli evlerin yanı başında. Denizler, karalar çepeçevre sarıyor kelleyi. Anayasam vardı artık."(Siyah Perdeli Evler, s.94)

"Ne diyor anne babalar baksanıza: 'İki oğlum daha var, onlar da feda olsun vatan için. Vatan sağ olsun.' dedim." (Savaş Günlüğü, s.84)

Bununla beraber emperyalizm eleştirisi yapan anlatıcı kahraman vatan ile ilgili farklı düşüncelerle de karşımıza çıkar.

"Coşar millî duygularınız. Yılmadan ölürsünüz, öldürürsünüz. Geçersiniz kendinizden. Siper edersiniz göğsünüzü düşmana. Vatana uğratmazsınız alçakları. Ölünüzü çiğnetirsiniz de yine çiğnetmezsiniz kutsal vatanınızı." (Savaş Günlüğü, s.91)

"*Ve Yasir ile Sümeyye yıllardır unuttukları vatan hasretinin bir kor halinde yüreklerinde durduğunu fark ettiler. Ammar da babasının ve anasının sadece adlarını bildiği vatanlarının hasretini çekiyordu. Yemen'den Türkistan'a uzayıp giden bir yoldu hasret, Ammar'ın yüreğinde. Oysaki Ammar Mekkeliydi, burada doğup büyümüştü."* (Çilekeş Müslümanlar, s.27)

Durali Yılmaz Türk kültüründen ve İslamiyet'ten izler taşıyan romanlarında bu kavramı işlemiştir.

1.10. MİLLÎ VE DİNÎ BİRLİKLER/İDEOLOJİLER

Durali Yılmaz, çok yönlü düşüncelere ve geniş yelpazeye sahip bir yazar olsa da ilk romanlarında ve özellikle ikinci dönem diye adlandırdığımız romanlarda kendi görüşünü ve ideolojisini başarılı bir şekilde okuruna yansıtmıştır. Kimi zaman roman kahramanlarıyla bazı ideolojileri desteklemiş, kimi zaman da eleştirmiştir.

"*Neden şaşırdın dostum Faruk Yücel? Şaşırtıcı ve korkutucu bir şey olmadı ki. Hiç de önemli şeyler değildi olanlar. Sadece dışarı da ir oyun vardı. Polisler ve gençler düzencilik/devrimcilik oynuyorlardı; hepsi bu işte. Ne vardı sanki bunda şaşıracak ve korkacak? Alt tarafı bir oyun nihayet. Ben çok gördüm böylesi oyunları. Bakarsın biraz sonra bir grup genç daha gelir, onlar da İslâmcılık oyunu oynarlar. Polisler onlara karşı düzencilik oynamayı bile gereksiz bulurlar; sadece karşılarına geçip sırıtırlar onların yüzlerine karşı. Devrimcilik oyunu oynayanlarla İslâmcılık oyunu oynayanlar arasındaki farkı anladın sanırım. Şunu söyleyeyim ki sana, doğrusu ben bu işlere şaşıyorum. Ne bunlar gerçek devrimci ne de ötekiler gerçek İslâmcı. Aslında polisler de gerçek düzenci değiller fakat onlar oyunlarını daha güzel oynuyorlar. Fakat nasıl olup da bütünüyle kalplerine yerleştiremedikleri ve samimi olmadıkları bir dava için ölebiliyorlar? İşte ben buna şaşırıyorum. "* (Ayasofya Dile Geldi, s.137)

Belli bir ideoloji içine almadığımız 'devlet' kavramı ile ilgili de karşımıza örnekler çıkmaktadır.

"Demek ki burada toplanan bu askerlere göre devlet denilen şey sadece bir kerhaneden yani para kazanmak için çalışılan bir yerden ibaretti." (Fetva Yokuşu, s.79)

"Hükümetler kuruluyor, hükümetler yıkılıyor, hürriyet ve eşitlik nutukları atılıyor ama felaketler bir türlü bitip tükenmiyordu." (Fetva Yokuşu, s. 169)

"Cellat Taşı bir zamanlar Yeniçerilerin tümen tümen burada öldürüldüğünü görmüş, ardından devletin dağılışına tanık olmuş, şimdi de devlet denilen o büyük gövdenin can çekişmesini seyrediyordu." (Fetva Yokuşu, s.183)

1.10.1. Turan

Kızıl Elma imgesinin tam olarak ne zaman, nerede ve nasıl ortaya çıktığı bilinmemekle birlikte yaygın anlayış, Osmanlı ile birlikte tarihe ve edebiyata mal olduğu, Osmanlılar döneminde özellikle Batı memleketlerine doğru yürütülen cihadın bir sembolü olduğu yönündedir. Kızıl Elma ülküsü özellikle yeniçeriler arasında yaygınlaştırılmış ve onların savaşma azmini yüksek tutmak için kullanılmış; Ziya Gökalp, bu imgeyi Turan Ülküsü ile birleştirerek ona yeni bir anlam kazandırmıştır.

Durali Yılmaz'ın özellikle ikinci dönem romanlarında dinî, millî unsurları sık sık görürüz. Tarihsel ve kurgusal romanlarda amaç turan birliği, ümmet birliği sağlamaktır. Bu iki kavram zincirleme olarak ele alınmıştır. İlk olarak 'Turan, Kızılelma…'gibi kavramlar *Ayasofya Dile Geldi* romanında karşımıza çıkar. Romanın kahramanı Ayasofya tüm ırkları ve dinleri birleştiren bir çatıdır.

"*Ben bu ülkenin sahiplerinden biriyim, onun için adım da bir de Yücel kelimesi var. Sende Kızılelmasın. Sadece benim milletimin değil, bir ümmetin Kızılelmasısın sen. Bunun içindir ki benim sana olan aşkım ölümsüzdür; çünkü bu ümmet ölümsüzüdür."* (Ayasofya Dile Geldi, s.18)

Turan düşüncesinin yanı sıra 'birlik' olgusu yazarın romanlarına hâkimdir. "*Ben burada dünyanın bir özetiyim. Dünyanın dört bir yanından toplandım."* (Ayasofya Dile Geldi, s.19)

Yine özellikle Anadolu'daki evliyaları işlediği birkaç romanında 'turan' düşüncesi sıkça karşımıza çıkar. Buradaki evliyaların amacı, kan dökmeden 'turan

birliği' sağlamaktır. *"Anadolu ürperiyor, Turan ayakta, heyecanlı."* (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.9)

"Anadolu ve Turan: Onan Irmağı ve Dicle-Fırat; Seyhun ve Sakarya…" (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.9)

"Düşünüyor Cengiz Han, Turan'dan Anadolu'ya; Acemistan'dan Arabistan'a… Önce Çin, sonra Hint, en sonra da Diyar- ı Rum, Anadolu ve ötesi yani. Bundan böyle Roma tutmayacak dünyayı, Moğol tutacak, Cengiz tutacak. Herkes, her yerde Cengiz Hanın ordusuna katılacak(…)Roma'nın yolları Cengiz ordularıyla dolacak, Roma'nın ırmakları Cengiz atlarına sulak olacak." (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.9)

"Ben yıllar yılı Türklerin Kızılelması olmuştum. Ben onların olduktan sonradır ki, üç kıtayı ellerine geçirmişler ve bir cihan devleti kurmuşlar; devletlerinin adı da 'Devlet-i Ebed Müdded' olmuştu." (Ayasofya Dile Geldi, s.99)

"*Yesi'de dirlik düzen sağlandıktan sonra Ahmet Yesevî dört halifesine dedi: 'Dört yönümüzde insanlar fitne seline kapılmışlar, korku ve ümitsizlik içinde kıvranıyorlar. Yalnız Türkmen değil, Kazak, Özbek, Tatar dahi bizim öz kardeşlerimizdir. Kim böyle ayırmış onları isim isim. Ben Türkistan isem bundan böyle tek bir isim yeter hepsine. Bu da Türk ismidir. Başka milletler de bizim kardeşlerimizdir."* (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.84)

1.10.2. Ümmet

İslam'da ümmet kavramı, ilk kez Hz. Muhammed tarafından Medine'de oluşturulan politik bir birliktelik için kullanılmıştır. Burada ümmet, o gün Medine'de yaşayıp şehrin savunmasına katılacak olan (Yahudi, Hristiyan gibi) farklı unsurları da içine alan bir anlama sahipti. Daha açık ifade etmek gerekirse bu, Hz. Muhammed'in girişimiyle kurulmuş bir Medine ümmetiydi. Daha sonraki şartlar bu birlikteliği bozdu ve Müslümanlar ayrı bir ümmet haine geldi. Zamanla ümmet kavramı Müslüman kitleyi anlatmada o kadar özdeşleştirilerek kullanıldı ki, ümmet kelimesi tek başına da bir mensubiyet duygusuyla birbirine bağlı Müslümanlar birliği anlamına geldi.

Durali Yılmaz'ın özellikle ikinci dönem romanlarında bu kavram ağır basmaktadır. Turan düşüncesinin yanı sıra 'birlik' olgusu yazarın romanlarına hâkimdir.

"Ben burada dünyanın bir özetiyim. Dünyanın dört bir yanından toplandım(...) Bir ümmetin kaderi sende düğümlenmiş; bu kader insanlığı değiştirecektir. (Ayasofya Dile Geldi, s.19)

Ümmet kavramı yazarımız için oldukça kutsaldır ve bunu başarılı bir şekilde işlemiştir. Ancak bazı durumlarda son dönem eleştirisi yaparak bu kavramın maneviyatını yitirdiğini roman kahramanları vasıtasıyla okurlarına yansıtmıştır.

"*Hepsini sana uzun uzun anlatmam gereksiz, zaten sen de biliyorsun birçoklarının marifetlerini. Bunlar, devletini yitirmiş, şuurlarını kaybetmiş bir büyük ümmetin döküntülerinden başka bir şey değillerdi."* (Ayasofya Dile Geldi, s.139)

Erenlerin, dervişlerin, alperenlerin ilk amaçlarından biri de İslâm birliğini sağlayıp inanları aydınlığa çıkarmaktır. Özellikle bu ulvî kişilerin işlendiği romanlarda da 'ümmet' kavramı karşımıza çıkar.

"Ahmet Yesevî bu mahşeri kalabalığa bakarak heyecanlanmaktadır. Düşünmektedir ki, burada bütün İslâm âlemi toplanmıştır. Şeriat, tarikat iç içedir; ilim, hakikat iç içedir. Şu an bu birliktelik yürümektedir gelecek asırlara; bu beraberlik huzurunun ışığıyla aydınlanmakta, insanlar aydınlatmakta…" (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.69)

"Ve Süheyb can dostu Ammar'ı huzura çıkardı. Ammar karşısında Abdulmuttalib'in torunu Kureyş'in "el-emin"ni, onun yanı başında da Mekke'nin en büyük tüccarlarından Ebu Bekir'i görünce ne yapacağını bilemedi. Sonra iki köle ilişti gözüne: Habbab ve Bilal… Bu nasıl meclisti böyle; yerliyle yabancı, köleyle efendi, zenginle fakir diz dize, iç içe. Neredeydi Ammar? Bir hayal dünyasına mı düşmüştü? Bu meclis, yerde miydi, gökte miydi? Ammar rüyada mıydı, uyanık mı? Gerçekten yaşıyor muydu?" (Çilekeş Müslümanlar, s.31)

1.10.3. Sosyalizm, Faşizm, Devrim

"Emperyalizm veya yayılmacılık, bir devletin veya ulusun başka devlet veya uluslar üzerinde kendi çıkarları doğrultusunda etkide bulunmaya çalışmasıdır. Etkileyen devlet, etkilenen devletin kaynaklarından "yararlanma" hakkına sahiptir. Diktatörlük gücü, merkezî hükümet, keyfî yönetim metotları anlamına gelmektedir." [70]

Bahsi geçen ideolojiler kimi zaman eleştirilir ve bu da roman kahramanlarınca okura yansıtılır. *Savaş Günlüğü* romanında savaşı yaşayan, savaşı sorgulayan anlatıcı kahraman, emperyalizmi de eleştirir.

"Biraz daha mı sömürmek istiyorlar bizleri? Yetmedi mi emperyalistlerin şimdiye dek savaş aracılığıyla ceplerini doldurdukları? Anlaşılan silah fabrikaları epeyce stok yaptı. Doyuramadık gitti, bunca milletle birlik adamları. Haklı adamlar; yıllardır savaşlara sürdükleri ülkelerden çoğunun paraları bitti artık. Daha fazla üzerlerine giderlerse ekmek kapıları kapanır. Başkaca milletler keşfetmek daha akıllıca bir iş. Bizde de varmış alabilecekleri bir şeyler, diyemezsin ki bir şey. Bundan iki önemli sonuç elde edecekler: cepleri dolacak, ekonomik durumları düzelecek, bir. Savaşa soktukları ülkelerde de çok yoksul insanlarla çok zengin insanlar oluşacak, iki. Kapanmamacasına açılacak ülke insanlarının arası. Böylece, büyük halk kitleleri bir de içten sömürülecek, bir daha belini doğrultamaz duruma gelecekler. Bu olmasa bile en azından birbirine düşecek ülke insanları. Ezilenlerle ezenler arasında bir denge kurulacak. Gerçekleşmiş olacak tasarıları. Yıllar yılı yerinde sayacak ülke. Emperyalistlerin uşağı olmaktan kurtaramayacak kendini. Adamların işleri kolaylaşmış olacak. İstedikleri de bu değil mi? " (Savaş Günlüğü, s.89)

İdeolojilerin eleştirileri birçok romanda kahramanlar vasıtasıyla okura sunulmaktadır. Genelde de olumsuz eleştiri olarak karşımıza çıkmaktadır.

"Ben öyle olmayacak şeylerle uğraşamam. Komünizm olmuş, kapitalizm olmuş, ne fark var ki aralarında? Ezilen nerede olsa eziliyor. Üstelik hangi düzen olursa olsun zamanla değişecektir, belki de bozulacaktır."(Ankara'da Ölüm, s.23)

---

[70] Erişim: https://tr.wikipedia.org › wiki › Emperyalizm Son Güncelleme: 08.08.2015

1.11. SAVAŞ

Savaş, silahlı mücadeleye dayanan durum, bireyi ve toplumu hedef alan her türlü şiddetin uygulanması, anatomik ve ruhsal bütünlüğü bozucu, maddi ve manevi nitelikteki şiddet olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda savaş her ne amaçla olursa olsun nefretin dolaysız dışavurumu olarak kabul edilebilir. Çünkü ölüm savaşın doğurduğu bir sonuçtur ve savaşta yakınlarını kaybetmiş insanlar da intikam ruhu, savaş arzusu vardır.

Savaşlar bir tema olarak edebiyatta yaygın bir yer kaplayan, çok sayıda ve farklı türde eserlere konu olan hadiselerdir. Gerek sosyal gerek tarihî romanlarda "savaş" temasına sıklıkla rastlarız.

Durali Yılmaz, tarih sahnesinde oluşmuş savaşların yanı sıra roman kurgusu bağlamında ortaya çıkan savaşlara da yer vermiş hatta bir romanının tamamını bu olgu üzerine kurmuştur.

"Kötü bir şey savaş. Var mı hiç kârlı çıkan bu işten? Birinin bir gözü çıkar, ötekinin iki." (Savaş Günlüğü, s.25)

"Medeni insanların işi değil artık savaş çağımızda." (Savaş Günlüğü, s.71)

"Savaş, gerçekten korkunç bir şey. İnsanoğlu aciz kalıyor onun karşısında. İçine düştü mü bir kez, içinden bir şeycik gelmiyor ölmekten başka." (Savaş Günlüğü, s.99)

"Anlamışsınızdır artık gerçek savaşı. Namus, özgürlük için ölmenin saçmalığını görmüşsünüzdür. Tek yapılması gereken savaşın az gelişmiş ülkelerin birleşerek emperyalistlere karşı verecekleri bağımsızlık savaşı olabileceğine inanmışsınızdır tüm içtenliğinizle." (Savaş Günlüğü, s.93)

Savaş, umutsuzluk, çaresizlik, yoksulluk getirir toplumlara ama bir o kadar da toparlayıcı, birleştirici, uyandırıcı bir yanı vardır. Her düşünceden insanı birleştirir.

"Bunun içindir ki, gereklidir savaş ülkeler için. Derleyip toparlayıcıdır savaşlar, ölmekte olanları, en azından son bir direnişe çağırır. Ulusal bağları güçlendirir savaşlar. İnsanlar anlarla birden gelmekte olan ortak tehlikeyi.

Sürtüşmeler, kapanmayacak kadar derin yaralar açmış olsalar bile, savaşın kılıcıyla kökünden kazınıp atılır. Tek bir vücuttur artık tüm ülke. Aynı şeyi düşünür, aynı heyecanı duyar, aynı dille konuşur herkes. Çünkü gelmekte olan, yaklaşan, burunların dibinde soluyan tehlike eşittir her insan için." (Savaş Günlüğü, s.110)

"Asıl büyük değişikliği sağlayan tek araç savaştır. Var olmak ya da yok olmak söz konusudur burada. Kaderini yeniden çizmek zorundadır ülke. Değişecektir her şey, yeni baştan kurulacaktır." (Savaş Günlüğü, s.113)

"Korkmamak gerek savaştan. Hiç olmazsa elli yılda bir savaşa girmek zorundadır bir ülke, fertleri arasındaki bağları koparmamak, ulusal birliği yitirmemek için." (Savaş Günlüğü, s.114)

Bazı bölümlerde savaş teması işlenmez ancak kahramanların, halkın savaşa hazırlandığı okura yansıtılır.

"Her bir Türkmen'de bir eren nefesi gizlidir. Kimdir bozan bu kutsal dirlik düzenliğimizi? Bebekler analarının kucaklarında; çocuklar çadırlara büzülmüşler, kılıç, kalkan, mızrak ve oklarıyla büyük cenge hazırlanan babalarına bakmaktalar. Gözlerinde korku ve umut. Analar, analar, yürekleri bir yanardağ, yürekleri bir çağlayan; sevgi, merhamet, nefret, kin ve öfke iç içe. Dudaklarında harf harf dualar." (Kıyam, s.79)

"At kişnemeleri, kılıç şakırtıları!... Kale duvarları perde perde önüme düşüyor. Gölgem, uzanıp gidiyor taş duvarlar boyunca. Sonra yanımdakilerin gölgeleri. Eğri büğrü, yumru yumru duvardan duvara kayan gölgeler... Gölgeler paramparça, dünya paramparça, hayat paramparça..." (Hacı Bektaş Güvercin, s.133)

Savaş bazen de bir duygu ve düşünce savaşı olarak karşımıza çıkar. İnsanın olduğu her romanda düşünceler vardır. Düşünceler arası çatışmaların da "iç çatışma" olarak karşımıza çıktığı romanlar artmaktadır.

"Son savaşımı da verdikten sonra tamamen sıkıntılardan kurtularak gönlümce bir yaşama başlayacağıma inanıyordum." (Savaş Günlüğü, s.125)

"İntihar bir kurtuluş değildi, insanın kendi kendinden bir kaçışıydı. Mücadele etmeliydim, her şey düzelebilirdi. Çetin bir iç savaşına giriştim. Her defasında yenilgiye uğruyordum." (Savaş Günlüğü, s.126)

Durali Yılmaz da romanlarında tarih sahnesinde yer alan savaşları konu edinir. 'Vatan ve din' ele alınan savaşlardaki baş öğelerdir.

1.11.1. Din Temelli Savaşlar

İstanbul tarih boyunca mensup olduğu her dinin simgesi olmuştur. İstanbul için yapılan savaşları bu başlık altında inceleyebiliriz. Özellikle Hz. Muhammet'in İstanbul için söylediği "Onu fetheden komutan ne güzel komutan, o ordu ne güzel ordudur." sözü bu düşünceyi doğrular niteliktedir. İstanbul'un fetih süreci ayrıntılı tasvirlerle okura sunulmuştur. Burada amaç okurun tarihin tozlu sayfalarında somut bir gezintiye çıkarmaktır.

"Bizans için her şeyin bittiği, o ölümsüz İmparatorluğun ömrünün tamamlanmak üzere olduğu bir anda Haliç önünde bir kaynaşma oldu. Bütün göler oraya çevrildi. Orada, denizin ortasında şiddetli bir savaş başlamıştı. Gemiler birbirlerine giriyor. İnsanlar kelebekler gibi uçuşuyordu denizin üzerinde. Denizin rengi yavaş yavaş kızarıyordu. Atılan toplar denizi köpük köpük savuruyordu."(Ayasofya Dile Geldi, s.85)

"Osmanlı orduları bugüne kadar Allah ve Peygamber adına savaşmışlardı. Osmanlı sultanları da hep dini ön planda tutmaya özen göstermişlerdi." (Şeyh Bedrettin, s.86)

Milletin bekası için devletin başında tek bir hükümdar bulunmadır. Bu düşüncenin bazen kardeşler arası savaşlara da yol açtığı bilinmektedir.

"5 Temmuz 1413 Çarşamba günü, Sofya yakınlarında Musa Çelebi'nin ordusu ile Mehmet Çelebi'nin ordusu karşılaştı. Rumeli Sultanı Musa Çelebi, kendinden hemen ve derhal hücuma geçti. Ne var ki Musa Çelebi'nin yanındaki Rumelili beyler ve paşalar da karşı tarafa geçmenin planlarını yapmaktaydılar." (Şeyh Bedrettin, s. 12)

Tarihte İslâmiyet'i yaymak için birçok savaş düzenlenmiştir. Bunların ilklerini Hz. Muhammet komuta etmiş ve savaşın içeriğini belirlemiştir. Din uğruna yapılan savaşlarda masumların, çocukların ve Müslüman olanların canlarının bağışlanması üzerinde sıkça durulmuştur. Hz. Muhammet'in bu durumla ilgili belli bir tutumu vardır. Savaşa hazırlanan mücahitlere hep şu telkinlerde bulunur:

"*Haris'in öldürüldüğü yere kadar gidiniz. Orada rastladıklarınızı İslâmiyet'e davet ediniz. Müslümanlığı kabul ederlerse ne güzel! Kabul etmezlerse Allah'ın yardımına güvenerek onlarla çarpışınız(...) Ben size, Allah'ın emirlerini yerine getirmenizi, yasakladıklarından sakınmanızı, Müslümanlara karşı hayırlı olmanızı ve iyi davranmanızı tavsiye ederim. Allah yolunda onun ismiyle gaza ediniz. Allah'ı tanımayanlarla çarpışınız. Ganimet mallarına hıyanet etmeyiniz. Ahde vefa gösteriniz. Küçük çocukları sakın ola ki öldürmeyiniz."* (Ölmeden Ölenler, s.35)

"(...)Evleri yıkmayınız, ağaçları kesmeyiniz."(Ölmeden Ölenler, s.46)

Tarih sahnesinde karşımıza çıkan ve İslamiyet uğruna yapılan savaşlardan bazıları kurgusal bağlam içinde romanlarda da karşımıza çıkar.

"Onlarda korku değil ümit vardı. Müslümanlar, kişisel hırsları için değil, Allah ve Resulü için savaştıkları takdirde "Allah, onlara elbette yardım etmeye kâdirdir." Allah'ın yardımından daha büyük ne olabilirdi? " (Çilekeş Müslümanlar, s.129)

"İslam ordusu 624 yılının serin bir Mart sabahında Medine'den yola çıktı. Bütün Medine ayaktaydı; savaşa gitmeye gücü olmayanlar, dualarıyla ve yürekleriyle orduya katılıyorlardı. Aslın Resul izin verseydi, çocuk, kadın, ihtiyar, sakat, hasta... Kim varsa yürüyecekti küfre karşı." (Çilekeş Müslümanlar, s.129)

"Mus'ab taşıdığı herhangi bir kavmin sancağı değildi, milletlerin sancağıydı; yürüyen herhangi bir topluluk değildi, koca bir ümmetti. Yürüyen yalnızca görünen insanlar değildi, ruhlardı, meleklerdi... Ammar görüyordu şehit anne ve babasının ufkun ötesinden kendisine baktıklarını. Yürüyen Allah'ın ordusuydu." (Çilekeş Müslümanlar, s.130)

"Müslümanlar, ilk kez Arap olmayan ve üstelik de dünyanın en büyük devleti Bizans'a karşı savaşacaklardı. Kıtlığa, kavurucu sıcaklara rağmen otuz bin kişilik bir

ordu hazırladı. Ebu Bekir, bu ordu için bütün varlığını verirken, Osman, koca bir alayı donattı. Müslüman kadınlar, ziynet eşyalarını seve seve orduya bağışladılar." (Çilekeş Müslümanlar, s.193)

Özellikle İslamiyet'in doğuşunu anlatan romanların mahiyetine baktığımızda din temelli savaşların romanların tamamında hissedildiği görülmektedir. Bunun sebebi de *"Allah Resulü'nden duydum, şöyle demişti: Kulun en faziletli işi Allah yolunda cihattır."(*Çilekeş Müslümanlar, s.204) düşüncesinin hâkim olmasıdır.

1.11.2. Turan Düşüncesi ile Gerçekleşen Savaşlar

Turan, yeryüzündeki tüm Türklerin birleştirilerek kurulması hedeflenen devletin adıdır. Ortak dilleri konuşan insanların ayakta kalabilmesi için böyle bir ülkü ortaya çıkmıştır. Özellikle Millî edebiyat döneminde bu ülkü romanlarda sıklıkla işlenmiş ve halka bu bilinç verilmeye çalışılmıştır.

Tarihe baktığımızda ise bu durum, Hunlara, Avarlara, Göktürklere, Oğuzlara kadar götürebiliriz. Cengiz Han döneminde ise hayalden gerçeğe dönüşmeye başladığını görürüz. Cengiz Han döneminde Moğol itilalarına karşı birlik sağlanmaya çalışılmış ve birçok savaş düzenlenmiştir. Millî bilincin ve tarihin işlendiği romanlarda bu durumun izlerine rastlarız.

Görüş itibariyle millî bilince hâkim ve romanlarında da bu durumu işleyen Durali Yılmaz, turan düşüncesiyle gerçekleşen savaşlara az da olsa değinmiştir. Bazı savaşlarda ayrıntı verilmez, sadece savaşın boyutu okura yansıtılır. Ayrıca romanlarda yapılan savaşların bu ülkü çerçevesinde oluştuğunu tarih sahnesindeki kahramanlar vasıtasıyla anlarız.

"Tam bu çağrısı yankı bulmakta ve başarı gelmek üzereydi ki, bir gece at kişnemeleri ve nal sesleriyle uyandı. Merkitler geliyorlardı genç Timuçin'i tutsak etmeye(...)Sabahın ilk ışıklarıyla beraber Timuçin ve etrafındakiler kılıçlarını kuşanıp okları alıp atlarına binerek Merkitler'e saldırdılar. Merkitler direnemediler, Timuçin'in anasını ve karısını bırakıp kaçtılar. "(Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.11-12)

Cengiz Hanın komutanlığında birlik amacıyla yapılan savaşlarda komutlarla savaş sahnesi okura sunulur.

"*Baktı cengiz Han kımıldayan dünyaya ve gök gürlemesi gibi gürledi Göklerin Oğlu. 'İlerleyin! Taşları kırın, kayaları parçalayın, derin suları geçin! Ordular yürüdü dört bir yöne. İnsanlar şaşkın, insanlar ürkek."* (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.18-19)

Turan düşüncesini alelade bir şekilde olmasa da tarih sahnesindeki izleriyle romanlarına almış olan yazarın bu tutumu onun millî bilince sahip bir yazar olduğunun göstergesidir.

1.11.3. Diğer Savaşlar

Türk toplumu, Göktürklerden Oğuzlara, Selçukludan Osmanlıya kadar birçok savaşa tanık olmuştur. Devletin bekası için savaşmış olan toplumu yansıtan romanlarda da savaş olgusuna sıklıkla rastlarız. Kimi romanlarda savaş, tarihteki oluşumuna göre karşımıza çıksa da birçoğunda da kurgusal bir olgu olarak işlenmiştir.

İlk romanlarından biri olan *Savaş Günlüğü* romanı baştan sona bir savaş romanıdır denebilir. Savaşla ilgili tasvirlere yer verilir. Yıllarca nice savaşlar görmüş ihtiyarların savaş anıları okurla buluşturulur.

"Siperler su bele kadar. Karşıda düşman tümen tümen. Fırlıyorduk siperlerimizden, biçiliyorduk sanki bir buğday tarlası. Saldırıyorduk, saldırıyorduk arkadaşlarımızın ölülerine basarak. Oh, bile demiyordu al kanlar içinde yatanlar." (Savaş Günlüğü, s.23)

Türk halkı birçok savaşa tanık olmuş ve bu durum günlük hayatlarını da etkilemiştir. Savaşın iç yüzü, savaş meydanındaki durum anlatıcı vasıtasıyla okurun zihninde canlandırılır.

"Böyle bir tepede karşılaşıyoruz düşmanla. Yolun soluna yatmış, durmadan ateş ediyorum. İki yanımda yatmış askerler, uzun bir hat. Amansız saldırıyoruz. Düşmanın elindeki karşı tepe düşmek üzere. Sayısız mermi yağıyor üzerlerine, sayısız mermi üzerimize. Vuruyoruz, vuruluyoruz." (Savaş Günlüğü, s.56)

"Gözleriniz dönmüştür. İntikam alırsınız birbirinizden. Çünkü onlar sizin, siz de onların en yakın arkadaşlarını öldürüyorsunuz. Bundan büyük düşmanlık olabilir mi? birini geçirseniz elinize akıl almaz işkenceler yaparsınız. Sizden biri geçse onların eline insanlık dışı işkencelere uğrayacaktır. Savaşmamazlık edemezsiniz siz de onlar da." (Savaş Günlüğü, s.91)

Savaşın ayrıntılarına yer verilmez ancak anlatıcı teğmenin savaşa çağırılması ve savaş süreci ve savaştan dönmesi romanı oluşturur. Askere çağırılan teğmen ve erler arasında savaşın kutsallığı ile ilgili konuşmalar geçer. Romandaki bu diyaloglar Türk halkının savaş olgusuna bakışının genel yansıması niteliğindedir.

"-Doğru söyle, korkuyor musun?

-Yok teğmenim ne korkacağım.

-Bekarsın değil mi?

-Evliyim.

-İşte bu kötü. Ölürsen ne olacak? En iyisi benim gibi olmaktı, geride bir nişanlım var, ölürsem o da bir yıl sonra her şeyi unutur, bir başkasıyla evlenir.

-Anamız bizi bu günler için doğurdu teğmenim.

-Hadi canım sende… Gitsin de savaşta ölsün diye mi doğurdu seni anan?" (Savaş Günlüğü, s.10-11)

Tüm savaş ayrıntılarından sonra halktan birinin ifadeleriyle savaşın gerçek yüzü okura söylenir.

Tarihî konuları işleyen birçok romanda olduğu gibi Durali Yılmaz'ın diğer romanlarında da savaş tasvirleri vardır.

"*Kılıç şakırtıları, kalkan tıngırtıları, at kişnemeleri ve insan çığlıkları… Kuşluk vaktini dolduran uğultu. Gelen zafer midir, ölüm müdür? Tam kalbimin üzerinde bir sızı; sırtüstü düşüyorum ve iki elimle göğsüme saplanan Gürcü okunu tutuyorum. Kuşluk güneşi gözlerime vuruyor, Seyfe Gölü'nün serinliği yanaklarımı okşuyor. Kulaklarımda çığlıklar. Seyfe Gölü'ne karışan Türkmen kanıdır ve kâinatı dolduran*

Türkmen ölümüdür. Gökler beni çekiyor, yer beni kaydırıyor; görüntüler siliniyor, sesler eriyor. Gökler ve yer yeşile kesiyor: Yemyeşil bir sükût." (Kıyam, s.83)

"*Kale kapısı büyük bir gürültüyle açılıyor; kılıçlı, kalkanlı bir yığın insan bendini yakmış sel misali kaleye akıyor. Göğüs göğse amansız bir mücadele başlıyor. Kılıçlar, mızraklar, kalkanlar; kulakları tırmalayıcı demir sesi. Bir yanımda Ayna, bir yanımda Bağdan ve Osman, canlarla bir daire oluşturmuşuz, cansiperane çarpışmak için."* (Kıyam, s.84)

Savaş bazen de anılarla karşımıza çıkar. Gençliğinde Balkanlarda savaşmış olan Ankara'da Ölüm romanındaki Hacı Mehmet Efendi, savaş anılarını çocuklarıyla paylaşır.

"Bu sözleri duyar duymaz Hacı Mehmet Efendi Rumeli'de yaptığı savaşları anlatmaya başlıyor. Oralarda piyade eri olarak yıllarca savaştığını söylüyor. O zamanlar devletimizin Almanlarla kader birliği yaptığını fakat büyük bir şanssızlık olarak yenilgiye uğradıklarını, bu yüzden bizim de savaşı kaybettiğimizi belirtmek için hızlı hızlı yuvarlıyor kelimeleri." (Ankara'da Ölüm, s.15)

Tarih sahnesinde İstanbul'da çıkan ayaklanmaları da vaziyeti sebebiyle bu başlık altında inceleyeceğiz.

"Tüm Müslümanlar Sultanahmet'e çağırılıyorlardı. Anlaşıldı ki Perşembe günü en büyük hesaplaşmanın yapılacağı bir gündü. Bizzat padişah, Yeniçerilere karşı savaş ilan ediyordu. Yeniçeriler ilk kez devlete ve İslamlığın en büyük sembolü olan Peygamber Sancağına savaş ilan ediyorlardı. Artık Cellat Taşı'nın içinde Yeniçerilere karşı küçücük bir sevgi zerreciği kalmamıştı." (Fetva Yokuşu, s.114)

"Güney batı ufkuna doğru sallanmıştı ki, şehirde bir kıyamettir koptu. Top sesleri, insan çığlıkları ve silah sesleri yeri göğü yutmuştu. Bugüne değin böylesi ne görülmüş ne de işitilmişti. Sesler yoğunlaştıkça yoğunlaşıyor, alev saçan ve kan kusan büyük toplar gümbürdedikçe gümbürdüyordu. İnsan eliyle koparılacak kıyamet olsa ancak bu kadar olurdu." (Fetva Yokuşu, s.114)

Savaş her zaman adil şartlar altında yapılmaz. Bazen bir katliam boyutunda olabilir. Sonraki dönem dinî romanlarında ise genellikle İslam'ı yaymak için yapılan 'cihat anlayışı' ön plandadır.

"*Saruhan valisi, İzmir'den hareketinin daha ikinci gününde katliama başladı. Önüne çıkan çoluk çocuk, kadın kız ne bulursa silip süpürüyordu. Bahane hazırdı. Börklüce Mustafa taraftarı olmak."* (Şeyh Bedrettin, s.87)

"Dağlarda, ovalarda, enginlerde, yokuşlarda hep ölüm vardı. Daha bir ay önce Ortaklar ovasında gülümseyerek akan Menderes Irmağı, kıpkızıl kan kesmişti. Osmanlı ordusu; kadın, çocuk, yaşlı demeden ne önüne çıkarsa kılıç çalıyordu. Türkmen, Ermeni, Rum, Yahudi… herkesi kılıçtan geçiriliyordu." (Şeyh Bedrettin, s.113)

Dervişlerin, Anadolu halkını korumak kollamak ve onlara umut olmak için başlattıkları mücadeleyi de bu bölümde ele alacağız. Bu ulu kişilerin asıl amacı savaşmak değildir. Tahta kılıçlarıyla savaş meydanında boy gösterirler. Kimilerine göre kurtarıcı, kimilerine göre isyancı olan bu kişilerin birçoğu halkı korumak isterken savaş meydanlarında can vermiştir.

"Etrafıma bakıyorum, canların her biri kendine bir savunma mekânı bulmuş, ortada sadece Ayna ile ben varız. Gökten sürekli ok ve taş yağmada. Çat köyü, ulu çam ağacı, davarlar nerede? Kale duvarları arasında kalakaldım. Sayıklarcasına konuşuyorum. '80 kişiyle koskoca bir orduya nasıl karşı koyulur? Teslim olmak için de çok geç. Hem biz niçin teslim olalım ki? Biz kimseyle savaşmadık, kimseye zarar vermedik." (Kıyam, s.56)

Tarih sahnesinde 'Babalar İsyanı' olarak bilinen, erenlerin, dervişlerin boy gösterdiği savaşlar da gerçekleşmiştir. Ancak bu dervişlerin gerçek amacı savaşmak ve kan dökmek değildir. Dervişlerin savaş ile ilgili düşünceleri karşımıza çıkar.

"Bize kılıç eri olmak değil, söz eri olmak düşerdi." (Hacı Bektaş Güvercin, s.104)

Kendilerini bir mücadelenin, savaşın ortasında bulan dervişlerin düşünceleri, davranışları özellikle *Ahmet Yesevî, Kıyam, Hacı Bektaş Güvercin* gibi romanlarda

sıklıkla karşımıza çıkar. Zulme uğrayan halkı bu durumdan kurtarmak için öncü olan dervişlerin amacı savaşmak değildir. Ancak onların etrafında toplanan ve onlardan medet uman halkın tutumu karşı güçleri savaş hazırlığına sokmuş ve bu mübarek zatlar istemeyerek de olsa savaşın içine düşmüşlerdir.

Durali Yılmaz, bahsedilen bu durumu romanlarında başarıyla işler. "Babalar Ayaklanması" tarihte de adından söz ettiren ve birçok esere konu olan bir olaydır.

1.12. ÜLKÜ/AMAÇ

Her savaşın ve oluşumun bir ülküsü, amacı vardır. Bu kavramları bu bölümde ele alabiliriz. Savaş sorgusu sırasında kahraman anlatıcı eleştirileri ile karşımıza çıkar.

"'Bir ülkü için savaşıyorsunuz.' diyorlar size. 'Özgürlük için savaşıyorsunuz.' diyorlar. Nasıl şey bu ülkü? Özgürlük denilen nesne nedir acaba? Nerde başlar, nerede biter? Doğar mı, ölür mü bunlar? Yaşamaları için ölmek mi gerekir onların uğrunda?" (Savaş Günlüğü, s.92)

Dervişlerin konu edinildiği romanlarda onların amaçları ve insanlık için yapmak istedikleri de roman akışı boyunca okura hissettirilir.

"Bizler hemen dört bir yana dağılmalıyız. Konya'dan Amasya'ya, Kayseri'ye Kırşehir'e, Sivas'a ve daha nice şehirlere giderek mekânlar tutmalıyız sağlam ve muhkem ki, Moğol geçit bulamaya. Şehirler, obalar, yaylaklar, kışlaklar üzere mekân tutmalıyız; insanlar bizim kuracağımız tekkelerde umutsuzluklardan, korkulardan, kinlerden ve bilcümle kötülüklerden arınalar, iyiliklerle, sevgilerle dolalar. Hristiyan, Müslüman, Türkmen, Ermeni, Rum, elhasıl bütün Anadolu bizim dergâhımızda kardeş olduklarını fark etmeliler. Anadolu hepimizin kaderidir, o bizim alın yazımızdır, kıyamete dek." (Kıyam, s.36)

Yine şeyhlerin şeyhi Dede Garkın bir konuşmasında müritlerine bakarak hem müritlerini he de sahabeleri övücü sözler söylemiş ve dervişliğin tarih boyunca görevini, amacını dile getirmiştir.

"Dede Garkın'ın bakışları üzerimizde gezindi bir süre ve şöyle devam etti: 'Allah Resulünde sizin için güzel bir örnek vardır, buyurulmuştur. Onun sahabeleri ise yıldızlar gibidirler; hangisine uyarsak doğru yolu buluruz. Onları unuttuğumuz

anda bu topraklarda kaybolur gideriz. Onları gökteki yıldızlar gibi hep üzerimizde hissettiğimiz müddetçe bu topraklarda ebediyete kadar var oluruz. Bir taş olur bekleriz, bir türbe olur bekleriz. Dağlar, bizim adımızla anılır, geçitler bizim adımızla. Her dinden, her ırktan insan gelir ziyaretimize kıyamete dek. Burası bir dört yol ağzıdır; dünyanın dört yol ağzıdır." (Kıyam, s.37)

"Sizler, benim işaret ettiğim güzergâhlar üzerine gidiniz. Gönlünüzün istediği, kalbinizin ısındığı yerde mekân tutunuz. Mekân tuttuğunuz yerlerde halka, kol kanat geriniz; asla mümin, kâfir ayırmayınız. Biliniz ki mutlak küfür yoktur ve sonuçta herkes Allah'ı aramaktadır ve bulduğunu sanmaktadır. Herkes Allah'ın kuludur ve yaratılmış, yaratandan bir işarettir. Aslında görünen her şey Allah'tan bir yansımadır" (Kıyam, s.42)

"*Biz, inancımızı sürekli yeniler, umudumuz sürekli artırırsak Anadolu ile bütünleşiriz. Öylesine bütünleşiriz ki, her köşesinde bir taş olur bekleriz, bir ulu ağaç olur bekleriz, bir kutsal yatır olur bekleriz ve biz o büyük deniz de boğuluruz da, dağlar bizim adımızla anılır, geçitler bizim adımızla."* (Hacı Bektaş Güvercin, s.15)

1.13. AİLE/ EVLİLİK

Aile toplumumuzda en küçük kutsal yapıdır diye bilinir. Durali Yılmaz'ın romanlarında da aile olgusu sıkça karşımıza çıkar. Gerek ön planda gerek geri planda kalsa da aile olgusunun kutsallığını sezeriz.

İlk romanlarındaki dağınık aile kavramı ilerleyen romanlarda daha düzenli olarak karşımıza çıkar.

1.13.1. Toplumsal Değişim Sürecinde Aile

Aile hangi çağda ve hangi kültürde olursa olsun insan topluluklarının karakteristik bir özelliğini oluşturmuş ve oluşturmaya da devam etmektedir. Ne var ki modernleşme sürecinde yaşanan sosyal, kültürel ve ekonomik dönüşümler, aile yapı ve fonksiyonları üzerinde önemli değişiklikler meydana getirmiştir. Toplumu yansıtan romanlarda bu durum okura yansıtılmıştır. Özellikle 21. yüzyılda hız kazanan bilimsel ve teknolojik gelişmeler, hızlı kentleşme, sanayileşme, iç ve dış göç hareketleri gibi

gelişmeler, toplumumuzun temelini teşkil eden geleneksel aile yapısının rol ve işlevlerinde derin etkiler yapmıştır.

Ankara'da Ölüm romanında yaprak dökümü misali bir dağılma vardır ve aile olgusunun toplumumuzda önemini yitirmesi bir nevi eleştirilir. Aile olgusunun hiçe sayıldığı bir durumu yansıtan bu romanda aile bağları en zayıf olan kişi Gülay'dır.

"Biliyor musun Cevat, ben hiç yaşamadım gençliğimi. Sen genliğini yaşıyorsun. İlk çocuğumu on yedi yaşındayken aldım kucağıma. Sevim'i göremedin değil mi? bir gün getireyim. Güzel kızdır. Sevim kızım değil arkadaşım oldu benim. Sevim üç yaşındayken bir oğlum dünyaya geldi. Bir iki yıl sonra da kocam öldü. Tek isteğim oğlumu okutmaktı ama olmadı. Şimdi otobüs tamirciliğinde çalışıyor. Sanırım sonuna kadar da tamirci çırağı olarak kalacak. Tamirhane açmak kolay değil. Çok para gerekli. Kocam öldükten sonra bir akrabamızın yardımıyla bu dairede işe başladım. Başka ne yapabilirdim? İşte görüyorsun, hala çalışıyorum(...) Yirmi beşimden sonra ikinci evliliğimi yaptım. Yeniden evime dönek, bu masallardan kurtulmak için evlendim. Ama, ama(...)ilk günden aldatmaya başladı beni kocam." (Ankara'da Ölüm, s.9)

Adı geçen romanda bir şehrin, ailenin ve manevi değerlerin ölümü başarılı bir şekilde ele alınmış ve bir ailenin kopuşu, dağılımı başarılı bir şekilde işlenmiştir. Aile, manevi değerlerin, kültürün ve dinin temsilcisi babalarını kaybedince kökleriyle bağları tamamen kopmuştur.

"*Bugünden sonra Mehmet Efendi'yi yok saydılar. Mehmet Efendi de onlardan gittikçe uzaklaştı. Evde olduğu zamanlar odasına kapanıyor, kimselerle konuşmuyordu. Kısa sürede alışıldı onun bu davranışına. Asiye, yeni edindiği dostlarına mektuplar yazmaya koyuldu. Ümit, öğlen çıkıyor ancak akşama dönüyordu. Siyasallı Taşkın ile geziyordu artık. Cevat'ı unutmuştu. Fakat adını duyunca yüreği burkuluyor, bir hasret depreşiyordu içinde. Yavaş yavaş bundan da kurtuldu. Değişik bir yaşam başlamıştı onun için. Çeşitli evlerde düzenlenen çay partilerine gidiyor, çılgınca eğleniyordu. Bazen sabaha dek eve gelmediği oluyordu. Cemil kızıyordu ama bir şey söylemiyordu. Sevgi kızına aşırı bağlıydı. Onun için Ümit'in her hareketi sevimliydi. Asiye ise mektuplarıyla yaşar olmuştu. Kimseyle ilgilenmeye vakti yoktu*

onun. *Ailenin tüm fertlerinin yavaş yavaş birbirinden koptuğu görülüyordu. İlk kopan Mehmet Efendi olmuştu. Herkes kendi dünyasına çekiliyordu birer birer. Cemil'le Marya da kendi âlemlerine dalmışlardı. Bazen onlar da çocukları Cem'i alarak odalarına kapanıyorlardı akşamları."* (Ankara'da Ölüm, s75)

"Mehmet Efendi'nin bu davranışı önceleri evdekileri meraka düşürmüştü. Zamanla alışıldı buna da. İlk günler Cem, sık sık dedesini aradıysa da sonraları o da alıştı dedesinin yokluğuna. Artık ne Mehmet Efendi evdekilerle konuşuyor ne de evdekiler Mehmet Efendi'yle konuşuyorlardı. Yaşayışları ve dünyaları tamamen birbirinden ayrılmıştı." (Ankara'da Ölüm, s76)

Adı geçen eserde aile bağlarına ya da büyüklere olan saygının yitirildiği, paranın çok daha önemli olduğu başarılı bir şekilde okura yansıtılmıştır. Mide kanaması geçiren Mehmet Efendi resmen ölüme terk edilir.

"*İşin içine ameliyat girerse epeyce masraf, bir o kadar da iş çıkar başımıza(…) Yaşadığı kadar yaşadı. Ameliyat da ettirsek ancak bir iki yıl daha yaşar. Masraf önemli değil ama ameliyat geçirmiş yetmişlik bir adama bakmak çok zordur. Üstelik mide işi bu. Akla gelmedik perhizleri de olur. Bence meseleyi oluruna bırakmalıyız."* (Ankara'da Ölüm, s.77)

"Hacı Mehmet Efendi'yi ve hacdan getirdiği hediyelerle dolu valizini hatırladı. Mehmet Efendi'nin, evlatlarından daha çok sevdiği, son nefesinde bile yanından ayırmak istemediği, adeta ahirete götürmek için çırpındığı hediye valizi, ondan kalan odanın bir köşesine atılıvermiş, belki de çoktan unutulmuştu. Kimse gelip hediyesini almayı düşünmemişti buradan. Aslında yıllar yılı Mehmet Efendi, bu hediyelerle, evlatları ve kendi arasında bir bağ kurmaya çalışmış ve hiçbir zaman da başaramamıştı bunu. Sonunda bunu anladığından olacak ki, o valizi evlatlarına bırakmak istememiş ve dönüşü olmayan bir yola onunla beraber gitmek için direnmişti." (Ankara'da Ölüm, s.104)

"*Mehmet Efendi'yi kendi kaderiyle baş başa bırakmaya karar verdiler. Cemil, sabahleyin babasını hastaneye götürecek, filmlerini çektirecek, durum kesin olarak belli olduktan sonra verilen kararı uygulayacaklar, Mehmet Efendi'yi ölüme terk edeceklerdi."* (Ankara'da Ölüm, s.78)

Bazı evlilikler ile tamamen çıkar ilişkisi doğrultusunda gerçekleşmiş ancak böyle olanlar sonradan hüsranla sonuçlanmıştır. Tarihte karşımıza çıkan bu tarz birkaç vaka romanlara yansımıştır ve onları bu bölümde ele alacağız.

"O Gıyasettin baba katilidir; Sultan Ulu Alaaddin'i zehirleterek öldürmüştür. Böylece babasının cesedine basarak onun tahtına çıkıp oturmuştur. Sonra Gürcü kızı Thamara ile evlenmiş ve onun elinde oyuncak olmuştur." (Kıyam, s.30)

1.13.2. Dinin ve Toplumun Gereği Olan Aile

İnsanlık tarihinin ilk müessesesi olarak da isimlendirilebilen ailenin bütün toplumlarda son derece önemli bir konuma sahip olduğu ve toplumu meydana getiren kurumların başında yer aldığı söylenebilir. Ailenin bu konumuna önem katan unsurlardan biri de kuşkusuz, ailenin dinî duygu, sevgi, saygı, dayanışma, paylaşma, birlik ve beraberlik gibi temel insani değerlerin öğrenildiği ve geliştirildiği mekânlar olmasıdır. Bu sebeple aile kavramı dinî bir unsur olarak da karşımıza çıkmaktadır. Hz. Muhammet önderliğinde dervişler, erenler evlenmeyi onaylamışlar hatta olması gerektiğini, aile kurmanın önemini vurgulamışlardır.

"Özellikle yeni Müslüman olan Medine çevresindeki Araplar, kızlarını, İslâm'ı daha iyi bilen ve herkes tarafından sevilen kişilerle evlendirmek istiyorlardı. Bunun için sık sık Allah'ın Resulü'ne müracat ederlerdi." (Çilekeş Müslümanlar, s.124)

"Selman, Ammar ve Süheyb ile birlikte olmasına rağmen, Medine'de bir türlü duramıyordu; ya bir an önce Allah Resulü'ne kavuşmalı ya da cepheye gitmeliydi(...) Sonunda çareyi buldular: Selman'ı evlendireceklerdi. Hemen araştırmalara başladılar ve kısa sürede Kinde kabilesinden bir kadınla Selman'ı evlendirdiler." (Çilekeş Müslümanlar, s.221)

Hz. Muhammet, evlilik kavramının önemini her daim vurgulamış ve evlilikte mahremiyetin esaslarını ifade etmiştir.

"(...)Selman ekledi:

"Ben, Allah Resulü'nün şöyle dediğini duydum: Hanımı ile münasebetlerini başkalarını anlatanlar, yollarda çiftleşen eşekler gibidirler."(Çilekeş Müslümanlar, s.224)

Aile kavramı desteklenmiş olsa da bazı dervişler bu olgunun yalnızlığa ve eylemlere engel olduğunu düşünmektedir. Şeyh Bedrettin de bunlardan biridir.

"Şeyh Bedrettin, burada bir büyük yalnızlığı yaşamaktaydı. Hizmetçisi Cafer, hanımı Melek ve çocukları, yalnızlığına eklenen ve yalnızlığını sürekli derinleştiren varlıklardı. Bu beraberlik, zorunlu bir beraberlikti ve bu nedenler yalnızlığı bile doya doya yaşamıyordu." (Şeyh Bedrettin, s.31)

Toplumuzda dinî açıdan evlenmek çoğalmak ve soyu devam ettirmek gereklidir. Romanlara konu olmuş dervişler, sahabeler, komutanlardan da bu düşünce doğrultusunda evlenen, yuva kuran çoktur. Şeyh Bedrettin de bunlardan biridir.

"Cazibe ile birlikteyken bütün sıkıntıları kolaylıkla aşabilen Şeyh Bedrettin, onun ölümünden sonra hayli bocalamıştı. Babasının bütün ısrarlarına rağmen uzun süre evlenmeye yanaşmamıştı. Onun bütün dünyasını tutan Cazibe idi, bunu da kimseye anlatamazdı. Annesinin ısrarları karşısında daha fazla direnememiş ve Melek Hatun ile evlenmek zorunda kalmıştı. Ne var ki onda sürekli Cazibe'yi aramıştı. Bu durum onda çok büyük çelişki ve sıkıntı yaratmış, bunun üzerine daha evliliğinin ikinci haftasında Sakız adasına gitmişti. Hanımını da Edirne'de bulunan anne ve babasının yanına bırakmıştı. Şimdi o bir arayış içindeydi ama aradığı kimdi? Kendisi mi? Cazibe mi?" (Şeyh Bedrettin, s.32)

Romanlara konu olan dervişlerin de aileleri vardır. Ayrıntılara yer verilmez. Onlar için de aile, dinî bir gereklilik ve soyun devamıdır.

"Ömer, Yahya, Mahmut, Halis, Muhlis… Dünyanın en güzel isimleri bunlar ve dünyanın en güzel çocukları, benim çocuklarım, oğullarım; seslerini ta kalbimin içinde duyuyorum. Ömer'im kardeşi Yahya ile konuşuyor(…) Mahmut ve Halis kapı önünde oynuyorlar(…) Muhlis beşikte sırtüstü yatmış, kardeşlerine bakıyor. Onun gözlerinde asırlar ötesini görüyorum; Muhlis, ihlastır, samimiyettir ve bütün sır bundadır, gelecek bundadır. 5, kutsal bir sayı olarak yer ediyor kalbimde; her

rakamda bir oğlum var. Altıncı rakam ise karım Halise, imanın şartı 5, İslam'ın şartı 6… Halise sen benim için canan değil cansın, şu an yüreğimi ısıtan ve korkularımı teskin edensin. Muhlis'ime iyi bak; geleceğim odur; İlyas onda yaşayacaktır. Muhlis'in babası İlyas, Baba İlyas(…) Sizler dervişlerim, canlarım, silah arkadaşlarım, dünya ve ahiret kardeşlerim; her birinizin yüreğinde kaç bebek ağlıyor, kaç hatunun aşkı ve sevgisi kanıyor?" (Kıyam, s.29)

"Halise, Çat köyünün gencecik kızı; çocuklarımın anası, nasıl da sevgiyle saygıyla duruyor karşımda. Kuşluk vaktidir. Bütün dertliler evimizde; köylerden, şehirlerden, obalardan gelmişler(…)Halise, şifa ve bu umut aramak için gelenlerin ellerindeki yiyecek çıkınlarını topluyor ve art arda sofralar döşüyor, getirdiklerinin daha fazlasını ikram etmek üzere(…) Halise, yüreğimi sakinleştiren bir sevgidir, beni insan edendir, beni hayata bağlayandır. Sanki bütün Türkmenlerin sevgisi onda somutlaşmış. Kuşluk vakti Halise bir oğlan doğuruyor. Adını Ömer koyuyorum. Ömer bir semboldür. Peygamberi öldürmek üzere yola çıkar, en büyük peygamber aşığı oluverir. Halifedir, adalettir, kahramanlıktır. Namazda şehit edilendir Ömer(…)Baba İlyas, Ömer'in babasıdır ki baba yüreği Türkmenlerle oğlu Ömer arasında gelgit olmuştur. Kuşluk saatidir; Ömer'den sonra Yahya, Mahmut, Halis ve Muhlis dünyaya gelirler. Çat köyü binlerce Halise'dir, binlerce oğuldur ve çat köyü uçsuz bucaksız bir dünyadır yüreğimde." (Kıyam, s.54-55)

Hacı Bektaş ile Menteş'i babaları İbrahim Sani de aile bireyi olarak karşımıza çıkar. Hacı Bektaş'ın ve Menteş'i Lokman Perende'ye teslim etmiş ve onların orada eğitim alamsını uygun görmüştür.

"Babam İbrahim Sani ki herkes ona Sultan İbrahim derdi. Nişapur'dan hayli uzağa gidip bir köye yerleşmişti. Burada çiftçilikle uğraşıyordu. Annem ve iki kız kardeşim de onunlaydı. Anlayacağınız Nişapur'da bir günlük mesafede oturuyordu ailemiz. İki yıl önce bizi Lokman Perende'ye teslim etmişti. Ondan çok şey öğreneceğimizi biliyor, zaman zaman da durumumuzu kendisinden soruyordu. Aslında buradaki öğrenimimiz bitmek üzereydi. Buradan sonra belki Buhara ve Semerkant'a gidebilirdik. Oralarda ilim daha ileriydi." (Hacı Bektaş Güvercin, s.50)

Siyasi evlilikler diyebileceğimiz evlilikler, ilkçağlardan günümüze birçok devletin başvurduğu önemli bir vasıtadır. Bu uygulamayı yapan devletlerden biri de Osmanlılar idi. Erken dönemden itibaren yerli ve yabancı hanedanlarla akrabalık kuran Osmanlılar için politik evlilikler önemli bir aracı anlamına gelmekteydi. Bu vasıta, bazen Osmanlıların rakiplerine karşı bir başka devletle ortaklık kurabilmesini sağlayan bir aracı, devletlerarasında haberleşmeyi sağlayan bir vasıta, bazen de gelecekte olabilecek büyük musibetlerin engelleyicisi fonksiyonunu ihtiva etmiştir.

Müslümanlıkta başka dinlerden kadınlarla evlenmek, yuva kurmak caizdir. Özellikle padişahlar da bu durum sıkça görülmüştür. Birçok padişahın annesi Hristiyan kökenlidir ve sonradan Müslüman olmuştur. Bu durum *Şeyh Bedrettin* romanında da karşımıza çıkmaktadır.

"*Annesi Melek Hatun, Simavna tekfurunun kızıydı ve babası İsrail ile evlenene kadar Hristiyan olarak yaşamıştı. Cazibe ile Mariya da önceden Hristiyan'dılar ve evlendiklerinde Müslüman olmuşlardı. Oğlu İsmail'in hanımı da bir papazın kızıydı ve Şeyh Bedrettin, onunla oğlunun evlenmesinde hiçbir sakınca görmemiş, hatta oğlunun ona olan aşkını görünce bu evliliği bizzat gerçekleştirmiş, kızın Hristiyan olarak kalabileceğini bile söylemişti. Hristiyan asıllı bir anadan doğan Şeyh Bedrettin'in soyu da Hristiyan asıllı bir hanımda doğacaklarla geleceğe yürüyordu."* (Şeyh Bedrettin, s.32)

"*Bir süre sonra tekrar Edirne'ye dönen Şeyh Bedrettin, hanımının doğum yapmak üzere olduğunu gördü. Birkaç hafta sonra kızı İvas dünyaya geldi. Bu çoğalma Şeyh Bedrettin'e hiç heyecan vermedi. Oysa İsmail'in doğumu, onun için yeniden doğum olmuştu."* (Şeyh Bedrettin, s.33)

Özellikle *Şeyh Bedrettin* romanında evliliğe, aşka, ilişkiye farklı bir boyut kazandırılmıştır. Roman kahramanı Şeyh Bedrettin, toplumun gereğiyle evlendiği eşini ve Cazibe'yi sürekli kıyaslamaktadır.

"*Cazibe. Her şey cazibe ile anlam kazanıyordu, bütün saçmalıklar onunla yerli yerine oturuyordu. Şeyh Bedrettin ancak onunla yaşadığının farkına varıyordu. Bir an yan odadaki hanımı Melek'i hatırladı. Melek aynı zamanda annesinin de adıydı. Onunla olduğu zamanlar hep Cazibe'yi hayal etmişti. Bir kadınla Cazibe'yi hayal*

ederek birlikte olmanın korkunçluğunu ilk kez derinden hissetti ve bir utanç duygusuyla sarsıldı(...)İlk kez kendinden nefret etmişti. Çünkü Cazibe'yi aldattığını düşünüyordu. Yalnız Cazibe'yi mi? Şimdiki karısı Melek'i de aldatmıyor muydu?" (Şeyh Bedrettin, s.35)

İslamiyet sürecinde ve öncesinde hayatı paylaşmak toplumun bir gereği olarak görülmüştür. Yalnızlık sadece Allah'a özgüdür. Kişi hayatı paylaşma isteğini o dönemlerde büyüklere açar ve bu dileğini gerçekleştirirdi. İlk Müslümanlardan olan Yasir de bu isteğini koruyucusu Ebu Huzeyfe açmış ve onun vasıtasıyla ileride İslâmiyet'in gözbebeği olacak olan Sümeyye ile evlenmiştir.

"Artık Yasir, Mahzumoğullarının bir ferdi olmuştu. Mekke'yi de öz vatanı bellemişti. Buraya ilk geldiğinde, Kâbe önünde yaptığı tarih içindeki yolculuğuyla başlayan yepyeni bir hayatta benliğinin tekrar tekrar şekillenip değiştiğinin farkındaydı. İbrahim Peygamber'i, İsmail'i ve annesi Hacer'i düşündü; bir hanımı olsun, bir oğlu olsun istedi ve onlarla el ele verip bir ev yapsın istedi. Bu düşüncesini de Ebu Huzeyfe'ye açtı. Ebu Huzeyfe sevinçle ellerini çırptı. 'Sen bana bir iki gün müsaade et, sana uygun bir şe bulurum, dedi(...)Ebu Huzeyfe'nin Sümeyye adında bir cariyesi vardı. Efendisinin sevgi ve şefkati, bu genç ve güzel kızın buralara uyum sağlamasına yetmemişti; bir özlem yanıp duruyordu ta canevinde(...)Yasir için bir eş arayan Ebu Huzeyfe, uzun uzun Sümeyye'ye baktı ve onu Yasir'le evlendirmeye karar verdi." (Çilekeş Müslümanlar, s.21-22)

"Yasir için bir eş arayan Ebu Huzeyfe, uzun uzun Sümeyye'ye baktı ve onu Yasir'le evlendirmeye karar verdi. Hemen de düğün hazırlıklarına başladı. Önce kendi evinin yanı başında bir küçük ev satın aldı. İki kişilik bir aile için gerekli olan şeyleri de alıp evi döşedi. Ebu Huzeyfe, bir babanın evlatlarına yapabileceğinin de ötesinde bir düğün yaptı Sümeyye ile Yasir için. Bütün Kureyş'e yemek verdi, şenlik düzenledi. Sonra da vazifesini fazlasıyla yapmış olmanın huzur ve mutluluğuyla genç çifti evlerine yerleştirdi(...)Ebu Huzeyfe'nin keyfine diyecek yoktu. Yemen çöllerinden gelerek kısa zamanda Ebu Huzeyfe'nin gönlünde taht kuran Yasir'le savaşçı ve yiğit bir milletin çocuğu olan Türkmen kızı Sümeyye'nin mutluluğunu görmek, Ebu

Huzeyfe'nin yüreğinde şefkat ve sevgi çiçekleri açtırmış, ömrüne ömür katmıştı." (Çilekeş Müslümanlar, s.23)

1.13.3. Olaylarda Akrabalık Kavramları ve Aile

Türk toplumunda aile olgusu her alanda karşımıza çıkmaktadır. Akrabalık ilişkileri ve isimleri, fertlerin birbirleriyle olan iletişimleri romanlara da yansımıştır. Tarihî süreç içinde ilişkiler değişse de akrabalık kavramları romanlarda kendini muhafaza etmiştir.

Romanlarda yer yer yan karakterlerin ailelerine de yer verilir. Burada amaç toplumumuzun vazgeçilmez bir olgusu olan ailenin olay akışı içinde hep var olduğunu belirtmektir.

"Komşu evde ışık yanıyordu. Burada bir astsubay oturuyordu. O da gitmeye hazırlanıyor anlaşılan. Belki az önce ayrıldı evinden. Karısı gözlüklü, zayıf, uzun boylu, sarışın bir kadındı. Otuz yaşlarındaydı. Bir kız, iki oğlan üç çocukları vardı."(Savaş Günlüğü, s.8-9)

Ailenin önemi, aileden ayrılmanın zorluğu her daim karşımıza çıkar. Aile, kişinin zihninde ve kalbinde her daim varlığını korur. Nerede ve ne şartlarda olunursa olunsun kişi, ailesini özler. Savaşta bulunan askerlerin aile özlemine de yer verilmiştir.

"Senin yerinde olsam hiç üzülmezdim. Ölüm nedir ki zaten. Geride iki çocuk, bir hanım var, düşünebiliyor musun? Anlayamazsın, romantik gelir bunlar sana, biliyorum. Büyük oğlan gözümün önünden hiç gitmiyor. Ayrılırken ben de geleceğim diye tutturmaz mı? Güç bela kurtulup kaçtım. Evet, kaçtım kendi öz oğlumdan. Annesi de yarın gelecek baban yavrum diyordu. Yarın gelecek… Hangi yarın? Var mı ki öyle bir yarın?(…) Ablamın küçük oğlu geliyor aklıma. Köye her varışımda, 'Dayım gelmiş, dayım gelmiş, şeker getirmiş.' diye koşardı yanıma görür görmez. Gözüne yarayan her şeyi isterdi". (Savaş Günlüğü, s.61)

"Geçen gün eve gittim. Bizim hanımın küçük kardeşini de askere almışlar. Sana mı yanayım, ona mı diyor. Evet evet, aynen böyle söylüyor. Tercih yapamıyormuş aramızda. Ben onun kocasıyım, düşünebiliyor musun, kocası… Kime yanması gerek?(…)Tabi ki bana, kocasına." (Savaş Günlüğü, s.73)

"Mehmet Efendi durmadan tekrarlıyordu: Beni köyüme götürün, annemin babamın yanına gömün." (Ankara'da Ölüm, s.94)

Romanlarda geçen dervişlerin, komutanların, padişahların da birer ailesi vardır. Ancak ayrıntılara yer verilmez ve sadece roman akışı için bu kavramın bahsi geçer.

"*Kitaplarından başka mal varlığı olmayan Şeyh Bedrettin, kendisine bir fermanla bildirilen bu karar üzerine ailesini yanına alarak, Edirne'den İznik'e doğru yola çıktı." (*Şeyh Bedrettin, s.16)

"*Günlerdir bu kadar çabuk yazı yazmamıştı Şeyh Bedrettin. Yazdıklarına baktı; Mustafa ve Halil adlarının yan yana duruşu dikkatini çekti. Biri kazaskerlik günlerinde hiç yanından ayırmadığı kethüdası, en yakın yardımcısı; diğeri, kendisini geleceğe taşıyacak olan canından bir parça bildiği torunu." (*Şeyh Bedrettin, s.59)

"'Kardeşimle beraberdik. Onu dağın eteğinde kaybettim,' dedim. Benim bu sözümü bekliyormuş gibiydi sanki. 'Üzülme,' dedi. Ararat dağı herkese yol gösterir ve gideceği yere uğurlar." (Hacı Bektaş Güvercin, s.72)

"Ömer, Yahya, Mahmut, Halis, Muhlis... Bunlar dünyanın en güzel isimleri ve en güzel çocukları... Bunlar benim çocuklarım, benim oğullarım; seslerini ta kalbimin derinliklerinde duyuyorum. İşte Ömer'im, kardeşi Yahya ile konuşuyor. Beni görüyorlar ve Ömer, bana doğru ilerliyor: 'Baba, bizi de al yanına! Gıyasettin'in adamları konmaz bizi...'diyor." (Hacı Bektaş Güvercin, s.133)

Tarih sahnesinde karşımıza çıkan Ebu Huzeyfe, Sümeyye ve Yasir de bir aile olmuştur. Tarih sahnesinde bu örnekte olduğu gibi kan bağı gerekmeksizin şartlar gereği oluşan aile kavramı da gönül bağları ile varlığını sürdürmüştür.

"*Evliliklerinin birinci yılı sonunda, beyaz tenli, kara gözlü bir oğulları dünyaya geldi. Bu çocuk onların Mekke'ye yapışan kökleriydi. Ebu Huzeyfe, çocuğun doğumuna onlar kadar sevinmişti. Hemen o gün Yasir ile Sümeyye'nin evlerine gelen Ebu Huzeyfe çocuğun adını Ammar koydu. Ammar, bir büyük aşkın meyvesiydi. Ammar, Mekke'nin ta kendisiydi."* (Çilekeş Müslümanlar, s.24)

"Ebu Huzeyfe, hem baba hem an tarafından Ammar'ın dedesi sayıyordu kendini. Onu kendi torunlarından çok daha fazla seviyordu. Ammar, onun için

torundan ve hatta çocuktan da öte bir şeydi; bir ömürdü, Ebu Huzeyfe'nin çocukluğunu yansıtan bir ömür." (Çilekeş Müslümanlar, s.24)

1.14. SEMBOLİK KAVRAMLAR

Her millet kendi yapısına ve yaşam tarzına uygun semboller seçer. Bu sembollerin toplumların dünya görüşlerini, inançlarını yansıtır. Türkler, özellikle Şamanizm'in etkileriyle oluşan sembolleri yıllarca miras olarak gelecek nesillere aktarmışlardır. Tarihte özellikle kahramanların, dervişlerin, erenlerin birer sembolü vardır.

Anadolu Batini hareketlerin dünyaya bakışını ifade eden iki sembol, Tahta kılıç ve Güvercin. Alevi Bektaşiler düşüncelerini kılıç ve güvercin "metaforu" üzerinden izah etmeye çalışmışlardır. Tahta kılıç insan kesmeyen, can incitmeyen insana zarar vermeyen bir nesneyi temsil etmektedir. Güvercin barışı sembolize eden, hiç bir canlıya zararı dokunmayan bir canlıyı ifade etmektedir. Batini hareketler can incitmeyen, insan kesmeyen kendisini barışa adamış Erenler hareketidir.[71]

Bektaşi Velilerinin ortak bir yanları da tahta kılıca sahip olmaları, bununla yerine göre ejderha, yerine göre kâfirlerle savaşarak onları öldürmeleridir.[72]

"Tahta kılıçlarıyla Anadolu'da yollar açan tepelerde mekân tutup koloniler oluşturan Eren Babalarımızı görür gibiyim. Onlar zamanı ve mekânı dürdüler; her yaşadıkları güne bir ömür sığdırdılar. Öldüklerinde de bir menengiç ağacının altında, bir gürgenin dibinde, bir ulu çamın gölgesinde ebedî uykularına yattılar. İnsanlar nesiller boyu gelip el bağladılar ve bağlayacaklar onların mezarları önünde. Tahta kılıçları, başuçlarında yükselen ağacın dalında bir zaman asılı kalacak. Tahta kılıç bir barıştır, bir çağrıdır imana ve hoşgörüye. Tahta kılıç, korkunç bir silahtır zulme, sönmeyen bir ışıktır karanlığa." (Kıyam, s.31)

---

[71]Erişim: https://www.malatyasoz.com/mobil.php?islem=yazarlarimiz&altislem=detay&id=795 Son Güncelleme Tarihi: 21.12.2018

[72]Erişim: http://www.cemilpasli.com/turk-aleviligi/tahta-kilicla-savasmak Son Güncelleme Tarihi: 10.10.2018

1.14.1. Mitolojik Sayılar

Eskilerin yaşayışları, inançları ve ritüellerinden beslenen; evreni, doğayı ve insanı konu edinen mitoloji, Dursun Ali Tökel'e göre "milletlerin tarihi, orijini, tanrıları, ataları ve kahramanları hakkında bilgileri barındıran bir koleksiyondur."[73]

Mitolojinin en önemli unsurlarından biri de sayılardır. Her dönemde her toplumda karşımıza çıkan sayılar, Türk kültürünü ve yaşayışı büyük oranda etkilemiştir.

Sayılar, "bilginin en yüksek derecesi" olarak da görülmüştür.[74] Bu özelliklerinden dolayı ilk zamanlardan bu yana en ilgi çekici konulardan biri olup birçok kişi ve birçok disiplin tarafından yorumlanmıştır. Doğa ve insan üzerine yapılan araştırmaların kimi zaman zeminini oluşturmuş kimi zaman da belirli olay ya da kavramların açıklanması ve de yorumlanması noktasında bir unsur olarak kullanılmıştır.

Durali Yılmaz'ın romanlarında özellikle Türklere özgü olan Şamanizm'den günümüze kadar gelen belli sayı ve semboller yer almaktadır.

Siyah Perdeli Evler romanında bahsi geçen sayılar olmamakla beraber romanın akışına göre sembolleşmiş sayılar karşımıza çıkmaktadır.

"Anlaşıldı, anlaşıldı. İşte sana altı kelime altı oka karşılık: Dış dünya, yolar, yolcular, heykeller, siyah perdeli evler, kurtuluş…"Şimdi anladın mı okların ne manaya geldiğini?"(Siyah Perdeli Evler, s. 46)

Hristiyanlık ve Müslümanlığa göre üç sayısının da kutsal olduğu bilinmektedir. Üç sayısı, halkı yansıtan birçok romanda olduğu gibi ele aldığımız romanlarda da karşımıza çıkmaktadır. Sayılardaki sonsuzluğun başlangıcı olarak kabul edilen üç sayısı, evrenin özü ve özetini de simgeler.

---

[73] Tökel, D. A. *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar.* (1. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları, İstanbul, 2000, s.7.

[74] Ifrah, G.*Bir Gölgenin Peşinde Rakamların Evrensel Tarihi I*. (Çev: Kurtuluş Dinçer, Ankara, 1996, s.22.

Hristiyan toplumlarda üç rakamı kutsaldır. "baba-oğul-kutsal ruh" üçlemesinden kaynaklı olarak her alanda karşımıza çıkmaktadır.

Şamanizm'den etkiler taşıyan İslam inancında da dine dayalı bazı ilkeler üç sayısı etrafında şekillenir. Bu dine göre üç sayısı "devinimi, artışı ifade etmektedir. Çünkü Anadolu'nun pek çok köşesinde karşımıza çıkan yatır ve ziyaretler çevresinde üç kez dönmek, üç defa okuyup üflemek, herhangi olumsuzlukları def etmek için tahtaya üç kez vurmak, isteklerin yerine gelmesi için Fatiha'yla beraber üç İhlâs okumak, hastalıklardan korunmak için ocağa üç kez gitmek vb. uygulamalara sıkça rastlanmaktadır. İslamiyet'te cemaat kavramı en az üç kişinin olmasına dayanmaktadır. Toplumumuzda çocuğa isim verilince adı kulağına üç gün fısıldanır. Bazı ibadetlerde niyet üç kez getirilir. Taziyeler genelde üç gün sürer ve ölünün üçüncü gününde mevlit verilir, Kur'an okunur. Üçüncü günde yapılan bu uygulama ile ölünün ağzının açılacağı ya da sevaplarının artacağına inanılır. Evliliklerde din adamı eşlere üç kez "kabul ettin mi?" diye sorar ve gelinin beline kırmızı kurdele üç kez sarılır, üçüncüde ise bağlanır. "Allah'ın hakkı üçtür" sözü aynı zamanda bir şans ve deneme sayısı olarak da bilinir. Buna göre herhangi bir konuda şansını üç defa denemek önerilir. Bunlar gibi daha nice örnek verilse bile üç sayısının Türk toplumundaki yeri tam olarak nitelendirilemez.

Alevî-Bektaşî mitolojisinde de üç sayısı birçok anlama gelmektedir. Bu mezheplerde çoğu ritüel üçlemeye dayanır. Üç semah, üç düğüm, üç şehadet, üç terk, üç sünnet bunlardan bazılarıdır.

Tüm bu bilgiler ve örnekler göz önüne alındığında üç rakamının romanlarda yer edinmesi kaçınılmazdır. Durali Yılmaz da romanlarında bu rakam sıklıkla yer vermiştir. Hatta bazı romanlarında rakamlar sembolizayon yapılara özellikle seçilmiş gibidir.

*"Üç adam, odanın karşı duvarına kadar koştular ve durdular.(*Siyah Perdeli Evler, s.97)

Özellikle Şaman inanışlarında yedi ile ilgili de kabul ve davranışların yaygınlığı dikkat çekmektedir. Bu kullanımların izlerine eski Türk mitolojisine ait metinlerde sıklıkla rastlanmaktadır.

İslam'da yedi sayısının önemli sayılardan biri olarak kabul edilmesinin temel nedeni bu sayının çeşitli vesilelerle Kur'an'da geçmesidir. Yedi kat gök, yedi deniz, yedi besili inek, yedi zayıf inek, yedi yıl bolluk, yedi yıl kuraklık, cehennemin yedi kapısı konuları çerçevesinde birçok yerde karşımıza çıkan bu örnekleri arttırabiliriz. Bu kullanımların haricinde dinî ritüellerde de yedi sayısının kullanımı dikkati çekecek kadar yoğundur. Müslümanların farz ibadetlerinden biri olan hac sırasında Kâbe, yedi kez tavaf edilir, bir ölenin arkasından yedisi okutulur gibi birçok örnek de verebiliriz.

"Korkma, cesaretle yoluna devam et. Ben arkandayım; üçler, yediler, kırklar hep arkandalar." (Siyah Perdeli Evler, s.145)

Kırk sayısının en önemli özelliklerinden biri, bir süre sayısı olmasıdır. Bu özelliğiyle kırk, oluşumu, olgunlaşmayı, erişkinliği, tamamlanmayı ifade eder. Bu devrelerin sürecinin başlaması, devam etmesi ve sonlanması kırk ile ölçülür. Sayının hemen her medeniyette ve dinde ilk göze çarpan fonksiyonu budur. İslami gelenekte "kırk"ın önemi hem Kur'an'dan hem de ilk vahyini kırk yaşlarında alan Hazret-i Muhammed'in sözlerinden açıkça anlaşılır. Yahudi-Hıristiyan geleneğinde olduğu gibi bu sayı yas vaktiyle ya da sabırla beklemeyle bağlantılıdır. 'kırk' sayısı birçok kültürde olduğu gibi kültürümüzde de vardır. Türk kültürünü yansıtan romanlarda bu sayı ile karşılaşırız. Ayasofya'nın inşasını işleyen romanda da karşımıza çıkar.

"*Kırk pencereli ulu kubbeme bakan İmparator, çöllerin sonsuzluğunu, kutsiyetini, Tanrı'ya ve İsa'ya giden yolları gördü birden."* (Ayasofya Dile Geldi, s.49)

"Hama'ya vardıklarında, Hüseyin Hamevî, Eşrefoğlu'nu hemen bir hücreye alarak onun bu dünya ile ilgisini kesti. Burası bir çilehaneydi ve Eşrefoğlu, burada kırk gün kalmak zorundaydı. Eşrefoğlu, birkaç gün sonra kendi içine yöneldi(...) Ölmeden önce ölmenin, daha doğrusu ölümsüzlüğün sırrına erdi ve Allah'tan gelip Allah'a ulaştı. Kendinde Rabbini buldu ve Tanrıyla bütünleşmenin derin hazzını bütün benliğinde hissetti." (Şeyh Bedrettin, s.49)

İslam'da önemli bir unsur olarak kullanılan bu sayı, İslam'ın algılanış biçimlerinden olan Alevî-Bektaşî geleneğinde de oldukça önemli bir yer tutar. Alevî-

Bektaşîlik'te kırk, Kırklar meclisi inancıyla karşımıza çıkmaktadır. Kırklar, Alevî-Bektaşî inanç motiflerinden biridir ve birçok anlayışın, inanışın, kuralın temeli de kırklar meclisine dayanmaktadır. Bu yönüyle kırk sayısı diğer formülistik sayıların önüne geçmiştir.[75]

"Arslan Baba'yla Ahmet Yesevî'nin sohbeti üç gün üç gece kesintisiz sürer." (Hz. Türkistan Ahmet Yezevî, s.50)

Siyah Perdeli Evler romanında anlatıcı kahraman ölür ve yanına bir ermiş gelir. Sohbet sırasında ermiş ona sana bizi türkümüzü belleteyim der ve öğütler verir. Bu öğütlerde yine Türkler için kutsal olan sayılar sıralanır.

"Dur sana bizim türkümüzü belleteyim. 'Toplandı dünyada üçler, yediler, kırklar. İnsanlık yeni bir dönemece geldi dediler…"(Siyah Perdeli Evler, s.142*)…"Bağıra bağıra sana öğrettiğimi okumaya başla. Bir süre sonra çevrende üç kişi toplanacak, sonra yedi, sonra kırk olacak toplananlar. Sayı kırka erişince hemen harekete geç ve siyah perdeli evlere saldır."*(Siyah Perdeli Evler, s.144)

Kültürümüzde birçok esere konu olan sayılar bize Şamanizm'in mirasıdır. Üç, yedi, kırk, beş sayılarının yanı sıra farklı sayılara da anlamlar yüklenmiş ve romanlarda yansıtılmıştır.

"Bağdan Hacı, Şeyh Osman, Ayna Dede ve Baba İlyas: Dört yönü tutmuş dört Horasanlı öylece duruyoruz. Tamı tamına kaç kişiyiz? Ben dâhil 80 kişi. Bu sayı, kalbimin ta derinlerine kazınıyor silinmemecesine. Kırklar, yediler, üçler bunlar görünmez sahipleri dünyanın ve şimdi Seksenler." (Kıyam, s.21)

"Çevremdeki 80 kişinin adlarını heceliyorum her birinin yüzüne bakarak. Nedense bir gülümseme yalıyor dudaklarımı ve herkes gülümsüyor; Bağdan Hacı, Şeyh Osman, Ayna Dede ve Baba İlyas... Dört yönü tutmuş dört can öylece duruyoruz. Tamı tamına kaç kişiyiz? 80 kişi... Nereden biliyorum? Bu sayı yüreğimin derinliklerinde yer etmiş Kırklar, yediler, üçler... dünyanın sahipleri. Her asrın ve her

[75] Boztemir, E. *Alevi Bektaşi Şiirinde Mitolojik Ögeler*, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013, 63-82.

milletin böyle sayıları var. Bu kutsal sayılardır ki o toplumları ayakta tutar." (Hacı Bektaş Güvercin, s.130)

Beş sayısına getirilen yorumlar ve zamanla sembolleşen nesneler birçok kültür, inanış ve anlatıda vardır. İslam'ın şartının beş olması, Türk toplumunda bu sayıyı daha da kutsallaştırmıştır.

Ehl-i Beyt"i simgeleyen beş parmaklı el ile beşler kavramı arasında ilgi vardır. "Beşler, Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'dir. Peygamber kendi abası atına aldığı kızı, damadı ve torunlarıyla beraber beş kişilerdir.[76]

"Bütün sır işte bundadır; gelecek bundadır. Beş sayısı kutsal bir rakam olarak yer ediyor belleğimde. Altıncı sayısı ise karım Halise.... Şu an yüreğimi ısıtan, korkularımı hafifleten sevgili Halise'mdir. Ama illa ki Muhlis! Ona iyi bak Halise! Biz yedi kişiyiz ve yedincimiz Muhlis'tir. Burada 80 kişiyiz, biri benim; ailem orada altı kişi ve ben eksiğim. Baba İlyas, Muhlis'in babası Baba İlyas! Bak minik oğlunun gözlerine!" (Hacı Bektaş Güvercin, s.134)

Tüm bu özelliklere, bilgilere ve örneklere bakıldığında Türk kültüründe sayıların önemi büyüktür. Günlük hayatımızda da büyük yer kaplayan sayıları her dönem romanlarımızda görmek mümkündür.

1.15. UMUT

Umut, bir erdemdir. İlahi dinlerde umutsuzluk Allah'a karşı bir isyan olarak tanımlanabilir. Bu dinlerde umut ve inanç iç içedir ve birbirinden ayrı düşünülemez.

Türk Dil Kurumu ise umut sözcüğünü "Ummaktan doğan güven duygusu, ümit" veya "Bu duyguyu veren kimse veya şey" olarak tanımlar.

Durali Yılmaz'ın tüm romanlarında kahramanlar umut doludur. Gerek ilk dönem romanlarda gerek ikinci dönemi kapsayan dinî içerikli romanlarda amaçlarını gerçekleştirmeye çalışan insanlar umutludur.

---

[76] *Age*, s.90.

"Elçilerin gidişinden sonra Medine'de heyecanlı bir bekleyiş başlamıştı. Bu, sevince ve umuda açılan bir bekleyişti." (Ölmeden Ölenler, s.21)

Dervişlerin hayatlarının el alındığı romanlar da zulme uğrayan Anadolu halkı için erenler, alperenler bir umut kapısıdır. Baba İlyas, Baba İshak, Menteş ve diğerleri halkın sesi olmuştur.

"İshak, üst üste zaferler kazanarak ulaşmıştı Amasya'ya. Gelip önümde el bağladı. Yüzünde Türkmenlerin gözlerinden yansımış mutluluk ve umut vardı." (Kıyam, s.57)

"Ahmet Yesevî, Dede Garkın, Baba İlyas. Kardeşim Celaleddin, sen ki Konya'nın Mevlana'sı olsun; bir işaret ver bu zavallı kardeşine. Kardeşim Menteş, can dostum Baba İshak, sizler ki Türkmenlerin umudu oldunuz. Hepimizin ağabey, Dede Garkın'ın baş halifesi Baba İlyas, ben sensizliğe nasıl dayanırım?" (Kıyam, s.66)

"Menteş, kardeşim benim, sen umutsun, sen cansın, sen yiğitsin; Bektaş yapayalnız, Bektaş özlem dolu, Bektaş şüphe dolu. Tahta kılıçlı alperenler geçip gittiler; Bektaş'ın asası bile yok." (Kıyam, s.69)

Dervişlerin şeyhi Dede Garkın, müritlerini motive eder. O bir öncüdür. En büyük görevlerinden biri kendine güvenen ve kendinden medet uman insanların umudunu taze tutmaktır. Anadolu halkının gözünde onların değerini ve halkın onlardan beklentisini dile getirir.

"*Hristiyan, Müslüman, Musevî; Türkmen, Rum, Ermeni, Yahudi… diyeceğim o ki, bütün bir Anadolu halkı, bizim dergâhımızın umutsuzluk dergâhı olmadığını anlamalılar. Güneşin Doğdu Ülke, hepimizin kaderidir ve alın yazımızdır. Alın yazımızı kimsenin çiğnemesine izin vermemeliyiz."* (Hacı Bektaş Güvercin, s.14)

"*Biz, inancımızı sürekli yeniler, umudumuz sürekli artırırsak Anadolu ile bütünleşiriz. Öylesine bütünleşiriz ki, her köşesinde bir taş olur bekleriz, bir ulu ağaç olur bekleriz, bir kutsal yatır olur bekleriz ve biz o büyük deniz de boğuluruz da, dağlar bizim adımızla anılır, geçitler bizim adımızla." (*Hacı Bektaş Güvercin, *s.15)*

"Gördüğüm her köy, bana yeni bir umut ve cesaret veriyordu." Hacı Bektaş Güvercin, s.84)

1.16. MERHAMET

Merhamet, insanlığımızın bu âlemdeki en güzel ve önemli cevheridir ki bizi kalben Hakk'ın vuslatına erdirir. Merhametli insan; cömert, mütevazi, hizmet ehli ve aynı zamanda ruhlara hayat aşısı yapan bir gönül doktorudur.

Bu başlığı oluşturan kelime, Kur'an içerisinde geçen bir ayetin ilhamıdır. Bu ayet Rum Sûresinin 21. ayetidir. Bu ayette Allah (c.c.) buyurur ki:

"Kaynaşmanız için size kendinizden eşler yaratıp, aranızda sevgi ve merhamet oluşturması O'nun ayetlerindendir. Doğrusu bunda, iyi düşünen bir topluluk için ibretler vardır."

"Bir mü'minde imanın ilk meyvesi, şefkat ve merhamettir. Ondan uzak bir gönül, canlı sayılmaz. Nitekim Kur'an-ı Kerîm'i açtığımızda karşımıza çıkan ilk sıfat-ı ilâhiyye "Rahmân" ve "Rahîm"dir. Daha sonrasında ise 300'den fazla âyet-i kerimede merhamet telkininde bulunulmaktadır. Rabbimiz, Yüce Zât'ını, "merhametlilerin en merhametlisi" olarak müjdeler ve biz kullarına, kendisinin bu ahlâkıyla ahlâklanmamızı emir buyurur. Dolayısıyla Hakk'a muhabbetle dolu bir mü'min yüreğinin, Rabbimizin bütün mahlûkâtını şefkat ve merhametle kuşatması îcâb eder.[77]

Durali Yılmaz'ın romanlarda ana karakterler genellikle güzel huylu insanlardır. Merhametli oluşları, iyi niyetleri, umutları okura yansıtılır.

1.16.1. İnsanın Merhameti

Tüm ilahi dinler, Allah'ın tecellisi olan insanın merhametli olmasını emretmiştir. Rahman ve rahim olan Allah kullarının da merhamet dolu gönüllere sahip olmasını diler. Bu duygu öncelikle iyi niyeti kapsasa da tarihte ilahlaştırılan insanların

[77] Erişim: http://www.islamveihsan.com/merhametli-olmak-ne-demek.html Son Güncelleme Tarihi: 20.11.2018

egolarını tatmin etmek için kullandıkları yüzeysel bir durum olmuş ve ulviyetini kaybetmiştir.

Tarihte özellikle imparatorlardan, padişahlardan af dileyen, merhamet dileyen insanlar bu duyguyu basitleştirmişlerdir. Ayasofya'nın inşasından önce orada bulunan mabedin asiler ve isyancılar tarafından yıkılmasının ardından İmparator onları affetmiştir.

"Buradaki küçük mabedimizi yıkanları da bağışlayınız efendimiz. Onlar bilgisiz ve zavallı bir avuç asi kulunuzdu." (Ayasofya Dile Geldi, s.22)

"Ammar'ın göklere baktığını gören müşriklerin içine bir korku düştü ve Ammar için Ebu Cehil'e yalvardılar. Onların merhamet duygularının kabardığını fark eden Ebu Cehil, hemen Ammar'ın yanından uzaklaştı. Biliyordu, merhametle öfkenin kesiştiği noktada olabileceklerin tehlikesini." (Çilekeş Müslümanlar, s.51)

Bahsi geçen bu durum, tarihî olayların işlendiği bölümlerde nadir olarak karşımıza çıkar. İnsanın merhametiyle asıl ifade edilmek istenen Durali Yılmaz'ın roman kahramanlarının genellikle merhametli, hoşgörülü olmalarıdır.

1.16.2. Allah'ın Merhameti

Rahman ve Rahim olan Allah affedicidir ve affetmeyi sever. Hangi dinde olursa olsun Allah'ın affedici yönü her zaman vurgulanmış ve insanların sığınma noktası olmuştur.

"İmparator Justinien maiyetiyle beraber ortalık yatıştıktan sonra boşalan bu meydana gelmiş, önce küçük mabedi aramış(...) O küçük Tanrı evini isyancılardan koruyamadığı için Tanrı'dan af dilemiş." (Ayasofya Dile Geldi, s.20-21)

"İnsanoğlu ne de olsa eninde sonunda, bir menfaat dilemek için girerdi mabetlere. Tanrı'nın sonsuz merhametinden bir şeyler alabilme umuduyla koşarlardı insanlar her zaman olmasa bile çoğu zaman mabetlere." (Fetva Yokuşu, s.50)

Özellikle ikinci dönem romanlarında İslâmiyet'in yayılma sürecini, Hz. Muhammet'i ve çevresindekileri konu alan birçok ayete yer verilmiştir. Bu ayetler

romanlardaki konu akışına başarılı bir şekilde yedirilmiştir. Allah'ın merhameti ile ilgili ayetler de karşımıza çıkmaktadır.

"' Sabah akşam Rablerinin rızasını isteyerek Allah'a yalvaranları, yanından kovma! Onların yaptıklarından sen, senin yaptıklarından da onlar sorumlu değillerdir ki, onları kovasın. Yoksa zulmedenlerden olursun. Böylece 'Allah aramızda bunlara mı ihsanda bulundu?' demeleri için onları birbirleriyle denedik. Allah, şükredenleri en iyi bilen değil mi? Ayetlerimize inananlar sana gelince: 'Size selam olsun!' de. Rabbiniz, size mutlaka merhamet edecektir. Sizden kim bilmeyerek bir kötülük işler, arkasından da tövbe eder, halini düzeltirse, Allah onu bağışlar ve ona merhamet eder. Elbet Allah, bağışlayandır, esirgeyendir.' (En'am,52-54)" (Çilekeş Müslümanlar, s.8)

Hz. Muhammet, her zaman Allah'ın affedici yönünü vurgulamış ve onun merhametinden bahsederek insanları İslam'a davet etmiştir.

1.17. AŞK

Tarifini yapmanın, kendisini yaşamaktan daha zor olduğu bir şeydir "aşk". Üstelik tarifi, kişiden kişiye değişen, anlaşılması güç bir mahiyettedir. Yeryüzünde misafir olmuş her âdemin, onun hakkında söyleyecekleri de her daim birbirinden farklı olmuştur. Esasında aşkı dile dolamaya çok da lüzum yoktur. Zira aşk, kâl diliyle değil hâl diliyle anlaşılır; aşkın özü böyle kavranır.

Aşk, bireysel bir duygu olması nedeniyle psikolojik; iki kişiyi ilgilendirmesi nedeniyle sosyolojik; insanı birey olarak ve toplumsal bir varlık olarak ilgilendirmesi nedeniyle kültürel; biyolojik olarak ya da tabii bilimlerin yöntemleriyle açıklanamadığı için felsefi; şiirde ve romanda önde gelen bir konu olması nedeniyle de edebî özellikleri olan ya da bu açılardan değerlendirilmesi mümkün olan bir olgudur.[78]

[78] Recai Özcan, *Türk Romanında Aşk (1872-1900)* Doktora Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Kırıkkale, 2008, s.379.

İnsan, aşkı ya mecazî kullanır, ya da hakîkî. Mecazî aşk, fanilere gönül bağlamaktır. Hakiki aşk ise, Allah'ı sevmektir. Bazen mecazî aşk, hakîkî aşka vesile olur.

"Dostluk yaratmaya yönelik. Oysa aşkın kimyası, yaratmaktan ziyade yok etmeye, alan açmaktan ziyade işgal ve ilhak etmeye yönelik, kimsenin muzaffer olmadığı bir savaş meydanı. Bilememek demek aşk, "esrar". Onca insan varken niye gidip illa da birine bu kadar saplanıp kaldığını bilememek. Mutasavvıfların dediği gibi, 'Ah min-el Aşk", yani aşktan bu yana, yani aşk bir milat, bir başlangıç, bir öte boyut."[79]

Sevginin, insanı tam olarak hükmü altına alması ve muhabbetin en üst derecesi olarak tarif edilen aşk, sûfilerce ulaşılması istenilen en üst hedef ve sevginin en mükemmel şekli olarak kabul edilmiştir.[80]

Muhabbet, âşık ile maşuk arasında öyle bir haldir ki ateş ile odun arasında olan hararet gibidir. Bu öyle bir hararettir ki odunu cezbeder. Aynı şekilde muhabbet muhipten mahbuba meyledip umumi iyilikler zincirini boynuna takıp gece ve gündüz çeker. Ateşin harareti oduna tesir etmeyince odun yanmadığı gibi muhabbet muhibbin kalbinden çıkan böyle bir şeydir.[81]

Daha birçok tanımına ulaşabileceğimiz aşk, insanla beraber var olmuş ve hem beşerî hem ilahi olarak edebiyatta yer almıştır. Geçmişten günümüz bu olgu birçok romanda karşımıza çıkar. Kimi romanlarda insana kimi romanlarda ise yaratıca duyulan aşk vardır. Aslında ikisinin özü birdir. Çünkü insan yaratıcının yeryüzündeki timsalidir.

Aşk gerek hakiki, gerekse mecazî olsun insana rehber konumundadır. Aşk öyle bir sırdır ki onu açıklamak, anlatmak için ne söylesem aşka tutulduğumda o sözlerden utanırım. Dil sırları aydınlatıcıdır. Ancak dile gelmeyen aşk ondan daha aydındır.

---

[79] Zerrin Yılmaz, *Aşk bir milat, bir başlangıç…* , E Dergisi, S.61, Nisan 2004, s.11.
[80] Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yay., İstanbul 2001, s.50.
[81] Karabaş Velî, *Risâle-i Tarikatnâme,* Fatih Millet Kütüphanesi (Ali Emiri-Şer'iyye Bölümü) nr.1181, vr.35b

Kalem aşk bahsine geldiğinde çatlar¸ aciz kalır. Akıl bu gülün tarifinde aciz kalır. Aşk ve âşıklığı yine aşkın kendisi tarif eder.[82]

Durali Yılmaz da romanlarında 'aşk' temasını başarılı bir şekilde işlemiştir. Onun romanlarında beşerî aşktan çok ilahi aşk gözümüze çarpar. İlk romanlarından biri olan *Ankara Ölüm*'de bozulmaya yüz tutmuş değerler içinde varlığını sürdürmeye çalışan bir aşk göze çarpar. Bu romanda aşk beşerîdir. *Ayasofya Dile Geldi* romanında aşkın oluşumu epey farklıdır. Ana karakter Faruk Yücel ile Ayasofya arasındaki aşkın yansımasını görürüz.

"*Bütün pencerelerimden 'Faruk Yücel' diye bağıracağım an, bakıyorum ki sen kubbemin altındasın. O zaman üstüne kapanıveresim, kollarımın arasında sıkıveresim geliyor seni. Yapamıyorum fakat bunu. Biliyorum ki göremediği, hiçbir zaman da göremeyeceğim binlerce aşığım var benim bütün dünyada. Bunca aşığım varken seninle sarmaş dolaş olmam uygun olmaz(...) Benim sana olan aşkım başka bir şey; kendimi de aşan bir sevgi benimkisi. Bütün varlığım sensin, damarlarımda senin adın dolaşıyor. Sen buraya kondurulduğundan beri süregelen bir aşk bu. Hatırlarsın ki bir zamanlar bu aşk kucaklamıştı seni. Fakat dediğin gibi görünmez el ayırdı seni bu sevgiden. Öyle yaşıma bakıp da gülme. 'Ben senin aşkından da büyüğüm!' deme. Şunu bil ki ruhlar yaratıldığında yani Kâlû Belâ gününde başladı bu aşk. Sen yokken vardı bu sevgi. İşte ben bu sevginin varisiyim."* (Ayasofya Dile Geldi, s.16)

Dervişlerin ve tarih sahnesinde karşımıza çıkan erenlerin, alperenlerin konu olduğu romanlarda aşk boyut değiştirmeye başlar ve beşerî aşktan ilahi aşka doğru bir yönelim dikkat çeker. Dervişler de şeyhler de beşerî aşkın ilahi aşka ulaşmada bir vasıta olduğunu kabul ederler. Onlara göre hayat yolunda can yoldaşı gerekmektedir. İslâm'ın gereği de budur.

Sufîlere göre aşk¸ *"Öyle tesirli bir şeydir ki aşk deryasına dalan vahdet-i vücudun hakikatine erer. Bu durumda da maşuk¸ âşıkla aralarındaki perdeleri kaldırır.*[83]

---

[82] Ya'kûb-ı Çerhî¸ *Neynâme¸* Hazırlayan: Halilullah Halili¸ Tahran 1375¸ s.169-170.
[83] Schimmel Annemaria¸ *Ben Rüzgar Sen Ateş¸* Çeviren: Senail Özkan¸ Ötüken Yay.¸ İstanbul 1999¸ s.196.

Hz. Türkistan Ahmet Yesevî romanında, Ahmet Yesevî'yi evlendirmek isteyen Yusuf Hemedani, ona aşkın yüceliğini anlatır.

"*Bu yolda sır yoldaşı yetmez, can yoldaşı da gerekir(...) Allah aşkına giden yolda insani aşk, vasıtaların en mükemmelidir. Aşk bir kelimedir ki bizi, bu dünya ile mana âlemi arasında getirip götürür. İşte asıl hamlık o zaman son bulur ve insan-ı kamil'e ulaşılır."* (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.70)

Ruhâni ve ilâhî aşk ise seçkinlerde yani havasta bulunan maddi ve manevi güzelliklerin arkasında bulunan Allah aşkına götüren bir yoldur. Böyle bir aşk dünyevi şehvetlerden ve ihtiraslardan korunduğu ölçüde insanı arifler derecesine çıkarır. Dervişlerin içinde de hem ruhani hem de ilahi aşka mazhar olmuş kişiler vardır. Şeyh Bedrettin bunlardan biridir ve beşerî aşk ile ilahi aşkı iç içe yaşamış kahramanlardandır.

*"Şeyh Bedrettin, ilk hanımı, İsmail'in annesi Cazibe'ye âşıktı. Bu Habeşli siyahi hanım, ona Memluk sultanı Betkuk'un armağanıydı. Berkuk, oğlunun hocası olan Şeyh Bedrettin'e Cazibe'yi armağan ederken, Hüseyin Ahlati'ye de yine Habeşli bir siyahi olan Mariya'yı vermişti. Şeyh Bedrettin, beraber olduğu daha ilk gece Cazibe'ye delicesine tutulmuştu. Aslında ilk birlikte olduğu kadındı cazibe. Bu büyük aşktan İsmail dünyaya gelmişti. İsmail'in doğduğu gece, Mariya Şeyh Bedrettin'in yanındaydı. Mariya, onu ötelere alıp götürmüştü ve Mariya'yı bir başka aşkla, insan ötesi bir aşkla sevmişti." (*Şeyh Bedrettin, s. 31)

"*Cazibe ile birlikteyken bütün sıkıntıları kolaylıkla aşabilen Şeyh Bedrettin, onun ölümünden sonra hayli bocalamıştı. Babasının bütün ısrarlarına rağmen uzun süre evlenmeye yanaşmamıştı. Onun bütün dünyasını tutan Cazibe idi, bunu da kimseye anlatamazdı. Annesinin ısrarları karşısında daha fazla direnememiş ve Melek Hatun ile evlenmek zorunda kalmıştı. Ne var ki onda sürekli Cazibe'yi aramıştı. Bu durum onda çok büyük çelişki ve sıkıntı yaratmış, bunun üzerine daha evliliğinin ikinci haftasında Sakız adasına gitmişti. Hanımını da Edirne'de bulunan anne ve babasının yanına bırakmıştı. Şimdi o bir arayış içindeydi ama aradığı kimdi? Kendisi mi? Cazibe mi?"* (Şeyh Bedrettin, s.32)

Beşerî aşkın en yoğun şekilde yansıtıldığı roman olan *Şeyh Bedrettin*'de sık sık Şeyh Bedrettin'in Cazibe'ye olan aşkına tanık oluruz. Tarih sahnesinde bu aşkın gerçekten bu kadar yoğun olup olmadığı bilinmez ama bu durum romanda gerçekçi bir şekilde işlenmiştir.

"*Komutanlar kurdukları şehirlere genellikle sevgililerinin adını verirlerdi ki onları ölümsüzleştirsinler. Kendilerini değil de sevgililerini öne çıkarmaları Şeyh Bedrettin'e ilginç geliyordu. O çağların aşk çağları olduğunu düşündü. Cazibe ile o çağlarda yaşasaydı, belki Anadolu'da Cazibe adını taşıyan bir şehir de olabilirdi. Ama şu anda burada Cazibe ile olabilselerdi ona bu kadarı da yeterdi. O zaman ne sürgünlük umrunda olurdu ne tutsaklık. O an bütün kelimeler güzelleşir ve kelimeler ak kâğıtlar üzerinde sıra sıra dizilip gülümserdi*." (Şeyh Bedrettin, s.35)

"*Şeyh Bedrettin, Antigonius'un aşkından, Arius'un aşkına, bunlardan da Abdülvahhap'ın aşkına gelip gidiyordu sürekli. Ve dünyaya bir aşk üçgeninden baktı; içindeki kin ve öfke silindi. Böyle bir şehirde olmanın mutluluğunu ve sevincini duyar gibi oldu bir an."* (Şeyh Bedrettin, s.37)

Aşk, olağan bir duygudur. Tarih boyunca gencinden yaşlısına, zengininden fakirine herkes bu duygu tatmıştır. Osmanlı padişahları da aşklarıyla tarih sahnesinde yerlerini almışlardır. Onların aşkı romanların mahiyetine bakıldığında karşımıza çıkmaz ama göndermelerle okura yansıtılır.

"*Yıllar sonra Orhan Bey, Osmanlı tahtına geçmişti. Ordusuyla Bulgaristan'a girmiş ve burada gördüğü Bulgar kralının kızına âşık olmuştu. Bunu öğrenen Nilüfer yıkılmıştı. İş bununla da bitmemiş, Orhan Bey her gördüğü güzele âşık olmaya devam etmişti."* (Şeyh Bedrettin, s.38)

Sufilere göre âlem, Allah'ın sevgisiyle tecelli etmesinden meydana gelmiştir. Âlem aşktan yaratıldığı için âlemdeki her zerrede aşkı görmek mümkündür. Aşk, hoşgörünün, sevginin anahtarıdır. Şeyh Bedrettin, aşkı hiç tatmamış olanlara üzülür.

"*Osmanoğulları asla aşkı tatmamışlardı. Halbuki bir kez aşkı tadabilselerdi, her şey başka türlü olurdu; kin ve öfke söner, hırs törpülenirdi. Hoşgörü ve sevgi öne*

*çıkardı. O an da, yıllardır Anadolu'yu kasıp kavuran, oluk gibi kardeşkanı akıtan kavgalar biter, Anadolu'nun yüzü gülerdi." (*Şeyh Bedrettin, s.39)

Beşerî aşk, ilahi aşka ulaşmada bir araçtır. Dönemin şairlerinden ve Şeyh Bedrettin2in yârenlerinden biri olan Eşrefoğlu Rumi de aşk şarabını içmiş, hayat yolunda ilmin ötesine geçebilmiştir.

"*Varıp Hacı Bayram'ın eteğine yapıştı. Hacı Bayram, ondaki cevheri hemen fark etti. Onu önce kızı Hayrunnisa ile evlendirdi. Çünkü bir aşk gerekti duyuların ve isteklerin ötesine gidebilmek için. Hayrunnisa'da gerçek aşkı bulan Eşrefoğlu, ilmin ötesine yürümeye hazırdı ve Hacı ve Bayram'ın eteğine yapışarak, emeklemeye başlamıştı bile(...)Bir aşktı Hayrunnisa, Eşrefoğlu'nun içini ısıtan bir güneşti, önünü aydınlatan bir ışıktı."* (Şeyh Bedrettin, s.49)

Dervişlerin çoğu eşlerini çok sevmiş ve onları ilahi aşka ulaşmada bir aracı olarak görmüştür. Baba İlyas da eşi Halise'yi çok sever.

"Halise, Çat köyünün gencecik kızı; çocuklarımın anası, nasıl da sevgiyle saygıyla duruyor karşımda. Kuşluk vaktidir. Bütün dertliler evimizde; köylerden, şehirlerden, obalardan gelmişler(...)Halise, şifa ve bu umut aramak için gelenlerin ellerindeki yiyecek çıkınlarını topluyor ve art arda sofralar döşüyor, getirdiklerinin daha fazlasını ikram etmek üzere(...) Halise, yüreğimi sakinleştiren bir sevgidir, beni insan edendir, beni hayata bağlayandır. Sanki bütün Türkmenlerin sevgisi onda somutlaşmış. Kuşluk vakti Halise bir oğlan doğuruyor. Adını Ömer koyuyorum. Ömer bir semboldür. Peygamberi öldürmek üzere yola çıkar, en büyük peygamber aşığı oluverir. Halifedir, adalettir, kahramanlıktır. Namazda şehit edilendir Ömer(...)Baba İlyas, Ömer'in babasıdır ki baba yüreği Türkmenlerle oğlu Ömer arasında gelgit olmuştur. Kuşluk saatidir; Ömer'den sonra Yahya, Mahmut, Halis ve Muhlis dünyaya gelirler. Çat köyü binlerce Halise'dir, binlerce oğuldur ve çat köyü uçsuz bucaksız bir dünyadır yüreğimde." (Kıyam, s.54-55)

Allah'ın tecelli etmek istemesiyle kâinat yaratılmıştır. Bu sebeple İslam inancında da aşk geniş bir yer kaplamaktadır. Aşk, muhabbetin temelidir ve Allah'a ulaşmanın en güzel yoludur. Bu durumun bilincinde olan sahabelerden de aşkı

yaşayan, beşerî aşktan ilahi aşka geçiş sağlayan ve aşkın her halini seven kişiler karşımıza çıkmaktadır.

"Yasir ile Sümeyye, yıllar yılı içlerinde bir alevlenen bir küllenen geçmişe ait içlerinde ne kadar özlem ve sevgi varsa hepsini ölümsüz bir aşka dönüştürüp birbirlerine sundular; her biri bu aşk şarabından kana kana içti; içti ki bundan böyle kalplerinde kin ve nefrete yer olmasın. Bu aşk, yalnız Mekke'yi değil, bütün dünyayı kaplayabilirdi; yalnız Kureyş'e değil, bütün insanlığa yetebilirdi. Aşk denizine öylesine dalmışlardı ki, Sümeyye artık hiç hatırlamadığı ana dilinin aşk kelimelerini Arapçada tekrar bulmuştu. Artık Yasir ve Sümeyye için Arapça bir aşk diliydi. Her bir kelimesiyle bir büyük mutluluk dünyasının kapısını aralıyordu. Evliliklerinin birinci yılı sonunda, beyaz tenli, kara gözlü bir oğulları dünyaya geldi. Bu çocuk onların Mekke'ye yapışan kökleriydi. Ebu Huzeyfe, çocuğun doğumuna onlar kadar sevinmişti. Hemen o gün Yasir ile Sümeyye'nin evlerine gelen Ebu Huzeyfe çocuğun adını Ammar koydu. Ammar, bir büyük aşkın meyvesiydi. Ammar, Mekke'nin ta kendisiydi." (Çilekeş Müslümanlar, s.24)

Genel olarak baktığımızda aşk kavramı üzerine çok değişik mahiyette değerlendirmelerin yapıldığı aşikârdır. Kâinatın yaratılışının temelinde ve canlıların nesillerinin devamının sağlanmasında etkisinin büyük olduğunu söylenebilir. Aşk, varlık kavramıyla beraber zikredilen bir olgu olduğu için varlıkla beraber algılanabilir. Bu bağlamda, İlk Çağ'dan başlayıp günümüze kadar bu konu üzerinde değerlendirmeler yapıldığını görmekteyiz. Geniş bir zamanı ve en önemlisi insanı kapsayan bu olgunun edebî eserler de karşımıza çıkması olağandır. Aşk, en çok işlenen konulardan biri olarak romanlarda varlığını sürdürecektir.

1.18. YALNIZLIK

Yalnızlık, günlük yaşantı devam etse de diğer insanlardan uzak, sanki tek başına kimse yokmuş, boşluktaymış gibi hissetmeye neden olan histir. Yapılan işler de sıradan, sıkıcı görülmeye başlanır. Yalnızlık hayatın bir parçası gibi algılamaya başladığında da mutsuzluk, endişe ve karamsarlık da ona eşlik etmeye başlar. Bu duygular enerjiyi azalttıkça da endişeler de artar.

İnsanlar yaratılış itibariyle sosyal varlıklardır ve çevrelerindeki kimselerle pozitif ilişkiler kurup bu ilişkileri sürdürmeye çalışırlar. Yalnızlık ise kişinin duygu durumunu, sosyal becerilerini ve sosyalleşmesini etkileyebilir. Yalnızlık, sosyal ve duygusal olmak üzere iki ana eksende tanımlanan, yabancılaşma, izolasyon, ayrılma ve ayrı yaşama gibi kavramlarla birlikte değerlendirilen ve çoğu kez kaygı ve endişeyle karakterize edilen karmaşık ve çok boyutlu bir kavramdır.

Her insan hayatının bir döneminde bu duyguyu yaşar. Roman toplumu yansıttığına göre, ele aldığımız romanlardaki kahramanlarda da bu duyguyu görmemiz olağandır.

"*Dört yanı surlarla çevrili bir şehirde tutsak bir Şeyh Bedrettin!"* (Şeyh Bedrettin, s.19)

"*Şeyh Bedrettin, burada bir büyük yalnızlığı yaşamaktaydı. Hizmetçisi Cafer, hanımı Melek ve çocukları, yalnızlığına eklenen ve yalnızlığını sürekli derinleştiren varlıklardı. Bu beraberlik, zorunlu bir beraberlikti ve bu nedenler yalnızlığı bile doya doya yaşamıyordu."* (Şeyh Bedrettin, s.31)

Dervişler, komutanlar, padişahlar ve halkın içinde yer alan kişilerde bu duyguyu yaşarlar. Bu duygunun ardından arayış, kabulleniş vb. gelir. Hatta Durali Yılmaz'ın romanlardaki insan dışı varlıklar bile yalnızlığını okurla buluşturur.

"Gelen arabalar onun yanına hiç uğramıyorlar, yüklerini götürüp başka yerlere boşaltıyorlardı. Şu koca arsada yapayalnız duran ondan başka hiçbir taş yoktu. O, dün ikindi bırakıldığı bu yerde sürekli bir yalnızlığı yaşıyordu. Arsadaki tüm mermerler, aralarında gruplar meydana getirdikleri halde o bir başınaydı." (Fetva Yokuşu, s.22)

Şeyh Bedrettin, cazibe aşkına düştüğünden beri kendini yalnız hissetmektedir. Onun çevresinde çok insan vardır, herkes mutludur ama o çok yalnızdır.

"Bütün insanlar biz Cazibe idi ama ortada bir Cazibe yoktu. Şeyh Bedrettin, insanlar içinde en yalnız insan olmanın acısıyla kıvranıyordu." (Şeyh Bedrettin, s.32)

"(...)Yüreğinde oğlu İsmail'in acısı, İznik'in hapishanesindeki odasında yapayalnız kalakaldı." (Şeyh Bedrettin, s.59)

İnsan, doğarken yalnız olduğu gibi ölürken de yalnızdır. Hangi millette, dinde olursa olsun sonsuzluğa başlayan yolculuğuna tek başına çıkar.

"Ne güzel bir çadır bu üzerimdeki bembeyaz! Kim getirip koydu beni bu çadırın içine? Ama bu çadırın tepesi niye açık? Gökyüzü görülüyor. Bu ne dayanılmaz susuzluktur. Neredesin Halise Hatun? Daha şimdi yanımdaydın elindeki su testisiyle. Ayna, Bağdan, Osman ve bütün diğer can kardeşlerim, neredesiniz? Beni niçin burada yapayalnız bırakıp gittiniz?" (Kıyam, s.85)

Dervişler, şeyhlerinden ayrılınca kendilerini çok yalnız hissederler. Aslında onların yüreklerinde, zihinleri, diğer canlar ve zulme uğrayan halk vardır ancak bu yalnızlık duygusu okura hissettirilir. Dergâhta kalan Baba İlyas bu duyguyu yaşar.

"O an kendimi yapayalnız hissettim. Bundan böyle burada Dede Garkın yoktu ve hiç bir zaman da olmayacaktı..." (Hacı Bektaş Güvercin, s.27)

Sahabilerden biri olan Yasir, kardeşi Hasan'ı aramak için yollara düşmüştür. Bu yolculukta kendini korumasız ve yalnız hisseder.

Yasir, Kâbe'nin siyah duvarları önünde durdu ve ziyaretçilere baktı. Hiç tanımadığı insanlar arasında, hikâyesini bildiği ama daha önce hiç görmediği şehirde, insanlığın en kutsal yapısının önünde korumasız ve yalnızdı Yasir." (Çilekeş Müslümanlar, s.13)

Yalnızlığı kimsesizlikten öte bir şey olarak algılayan yazar, bazen bu yalnızlıktan kendini kurtarmak için kişinin arayışlara ve kaçışlara girdiğini belirtir. Elif Şafak da bu tür durumlarda gittiği yerlerden birinin mezarlıklar olduğunu söyler ve bu yönüyle bu temamıza benzerlik oluşturur:

"Ne zaman içim sıkılsa İstanbul'un kimi mezarlıklarında alırım soluğu. Müslüman, Ermeni, Musevi, Rum… fark etmez, mezarlıklardaki huzur ve bilgelik ve akım yoğunluğu başka hiçbir yerde bulunmaz."[84]

[84] Erişim: [http://www.elifsafak.us/roportajlar.asp?islem=roportaj&id=36], Son Güncelleme Tarihi: 18.11.2012.

Tek başınalık, yalnızlık, kişiyi içsel bir değişime götürür. Yalnızlık, insanların ezeli sorunlarından biridir. Yalnız doğar ve yalnız ölürüz. Bu trajedi, günümüz modern insanını, yaşadığımız çağla beraber ezen, baskısı altına alan bir hâl almıştır.

İnsanın olduğu romanlarda bu duygu da sıklıkla işlenmiştir. Yalnızlık bazen huzuru bazen de arayışı ifade eder. Her iki durumu da günümüz romanlarında görmek mümkündür.

1.19. KAÇIŞ/ARAYIŞ

Yenilenme, değişme, köklere sadık kalarak ve kendiliğinden, zaman içinde olması gereken bir tutumdur. Fakat dayatmacı bir zihniyet, zorlayıcı, köksüz değişimler, toplumda yabancılaşma sorununa neden olmuştur. Bu da kişilerin bulundukları yerden ya da düşüncelerinden kaçışlarına ortam hazırlamıştır. Fertlerin şahsî maceralarındaki kaçışlar, kimi zaman toplumların da kaderini şekillendirmiş ve bu da romanlara yansımıştır.

Durali Yılmaz'ın romanlarındaki kahramanlarda genel olarak gerek kurgusal gerek tarihsel bağlamda bir arayış ve kaçış söz konusudur. İlk romanı olan *Siyah Perdeli Evler*'de ana karakter romanın başından sonuna kadar bir arayış içindedir. Arayış ve kaçış iç içedir.

Savaş Günlüğü romanında ana karakter savaştan sonra düşüncelerinden, duygularından kaçmak ister. Bu kaçma isteği onu çevresindekilerden de uzaklaştırır. Onun bu melankolik tavrı okura hissettirilir.

Ankara'da Ölüm romanında da kaçış ve arayış kavramları karşımıza çıkmaktadır.

"Ankara uzayıp gidiyordu dört bir yana. Binlerce insanın kaynaşıp durduğu bu büyük kentte Fuat'ı, Ümit'i, Gülay'ı, Hacı Mehmet Efendi'yi görüyordu. Hacı Mehmet Efendi ölmüştü ve dün toprağın altına gömülmüştü ama Cevat onu hâlâ Ankara'da dolaşırken görüyordu. Sanki yaşadığı savaş hikâyelerini anlatmak için Cevat'ı arıyordu koca şehirde. Elinde de bir valiz vardı. Cevat, şimdi onu dinleyecek gücü bulamıyordu kendinde. Ama kaçamıyor, uzaklaşamıyordu ondan. Bel bel bakıp duruyordu Ankara'da kendisini arayan Hacı Mehmet Efendi'ye. Ne garip, Hacı

Mehmet Efendi de onu görmüyordu ve durmadan arıyordu. Kan ter içinde kalmış yüzünde silinmeyen bir gülümseme vardı. Cevat, bakamadı daha fazla kendisini arayan ihtiyara ve elleriyle gözlerini kapadı." (Ankara'da Ölüm, s.105)

Adı geçen romanda Cevat ve Hacı Mehmet Efendi gelenek ve göreneklerin temsilcisi gibidir. Değişen hükümetle, değişen Ankara ile birlikte bir kaçışa, arayışa sürüklenmişlerdir.

"*Hacı Mehmet Efendi'nin kimselere bakmadan, yaşadığı savaş hikâyelerini anlatabilmek için yalnızca kendisini arayıp durduğu bu dünyadan kaçmak istiyordu Cevat. Ama nereye? Bir bilebilseydi bunu, kaçacağı yeri bir kestirebilseydi derhal çekip giderdi. Cevat ve Hacı Mehmet Efendi ne birbirlerini bulabiliyorlar, ne de kendilerine bir yer edinebiliyorlardı burada." (*Ankara'da Ölüm, s.106)

Ayasofya Dile Geldi romanının ana kahramanı da bir kaçış ve arayış içindedir. Arayışın sonu Ayasofya'ya çıkar ve orada kendini bulur Faruk Yücel.

"Yine gözlerin çevrildi kubbeme. Nedir aradığın bende? Günlerdir gözetliyorum seni; saatlerce dolanıyorsun içimde sessiz ve yalnız. Duvarlarımda ve köşelerimde, yıllardır kendi yalnızlığının özlemini ve türküsünü besteleyip mırıldana kubbemde bir şey arıyormuş gibi bir halin var. Duvarlarıma parmağınla dokunuyorsun ve dikkatli dikkatli bakıyorsun. Sanki parmağınla büyülü bir dünyaya işaret etmişsin gibi ürperiyorsun duvarlarıma her dokunuşunda. Öyle ki ruhun, tarihin derinliklerinden geleceğin ufuklarına doğru uçup gidiyor, bir iki saniye geçer geçemez doldurulmaz ve içinden çıkılmaz bir boşluğa düşüyor. İşte o zaman yüzünün rengi değişiyor. Gözlerin nemleniyor ve yavaş yavaş kendine en yakın kapılarımdan birine ilerliyorsun dışarıya çıkmak için." (Ayasofya Dile Geldi, s.14)

"Yıllar önce bir arayış heyecanıyla çıktığı bu yolculuktan şimdi dopdolu bir zihinle, bütün insanlığı kucaklayacak bir yürekle dönüyordu." (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.81)

Dervişler, erenler hatta hükümdarlar bile tüm inanlar gibi zaman zaman gerek ruhsal gerek fiziksel arayış içine girerler. Bu durum somut ya da soyut sonuçlara ulaşabilir. Şeyh Bedrettin de aşkı, ruhu arayan kahramanlardandır.

Şimdi o bir arayış içindeydi ama aradığı kimdi? Kendisi mi? Cazibe mi?" (Şeyh Bedrettin, s.32)

Baba İshak da diğer dervişler gibi maddi ve manevi anlamda bir arayış içindedir. Kendilerine yüklenen 'kurtarıcı' sıfatı altında bazen karamsarlaşan dervişler, halkı bu zulümden kurtarmak ve en iyi şekilde kargaşaları sonlandırmak için sürekli yolla, çözümler ararlar.

"Ben Menteş'e baktım. Menteş bana: Bir çıkış yolu arıyordum, Menteş de arıyordu, biliyorum." (Hacı Bektaş Güvercin, s.97)

"Sayımızı çok iyi bildiğim halde niçin soruyorum? Bunu ben de bilemiyorum; belki bir kaçış, belki bir teselli arayışı... Ayna Dede, bir an duraklıyor, yutkunuyor ve mırıldanıyor: "80..." (Hacı Bektaş Güvercin, s.132)

Tarih sahnesinde 'Kalenderi' denen bir derviş grubu vardır. Bunlar dervişlik makamına sığınarak yaşadığı toplumun nizamına karşı çıkararak dünyayı umursamayan ve bu düşünce tarzının günlük hayat ve davranışlarıyla da açığa vuran tasavvuf akımını savunan kişilerdir. Moğol istilası döneminde umutsuzluğa düşen halk 'Kalenderi' denen gezgin dervişlere katılır. Bu, mücadeleden, savaştan kaçışın göstergesidir.

"*Kalenderilerin içinde medrese eğitimi görmüşlerin bulunduğunu öğrenmek beni daha da şaşırtmıştı. Daha da ilginci, ben olmasam Menteş onlara katılabilirdi. Onların sunduğu hayat bir kaçıştı; insanın yalnız hayattan değil, kendinden de bir kaçışı."* (Hacı Bektaş Güvercin, s.52)

Bazı durumlarda dervişler de birbirlerini bulmak için can atarlar ve birbirlerinden destek beklerler.

"Yıllarımı şehirde geçirmiş olmama rağmen ilk kez şehir görüyormuş gibi uzun süre Amasya'ya baktım. Tam ortasından geçen ırmak, onu daha bir şirinleştiriyordu. Burada oyalanmaya hiç niyetim yoktu; doğruca Çat köyüne, Baba İlyas'a varmalı ve Hacı Bektaş'ı bulmalıydım." (Hacı Bektaş Güvercin, s.76)

Kaçış ise insanda kurtuluş umudu yaratır. Bu kaçışlar bazen mevcut durumdan ya da zamandan sıyrılıp bireyin zihninde yaptığı yolculuklarla ya da gerçekten fiziksel

olarak yaptığı yolculuklarla gerçekleşir. Görüldüğü üzere kaçışın gerçekleşmesinde yolculuklar büyük bir önem taşımaktadır.

1.20. YOL/YOLCULUK

Göçebe yaşamdan yerleşik hayata kadar, insanoğlunun tarih sahnesinde olduğu her dönemde, "yol" ve "yolculuk" kavramlarını görmek mümkündür. İnsanoğlu maddi hayattan manevi hayata kadar her alanda, yol ve yolculuk kelimeleriyle iyi ya da kötü yaşanan bir olayı, durumu ve birçok mensubiyet içerisindeki kavramı tanımlar.

"Yol" ve "yolculuk" anlatıları "kahraman" odaklı olduğundan; anlatılanların temelinde kahramanın değişimi ve bu değişimin temel aşamalarıdır. Kahramanın fiziki ve ruhsal mekânları terk edişi üzerinden gerçekleştirmiş olduğu yolculuk, "seyir" kavramını da ortaya çıkartmıştır.

Özellikle *Siyah Perdeli Evler* romanında "yol" karşımıza çıkan en önemli temadır. Gerçekle hayal olgularının birbirine yedirildiği bu romanda yol kavramı gerek soyut gerek somut olarak kendini göstermektedir. İnsanların gitmek zorunda oldukları "yol" başarılı bir şekilde okura sunulmuştur.

"Öyle bir an geldi ki gözlerimi yoldan ayırmaktan korkar oldum. Her yer korku, içimde ve dışımda hep korku. Yol, yol kurtuluş. Bakışlarımı yoldan ayırdığım an korkunun kıskacına düşerim. O zaman ölüm ve helak." (*Siyah Perdeli Evler*, s.14)

Hz. Âdem'in dünya üzerine gönderilmesi de bir yolculuktur. Hz. Âdem ve Hz. Havva yasak olan bir meyveyi yiyerek cennetten kovulurlar ve dünyaya gönderilirler. Bu onlar adına yeniden doğma anlamına gelmektedir. Hayatın akışı ve bu yeniden doğma yeni bir maceraya başlama eylemleri *Siyah Perdeli Evler* romanında güzel bir şekilde ifade edilmiştir. Hayat olgusu yolla özdeşlemiş ve okura yansıtılmıştır.

"Yola bakıyorum, gittikçe kararıyor, uzadıkça uzuyor. Yol değil insan taşıyan bir sel yatağı burası." (Siyah Perdeli Evler, s. 25) Az sonra bir patika yola düştüm." (Siyah Perdeli Evler, s.89)

"Hiçbir şey sorma ve bize katıl. Yolları beklemek kadar yürümek de güzel." (Siyah Perdeli Evler, s.17)

Yola bazen de özellikler yüklenmiştir. Bazen Tanrı, kader gibi insanın üstünde bir güçtür, bazen de insanî özellikler yüklenerek somutlaştırılmıştır.

"Yol. Onu biliyorum, yolcularını akşam karanlığında penceremin önüne doğru sürüklemeye başlar." (Siyah Perdeli Evler, s.20)

Her yolun bir yolcusu vardır. Yollar, yolcularla anlam kazanır, şekillenir. Yol, yolcu için bir araçtır, yeni oluşumlara uzanan bir vasıtadır. Bu nedenle romanlarda yolcular da karşımıza çıkmaktadır.

"Benim yolcu olduğum zamanlardaki yolcular daha güçlüydü. Demek gittikçe güçsüzleşiyorlar." (age, s.88) ve yol hayatla bağdaştırılarak "ömür" niteliğinde de karşımıza çıkmaktadır. *"Onlar için tek varlık yol, tek eylem yolculuk."* (age, s.88/89) *"Yeni bir akşama ulaşan ulaşır, ulaşamayan yokluğa gider."* (Siyah Perdeli Evler, s.89)

Adı geçen eser yolculuk, tasavvufî anlamda bir "varış"tır aslında. İnsan varlığının sebebini sadece yaptığı yolculuklarda bulabilir.

"Geceleri çevrede dolanarak yolcu olmamakta direnenlerin kellelerini keseceğiz ve odamıza taşıyacağız. Herkesin yolcu olduğunu sağladıktan sonra sıra yolcu olanlara yardım etmeye gelecek. Yolda kalmışları toplayarak onların güneşle baş başa kalmalarını önleyeceğiz. "(Siyah Perdeli Evler, s.101)

"Yol" kavramı bazen de bir "ülkü, ideoloji, amaç" olarak karşımıza çıkmaktadır. Savaş ve ölüm de yol kavramı ile iç içe kullanılmıştır.

"Ölüme giden bir yolda düşünmeksizin ilerlemekteyiz. Tartışmalar, fikir yürütmeler, savaşları eleştirmeler, savaşın çağımız için bir vahşet ve serserilik olduğunu söylemeler, bütün insanlar kardeş olmalıdır demeler geride kaldı." (Savaş Günlüğü, s.33)

Ölüm de bazen ucu bucağı bilinmeyen bir yoldur. İslam'da ölüm yeniden doğuştur. Bu sebeple kişi yeni bir yolculuğa başlayan kişidir.

"Sonunda bunu anladığından olacak ki, o valizi evlatlarına bırakmak istememiş ve dönüşü olmayan bir yola onunla beraber gitmek için direnmişti."(Ankara'da Ölüm, s.104)

Bazen de yolculuk görsel manada değil soyut olarak dinî terminolojinin içerisinde insanın ruhsal iklimine doğru yapılır. Birçok dinî anlatıda bunu görmek mümkündür. Yolculuklar sadece beşerî olarak ele alınmamıştır. Ruhların yolculuğu ve arayışı da karşımıza çıkmaktadır.

"*Artık bana her gelen kapımdaki mozaiklerle karşılaşıyor, burada bir süre durarak uzun bir tarih yaşıyor sonra da kubbemin altına geliyordu. Yorucu bir yolculuktan dönen ruh, kubbemin altında çırpınıp kalıyor ve bir başka âleme kanat açamıyordu."* (Ayasofya Dile Geldi, s.55)

Her yolculuk insana bir şeyler katar. Ulaşılan yerlerden çok yolda yaşananlar, insan için önem arz eder. Yazarın her romanında da mutlaka soyut ya da somut bir yolculukla karşılaşırız. Dervişlerin yolculuğu manevi dünyalarında kendilerini bulmak için bir lahza gibidir.

Yolculuk İslam dininin en fazla önem verdiği konulardan biridir. Allah'ın emriyle ibadet maksatlı yola çıkanlar, Allah'ın merhametinden en fazla payı alacak kişilerdir. Bu amaçla birçok derviş İslam'ı yaymak adına yolculuklara çıkar. Ahmet Yesevî'nin ekolüne mensup birçok velinin İslam'ı yaymak adına yaptıkları yolculuklar bu grupta değerlendirilir.

"*Yıllar önce bir arayış heyecanıyla çıktığı bu yolculuktan şimdi dopdolu bir zihinle, bütün insanlığı kucaklayacak bir yürekle dönüyordu(...) Yollar uzar, yollar kısalır. Yollar korkulu, yollar emniyetli. Yollar ayrılık, yollar kavuşma... Yürümektedir kervan vakur ve kararlı, Ahmet Yesevî'yi Yesi'ye ulaştırma sevinciyle."* (Hz. Türkistan Ahmet Yesevî, s.81)

"Gidiyor gidiyordu bu huzur ve sükûn dolu esrarengiz yolda. Bu yolun sonunda mutlaka bir şeyler olmalıydı. Bu yol alelade bir yere çıkmazdı kuşkusuz. Yolun bitiminde etrafı mermerlerle süslü büyük bir demir kapının önünde durdu araba.

Burası Ağa Kapısı idi. Yeniçerilerin yöneticileri bu kapının gerisindeki büyük avluda oturuyorlardı." (Fetva Yokuşu, s.39)

"*Temmuz sıcağı nedeniyle gündüzleri pek yol alamayan Şeyh Bedrettin'in göçü, sıkıntılı ve yorucu bir yolculuktan sonra İznik'e ulaştı."* (Şeyh Bedrettin, s.16)

Kıvrılıp giden daracık yola baktım; önce uzun bir çile ardından sonsuz bir rahmet gördüm. Ayna, Bağdan ve Osman da yola bakmaktalar ama ne görüyorlar?" (Kıyam, s.46)

"Yollar bazen gözümde bazen kalbimde." (Kıyam, s.47)

İnsan, dünyaya geldiğinden itibaren bir yola çıkmış. Kaderin şekillendirdiği hayat yolunda birçok olayla karşılaşır. Bu nedenle 'yol' kavramı insanı ele alan roman türünde başarılı bir şekilde işlenir.

"İnsan bu dünyada bir garip değil mi ki? Ruhlar âleminden, Tanrı huzurundan dünyaya düşmüş bir garip yolcu; tekrar o dünyaya dönmek için o yola koşar, bu kısacık dünya hayatında çırpınıp durur." (Kıyam, s.88)

Özellikle Anadolu'da Alevi-Bektaşi edebiyatında kurgulanan yol öğretisi ilksel ritüellerin kullanıldığı metaforlarla icra edilir. Hatta Aleviler icra ettikleri zikir meclisini "yol" olarak tarif ederler. Alevi anlatılarında işlenen Miraç hadisesi ve tarikat içindeki birçok inanışın temelinde Şamanizm'in etkisini görmek mümkündür. Dervişlerin diyalogları ve tasavvufî nitelikteki görüşleri bu bağlamda karşımıza çıkar.

"'İşte bize yol!...' dedim. Başlangıcı dar ve kıvrımlı, sonra düzlük ve ferah..."

'İnsan hayatı gibi,' dedi Osman.

'Doğru...' dedim. 'Bu, gerçekten de bizim hayatımızın önümüze düşmüş şeklidir.'

'Önümüze düşen gölgelerimiz gibi...' dedi Ayna Dede.

'Evet, 'dedim. 'Sonrası aydınlık olacaktır, inanıyorum.'" (Hacı Bektaş Güvercin, s.35)

"Güneş Ülkesinden. Güneşin Doğduğu Ülkeye uzanıp giden yollar. İlyas, bu yollarda düşe kalka ilerliyor mu, ne?" (Hacı Bektaş Güvercin, s.22)

Dervişlerden biri olan Baba İshak, yolculuğunu dile getirir. Yol boyunca gördükleri, hissettikleri birer kurtarıcı gibi görülen dervişlerin genel bakış açısını yansıtır.

"Bir aydan daha fazla zamandır yollardayım. Yolculuğum Nemrut dağından başladı. Sayısız insanla karşılaştım. Gördüğüm hep acı ve umutsuzluktu. Anadolu halkları acı ve sıkıntı içinde..." (Hacı Bektaş Güvercin, s.86)

Edebî eserlerde, yol ve yolculuk kavramlarının neyi işaret ettiği önemlidir. Bu sebeple mantıksal bir okumaya ihtiyaç vardır. Çünkü kişi, yol ve yolculuk kavramlarını mecaza dönük bir şekilde kullansa dahi, bu kavramların birincil anlamlarını göz ardı edememektedir. Durali Yılmaz da yol ve yolculuk kavramlarını kullanırken hem gerçek hem de mecaz anlamlarına değinmiştir.

SONUÇ

Durali Yılmaz özellikle 1970'li yıllardan sonra edebiyatımıza öykü ve romanlarıyla katkıda bulunmuş ve halen de bulunmakta olan üretken bir sanatçıdır. Çocukluğundan beri edebiyata olan ilgisini yazılarıyla pekiştiren yazar, 1975 yılında *Söylenmeyen* adlı hikâye kitabı ve *Siyah Perdeli Evler* romanıyla edebiyat dünyasına adım atmıştır. Durali Yılmaz'ı araştırırken dikkatimizi çeken husus, yazarın değişen konularına rağmen eserlerinde sürekli olarak folklorik ögelere ve tarihsel unsurlara yer vermesidir. Öykü ve romanlarının hemen hepsinde tarihten bir parça görmek mümkündür. Tarihin içinde yer alan kişiler başarılı bir şekilde eserlerinin kurgusuna yedirilmişir.

Durali Yılmaz'ın romanlarını işlediği konu bağlamında belli sınıflandırmaya tabi tutmak doğru olacaktır. Bunu yapma amacımız, edebiyat dünyasına adım attığı dönemden günümüze kadar ele aldığı romanlarının konularının birbirinden tamamen farklı olmasıdır. *Siyah Perdeli Evler, Savaş Günlüğü, Ankara'da* Ölüm gibi ilk dönem romanlarında kendi kuşağının ben merkezli anlatıyı öne çıkaran, kendi dünyalarında iç problemleriyle uğraşan, takıntılı ve yoğun tipleri ele alan Durali Yılmaz, roman kişileri aracılığıyla kültürel yozlaşmayı, değerler kaybını ve kimliksizleşmeyi anlatır. Hayal edilen ile yaşanan gerçeklikler arasındaki derin çatışma ve bunun getirdiği uyumsuzluk onun romanlarında önemli yer tutar. Bilinç dünyası ile fiili dünya, ruhsal taleplerle gündelik talepler arasındaki derin çatışmayı ve buna bağlı olarak yaşanan durgunluğu, uyumsuzluğu bir aydın gözüyle çözümlemeye çalışan Durali Yılmaz, bunları kültürel bir arka plâna ve yer yer de deneme türünün imkânlarına yaslanarak vermiştir. Siyah Perdeli Evler, adı geçen romanlardan biraz farklı olmakla birlikte kullanılan dil, konunun akışı ve dönemin beklentisi göz önünde bulundurulduğunda aynı tarz romanlar olarak nitelendirilebilir.

Durali Yılmaz'ın ara geçiş romanı diyebileceğimiz ikinci dönem romanlarında ise tamamen farklı bir tarz göze çarpar. *Ayasofya Dile Geldi, Fetva Yokuşu* gibi romanlar yoğun olarak tarihî bilgiler vermekle birlikte hayalî unsurlar barındırır. Bu unsurların en önemlisi roman kahramanlarının cansız varlıklar olmasıdır. Romanlardaki ana karakterler insan dışıdır ve kahraman bakış açısıyla

olayları onların ağzından dinleriz. Ayasofya'dan ve cellat taşından dinlediğimiz tarih, başarılı bir teşbih kullanımıyla öznel ve nesnel olarak aktarılmıştır. Bu romanlarda dili oldukça yalındır. Adı geçen romanlarda zaman oldukça geniş kapsamlıdır. İstanbul'un ve Osmanlı'nın, olay akışı içinde dönemsel durumu hakkında da bilgi veren romanlar, edebiyatımızda genel mahiyeti bakımından önemlidir. Amacı, yeni bir dünyanın özlemini kımıldatmaktır. Bu dönem romanlarda gündelik yaşanan olaylar ise kısa zaman dilimlerinde verilmiştir. Karakter olarak ben-anlatıcıyı gördüğümüz romanlarda mekân neredeyse sabittir. Yine bu ikinci dönem romanlarında anlatıcı 1.tekil anlatıcıdır.

Üçüncü dönem romanları diyebileceğimiz *Ahmet Yesevî, Kıyam, Hacı Bektaş Veli Anadolu İsyanda, Şeyh Bedrettin* gibi romanlarında toplumumuzun yakın geçmişte geçirdiği büyük niteliksel değişim kendisini göstermektedir. İslamiyet'in kabulünden sonra Moğol baskısı sebebiyle zulme uğrayan halkın yanında bulunan ve tarih sahnesinde karşımıza çıkan dervişler, erenler bu dönem romanların başkahramanlarıdır. İslami ögelerinde sık sık görüldüğü bu romanlar, yazarın asıl görüşünü ve fikirlerini yansıtır niteliktedir. Bu dönem romanlarında zamanın genişlediğini görmekle birlikte, kişilerde de bir değişiklik söz konusudur. Romanlarda olayların meydana geldiği mekân belirginleşmiştir. Anlatıcı olarak 1. ve 3. tekil anlatıcılar dikkati çeker.

Son dönem romanlarında tarihsel bir tutum sergileyen yazar, geçmişin izlerini günümüze taşır. *Çilekeş Müslümanlar, Ölmeden Ölenler* gibi Hz. Muhammet'i ve onun çevresindekileri romanlarda görmek mümkündür. İslamiyet'in doğuşu ve yayılışı bu romanlarda başarılı bir şekilde işlenmiştir. Kur'an ayetleriyle desteklenerek kronolojik sıra ile verilen olaylarda okuru sıkmayan yalın bir dil kullanılmıştır. Bu dönem romanlarında ise anlatıcı, 3. tekil anlatıcıdır.

Sonuç olarak Durali Yılmaz, gerek öyküleriyle gerek romanlarıyla gerekse de diğer türlerde verdiği eserleriyle edebiyatımıza büyük katkılar yapmış üretken bir yazardır. Yaşadığı toplumun kültürüne ve tarihine hâkim olan yazar, bu bilgisini romanlarına başarılı bir şekilde yansıtmıştır. Durali Yılmaz'ın sanat anlayışını ve edebî

konumunu ele alan bu çalışmanın, bundan sonraki çalışmalara katkı sağlaması en büyük temennimizdir.

KAYNAKÇA

1. İncelenen Eserler

YILMAZ Durali, *Savaş Günlüğü,* Fetih Yayınevi, İstanbul, 1975.

YILMAZ Durali, *Şeyh Bedrettin,* Ataç Yayınları, İstanbul, 2014.

YILMAZ Durali, *Siyah Perdeli Evler*, Fetih Yayınevi, 1975.

YILMAZ Durali, *Ankara'da Ölüm,* Çığır Romanları, İstanbul, 1976.

YILMAZ Durali, *Fetva Yokuşu,* Beka Yayınları, İstanbul, 1978.

YILMAZ Durali, *Çilekeş Müslümanlar,* Beka Yayınları, İstanbul, 1982.

YILMAZ Durali, *Ölmeden Ölenler*, Beka Yayınları, İstanbul, 1988.

YILMAZ Durali, *Yesevî Irmakları,* Ötüken Neşriyat, 1995.

YILMAZ Durali, *Kıyam*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1997.

YILMAZ Durali, *Ayasofya Dile Geldi*, Beka Yayınları, İstanbul, 2000.

YILMAZ Durali, *Hacı Bektaş Güvercin Anadolu İsyanda*, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 2002.

2. Yararlanılan Eserler

TOPALOĞLU Yüksel, *Reşat Nuri Güntekin ve Tiyatro,* Kesit Yayınları, İstanbul, 2017, s.286.

YILMAZ Durali, *Gerçek Örneğimiz Efendimiz,* Beka Yayınları, İstanbul, 2012.

YILMAZ Durali, *Türk Romanının Doğuşu*, Ozan Yayıncılık, İstanbul, 1990.

TEKİN Mehmet, *Roman Sanatı,* Ötüken Neşriyat, İstanbul 2009.

AKTAŞ Şerif, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara 1991.

STEVİCK Philip, *Roman Teorisi*, (Çev. Prof. Sevim Kantarcıoğlu), Akçağ Yayınları, Ankara 2010.

ATAY Oğuz, *Tutunamayanlar,* İletişi Yayınları, 2008.

PACI Enzo, *Çağdaş Roman Üzerine Birkaç Düşünce* (Çev. : Bilge Karasu), Türk Dili Roman Özel Sayısı, Temmuz 1964.

BOYNUKARA Hasan, *Karakter ve Tip,* Hece Türk Romanı Özel Sayısı, y. 6, S. 65-66-67, Mayıs/Haziran/Temmuz.

MAURIAG François, *Romancı ve Kişileri* (Çev. Salah Birsel), Türk Dili Roman Özel Sayısı, Temmuz 1964.

MENEKŞE Ömer, *Ehl-i Beyt,* Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006.

AKTAŞ Şerif, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş,* Birlik Yayınları, Ankara 1984.

ÖZDEMİR Emir, *Yazınsal Türler,* Ümit Yayıncılık, Ankara 1994.

NARLI Mehmet, *Roman İncelemesi Üzerine Notlar*, Türk Dili, Ekim 2004.

GÜMÜŞ Hüseyin, *Roman Dünyası ve İncelemesi*, Kültür Bak. Yay., Ankara 1989.

SAĞLIK Şaban, *Kurmaca Âlemin Sözcüklerinden Romanda Zaman – Mekân – Tasvir,* Hece Türk Romanı Özel Sayısı, y. 6, S. 65-66-67, Mayıs/Haziran/Temmuz.

AYTÜR NECLA, *Kitaplar Arasında,* YKY, İstanbul, 2010, s.38

LUKACS George, *Roman Kuramı(*Çeviren: Sedat Ümran), Say Yay., İstanbul 1985.

ARTUN Erman, *Dinî-Tasavvufî Halk Edebiyatı,* İstanbul, Kitabevi Yayınları,2006.

LİNGS Martin, *Tasavvuf Nedir?*, İstanbul, Akabe Yayınları,1986.

AYNİ Mehmet Ali, *Tasavvuf Tarihi,* İstanbul, Kitabevi Yayınları, 1992.

YILMAZ Necdet, *Osmanlı Devletinin 700. Yılı, Osmanlı Toplumunda Tasavvuf, Sufiler, Devlet, Ulema, İstanbul,* Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2001.

TARAKÇI Gülsüm, İki Roman Örneğinde Millî Roman, Hece Türk Romanı Özel Sayısı,
Yıl: 6, Sayı: 65/ 66/ 67, Mayıs/ Haziran/ Temmuz 2002.

YILMAZ Zerrin, "*Aşk bir milat, bir başlangıç…"* , E Dergisi, S.61, Nisan 2004.

ULUDAĞ Süleyman, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yay., İstanbul 2001, s.50.

CEBECİOĞLU Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yay., İstanbul 2005.

KARABAŞ Veli, *Risâle-i Tarikatnâme*, Fatih Millet Kütüphanesi (Ali Emiri-Şer'iyye Bölümü) nr.1181, vr.35b

ANNEMARİA Schimmel, *Ben Rüzgâr Sen Ateş*, Çeviren: Senail Özkan, Ötüken Yay., İstanbul 1999.

EFLATUN, *Phaidros,* (çev., Hamdi Akverdi), İst., M. E. Bakanlığı Yay., 1990., s. 46.

ŞERİATİ Ali, *Dua,* Fecr Yay. (Trc: Prof. Dr. Derya Örs), 5. Baskı, Ankara 2016, s. 27.

TÖKEL Dursun Ali, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar,* Akçağ Yayınları, İstanbul, 2000 s.7.

IFRAH Georges, *Bir Gölgenin Peşinde Rakamların Evrensel Tarihi I*. (Çev: Kurtuluş Dinçer, Ankara, 1996, s.22.

BOZTEMİR Emine, *Alevi Bektaşi Şiirinde Mitolojik Ögeler*, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013, 63-82.

ÖZDEMİR Emin, *Yazınsal Türler*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1994, s.264.

BOURNEUR, ROLAND, VE QUELLET, Real. *Roman Dünyası ve İncelemesi,* çev. Hüseyin, Gümüş. Kültür Bakanlığı yayınları:1085, s.129.

3. Yararlanılan Ağ Adresleri

Erişim: file:///C:/Users/PC/Downloads/mehmedniyazi.htm

Erişim: http://www.sabitfikir.com/dosyalar/10-romanla-istanbulu-okumak

Erişim:http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/dogan-hizlan/romanlarda-ankara-40042258

Erişim: http://turkeireiseleiter.com/turkce/turkce-ayasofya-ve-romani-2.html

Erişim:https://www.malatyasoz.com/mobil.php?islem=yazarlarimiz&altislem=detay&id=795

Erişim: http://www.cemilpasli.com/turk-aleviligi/tahta-kilicla-savasmak

Erişim: http://www.islamveihsan.com/merhametli-olmak-ne-demek.html

Erişim: [http://www.elifsafak.us/roportajlar.asp?islem=roportaj&id=36],